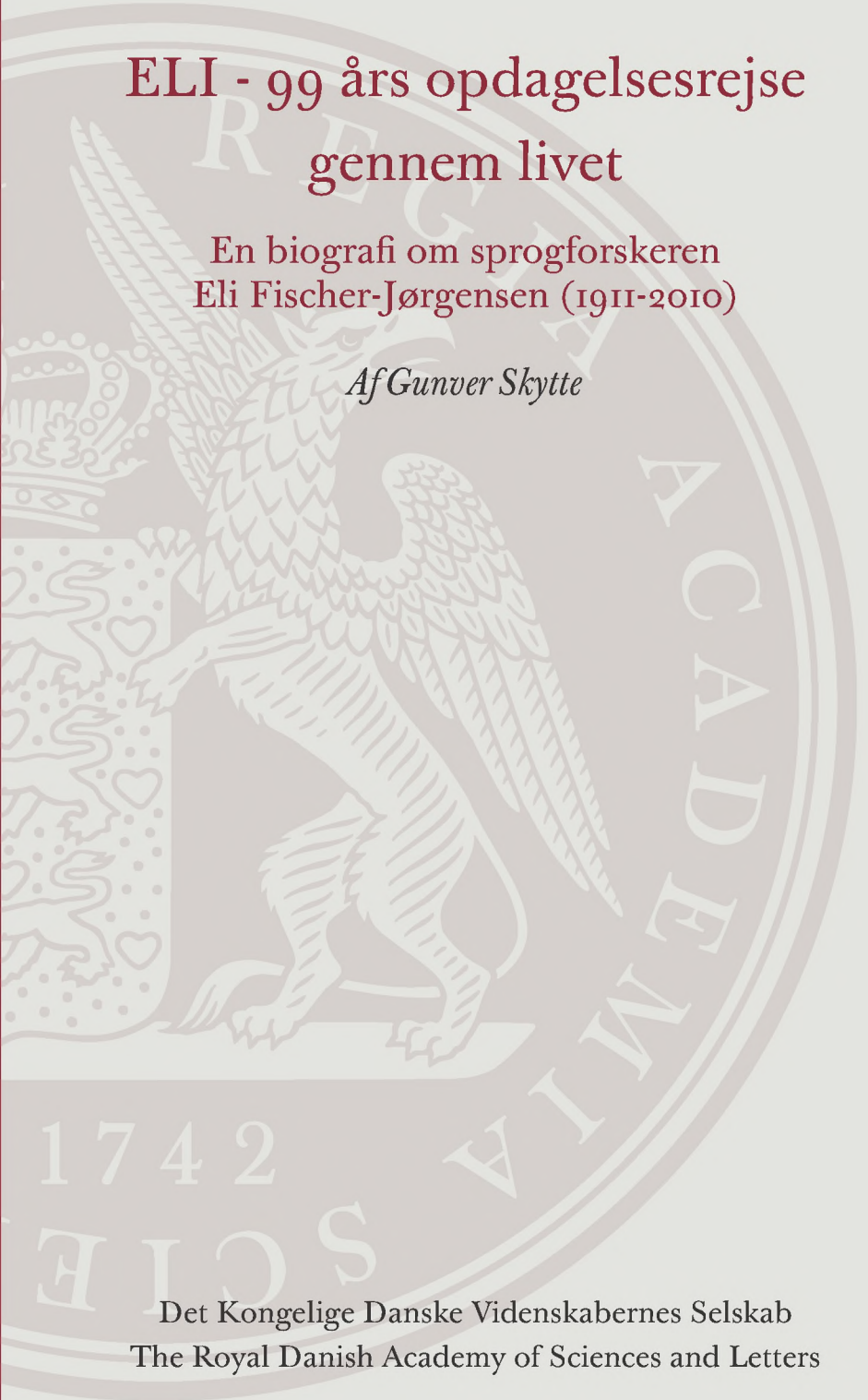

ELI - 99 års opdagelsesrejse gennem livet

En biografi om sprogforskeren
Eli Fischer-Jørgensen (1911-2010)

Af Gunver Skytte

Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab
The Royal Danish Academy of Sciences and Letters

DET KONGELIGE DANSKE VIDENSKABERNES SELSKAB

udgiver følgende publikationsrækker:

THE ROYAL DANISH ACADEMY OF SCIENCES AND LETTERS

issues the following series of publications:

	AUTHORIZED ABBREVIATIONS
Scientia Danica. Series B, Biologica <i>Formerly: Biologiske Skrifter, 4°</i> (Botany, Zoology, Palaeontology, general Biology)	Sci.Dan.B
Scientia Danica. Series H, Humanistica, 4 <i>Formerly: Historisk-filosofiske Skrifter, 4°</i> (History, Philosophy, Philology, Archaeology, Art History)	Sci.Dan.H.4
Scientia Danica. Series H, Humanistica, 8 <i>Formerly: Historisk-filosofiske Meddelelser, 8°</i> (History, Philosophy, Philology, Archaeology, Art History)	Sci.Dan.H.8
Scientia Danica. Series M, Mathematica et physica <i>Formerly: Matematisk-fysiske Meddelelser, 8°</i> (Mathematics, Physics, Chemistry, Astronomy, Geology)	Sci.Dan.M
<i>Oversigt, Annual Report, 8°</i>	Overs.Dan.Vid.Selsk.

Correspondence

Manuscripts are to be sent to

The Editor

Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab

H. C. Andersens Boulevard 35

DK-1553 Copenhagen V, Denmark.

Tel: +45 33 43 53 00 · Fax: +45 33 43 53 01.

E-mail: kdvs@royalacademy.dk.

www.royalacademy.dk

Questions concerning subscription to the series should be directed to the Academy

Editor Marita Akhøj Nielsen

© 2016. Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab. All rights reserved.

No part of this publication may be reproduced in any form without the written permission of the copyright owner.

ELI - 99 års opdagelsesrejse gennem livet
En biografi om sprogforskeren Eli Fischer-Jørgensen

Abstract

ELI is a biography of the renowned linguistic scholar Eli Fischer-Jørgensen (1911-2010). One of the main aims of this biography is to paint a portrait of Eli both as a private individual and as a scholar, on the basis of her personal reminiscences and letters, her comprehensive correspondence and contributions from friends and colleagues.

Eli emerges as a distinguished representative of Danish linguistic history in the 20th century, with her wide-ranging network of contacts to some of the periods most outstanding linguists such as Louis Hjelmslev, Roman Jakobson and Eberhard Zwirner. In this way the biography can also make a contribution to the history of knowledge in Denmark.

Eli was professor of phonetics at the University of Copenhagen 1966-1981. With a background in her early scholarly training and her eminent talent for organisation Eli built up a discipline, phonetics, and the Institute for Phonetics, which with a staff of exceptionally highly qualified scholars became a reference point for contemporary international research.

As the first woman in Denmark ever Eli became a member of the Royal Danish Academy of Sciences and Letters.

ELI- 99 års opdagelsesrejse gennem livet

En biografi om sprogforskeren
Eli Fischer-Jørgensen

(1911-2010)

af
Gunver Skytte

Scientia Danica. Series H, Humanistica, 8 vol. 12

DET KONGELIGE DANSKE VIDENSKABERNES SELSKAB

© Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab 2016
Printed in Denmark by Special-Trykkeriet Viborg a-s
ISSN 1904-5492 · ISBN 978-87-7304-395-0

Indleveret til Selskabet marts 2015
Færdig fra trykkeriet april 2016

Indholdsfortegnelse

Forord 7

Forkortelser og typografi 10

KAPITEL I

Barndom og skolegang 11

KAPITEL II

Eli i trediveerne 15

Det var måske den lykkeligste periode i mit liv

KAPITEL III

1940-1966 44

Omkring Fonetikstudiets Grundlæggelse

KAPITEL IV

1966-1981 98

Institut for fonetik. Eli - hjerne og hjerte

KAPITEL V

1981-2010 161

Pensionisten. Hver dag er en gave

Eli Fischer-Jørgensens publikationer 1932-2006 208

Anmeldelser af Eli Fischer-Jørgensens publikationer 221

Eli Fischer-Jørgensen. Utrykte kilder 222

Referencer 223

Personregister 230

Forord

Det er for mig en glæde at kunne skrive Eli Fischer-Jørgensens biografi for sammen med hende at genopleve 99 års opdagelsesrejse gennem livet.

Der er skrevet flere meget smukke og rammende mindeord og nekrologer over Eli. Her bør først og fremmest nævnes Hans Basbølls *Mindeord* i *Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab*, som med varme og hjertelighed giver et rigt facetteret portræt af mennesket og sprogforskeren Eli.

Det er svært at beskrive Eli bedre og smukkere end Hans Basbøll har gjort i sit mindeord. Men biografien som genre stiller desuden krav om beskrivelse af et historisk forløb, med inddragelse af vigtige perioder, hændelser og oplevelser i den biograferedes tilværelse. Eli kunne næsten selv have beskrevet og publiceret dette forløb. Hun har efterladt sig væsentlige private breve og erindringskitser vedr. barndom, studietid, karriere, bekendtskaber, venner, oplevelser, rejser osv. De vidner om, at hun gerne ville inddrage andre i sin oplevelse af livet, og måske, om tiden havde tilladt det, kunne have udgivet sine erindringer. Samtidig kan det opfattes som en form for tilsagn om, at hun ikke ville modsætte sig at blive gjort til genstand for en biografi. Hun har dermed åbnet mulighed for, at hun selv får ordet i ikke ringe omfang, hvor hun bedre end nogen anden kan give udtryk for sine følelser, indtryk og opfattelser.

Eli fremtræder som en fornem repræsentant for den danske lingvistik historie i det 20. århundrede, med sit vidtspændende netværk af kontakter til nogle af de største danske sprogforskere, ikke mindst Louis Hjelmslev, og samtidige fremragende og berømte internationale lingvister som Roman Jakobson og Eberhard Zwirner. Med baggrund i sin omfattende videnskabelige skoling, sit fremragende organisatoriske talent parret med en stædig energisk indsats opbyggede Eli et fag og et internationalt højt anerkendt institut for fonetik med en stab af forskere på højt niveau. Institut for Fonetik blev et referencepunkt for samtidens sprogforskning. Hun omtales

af og til som fonetiker. I virkeligheden var hun en bredt orienteret stor sprogforsker, som havde valgt at give fonetikken en markant placering i lingvistikken. Det er et af hovedmålene med nærværende biografi at give et indtryk af Elis placering i denne videnskabshistoriske sammenhæng.

I kraft af sin stærke personlighed og smukke menneskelige egenskaber, sin stadige vilje til at stille sin omfattende viden og skarpe kritiske sans til disposition for andre i videnskabelig og almenmenneskelig sammenhæng står Eli med sin klare, faste røst som et forbillede for en yngre generation af forskere. Hun dannede ikke videnskabelig skole i kraft af teoridannelser, ønskede ikke at påtvinge andre sine videnskabelige overbevisninger. Hendes forskningsmæssige styrke bestod i at videreformidle i krystalklar form sin analyse af iagttagelser i samtidens sprogforskning.

Denne evne udnyttede hun også som en levende og engageret debattør, universitetspolitisk og i mange samfundsmæssige anliggender.

Eli var en psykisk stærk person, hvilket gav hende styrke til at leve 99 år og overleve ikke så få svære helbredsproblemer. Eli ville ikke give op. Ganske få dage før sin død medvirkede hun i en udsendelse med Danmarks Radios Sproglaboratorium, med sin velkendte klare og faste røst.

Min personlige tilknytning til Eli er et varmt og minderigt venskab gennem 25 år, som jeg erindrer som et værdifuldt privilegium og en menneskeligt berigende erfaring. Det er min tilskyndelse til at nedskrive Elis biografi.

Mange personer har hjulpet og støttet mig under udarbejdelsen af denne biografi. Jeg ønsker her at rette en særlig varm tak til Hans Basbøll og Frans Gregersen for deres støtte og opmuntring til projektet, for kritisk gennemlæsning af mit manuskript og værdifulde uddybende oplysninger i kraft af deres personlige kendskab til Eli, hendes liv og virke, samt deres dybe indsigt i den periode af dansk og international sprogvidenskab, der beskrives i min fremstilling.

Jente Andresen, Elis niece, har konstant vist sit engagement i udarbejdelsen af en biografi om sin elskede moster Eli ved at stille materiale til rådighed samt meddele væsentlige erindringsglimt af oplevelser med og om Eli.

Min mand, Ole Schmidt, har med sin sympati og forståelse for projektet givet mig al mulig opbakning samtidig med, at han med stor kritisk sans har hjulpet mig med korrektur og gennemlæsning af manuskriptet.

Endelig vil jeg takke Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab for udgivelse i selskabets skriftserie samt selskabets redaktør, dr. phil. Marita Akhøj Nielsen, for professionel støtte og vejledning omkring udgivelsesforløbet.

En lang række personer og institutioner har på forskellig måde ydet deres bidrag til at give et rigt og nuanceret billede af Eli, hendes liv og virke.

Jeg takker hermed hjerteligt følgende:

Lilian Reinholt Andersen
Biblioteket ved Nordisk Forskningsinstitut
Boel Bøggild-Andersen
Una Canger
Det Kongelige Bibliotek, Håndskriftafdelingen
Christopher J. Darwin
Niels-Jørn Dyhr
Jens Ege
Elisabeth Engberg-Pedersen
Børge Frøkjær-Jensen
Romeo Galassi
Nina Grønnum
Erik Hansen
Catherine Holm
Institutbiblioteket ved Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab
Eric Jacobsen
Mette Konow
Kvinderegensen
Runa Kähler
Aase Lindahl
Svend-Erik Lystlund
Nils Malmros

Jacob Mey
John Ohala
Filip Regner
Anna-Grethe Rischel
Svendborg Gymnasium
Bruno Svindborg
Syddansk Universitetsbibliotek
Knud Sørensen
Ole Togeby
Nanna og Niels Øllgaard

Pierrefeu du Var, 2015

Gunver Skytte

Forkortelser og typografi

EFJ: Eli Fischer-Jørgensen

FG: Frans Gregersen

FG, 1991, bd. 1 / bd. 2: Frans Gregersen, Sociolingvistik-
kens (u)mulighed, 1991.

KB: Det Kongelige Bibliotek

OSG: Louis Hjelmslev, Omkring Sprogteoriens Grundlæggelse

UK: utrykt kilde

Der er anvendt kursiv uden kildeangivelse ved gengivelse af passager fra Elis private erindringer.

KAPITEL I

Barndom og skolegang

Eli Fischer-Jørgensen blev født i Nakskov d. 11. februar 1911. Hendes far, Kai Fischer-Jørgensen (1877-1959), var på det tidspunkt herredsfuldsmægtig, senere blev han sparekassedirektør i Faaborg. Elis mor Emmy Daisy Smyth Hansen (1882-1975), var hjemmegående – *men hun ville gerne have studeret og helst været læge, hvad hun ville have egnet sig glimrende til. Men det var jo meget sjældent dengang at kvinder studerede...* Familien boede i lejlighed i Tilegade 18. På Elis 5års fødselsdag fik hun en lillesøster, Gerda, der skulle blive hendes bedste veninde for hele livet.

Far og mor holdt meget af hinanden, og far kunne endnu da han var over 80 udbrude »Har jeg ikke verdens dejligste kone!« Det gav en meget tryk atmosfære for os børn, »måske for tryk« kunne Gerda sige, for vi fik en meget idealistisk og noget naiv holdning til tilværelsen og var ikke forberedt på verdens ondskab (...). Jeg mener nu at en sådan tryk barndom er en støtte og styrke resten af livet, selv om man får sine skuffelser.

I december 1919 flyttede familien til Faaborg, hvor broderen Ib blev født i 1921. *Flytningen til Faaborg (der på det tidspunkt var en lille by på under 5000 mennesker med smukke gamle huse og toppede brosten i gaderne) betød en stor omvæltning i vores tilværelse. Vi fik eget hus (Adelgade 4) midt i den lille by med udsigt til klokketårnet fra gadesiden og til en dejlig have med udsigt over fjorden til den anden side. Vi nød alle den kønne by og den dejlige omegn, og om søndagen gik vi lange ture ud på landet. – Som de fleste husker jeg alle somre som dejlige og varme og alle vintre med sne, så vi gik i vandet fra maj til oktober og kørte på slæde og løb på skøjter om vinteren, og jeg nød begge dele.*

Elis dejlige humor og latter og hendes videnskabelige nysgerighed har hun ikke fra fremmede: *Far var altid i godt humør, livlig og tit vittig, så vi havde det tit morsomt ved måltiderne. Men dengang både far og Gerda og jeg havde kighoste, måtte vi forbyde ham at være morsom, fordi vi alle kom til at hoste når vi lo. – Far var også uhyre videbegærlig. Hver gang vi kom til at diskutere et emne vi ikke vidste nok om, for han straks ind og slog op i leksika og andre værker. Jeg tror jeg for en stor del har min videnskabelige nysgerrighed fra ham.*

Klokketårnet i Faaborg. EFJ 1983

Som fjortenårig blev Eli spejder. Det passede godt sammen med hendes glæde ved naturen, men det blev formodentlig også en form for opdragelse i organisatorisk tilrettelæggelse af samarbejde: *det var spændende at lave mad på bål og sidde ved lejrbål om aftenen, og det var også en form for social opdragelse som jeg havde godt af. Jeg ville jo ellers helst sidde for mig selv og læse. – Efter ca. to år (...) blev jeg og en kammerat tropsassistenter og ledede troppen. Det gav træning i organisation af ture, lejre og basarer, kort sagt jeg blev mere udadvendt og praktisk.*

Eli gik i en kommunal skole i Faaborg, grundskole og mellem-skole. *Der var enkelte gode lærere og en del dårlige. Vi havde en sur lærerinde i engelsk, som hun udtalte som en slags dansk, og da jeg senere i gymnasiet fik en engelsklærer der nærmere talte en slags cockney, var det temmelig forvirrende, og det er aldrig lykkedes mig siden at få en virkelig god engelsk udtale.*

En del af lærerne talte fynsk, men Eli besluttede sig for ikke at tale fynsk, men at tale som sine forældre, dvs. *et lidt gammeldags rigsmål*.

Som femtenårig kom Eli i gymnasiet i Svendborg, hvor hun fulgte den nysproglige retning som eneste mulighed. Hun tog frem og tilbage med toget: *Det var hårdt at stå op kl. 6 om morgenen for et udpræget B-menneske¹, og det første år kom jeg vist for sent 7 gange, og det var 2½ time hver gang (...) men da den skikkelige gamle vikar for rektor blev afløst af en ny stiv og*

1. Se dog Kapitel IV, s. 153.

2. Et træk, der fulgte Eli hele livet !

Eli student Svendborg Gymnasium 1929.

kedelig rektor blev jeg allerede anden gang idømt en dansk stil. Jeg syntes det var urimeligt at skulle bruge flere timer på en dansk stil, når jeg kun havde sovet over mig 10 minutter (jeg kunne jo ikke gøre for at der gik så få tog). Det forklarede jeg ham og erklærede mig villig til at skrive en tysk oversættelse i stedet, og det argument bøjede han sig mærkværdigvis for. Et godt eksempel på Elis fremragende argumentationsevner.

Lærerne var ikke noget særligt. Kun religionslæreren havde vi megen fornøjelse af. Han var præst, og vi havde nogle vældige diskussioner med ham om religion og specielt kristendommen³(...). Der var een aflærerne der virkelig fik betydning for mig. Det var »Gamle Sørensen«, der underviste i latin og fransk. (...) Gamle Sørensen var en rar mand, som lod mig sove i fred i timen, da nogle af hans timer faldt ved 10-tiden, hvor jeg blev frygtelig søvnig efter at have stået så tidligt op. Men det afgørende var at han i en af latintimerne fortalte os om den germanske lydforskydning. Det fandt jeg vældigt spændende, og det var absolut medbestemmende for at jeg valgte at studere sprog.

3. Da jeg nærmede mig de 14 år mistede jeg troen, vist fordi jeg kunne regne ud, at det med at Adam og Eva boede i Paradiset for ca. 6000 år siden, måtte være en myte, og det gav mig sjælekvaler ved konfirmationen.

I 1929 bestod Eli studentereksamen med karakteren 7,82 (efter Ørsted-skalaen)⁴ 5.

4. Ørsted-skalaen går fra 8 til ÷23. 8 er ug og 7 er mg.

5. Nogle år senere blev Knud Togeby student fra Svendborg Gymnasium (se Kapitel IV, s. 140), og brødrene Jens (se Kapitel III, note 98) og Niels Ege (se Kapitel III, note 21) blev studenter sammesteds i fyrrerne.

KAPITEL II

Eli i trediverne

Det var måske den lykkeligste periode i mit liv

I efteråret 1929 ankom den 18-årige Eli til København for at påbegynde sine studier.

Efter tyvernes alvorlige økonomiske kriser blev trediverne i Danmark en mere rolig periode med økonomisk og social fremgang. Kvindefrigørelsens forkæmpere havde banet vejen for, at det nu var ganske normalt, at en ung kvinde kunne påbegynde et universitetsstudium¹ på lige fod med de mandlige studerende. Med fuld opbakning og økonomisk støtte hjemmefra (Eli fik 135 kr. pr. måned fra sine forældre) var de ydre rammer upåklagelige.

For påbegyndelse af et sprogstudium var trediverne videnskabeligt en spændende og skelsættende periode i det 20. århundrede. Med F. de Saussure (1857-1913) og det strukturalistiske sprogsyn åbnede der sig nye perspektiver for sprogforskningen. Under indtryk af strukturalismen dannedes i Prag *Le cercle linguistique de Prague*, en skole hvis hovedinteresse var koncentreret omkring etableringen af en fonologisk teori. Frontfigurer i gruppen var Roman Jakobson (1896-1982) og N. S. Trubetzkoy (1890-1938), begge russere. De fremsatte første gang deres epokegørende ideer om fonologisk teori på den internationale lingvistkongres i Haag 1928. André Martinet (1908-1999) videreudviklede pragerfonologiens ideer i funktionalistisk perspektiv (økonomiprincippet). Vigtige bidrag fra amerikansk strukturalisme tilskrives først og fremmest Leonard Bloomfield (1887-1949) og Edward Sapir (1884-1939). Og i København oprettede Louis Hjelmslev (1899-1965) i 1931 *Linguistkredsen* med det

1. Første kvindelige studerende ved Københavns Universitet var Nielsine Nielsen (1850-1916) fra Svendborg (kusine til biografens mormor). Efter ansøgning og megen diskussion fik hun lov til at tage studentereksamen og påbegynde det medicinske studium (1874).

mål at etablere et aktivt samarbejde mellem lingvister, på nationalt og internationalt plan, omkring udviklingen af en almen lingvistik². Til forskel fra *Pragerkredsen* var der ikke tale om en skoledannelse.

En retning inden for sprogvidenskaben, dialektgeografien, som havde sine rødder tilbage til slutningen af det 19. århundrede, med den italienske sprogforsker Graziadio Isaia Ascoli (1829-1907), havde nu en blomstringsperiode med etableringen af det store franske sprogatlas ved J. J. Gilliéron (1854-1926) og Edmond Edmont (1848-1926) og det schweizisk-italienske ved Karl Jaberg (1877-1958) og Jakob Jud (1882-1952). I Tyskland har retningen vist sig særdeles frugtbar med udgangspunkt i Ferdinand Wrede's (1863-1934) tyske sprogatlas. Og sproggeografien er fortsat en retning, der dyrkes i forskellige udformninger inden for nyere lingvistik.

Ved Københavns Universitet var det sprogvidenskabelige miljø i trediverne særdeles spændende for en videbegærlig og ambitiøs sprogstuderende. Det var en nybrudstid.

Grundstammen i de hidtidige sprogstudier ved universitetet var solidt funderet i videreudviklingen af det 19. århundredes historisk-komparative metode med det fælles samlingspunkt i *Filologisk Historisk Samfund*, der var oprettet i 1854 med det formål at fremme videnskabelighed i filologisk-historisk retning, og som fortsat ind i det 21. århundrede er et velfungerende selskab. En central repræsentant for denne tradition var Holger Pedersen (1867-1963), professor i sammenlignende sprogvidenskab, og specialiseret i indoeuropæisk sprogvidenskab. Til samme tradition hører Kr. Sandfeld (1873-1942), professor i romanske sprog, samt specialist i balkansprogene.

En ganske strålende og original, internationalt højt estimeret sprogforsker var professoren i engelsk, Otto Jespersen (1860-1943). Men universitetet talte flere forskere, som var internationalt kendte, som Viggo Brøndal (1887-1942), professor i romanske sprog, Carsten Høeg (1896-1961), professor i klassisk filologi, Vilhelm Grønbech (1873-1948), professor i religionshistorie, og Paul Rubow (1896-1972), professor i nordisk filologi.

2. Se FG, 1991, bd. 2, s. 75, og EFJ, 1997, s. 25-26.

Til den yngre generation, som repræsenterede »nybruddet«, hørte L. Hjeltslev, privatdocent³, der fra 1937 blev professor i sammenlignende sprogvidenskab⁴. Hjeltslev deltog i første internationale lingvistikongres i Haag 1928, som han betegnede som signal om lingvistikens frigørelse fra filologien⁵. D. 24. september 1931 afholdt Hjeltslev et stiftende møde til forberedelse af *Lingvistikredsen*, et møde, hvor bl.a. Brøndal og hans kone Rosally Brøndal deltog.

Det var i dette miljø i trediverne, Elis studier (1929-1936) og første kandidatår forløb, og hvor hun oplevede en række begivenheder, der skulle danne grundlag for hendes videre karriereforløb: hendes indtræden i *Lingvistikredsen* (1933) og kontakten med dens medlemmer, fra medstuderende til professorer; hendes arbejde med speciale og prisopgaver; hendes optagelse på *Kvinderegensen* (1933); hendes eksamen; hendes begyndende helbredsproblemer; hendes udenlandsrejser og kontakter med kendte internationale forskere (bl.a. Roman Jakobson, Eberhard Zwirner (1899-1984) og André Martinet).

Jeg var som yngre mest interesseret i den intellektuelle side af tilværelsen. Senere kom en vældig interesse for naturen, som har betydet meget for mig, og først senere begyndte interessen for andre mennesker for alvor at vokse⁶.

Studiemiljøet

Efter at nogle ideer om et arkitektstudium tidligere var blevet fravalgt, havde Eli bestemt sig for at studere sprog. Det kunne have været grønlandsk, men det ville formodentlig vise sig at være brødløst. Hun henvendte sig på rusbureauet og sagde, at hun ville studere dansk som hovedfag og engelsk som bifag. Men da hun forstod, at det var de fag, de fleste valgte, bestemte hun sig for tysk som hovedfag og fransk som bifag. Valget var heldigt pga. lærerkræfterne i de pågældende fag. Især fik professoren i germansk filologi Louis L. Hammerich (1892-1975) stor betydning for og indflydelse

3. Han havde opnået *jus docendi* pga. sin doktordisputats.

4. Ved sin tiltrædelse til professoratet i september 1937 erklærede Hjeltslev: »Au Danemark, la tradition consiste à ne pas rester dans la tradition.« (Togeby, 1967b, s. 3-4).

5. FG, 1991, bd. 2, s. 67-76.

6. Interview i *Weekendavisen*, 14. januar 1999 (Peter Øvig Knudsen).

på Elis studieforløb, og til en vis grad videre karriere. Kollegaen Carl Roos (1884-1962), senere tilhænger af nazismen, var ikke blandt Elis favoritter⁷. I fransk mødte hun Kr. Sandfeld og Viggo Brøndal. Hun var ikke begejstret for Sandfelds undervisning i fonetik⁸, hvorimod hun beundrede hans sans for syntaksens finesser. Egentlig forståelse for fonetik fik Eli, da hun senere fulgte et 1-semester kursus i dansk fonetik hos Poul Andersen⁹ (på et tidspunkt, hvor hun overvejede at tage dansk som tredje fag). Brøndal fandt hun var en glimrende og velformuleret forelæser, velbevandret i den europæiske filosofis historie. Men man følte stærkt savnet af litteraturundervisning i fransk¹⁰:

En gang i min studietid, da jeg sad i Studenterrådet, var jeg med til at forfatte en skrivelse til Brøndal og Sandfeld der så vidt jeg husker begyndte sådan: »Det må med beklagelse konstateres at fransk er det fag, hvor litteraturundervisningen er dårligst organiseret... « Det er nok typisk at Brøndal blev rasende og indkaldte os til et møde, hvor jeg havde en kraftig meningsudveksling med ham, mens Sandfeld slet ikke reagerede.

I et brev til Knud Togeby (10. november 1965, KB) omtaler Eli episoden og skriver om Brøndal: *Ih, hvor blev han rasende! I lang tid efter omtalte han mig som »den uartige pige«.*

Hammerich tog sig fortrinsvis af de mere interesserede og begavede studerende og var mere åben og mindre autoritær end andre professorer. Og han kunne godt tåle at blive kritiseret. Han inviterede tit de studerende hjem, og han deltog i alle møder og fester i de tyskstuderendes forening (en adfærd, der også blev karakteristisk for Eli som lærer).

7. Om Carl Roos, se Øhrgaard, 2007, s. 442-477.

8. Sml. også Skytte, 1991, s. 116, hvor forløbet af en fonetiktime hos Sandfeld er omtalt. Men over for den lidt triste omtale af Sandfeld, bør det tages i betragtning, at han i 30'erne var stærkt præget af den fremadskridende cancer, som førte til hans død i 1942.

9. Poul Andersen (1901-1985), undervisningsassistent ved Københavns Universitet, først i fonetik, senere i dialektforskning. I 1951 blev han professor i dansk dialektologi. Han var leder af Institut for Dansk Dialektforskning.

10. Se Skytte, 1991, s. 95.

I 1932 foreslog Hammerich,

at de der var interesserede skulle tage med til det nordiske filologmøde i Lund, og han arrangerede en teltlejr uden for byen, hvor han selv var med. (Vi sendte ham dog på hotel næste dag, fordi han snorkede). Denne kongres med dens blanding af teltliv med havregrød på bål om morgenen, lærde foredrag om dagen, og dans om aftenen, var en oplevelse mange af os stadig mindes.

Ud over at følge undervisningen i tysk og fransk fulgte Eli gennem flere semestre Holger Pedersens forelæsninger over indoeuropæisk sproghistorie og dens udvikling i det 19. århundrede. Hans forelæsninger var klare og let forståelige. Desuden fulgte hun Hjlemslevs forelæsninger over Rasmus Rask i 1932 og hans forelæsninger over evolutiv fonetik i 1933. Et resultat af det sidste var hendes og Paul Liers anmeldelse af Grammont *Traité de phonétique i Lingvistikredsen* (se s. 22).

Der blev også mulighed for at gennemføre to studieophold i udlandet. I sommeren 1932 var Eli i München og i sommeren 1933 i Paris.

Blandt sine medstuderende i tysk nævner hun Helge Poulsen (1911-1989)¹¹ og Henning Einersen (1910-1992)^{12 13} samt Anne Sophie Seidelin (1913-1998).

11. I sin mindetale over Helge Poulsen i *Lingvistikredsen* (ikke trykt manus., KB , mappe 3) beretter Eli, at HP havde tysk som hovedfag og latin som bifag. *Han så godt ud, havde en smuk stemme og var ganske åbenbart lynende intelligent.* HP var en ivrig deltager i studenterlivet. Han skrev speciale om aspekt i højtysk. Efter sin kandidateksamen i 1936 fortsatte han sine studier i Prag, hvor han fandt sin tjekkiske kone. I 1946 blev HP ansat ved Ålborg Katedralskole, i 1966 blev han desuden lektor i russisk ved universitetet, og i 1970 trak han sig tilbage fra universitetsundervisningen. I 60'erne deltog HP som lærer i et to-semesters kursus i russisk for lingvister og fonetikere, organiseret af Eli og andre. Hans Basbøll, som deltog, fortæller: » ...og det var *vældig godt*, han vidste alt om neutralisation og kasussystem osv., så vi kunne virkelig udnytte det faktum, at vi var teoretisk sprogkyndige, men ikke russiskkyndige«.

12. Henning Einersen blev senere førstebibliotekar i Det kgl. Biblioteks Publikumsafdeling og medvirkede i 1945 til beslaglæggelse af *Nazisamlingen*.

13. Begge medstuderende skrev hver en fint bedømt guldmedaljeopgave (1932). Måske hørte de med til kredsen af de »12 bejlere«, som veninderne på Kvinderegensen drillende påstod, at Eli var omgivet af.

Som det fremgår af det foregående (vedr. henvendelsen til Sandfeld og Brøndal) var Eli aktivt medlem af *Studenterrådet*¹⁴, men hun havde også tid til at deltage i de faglige foreninger: de franskstuderendes *Le Coq*¹⁵ og de tyskstuderendes forening, hvor Eli også var medlem af bestyrelsen, to indbyrdes meget forskellige foreninger.

Hos de tyskstuderende drak man øl og spiste pølser, og sang tyske viser og dansede til pastor Lampes klaverspil (indtil han forsvandt med den tyske kirkes kasse), og man lavede sjove revyer. Hos de franskstuderende drak man kaffe og spiste kager, og nogle, specielt Billeskov, Jens Kruuse og Hakon Stangerup konverserede hinanden på fransk, hvad vi andre fandt krukket, samtidig med at vi nok var let misundelige over at de i det hele taget var i stand til det. Til forelæsningerne kom nogle af pigerne i pels og ridestøvler. Det var et fag for det højere borgerskab.

Der blev også tid til at gå i teatret, bl.a. for at overvære førsteopførelsen af Kaj Munks *Ordet* på Betty Nansen Teatret i 1932. Eli skriver begejstret om det i et brev til familien: *Det var et kraftigt stykke - fuld af dramatisk virkning.*

Lingvistkredsen

Eli blev på Hammerichs anbefaling optaget i *Lingvistkredsen* i 1933, der som tidligere nævnt var stiftet af Hjelmlev i 1931. Man kan roligt sige, at det skulle blive en skelsættende begivenhed i hendes liv, ligesom stiftelsen af *Lingvistkredsen* var det generelt for dansk sprogvidenskab. Her deltog bl.a. som tidligere nævnt Viggo Brøndal og hans kone Rosally Brøndal, stud. mag. Paul Lier (1907-2000), senere gymnasielærer i fransk ved Vestre Borgerdyd, og senere æresmedlem af kredsen, som Eli opretholdt kontakt med hele livet. Naturligvis var Hammerich allerede medlem, men også Helge Poulsen, sikkert på anbefaling af Hammerich. Desuden deltog Kaj Barr (1896-1970), klassisk filolog, senere professor i iransk filologi, Hedvig Olsen (1892-1950), undervisningsassistent i oldfransk, senere lektor, medforfatter og medarbejder ved Sandfelds arbejder om

14. Oprettet i 1912.

15. Oprettet i 1925.

fransk og rumænsk syntaks, Harry Pihler, mag. art. i engelsk, kredsens sekretær, senere skolebestyrer for Karolineskolen (Mosaik Samfunds skole), Poul Høybye (1903-1986), senere professor i romansk filologi. Blandt de mange medlemmer, der senere kom til, skal her nævnes Anders Bjerrum (1903-1984) og Paul Diderichsen (1905-1964), mag.art. i nordisk filologi, professor i dansk fra 1949, begejstret tilhænger af Brøndals teorier. Kontakten mellem Diderichsen og Eli blev af varig betydning, dels i forbindelse med deres engagement i *Lingvistikredsen*, dels for løbende diskussioner og meningsudvekslinger omkring lingvistiske problemer. Et omfattende materiale i Elis arkiver vidner om betydningen af denne kontakt, som var af både videnskabelig og venskabelig art. Senere kom også Knud Togeby og Henning Spang-Hanssen til, kolleger, som var stadige diskussionspartnere for Eli.

Alle deltog i diskussionerne i kredsen: *Brøndal, Hammerich og Hjelmlev sad også altid på første række – for selv om Hjelmlev ofte fremhævede hvor demokratiske vi var, så var der alligevel lidt forskel på folk (...). Vi betragtede det som aftenens højdepunkt, når Hjelmlev og Brøndal tog aftenens emne op og belyste det ud fra hver sit synspunkt. (...) De var begge blændende debattører og forfægtede deres standpunkt med en sådan klarhed, at disse aftener for mange af os fra dengang står som en intellektuel og æstetisk nydelse af de helt sjældne (EFJ, 1992 a, *Lingvistisk festival*, s. 5-6).*

Disse diskussioner var i centrum af mine interesser – det der videnskabeligt betød mest for mig i min studietid.

I denne periode startede *Lingvistikredsen*s publikationer, *Bulletin du Cercle Linguistique de Copenhague*, *Acta Linguistica* (senere *Acta Linguistica Hafniensia*) og *Travaux du Cercle Linguistique de Copenhague*. De to sidste eksisterer i dag. Takket være disse tidsskrifter modtog man løbende anmeldereksemplarer, hvilket var af stor betydning for at holde sig ajour med vigtige internationale publikationer¹⁶. Eli var tidligt en flittig anmelder.

¹⁶. Publikationerne indgik i et udvekslingsarrangement, således at *Lingvistikredsen* efterhånden fik opbygget et værdifuldt bibliotek, der senere, sammen med Filologisk Laboratoriums bøger om sprogvidenskab, blev kernen i Institut for Lingvistik's bibliotek (EFJ, 1992a, s. 7-8).

I 1942 sluttede første periode af *Lingvistikredsens* aktivitet med Brøndals død. Den sidste del af perioden var præget af faglige modsætninger og meningsudvekslinger mellem Hjelmlev og Brøndal. Et modsætningsforhold, der er blevet gjort til genstand for videnskabshistoriske fortolkninger^{17 18}.

Herefter var Hjelmlev formand frem til sin død 1965. Eli var formand 1968-1972. Fra 1940 var hun sekretær for *Acta Linguistica* og senere redaktør. I 1991 blev Eli æresmedlem af *Lingvistikredsen*.

Elis første bidrag i *Lingvistikredsen* fandt sted d. 5. oktober 1933, hvor hun sammen med Paul Lier anmeldte M. Grammont *Traité de phonétique* (1933). Fra sit specialeprojekt (*Dialektgeografiens betydning for opfattelsen af lydforandringer*, 1934) havde Eli et indgående kendskab til denne afhandling. D. 22. november 1934 kunne Eli præsentere sin første publikation *Dialektgeografiens betydning for opfattelsen af lydforandringer*, en bearbejdet udgave af specialafhandlingen¹⁹, se s. 27-29.

Kvinderegensen

Eli boede i den første periode af sin studietid hos en onkel og tante i Ordrup. I 1932 søgte hun om optagelse på Kvinderegensen og kunne flytte ind i januar 1933 på værelse 49, Kvist Vest. Kvinderegensen var netop indviet d. 10. maj 1932 på initiativ af en gruppe ældre kvindelige akademikere med dr. med. Eli Møller og oversætter og forfatter Aslaug Møller (mag.art. i engelsk) i spidsen. Begge havde udøvet et stort forberedende arbejde gennem et lotteri og en indsamlingskomité. Der blev oprettet et eforat, som ud over de to initiativtagere omfattede universitetslektor, dr. phil. Valfrid Munch-Petersen (Eli: *hun er den af de tre der har betydet mest for Kvinderegensens alumnier*) samt bl.a. - vel at mærke - prof., dr. phil. Louis L. Hammerich. Det var ikke uden betydning, at dronning Alexandrine blev protektor for kollegiet.

17. Cf. FG, 1991, og Michael Rasmussen, 1992.

18. Eli (EFJ, 1997, s. 32-34) har udførligt gjort rede for sin opfattelse af modsætningsforholdet i hele dets forløb, startende fra 1933.

19. En fuldstændig oversigt over Elis indlæg i *Lingvistikredsen* findes i Gregersen og Canger, 2001, s. 26-28.

Der var plads til 56 alumner. I starten var tilstrømningen ikke så stor, da mange (deriblandt Eli) frygtede, at det nok var et »nonnekloster«. Men efter en kort diskussion på første eforatsmøde, som i Elis gengivelse lyder således: *Eli Møller og professor Bloch foreslog at der skulle være en regel om at gæster skulle gå kl. 10. Dertil sagde Valfrid: »De er jo begge læger, og De må jo vide at det De frygter også kan ske før kl. 10«*. Det blev afgørende for, at Kvinderegensen blev det frieste kollegium i byen. Friheden forstod alumnerne selv at forvalte ved også at vælge en bestyrelse *selvstyret*, som tog sig af interne problemer og bidrog til at opbygge traditioner mht. indbyrdes adfærd, arbejdsro og arrangement af fester (syv årlige fester), med sange og taler på et elegant og vittigt niveau. Eli var (naturligvis) medlem af selvstyret og af redaktionen af *kandidatavisen* samt flittig bidragsyder med sange og taler ved festerne.

Med sin placering på Amager Boulevard lå kollegiet dengang, til forskel fra i dag, i et idyllisk fredeligt område. Om efteråret kunne man samle champignoner ude på boulevarden, og om foråret kunne man høre fårenes brægen, når de blev drevet til græsning på Amager Fælle. På lune forårs- og sommerdage var der nogle – som fx Eli – der nød at bo i telt udenfor. Fra sit værelse kunne Eli nyde udsigten til Frelserkirken. Eli fik al den arbejdsro og al den glæde ved kammeratskab og festlighed, hun kunne ønske sig. Blandt Elis veninder på Kvinderegensen er flere senere blevet kendte og har fået store stillinger, fx læge Esther Møller, som bl.a. blev højt æstimeret for sin indsats i ældresagen, medicinaldirektør Esther Amundsen, justitsminister (den første kvindelige i verden) og højesteretsdommer Helga Petersen. Den bedste veninde var Eli Cold, der havde fransk som hovedfag: *hun var et af de morsomste og mest positive mennesker jeg har kendt*. Pga. det usædvanlige navnesammenfald – med Eli Møller blev det 3 x Eli – blev de to studerende kaldt Cold og Fischer. *Cold og jeg stod begge sent op, og gik så i styrtebad om formiddagen (...). Mens vi stod i nabokabinerne, sang Cold alle Grundtvigs salmer for mig, og hun kunne også de besynderlige vers der ikke stod i salmebogen*. Eli Cold blev gift med overlæge Richard Malmros, med hvem hun fik 5 børn, bl.a. filminstruktøren Nils Malmros²⁰, som i en dokumentarfilm, se s. 25

20. I Nils Malmros' film *At kende sandheden* er enkelte scener henlagt til Kvinderegensen.

Fest på Kvinderegensen. Forreste række th. Eli Cold, i midten Eli, knælende Esther Møller. 2. Række th. Aase Dalsgaard, senere lektor på Marselisborg Gymnasium, Karen Weiløe, senere ansat i Roosevelts landbrugsministerium, USA, Helga Petersen (bag ved Eli).

og 195, fortæller om sin mors tid på Kvinderegensen. Eli Cold var blandt de første studerende på Kvinderegensen, hun flyttede ind i marts 1932. Ifølge Nils Malmros var hendes tre år på Kvinderegensen de lykkeligste år i hendes liv.

Der var, som tidligere omtalt, syv årlige fælles fester (foruden køkkenfesterne) på kollegiet. Særlig stilfuld var Kvinderegensens fødselsdag d. 10. maj. Damerne var i lange kjoler og herrerne i kjole og hvidt, og universitetets rektor og en professor fra hvert fakultet var inviteret. Der blev holdt taler og sunget. *Ved en af de første fester, hvor jeg var formand for selvstyret og skulle holde tale, harcelerede Grønbech over den bagefter i sin tale. Jeg blev godt gal i hovedet og skrev bagefter til ham at jeg syntes en berømt professor skulle holde sig for god til at gøre grin med en ung student der holdt sin første tale. Jeg fik faktisk en undskyldning.*

Hammerich mindes i sit forord til 60-årsfestskriftet for Eli²¹ hendes betydning for Kvinderegensen nu og dengang: »But don't think her a blue-socking. She was without doubt attractive, »telle

21. *Form & substance*, 1971, s. 13-14.

une poupée «, a young Frenchwoman said, who attended a ball at Kvinderegensen

Vor Athene er ej bøs,
men en lærd og lystig tøs,
hun kan også danse.

(...). That was in a song written by one of her comrades in Kvinderegensen; it was not meant especially for Eli Fischer-Jørgensen, but more appropriate to her than to anybody else.«

I efteråret 1937 flyttede Eli ud fra Kvinderegensen og blev her afløst af sin søster Gerda, der boede der fra 1937-1942.

Elis aktive bidrag til kollegianerlivet blev af afgørende betydning. Hun var med til at danne en række traditioner, som satte sig varige spor i kollegiets historie, og hun bibeholdt hele sit liv en kontakt til stedet. Fra 1941 blev hun formand for *Kvinderegensianersamfundet*, en sammenslutning af tidligere kollegianere. I perioden 1950-1974 var hun medlem af eforatet og i 1957-1974 som formand. Eli har bidraget til to jubilæumsskrifter²², samt så sent som i 2007, i en alder af 96 år, til en dokumentarfilm²³, hvor hun levende og muntert beretter om sin tid på kollegiet, sideløbende med Nils Malmros, der fortæller om sin mors, Eli Colds, treårige periode på Kvinderegensen. De medvirkende alumner, årgang 2007, bekræfter, at de traditioner, Eli var med til at opbygge, består.

Prisopgaver og speciale

I foråret 1932 udsatte *Filologisk Historisk Samfund*²⁴ en prisopgave med følgende formulering: *En Kritik af Leo Weisgerber, Muttersprache und Geistesbildung*.

Leo Weisgerber (1899-1985), en tysk sprogforsker, der var specialiseret i keltisk og redaktør af tidsskriftet *Wörter und Sachen*, havde i

22. *Kvinderegensen*, 1957. Pedersen, Regenber og Kvinderegensen, 1992.

23. *Set fra Kvinderegensen 2007*. En film af Palle Demant og Morten T. Steinbach.

24. Oprettet i 1854 med det formål at fremme videnskabelighed i filologisk-historisk retning. Samfundet udsætter to gange om året en prisopgave.

1929 udgivet afhandlingen *Muttersprache und Geistesbildung*, hvori han, som *neohumboldtianer* og under inspiration af de Saussure's synkrone sprogsyn, fremsatte en teori om den »sprachliche Zwischenwelle«, if. hvilken sproget betinger og strukturerer menneskets opfattelse af virkeligheden: hvert sprogsamfund har sin egen opfattelse af verden, som er specifik og forskellig fra andre sprogsamfunds virkelighedsopfattelse.

Eli opfattede prisopgaven som en udfordring, besvarede den og kunne d. 28. september 1932 modtage selskabets mindre pris på 200 kr. I bedømmelsesudvalget sad L.L. Hammerich, Carsten Høeg og Paul Rubow. Besvarelsen, der var indleveret allerede i begyndelsen af maj måned, var på 54 håndskrevne foliosider. Trods den påkrævede anonymitet (besvarelsen var mærket Z), er mistanken om, at Hammerich let kunne genkende Elis særprægede lille, fine (og ofte vanskeligt læsbare) håndskrift, nærliggende. Bedømmelsesudvalget gav en positiv vurdering af besvarelsen, idet man dog påpegede, at der med større kundskaber og længere tid (med en løftet pegefingertil den tidlige aflevering) kunne være nået mere. Det fremhæves, at forfatteren viser kendskab til forskere som Jespersen, Schuchardt, de Saussure, Vossler, Humboldt, men ikke til den franske skole, som fx Meillet, ej heller til Trubetzkoy eller *Pragerskolen*. Den indvending sad Eli bestemt ikke overhørig! Hendes efterfølgende specialeafhandling viser, at hun til fulde har sat sig ind i såvel Meillet som *Pragerskolen*.

Eli var stolt af resultatet. D. 29. september 1932 skriver hun hjem: *Jeg kan jo ligeså godt lade bomben springe med det samme: jeg har fået tilkendt det filologisk-historiske samfunds mindre pris (...). Jeg var meget bange de sidste dage [før mødet, hvor bedømmelsen blev bekendtgjort] og var begyndt at spekulere over om navnet blev læst op, hvis man blev kasseret. I mellemtiden mødte hun Hammerich uden for Det kgl. Bibliotek, som beklagede, at han ikke kunne komme til mødet, men som – på trods af tavshedspligten – betroede hende resultatet! – Der var en del franskstuderende til mødet, fordi Brøndal skulle tale, så der var da heldigvis nogen jeg kendte, ellers havde det været kedeligt at sidde der muttersalene. – Det foregik på den måde, at opgavekommissionens formand Prof. Høeg læste bedømmelserne²⁵ op og derefter*

25. Der var to besvarelser. Den anden var af cand. mag. Alf Henriques, som fik den højeste pris.

brød navnesedlen, og spurgte om vedkommende var tilstede. – Det var meget spændende.

Efter den første prisopgave begyndte Eli at spekulere på speciale. Hun havde først tænkt på at skrive om *Tristan og Isolde* (Gottfried von Strassburg), men det frarådede Hammerich hende, fordi han mente, at det ville kræve for omfattende studier af både oldfransk og irsk litteratur, og det kunne sinke hendes studier. »Instead I put her on to general linguistics, starting with Weisgerber and John Ries²⁶, and phonetics. She complied, but she has later confessed that my tyrannic decision was a bitter deception to her.« (Hammerich, 1971, s. 14). Dernæst overvejede hun at skrive om Humboldt, inspireret af arbejdet med prisopgaven om Weisgerber, men her gjorde Hammerich hende atter opmærksom på, at man ikke kunne bedømme Humboldts indsats helt uden kendskab til sanskrit og græsk. – *Men arbejdet er ikke spildt – en stor del får jeg brug for ved arbejdet med det nye emne »opfattelsen af lydlove«, et mere konkret og meget interessant emne – ideen har jeg egl. fra Poulsen, som dog ikke selv ville have det²⁷.*

Titlen på specialet blev *Dialektgeografiens betydning for opfattelsen af lydforandring. – Det tog mig kun et par måneder. Jeg arbejdede hårdt. – Faktisk var specialet afleveret i februar 1933.*

Specialet har to mål: dels at belyse, hvorledes dialektgeografien kan bidrage til at klargøre problemstillingen omkring lydforandringen i et sprog, dels at påvise det frugtbare i et samarbejde mellem dialektgeografi og almen lingvistik, mellem *empiri* og *teori* (et generelt bærende princip i Elis tilgang til sprogvidenskab). Man erindrer, hvor optaget Eli var af *gamle Sørensens* omtale af den germanske lydforskydning. Af stor betydning for dele af emnet har hendes udbytte af Holger Pedersens forelæsninger over indoeuropæisk sprog-historie utvivlsomt været. Specialebibliografien vidner om indgående kendskab til de behandlede teorier, ikke mindst om inddragelse af den teoretiske litteratur, som bedømmerne af den første prisopgave påpegede som »manglende«. Og her bemærkes først og fremmest, at Eli inddrager *Pragerskolen* (som hun nu udviser

26. Heraf fremgår det, at det var Hammerich, der formulerede prisopgaverne, idet den følgende opgave, se s. 29, havde John Ries som emne.

27. Brev 29. september 1932, til forældrene.

et indgående kendskab til) og påpeger, at *Det afgørende i den ny opfattelse er skellet mellem fonetik og fonologi* (p. 88), hvorefter hun uddyber konsekvenserne af dette skel, som hun er meget optaget af. Afhandlingen er systematisk struktureret, affattet i et smukt og klart sprog og ledsaget af en velvalgt eksemplifikation. Hammerich sørgede for, at den blev udgivet som nr. 1 i den nyoprettede serie *Tyske Studier* i 1934.

Den 22. november 1934 blev afhandlingen præsenteret i *Lingvistikredsen*²⁸. Her udtrykker Eli først og fremmest håb om, at afhandlingen kan bidrage til at sætte en diskussion igang, *ja, hele afhandlingen er nærmest en opfordring til diskussion. Der er egentlig ikke noget nyt her, men 1) den kan være nyttig som indførelse i en problematik 2) den er et forsøg på at bringe dialektgeografer og lingvister i kontakt med hinanden. - Mht. dialekternes eksistens har undersøgelsen vist, at der er kærnelandskaber med nogenlunde ensartede lydforhold, omgivet af liniebundter.* Eli udtaler sig i denne forbindelse om substrat-teorier, som hun finder generelt indlysende, men henvendt til Brøndal: *man har måske lov til at nære en vis skepsis til teorien i den form den fx fremtræder hos professor Brøndal. Forandringer skal kunne indtræde længe efter sprogskiftet bevirket ved idiommet, en sum af dybereliggende tendenser, som bevares ved sprogskiftet; der er for mig noget mystisk i at en tendens, der endnu ikke er kommet til hørligt udtryk, kan overføres til næste generation gennem sproget. Jeg kan ikke modbevise teorien, men jeg synes heller ikke, den er bevist.* Mod Trubetzkoy, der hævder, at der er fuldstændig skarpe grænser mellem de fonologiske systemer, indvender Eli: *Er det ikke sundere²⁹ at tale om overgangsbælter, hvor systemet ikke er helt klart (...) der er snarere tale om »tendance à l'organisation« som Secheyay udtrykker det i sin sidste afhandling³⁰, end en absolut tilstand³¹.*

Der foreligger (mindst) 7 samtidige anmeldelser eller omtaler af *Dialektgeografien...* (se Anmeldelser af Eli Fischer-Jørgensens arbej-

28. Maskinskrevet manus. 5 s. KB

29. Herligt ordvalg!

30. Albert Secheyay (1870-1946), især kendt som medudgiver, sammen med Charles Bally, af Saussures *Cours de linguistique générale*, 1916. Eli refererer her, formodentlig, til Secheyay, 1926, som hun sikkert har studeret grundigt i forbindelse med udarbejdelsen af den følgende prisopgave, hvor man ud fra hendes valg af motto for opgaven, se s. 30, kan se, at AS's grammatikopfattelse har gjort indtryk på hende.

31. Man forstår den interesse, Eli viser senere ved læsning af Weinreich, Labov, Herzog, 1968, som hun omtaler i 1975b, s. 397-399.

der , s. 221), alle positive og samstemmende mht. anerkendelse af Elis klare, enkle og præcise udtryksform. I Walther Mitzkas³² anmeldelse hedder det bl.a.: »Der Verfasser hat ein gutes Verständnis für den deutschen Sprachatlas. (...) Starken Eindruck gewinnt er [sic !] von der Phonologie, die neue Forderungen an die Dialektgeographie stelle.« Rektor ved Svendborg Statsgymnasium, Dietrich Petersen, som havde kendt Eli fra gymnasietiden, omtaler smukt hendes arbejde i *Gymnasieskolen*, 1934.

Interessant er korrespondancen med Otto Jespersen, der som tak for et eksemplar af bogen, i brev af 30. oktober 1934, fremhæver »den helt igennem forstandige behandling av sproglige fænomener og gode oversigt over litteratur. (...) Til s. 89-90 kunne De ha henvist til min *Fonetik*, s. 61 (...). Hvad jeg her kalder sprogets økonomi, er jo netop det man nu kalder fonologi.« I Elis svar til Otto Jespersen skriver hun bl.a. *Jeg har gerne villet give en håndsrækning ved bygningen af den bro, som man undertiden kan savne mellem den teoretiske og den empiriske sprogvidenskab*«, og hun understreger den betydning *The Philosophy of Grammar*³³ har haft for hende (...) [O.J.s værker] *behandler de sprogfilosofiske problemer uden nogensinde at tabe kontakten med den sproglige virkelighed*.

I samme periode påbegyndte Eli besvarelsen af Universitetets prisopgave 1935 med emnet *En Kritik af John Ries Was ist ein Satz?* (1931), *samt i tilslutning til Kritiken, en Fremstilling af Hovedpunkterne i det nuværende tyske Skriftsprogs Sætningslære*³⁴.

Der er næppe nogen tvivl om, at Hammerich stod for formuleringen af opgaven³⁵. Man kunne derfor gisne om, at baggrunden

32. Walther Mitzka (1888-1976), Marburg. Udgiver af *Deutscher Wortatlas*. Måske denne anmeldelse var medvirkende til, at Eli efter afslutning af sine studier søgte til Marburg, hvilket imidlertid skulle vise sig at være en skuffelse, se s. 34.

33. Jespersen, 1924.

34. Germanisten John Ries (1857-1933) havde allerede i 1894 skrevet en mindre monografi med titlen *Was ist Syntax. Ein kritischen Versuch*. Det siges, at Ries' arbejder omfatter ikke mindre end 140 definitioner af sætningen.

35. Men Ries' arbejde var allerede generelt genstand for opmærksomhed. Således holdt Paul Diderichsen i 1935 et indlæg på det ottende nordiske filologmøde i København med titlen *Prolegomena til en metodisk dansk Syntax. Med udgangspunkt i Ries's Sætningsdefinition; se J. Ries: Was ist ein Satz? Prag 1931*. (Se FG, 1991, bd. 2, s. 132).

for ordlyden var et venskabeligt drillende svar på en ligeså venskabelig kritik fra hans to yndlingslever Helge Poulsen og Eli, som Eli beretter om: *På et tidspunkt skrev han en lille bog Indledning til tysk Grammatik (publiceret 1935), som behandlede almene problemer (han havde i forvejen gennemgået den i forelæsningsform). Helge Poulsen og jeg syntes ikke den var særlig god og foreslog en diskussion, hvad Hammerich straks gik ind på. På et tidspunkt sagde Helge Poulsen »Det her er jo det rene ...« - »Ja, sig De bare sludder« sagde Hammerich »for det er jo det De mener.«³⁶*

Elis besvarelse (XII + 162 maskinskrevne³⁷ foliosider) har jeg ikke haft mulighed for at læse, og jeg må derfor støtte mig til den meget positive bedømmelse. Besvarelsen indledes med et motto af Secheyay: *»La langue ne se soucie pas, comme la réflexion objective, de perfection logique«*, karakteristisk for Elis videnskabelige holdning, og muligvis for hendes afstandtagen til Hjelmlev. Bibliografien er omfattende (205 numre) og »vidner om et opmærksomt studium af så at sige hele den herhenhørende videnskabelige literatur«. Der gives »en skarpsindig kritik punkt for punkt af hele den komplicerede tankeudvikling hos Ries med stadig forstandig benyttelse af andres bidrag.« Efter nogle få indvendinger når udvalget frem til at »anerkende den sjældne energi og den videnskabelige skarphed som helt igennem præger denne, også formelt særdeles omhyggelige afhandling« og man »tager derfor ikke i betænkning at indstille den til Universitetes Guldmedalje.« Juni 1935³⁸. Bedømmelsesudvalget bestod af L.L. Hammerich, Carl Roos og V. Brøndal.

Fagligt betød arbejdet med denne afhandling, at Eli fik afsmag for arbejde med syntaks - det havde simpelthen været for megen tanketung diskussion. Men, som en sidegevinst, tror jeg, at dette arbejde bidrog væsentligt til hendes følgende adskillige meningsudvekslinger igennem årene med Paul Diderichsen om dansk sætningsanalyse.

36. If. *Dansk Biografisk Leksikon* var Hammerichs lille bog »tankevækkende, men også æggende til modstand. Kritikken toppede i en skarp polemik med Paul Diderichsen uden at det afstedkom varig bitterhed.«

37. Man tør vel gætte på, at prisen på 200 kr. for den tidligere prisopgave bl.a. er gået til investering i en skrivemaskine.

38. Der blev af universitetet anvist et beløb på 500 kr. »for Indtægtstab under Arbejdet med Besvarelsen«.

Stoppested Prælinien. 2. Juli 1936. Forrest med skiltet STOPPESTED-PRÆLINIEN Eli Cold. Stående inde i sporvognen Eli.

Der var også en anden besvarer af universitetets prisopgave, nemlig ingen anden end Helge Poulsen, som også fik guldmedalje!³⁹

Der blev festet, vist i flere dage. Stor var begejstringen på Kvinde-regensen, hvor Cold⁴⁰ og Fischer havde inviteret til stor fest d. 7. juni (og iflg. veninderne »havde Fischer inviteret ikke mindre end 12 herrer, alle sine friere«).

Fra hele familien kom der begejstrede breve og lykønskninger. Elis forældre sendte som gave et armbåndsur (Gerda, som havde hjulpet med at udvælge uret, mente, at »det vistnok var sidste krig, og urmageren svor, at det er et første classesværk, der er i, så jeg håber, det må kunne tjene dig i mange år« skriver Elis mor, mens Gerda fuld af beundring for storesøsteren skriver »Du er altså en knop af første klasse (...). Hvor var det dejligt, at du fik belønning for alt dit slid og slæb og dine søvnløse nætter, det havde du sandelig fortjent.« Og naturligvis fulgte der omtale med fotografi med i pressen.

39. I sin mindetale om Helge Poulsen fastslår Eli: *Vi arbejdede helt uafhængigt af hinanden...*

40. Jeg gætter på, at det faldt sammen med Eli Colds eksamensfest.

Eli fik på forskellig måde udbytte af sit imponerende arbejde med de her beskrevne tre store opgaver. De gav hende, sammen med hendes konstante og energiske deltagelse i *Lingvistikredsens* aktiviteter, et omfattende og solidt indblik i sprogvidenskabelige værker og teorier. Specielt blev arbejdet med *Dialektgeografien* af fundamental betydning for hendes videnskabelige formning og modning med træk, der gennemgående karakteriserede hendes videnskabelige arbejde og holdning hele livet.

Trods Elis lidt negative oplevelse af arbejdet med guldmedaljeopgaven, blev denne indsats (sammen med eksamensresultatet) dog af væsentlig betydning for de følgende års konstante legatstrøm.

Eksamen – sygdom – pædagogikum

I foråret 1936 gik Eli op til eksamen: hun afsluttede hoved- og bifag samtidig, som det var reglen dengang. Hun havde sat stor pris på de frie studier, og den koncentrerede eksamenslæsning gav et udmærket overblik over faget. Hun sad i *Studenterrådet*, da indførelse af forprøve blev foreslået. Personligt var hun imod, men da hun havde oplevet, at en af hendes studiekammerater var dumpet for tredje gang efter 10 års studier, indså hun nødvendigheden af en forprøve: *alle de småeksaminer, der nu hakker studiet op, synes jeg er af det onde...*

Mellem skriftlig og mundtlig eksamen fik Eli kæbehulebetændelse og lå i sengen med feber i tre uger, så hun kunne ikke læse og måtte op til sygeeksamen omkring 1. juli: under eksamen i tysk var hun ved at besvime og måtte bæres ned i gården for at få lidt frisk luft. Ved eksamen i fransk, to dage efter, havde hun atter feber: *men det gik da godt alligevel...* Eli fik Præ, ja fire points over udmærkelse. Det blev det første Præ på Kvinderegensen.

Begivenheden vakte opmærksomhed og blev omtalt i pressen. Således skriver Politiken d. 2. juli 1936:

Kvinderegensen på Amager, der nu har bestået i 4 år, kunne i går for første gang fejre et Præ mellem sine alumnier, idet Frk. Eli Fischer-Jørgensen bestod skoleembedseksamen med udmærkelse. Resultatet var ventet og på forhånd havde to af de kvindelige regensianere været oppe hos sporvejsdirektør Juul-Hansen og lejet en

Ekstra-Sporvogn, der kl. 15½ smykket med muntre plakater og fyldt med søde unge studiner kørte frem i Nørregade ved Universitetet for at hente Præ-kandidaten hjem til Amager. Foran Kvinderegensen gjorde sporvognen holdt, de unge lysklædte kvinder dannede spalier, og i guldstol blev Kvinderegensens første Præ-kandidat båret til den åbne terrasse, hvor hun fejredes med is og jordbær, taler og sange samt portvin og madeira.

Efter eksamen blev Eli indlagt på hospital i Svendborg, hvor hun blev næsten to måneder. Hendes kæbehulebetændelse blev kronisk og varede i 13 år. Det var meget hæmmende for hendes arbejdsindsats, og hun led næsten konstant af hovedpine⁴¹. Resten af året 1936 tilbragte Eli hos familien i Fåborg.

I foråret 1937 aflagde hun sit pædagogikum på Metropolitanskolen. Hun var stadig sløj, og da begge hendes vejledere efter 14 dage blev syge, måtte hun tilmed overtage hele undervisningen. Blandt eleverne i tysk befandt sig Eric Jacobsen⁴², som husker, at klassen var meget venlig over for Eli (hvilket man jo ikke altid var over for vikarer eller pædagogikumspiranter).

Dannelsesrejse. Internationale kontakter

I 1937 drog Eli ud på sin »dannelsesrejse«, takket være et Wilhelm von Humboldt stipendium. Rejsen gik over Marburg (1937-1938), afbrudt af ophold på San Cataldo i marts 1938, samt af kongres i Gent, juli 1938, derefter til Paris, november 1938 til marts 1939, og til Berlin maj – august 1939, hvorefter hun vendte hjem. Det blev en rejse pakket med indtryk, oplevelser og inspiration.

Allerede under forberedelsen af specialet om dialektgeografien var Eli blevet grebet af *Pragerskolens* nye ideer og teorier, hvilket gjorde, at hun nu besluttede at forlade germansk filologi og videreud-danne sig i fonetik og fonologi.

41. Mette Konow (Carsten Høegs datter) husker, at Eli altid bar en kæmpestor hvid gededskindhue, når hun under krigen besøgte Carsten Høegs familie, se Kapitel V, s. 205.

42. Eric Jacobsen (f. 1923), prof. dr. phil. i engelsk, gift 1957 med Ida Høeg, datter af Carsten Høeg. EJ gik i 40'erne til tysk stil på universitetet hos Eli. Eric og Ida Høeg hørte til Elis private vennekreds.

Marburg⁴³ havde Eli valgt med henblik på en fonologisk beskrivelse af tysk med inddragelse af dialekterne. Men der var ingen, der interesserede sig for fonologi, så det var ret nytteløst. I stedet skrev hun til Trubetzkoy i Wien og spurgte, om hun kunne studere hos ham et semester. Der kom et venligt og imødekommende svar, måske det sidste, han skrev, for kort tid efter døde han⁴⁴:

Wien 30 V 38.

Sehr geehrte Frau Doktor,

Es ist für mich immer eine Freude zu erfahren dass jemand eine phonologische Arbeit unternehmen will. Die Phonologie der deutschen Hochsprache ist ein so umfangreiches Thema, dass die von Prof. Th. Baader geplante Arbeit kaum ein Hindernis sein kann. In der letzten Zeit scheint sich Prof. Th. Baader mehr mit Mundartforschung zu befassen. Übrigens ist auch das andere von Ihnen vorgeschlagene Thema über das Verhältnis der provinziellen Umgangssprachen zur Hochsprache sehr interessant. Eigentlich kann die Phonologie der deutschen Hochsprache nicht anders als in ihrem Verhältnis zu den lokalen Formen dieser Sprache dargestellt werden. Wenn ich Ihnen bei dieser Arbeit behilflich sein könnte, würde es mich ausserordentlich freuen. Offizielle Vorlesungen über Phonologie werde ich im nächsten Wintersemester nicht halten (angekündigt habe ich Altkirchenslavisch und Altschechisch), es werden aber mehrere vorgeschrittene Interessenten, die an verschiedenen phonologischen Problemen arbeiten, im nächsten Wintersemester nach Wien kommen, so dass sich vielleicht eine Art »Privatissimum« veranstalten lässt. Sie werden jedenfalls die Möglichkeit haben, die ganze einschlägige Literatur zu benutzen und in beständigem Kontakt mit mir an Ihrem Thema zu arbeiten.

Falls Sie sich entschliessen würden, nach Wien zu kommen, bit ich Sie mich noch vor Beginn des Wintersemesters verständigen zu wollen.

43. Se om Mitzka, s. 29, note 32.

44. »When Hitler marched into Czechoslovakia and Austria the [Prague] Circle lost its best members. Trubetzkoy died of a heart attack when for the third time he had to face prosecution by the political police.« (EFJ, 1975b, s. 20).

In aufrichtiger Ergebenheit N. Trubetzkoy

Kort tid efter skrev Eli en udførlig anmeldelse af Trubetzkoy, 1939, der udkom posthumt⁴⁵.

I marts 1938 tillod Eli sig en måneds afbrydelse i studierne med et ophold på San Cataldo. Hun havde ved Elisabeth Hudes⁴⁶ hjælp fået tildelt et 1-måneders legat til ophold på det nyoprettede San Cataldo^{47 48}. Turen derved var vanskelig: *På det tidspunkt da jeg fik legatet, i februar 1938, lå jeg med et brækket ben i et lille pensionat i Alperne*. Eli skriver intet om årsagen til det brækkede ben, men kender man hende ret, har hun sikkert med største fornøjelse stået på ski i Alperne⁴⁹. Eli rejste så ned gennem Italien med et stift ben i bandage, en solid stok, en skuldertaske og to kufferter. Men italienerne var meget hjælpsomme. I denne situation, som så ofte senere på Elis mange rejser, er det imponerende, hvor enestående hun er til at komme

45. EFJ, 1946c, s. 41-46.

46. Elisabeth Hude (1874-1976) var viceefor ved Kvinderegensen 1932-1976. Hun var en pioner inden for dansk kvindelitteraturforskning.

47. Klosteret San Cataldo, der ligger i Scala ved Amalfikysten, ejes siden 1936 af *Föreningen San Cataldos venner* og drives som et stipendiehjem for danske videnskabsmænd og kunstnere.

48. Eli har beskrevet opholdet i et udgivet lille skrift (7 sider) *Spredte erindringer fra et ophold ved Salernobugten i foråret 1938* (EFJ, uk, 1943 ?) der må være nedskrevet senere, hvilket kan udledes af et par bemærkninger, som fx i indledningen : *Salernobugstens geografi behøver jeg ikke at beskrive nøjere, efter at der nu dagligt har været kort over den i avisen i lang tid* og senere : *når man har set landkortet kan man forstå hvor vanskelig de allieredes landgang har været* [september 1943].

49. Eli var kendt for sin begejstring for skisport. Mange af hendes fritidsrejser har som mål haft skiture, ofte til Norge og ofte i selskab med søsteren Gerda. Men det blev også bemærket af kolleger, som fx omtalt i Grønnum et al., 2009, s. 255: »During a visit to Stockholm in January of 1954, the speech group at *Kungliga Tekniska Högskola* decided to go skiing on a 10 km trail directly outside the institute. Eli joined them, of course. But when everybody had returned, they discovered that she was missing. They got worried about her and sent out a search party to look for her. However, she made it back under her own steam and informed the anxious colleagues that she had simply decided to do a second round on the trail!« - I et brev til mig i 2006 skriver den da 95-årige Eli om vinterens megen sne og frost: *Hvis man så endda havde kunnet stå på ski endnu, så havde det været OK, men jeg havde hjertevrøl...*

Roman Jakobson 1957.
Det Kongelige Bibliotek.

videre og få udbytte af sin rejse, selv under vanskelige forhold. Det italienske sprog synes ikke at være en hindring for hende, selv om hun ikke havde studeret det: *Og italiensk er jo et sprog som man straks kan føre lange samtaler på, når bare man er i besiddelse af en smule frækhed. Det minder i flere henseender om svensk, dels ved at det lyder så godt dels ved den måde man kan konstruere det på. Man tager et mere eller mindre kendt sprog, – i første tilfælde dansk, i andet fransk, og så sætter man et passende antal a-er, og o-er og i-er i enden, og så har man henholdsvis svensk og italiensk, måske ikke ligefrem det, som Tegnèr eller Petrarca skrev, men dog brugeligt. – Jeg brugte det i hvert fald med held.*

Ud over at glæde sig over den smukke natur og det lokale samfund omkring Amalfibugten, nåede Eli også at opleve Pompeii og Rom, men først på hjemturen pga. benet!

D. 18.-22. juli 1938 deltog Eli i 3. Internationale fonetikerkongres

i Gent i Belgien⁵⁰ ⁵¹. Øvrige danske deltagere var Brøndal, Hjelmlev (som begge deltog aktivt) og Uldall. Men af helt afgørende betydning for Eli og for hendes videre karriere inden for fonetik og fonologi blev her mødet med Roman Jakobson og Eberhard Zwirner⁵².

Roman Jakobson (1896-1982), født i Rusland. Medstifter af Moskvas lingvistkreds. 1920 emigrerede RJ til Tjekkoslaviet, hvor han i 1926 var med til at grundlægge *Le cercle linguistique de Prague* (se s. 15). Det er interessant at iagttage, hvorledes Eli allerede i 30'erne kommer særdeles tæt på to af århundredets største og mest markante sprogforskere, Roman Jakobson og Louis Hjelmlev, to forskere, der indbyrdes er så forskellige: RJ med en utrolig bredde og konstant udvikling i sin tilgang til videnskaben, LH med sit suverænt geniale, men abstrakte sprogsyn. Trods Elis solide kendskab til og fortrolighed med glossematikken ligger sympatien på RJs side mht. videnskabsholdning, og han er igennem årene den største inspirationskilde for Elis forskning og valg af faglige emner. *Roman Jakobson was one of the greatest linguists of this century – perhaps the greatest*⁵³. (...) *already in 1931 I read Travaux Number 4 with all the definitions (...). I was simply thrilled and could not stop reading (...) it was RJ's views that appealed to me; and when I later read his book Kindersprache, Aphasie und allgemeine Lautgesetze, I was completely fascinated both by the boldness of his theories and by their immediate plausibility and for a while my interest turned to auditory phonetics and particularly to sound symbolism. This means that RJ has had an enormous influence on my views and on my whole career*⁵⁴.

Eli anmeldte RJ's *Kindersprache, Aphasie und allgemeine Lautgesetze*, Uppsala, 1941⁵⁵, særdeles positivt, med særlig vægt på vokalernes

50. Den første blev afholdt i Amsterdam 1932, den anden i London 1935. Efter Gent hengår der 23 år (!) inden 4. kongres i Helsinki 1961, hvorefter der atter går tre til fire år mellem hver kongres.

51. På deltagerlisten finder man *Fischer-Jørgensen, Miss Eli*, Sybelstr. 15, Marburg a/Lahn Germany.

52. Man dansede også ved kongresserne, og om EZ hed det *er tanzte gerne und gut*.

53. Se EFJ, 1997b, s. 13-28, for en mere udførlig introduktion til RJ.

54. I sine private erindringer skriver Eli: *Roman Jakobsons personlige udstråling var også en oplevelse*.

55. EFJ, 1946d, s. 31-39.

perceptoriske associationer til farver (>coloured hearing<), hvor hun også kunne henvise til tests, hun havde gennemført med sine egne studerende. Lydsymbolik og synæstesi var siden i fokus for flere af Elis arbejder, sidst i *Vowels and colours*, 2003, s. 83-92, og 2006, s. 49-64.

Eli og RJ var begge optaget af sammenhængen mellem kunst og videnskab, som de diskuterede lidenskabeligt. Det vidner flg. passage om (brev fra Eli til RJ 30. april 1964): *It was new for me that modern art has been of importance for you in the start. I have always myself found a deep relationship between abstract painting and structural linguistics, but I did not know that there really was a concrete connexion. (...) Similar, although perhaps not so obvious, parallelisms can be drawn between impressionism in painting and literature and minute dialect descriptions describing every fine shade of sound, and between expressionism and Vossler's »idealistische« Sprachwissenschaft.*

RJ havde en særlig tilknytning til Danmark – han traf Brøndal, Hammerich og Hjelmlev ved den første internationale lingvistikongres i Haag 1928. I 1936 var han i København ved den 4. internationale lingvistikongres, og han deltog også ved den lejlighed i *Lingvistikredsen* med et indlæg. Men Eli har pga. eksamen og sygdom ikke truffet ham i den forbindelse. Siden søgte RJ tilflugt i Danmark i foråret 1939 på flugt fra Gestapo, hvor han og hans kone blev modtaget og beværtet af Hjelmlev og Brøndal⁵⁶. Via Norge og Sverige nåede RJ og hans hustru til USA, hvor han fik et professorat ved Columbia University og senere i Boston, indtil han i 1967 trak sig tilbage, men faktisk fortsat var uhyre aktiv. I arkivet over Eli Fischer-Jørgensens brevsamling på Det kongelige Bibliotek findes hendes korrespondance med RJ i årene fra omkring 1953 frem til RJs død i 1982, som Eli blev orienteret om ved et telegram fra hans kone Krystyna: *Roman died Sunday*. Det sidste brev Eli modtog fra RJ var dateret d. 26. februar 1982, måske et af hans sidste breve.

RJ bevarede hele tiden sin interesse for Danmark og dansk lingvistik. I forbindelse med Paul Diderichsens død i 1964 skriver RJ til

56. Der var egentlig overvejelser igang om et samarbejde mellem *Pragerkredsen* og *Lingvistikredsen* i København, men det blev aldrig til noget konkret: »However, it did not work out that way; the Danish linguists were too individualistic.« (EFJ, 1997b, s. 17).

Eberhard Zwirner.
(Foto: Necrologium, *Phonetica*, 1985).

Eli: »I saw in him one of the greatest hope for the further clan of Danish linguistics.«

På en forespørgsel fra Eli om RJs kendskab til brevveksling mellem Trubetzkoy og Brøndal^{57 58}, forklarer RJ (brev af 13. december 1977), at han selv arbejdede i Brno, da Nazi rykkede ind i Tjekkoslaviet. Hele hans arkiv blev brændt, bortset fra en pakke med Trubetzkoy's breve, som Trnka⁵⁹ gravede ned i sin have. Han sendte dem til RJ efter krigen. I 1997b har Eli nøje gjort rede for RJs ophold i Danmark og hans relationer til dansk lingvistik. I 1979 kom

57. Brøndal var korresponderende medlem af *Pragerkredsen* fra 1935.

58. Sikkeret i forbindelse med Elis udarbejdelse af en artikel til *Dansk Biografisk Leksikon*, 1979, III, s. 26-27 om Viggo Brøndal. Interessant nok drager Eli i et senere arbejde om Brøndal (EFJ 1989b) sammenligninger mellem RJ og Brøndal som personligheder.

59. B.Trnka (1895-1965), en af *Pragerkredsens* grundlæggere.

RJ til Danmark⁶⁰ for at modtage æresdoktorgraden ved Københavns Universitets 500-års jubilæum.

Eberhard Zwirner (1899-1984). EZ var uddannet både i medicin og sprogvidenskab. Hans produktion er præget af denne brede videnskabelige orientering. Han grundlagde *Deutsches Spracharchiv* i 1932, og fra 1928 var han afdelingsleder for Kaiser-Wilhelm-Institut für Hirnforschung og fra 1940 direktør for Institut für Phonometrie der Kaiser-Wilhelm-Gesellschaft. Sammen med matematikeren Kurt Zwirner (som han ikke var i familie med) udviklede han *fonometri*, en speciel nyorienterende retning inden for instrumentalfonetikken. »E. Zwirner lægger megen vægt på, at målet ikke er at undersøge en enkelt persons udtale i et enkelt øjeblik, men normen i sprogsamfundet. Derfor må man have et omfattende materiale, som skal bearbejdes statistisk, så at man undersøger middelværdier og variationsbredde«. (EFJ, *Almen fonetik*, 1960, s. 115). Under nazismen (1939) fik EZs karriereforløb en brat og langvarig afbrydelse, idet han af nazisterne blev beskyldt for at opdrage sine børn i pacifistisk ånd, og han blev afskediget, smidt på gaden med kone og 5 børn og indkaldt til militærtjeneste. Først i 1950 kunne han genoptage sin videnskabelige karriere. I sit mindeord (EFJ, 1987b, s. 30) fremhæver Eli hans utroligt mangesidede orientering: »Seine Aufnahme deutscher Dialekte bleibt ein sehr grosses Verdienst. Seine Gelehrsamkeit war überwältigend. Er war sowohl in der Philosophie als auch in der Geschichte zu Hause, vor allem in der Geschichte der Sprachwissenschaft. Er hat sich eingehend mit Theologie beschäftigt und er interessierte sich für Kunst und Musik. Dabei war er ein cifriger und vielseitiger Sportler: Er war ein sehr guter Reiter, er hat, als er über siebzig Jahre alt war, noch Schi gelaufen, und mit über achtzig Jahren ging er sehr gerne baden...« Eli oplevede ved Gent-kongressen EZ som en fonetiker af stort format⁶¹ og pioner

60. Ved samme lejlighed foretog han og hans kone Krystyna en tur til Bornholm sammen med Eli (EFJ, 1997b, s. 27).

61. En begejstring, som Hjelmlev delte (se FG, bd. 1, 1991, s. 278-282). Han forsøgte faktisk at finde en ansættelsesmulighed for EZ i København. Og han omtalte Zwirner meget positivt i OSG, s. 92, i forbindelse med hans opfattelse af talesprogets udtrykssubstans som omfattende mere end blot »lyd«. EZ havde allerede i marts

inden for sit felt. Hun tog derfor også til Berlin i 1939, men da var EZ allerede væk: *jeg måtte altså nøjes med at diskutere med ham, når han havde orlov. Men jeg fik da skrevet to artikler⁶² på basis af hans materiale, og det gav mig i høj grad lyst til at gå videre med experimentalfonetik* (EFJ, uk, 1981, s. 10). Men for Eli var det afgørende, at hun lærte *fonetisk metode* af EZ, bl.a. mht. vigtigheden af akustisk analyse af tale på grundlag af grammofonoptagelse (hvor den talende ikke var påvirket af experimentalfonetisk apparatur); hans arbejde med, i forhold til tiden, nyere teknisk apparatur; hans krav om undersøgelse af sammenhængende tale i stedet for isolerede ord og små sætninger (EFJ, 1987b, s. 29).

Kontakten Eli – EZ blev en kontakt for livet, hvilket en omfattende brevsamling på KB vidner om. Deres korrespondance, som intensiveredes i årene efter krigen (ofte med få dages mellemrum) var i starten rent faglig, men blev efterhånden af privat og venskabelig art. Den faglige diskussion fortsattes gennem årene med gensidige spørgsmål omkring enkeltemner, udgivelse af artikler, kongresindlæg, invitationer til gensidige gæstebesøg, men brevene handlede også mere og mere om private emner, som deres fælles interesse for natur og sport, og om Elis helbred. Som neurolog kunne EZ rådgive hende omkring hendes hyppige hjernerystelser (se Kap. III s. 93). De så hinanden regelmæssigt ved kongresser og sørgede også for gensidigt at invitere hinanden til symposier og som gæsteforelæsere.

I anledning af Elis 60 års fødselsdag var EZ sammen med L. Hammerich og R. Jakobson udgiver af festskriftet *Form & Substance*, 1971, hvortil han bidrog med en fremragende artikel *Strukturwechsel und Realisierungswandel*, s. 17-30, hvor han bl.a. kommer ind på sine omfattende statistiske undersøgelser af lydlængde i tysk (et af EZs forskningsområder, der havde inspireret Eli til en artikel i 1940, se

1938 deltaget i *Lingvistikredsen* med et foredrag om *Die Variation sprachlicher Merkmale*. – Eli var på det tidspunkt på studieophold på San Cataldo.

62. *Objektive und Subjektive Lautdauer*, 1940b, Elis første udenlandske publikation, som hun stolt sendte hjem til sine forældre (*Tilfar og mor – uden læsetvang – fra Eli*), samt *Løs og fast tilslutning*, 1941a. Den første artikel handler om, hvilke faktorer der påvirker opfattelse af lydlængde gennem øret: hører man den objektive længde, eller er der andre medvirkende faktorer?

note 62, samt en behandling af samme emne for dansk, 1955a). I et brev til Eli (20. maj 1982), hvor EZ efter læsning af hendes 50 års *Plauderei* (EFJ, 1981a) udtrykker glæde over, at hun også omtaler ham, gengælder han således: »Die Begegnung mit Dir auf dem Genter Kongress war wohl die fruchtbarste wissenschaftliche Begegnung, die ich in meinem Leben gehabt habe.«

Mødet med EZ blev afgørende for den retning Elis fonetiske forskning skulle tage i de følgende årtier, koncentreret omkring måling og jagten på de bedst egnede *instrumenter* til eksperimentalfonetiske undersøgelser. Fra Marburg (efter at et planlagt besøg hos Trubetzkoy var umuliggjort pga. hans pludselige død, se note 44) gik turen nu til Paris (november 1938 – april 1939), hvor Eli bl.a. gik til forelæsninger hos Martinet⁶³, Pierre Fouché⁶⁴ og Marguerite Durand⁶⁵. Hun fandt Fouché's forelæsninger kedelige (gammeldags eksperimentalfonetik)⁶⁶, mens Durands undervisning i eksperimentalfonetik åbnede nye områder for Eli, selv om det teknisk foregik på et ret elementært niveau. Men Eli lærte nu at håndtere en kymograf (se note 67) og at vurdere kurverne. Og Marguerite Durand var også, ligesom Eli og Zwirner, optaget af perception af vokal-længde (se EFJ, 1960, s. 79). Eli fortsatte kontakten med Marguerite Durand omkring apparatur til eksperimentalfonetiske undersøgelser. I 1951 drejer det sig om en »sound spectrograph« (sonagraf⁶⁷), som var udviklet i USA under anden verdenskrig, og som Eli var

63. Martinet var netop, 1937, blevet ansat som Directeur d'études de phonologie à l'Ecole des Hautes Etudes i Paris, se også Kapitel III, s. 82-85.

64. Pierre Fouché (1891-1967), fransk fonetiker, leder af Institut de Phonétique i Paris fra 1932.

65. Marguerite Durand (1904-1962), fransk fonetiker, assistent ved Institut de Phonétique i Paris.

66. Forholdet mellem den traditionelle underviser Fouché og den moderne, nytænkende Martinet var alt andet end rosenrødt. If. Bertil Malmberg, der fulgte undervisningen i Paris i 1937, kritiserede PF Martinet åbent over for sine studerende (Malmberg, 1983, s. 116). Cf. også EFJ, uk, 1981, s. 6, om Fouché: *Han virkede i det hele så utroværdig, at man ikke troede på hvad han sagde, selv når det var rigtigt.*

67. Kymografen er et cylinderformet apparat, der kan registrere taleorganernes bevægelser under artikulation. – Sonagrafen er et apparat, der anvendes til analyse af lydbølger, som visuelt (via spektrogrammet) giver et billede af lydenes akustiske opbygning.

stærkt interesseret i at anskaffe. Det lykkedes i 1953 (se Kapitel III, s. 50). *De forelæsninger, jeg havde størst glæde af i Paris, var Benveniste's⁶⁸ om indoeuropæisk formlære, som jeg egentlig ikke interesserede mig særligt for. Men det var ganske simpelt blændende.*

Under pariseropholdet boede Eli, af økonomiske grunde, på et lille *møgbeskidt* og *hundekoldt* hotelværelse, som hun delte med en lille musefamilie. Martinet og hans danskfødte kone, Karen Mikkelsen-Sørensen, indbød hende ofte gæstfrit til deres hjem. Ganske ufor-glemmelige var besøgene på Louvre og vandringerne rundt i byen.

Men jagten på apparatur fik Eli til at søge om et par måneders forlængelse af Humboldt-stipendiet for at kunne stifte bekendtskab med Zwirners laboratorium og hans undersøgelser i Berlin, så i for-året 1939 forlod hun Paris for at tage til Berlin. Imidlertid var Zwirners laboratorium blevet lukket og han selv afskediget (se s. 40), så Eli måtte nøjes med at studere hans kurver, hvilket dog gav stof til to artikler (se s. 41 og note 62). *Berlin var iøvrigt ikke rar at være i. Det er den eneste gang jeg har befundet mig ilde på et udlandsophold. Jeg kom hjem 14 dage før krigsudbruddet.*

Fra efteråret 1939 blev Eli ansat som undervisningsassistent i tysk under Hammerich.

68. Émile Benveniste (1902-1976), en af århundredets største franske lingvister. EB var i god kontakt med Hjelmslev, se K. Tatsukawa, 1997, s. 129-141. EB blev medlem af *Lingvistikredsen* 1947 som et af de få (ca. 10) udenlandske medlemmer. EB og Hjelmslev fandt sammen omkring deres tilslutning til Saussures strukturalistiske ideer, men senere blev EBs lingvistiske opfattelse mere diskursorienteret. – Elis be-gejstring for EB deles af Knud Togeby mange år senere. Da jeg i 60'erne studerede hos Togeby fortalte han auditoriet efter et Pariserbesøg, at det første han gjorde, når han kom til Paris, var at gå ind og høre Benveniste's forelæsning.

KAPITEL III
1940 - 1966
Omkring Fonetikstudiets Grundlæggelse

Eli ca. 1940.

Anden verdenskrig medførte generelt ringe vilkår for forskningen. Mange forskningsaktiviteter blev sat i stå. Flere internationale tidskrifter måtte opgive deres årlige publikationer. De internationale kongresser kunne ikke afholdes med de sædvanlige intervaller. Mange forskere var indkaldt eller i værste fald i koncentrationslejr eller med fare for livet på flugt fra Nazityskland. Kommunikationen forskerne imellem var vanskeliggjort - typisk, når det lykkedes at få et brev igennem, spurgte man hinanden om nyt vedr. kolleger, som kunne være berørt af krigen.

I denne historiske sammenhæng blev Pariserkongressen i 1948 (*Sixième Congrès International des Linguistes*, 19. – 24. juli) et sandt tilløbsstykke, med over 600 tilmeldte deltagere, og naturligvis med ivrig deltagelse af *Lingvistkredsens* medlemmer¹.

Imidlertid var det for *Lingvistkredsen* og dens medlemmer fortsat indholdsrige år. *Acta Linguistica* udkom regelmæssigt², møderne i kredsen fortsatte med sædvanlig regelmæssighed, måske endda mere intenst. Hjelmlev udgav i 1943 *Omkring Sprogteoriens Grundlæggelse* (OSG). Eli blev undervisningsassistent, først i tysk³, senere ansat som lektor i fonetik i tilknytning til Hjelmlevs professorat. Hun startede sin karriere som universitetslærer og opbyggede en stadig voksende kreds af elever. Interessen for eksperimentalfonetik blev central og bestemmende for hendes valg af rejser, hendes forskning og undervisning. Hun skaffede sig derigennem et betydeligt netværk, som var medvirkende til, at Institut for Lingvistik og Fonetik (oprettet 1955 med Hjelmlev som bestyrer) blev internationalt kendt, hvilket også medførte flere hædersbevisninger til hende personligt. Således blev hun i 1963 æresmedlem af *The Linguistic Society of America*. Professoratet, som burde være en naturlig konsekvens heraf, lod vente på sig. På den mere personlige side blev hendes engagement i modstandsbevægelsen omkring *interneringskartoteket* i samarbejde med Carsten Høeg i den sidste del af krigen en skelsættende begivenhed i hendes liv. Privat flyttede hun omkring 1960 til Virum til sin blivende bolig, efter at hun i nogle år havde beboet skiftende lejligheder inde i København. Hendes interesse for natur og sport voksede, samtidig med at de første resultater af hendes kunstneriske anlæg dukkede op – helt præcist efter 1951.

1. Eli havde ikke noget indlæg her, men hun har givet været en aktiv deltager. Sammen med Hjelmlev skrev hun et abstract over kongressen, 1945-1949j, s. 56-60. Hun deltog i forlængelse heraf i *Congrès International des Sciences Anthropologiques et Ethnologiques* i Bruxelles, 15. – 23. august 1948, efterfulgt af et abstract, 1945-1949j, s. 60.

2. Hjelmlev skriver i et brev til E. Benveniste, 16. juli 1941: »Ici le travail continue. Il nous a été possible de poursuivre malgré la guerre la publication des ACTA LINGUISTICA« (Tatsukawa, 1997, s. 129-141).

3. Under indtryk af krigen var Eli godt tilfreds med at skifte til et andet fag. I et privat brev til veninden Hilde Lehnert (7. april 1971) skriver hun: »...es war zu sehr die Sprache der Gestapo geworden, und dies Gefühl dauerte ziemlich lange.«

Faget fonetik

Allerede i slutningen af 1800-tallet havde der været undervisning i fonetik ved Københavns Universitet ved Vilhelm Thomsen⁴, og fra 1895 til 1904 ved Otto Jespersen⁵: »Jespersens indsats bidrog i høj grad til det relativt høje stadiet i henseende til fonetisk viden og krav om præcis lydbeskrivelse, som kendetegner nyere dansk sprogvidenskab.« (EFJ, 1979b, s. 410).

I 1939 genoptog Louis Hjelmslev undervisningen i almen fonetik, og i 1943 oprettedes i tilknytning til hans professorat i sammenlignende sprogvidenskab et lektorat i fonetik, som blev besat med Eli. Dermed var der for første gang oprettet en lærestol i fonetik. I 1947 blev Elis stilling ændret til amanuensis, hvilket medførte en tiltrængt lønstigning. Fra 1944 havde Hjelmslev gang på gang indsendt ansøgninger om oprettelsen af et Institut for Lingvistik og Fonetik, men først i 1955 blev det bevilget og oprettet i 1956 med lokaler i St. Kannikestræde 13 og med Hjelmslev som bestyrer. Under Hjelmslevs sygdom blev Poul Andersen⁶ konstitueret bestyrer for instituttet 1963-1964, afløst af Eli 1964-1965, og efter Hjelmslevs død 1965 blev instituttet delt i to, et for fonetik og et for lingvistik.

»Der eksisterede i forvejen (fra 1933) et lille fonetisk øvelseslokale på første sal i Konsistoriebygningen, oprettet på initiativ af en gruppe studerende. Det blev i 1937 flyttet til Studiegården med indgang fra Sct. Peders Stræde, hvor det blev nøje overvåget af Mogens Schou, 'sirlige Hansen' fra interneringsgruppen. Det rummede en grammofon, en samling Linguaphone-plader og en ganske lille bogsamling. (...) Fra 1944 benævntes det fonetisk laboratorium og fik bevilget et annum. (...) Fra 1940 indgav Hjelmslev en ansøgning til Undervisningsministeriet om fonetisk apparatur. Samtidig indgav Institut for Talelidende⁷ en lignende ansøgning til Socialmi-

4. Vilhelm Thomsen (1842-1927), professor i sammenlignende sprogvidenskab. VT holdt forelæsninger over grundtræk af lydfysiologi.

5. Otto Jespersen *Modersmålets fonetik* udkom første gang i 1906, hvorefter der fulgte adskillige nyudgivelser.

6. Se Kapitel II, note 9.

7. Statens Institut for Talelidende, beliggende Rygaardsallé 45 i Hellerup. Forstan-

nisteriet, og det var aftalen, at den der fik bevillingen, skulle stille lokaler og apparatur til rådighed for den anden part. Det blev Institut for Talelidende, der fik bevillingen, og fra midten af fyrrerne havde universitetet mulighed for at benytte dette laboratorium. Imidlertid var det først ledigt efter kl. 19, og hoveddøren blev låst kl. 22, så resultatet var, at lærere og studerende, når forsøgene var færdige henad midnat, måtte hjælpe hinanden ud af et højtstående kældervindue, der førte ud i et rosenbed, indtil man efter en tids forløb fik lov at få en nøgle.« (EFJ, 1979b, s. 412).

Eksperimentalfonetik, instrumenter og rejser

Den ovenfor beskrevne situation omkring fonetisk laboratorium ved Københavns Universitet samt Elis tydelig vakte interesse for arbejde med instrumenter og målinger i slutningen af trediverne bevirkede, at en stor del af hendes aktiviteter var koncentreret omkring »jagten på instrumenter« og oplæring i brugen af disse. I 1946-1947 modtog Eli et rejslegat fra *Kvindelige Akademikere*, og hun anvendte det på opfordring af Hjelslev til et ophold hos Daniel Jones i London, således at hun kunne forbedre sine praktiske fonetiske færdigheder. Og Londoner-skolen under Daniel Jones (1881-1967) var netop velegnet til det formål⁸. *Jones var en stilfærdig, reserveret person, en høflig og lidt skrøbelig engelsk gentleman med en svag stemme (som nogle kender fra hans plade)*⁹. Eli fik privattimer hos Jones i *clicks* (såkaldte *smaskelyde*), der er almindelige i sydafrikanske sprog med fonematisk

der var H. Bering Liisberg. Instituttet var oprettet i 1898 og overgik i 1980 til kommunal administration.

8. Der lå formodentlig flere overvejelser bag Hjelslevs tilskyndelse til dette studieophold. I begyndelsen af trediverne havde Hans Jørgen Uldall, som Hjelslev siden etablerede et intenst samarbejde med omkring den glossematiske teori (se s. 78), tilbragt et studieophold hos Daniel Jones. Oprindeligt havde Hjelslev håbet og ansøgt om et professorat i fonetik til Uldall. Det blev afslået af fakultetet i 1939 (se FG og UC, 2001, s. 32). Derfor ville han nu satse på Eli og sørge for, at hun var rustet også til den praktiske del af varetagelsen af fonetikstudiet.

9. Jones er kendt for sit diagram over *kardinalvokalerne*, som er praktisk til sammenligning af de enkelte sprogs vokaler. Kardinalvokalerne har Jones selv indtalt på plade, suppleret med fotografier af læbestillingen.

funktion, mens de i europæiske sprog kun forekommer som interjektioner (fx som appel til heste!). Og det eksotiske indslag blev også udvidet med timer i kinesisk. Endvidere gik Eli til forelæsninger hos John Rupert Firth (1890-1960), grundlæggeren af den prosodiske skole. Endelig gik hun til Héléne Coustenoble's øvelser i praktisk udtale af fransk, som var særdeles effektive.

Fra England gik turen til Holland, hvor der dog ikke var så meget at lære om fonetik. Til gengæld fik Eli samlet et omfattende materiale om germansk og dansk sammensætningsaccent (se s. 59-60 og 185). Vinteren i Holland var hård: *Til gengæld var foråret overvældende, da først alle tulipanerne og dernæst alle frugttræerne sprang ud. Og jeg nød de smukke byer, museerne og kanalerne, hvor jeg løb på skøjter om vinteren og roede om sommeren.*

Jagten på instrumentalfonetikken fortsatte. Som nævnt i Kapitel II (s. 42) havde Eli korresponderet med Marguerite Durand om *sonagrafen*, som var den store tekniske nyhed, og som *tillod at analysere frekvenssammensætningen af 2½ sekunds tale, på 5 minutter, mens det tidligere tog timer at analysere en enkelt vokal*. Men der gik lang tid, inden man i København kunne anskaffe en sonagraf. Det skete først omkring 1960 med en bevilling fra *Rockefeller Foundation*.

Et opsving fik denne research, da Eli i 1952 fik et Rockefeller-stipendium til et 6-ugers ophold i USA, bl.a. med det formål at lære spektrografi på M.I.T. i Cambridge. Opholdet blev afbrudt af en tre måneders hårdnakket influenza. Som så ofte blev Elis mange udlandsophold delvis forstyrret af sygdom, men hun var altid utrolig stædig og fik alligevel altid stort udbytte af disse ophold. Pga. dårlige optagelsesforhold i København kunne hendes medbragte materiale stort set ikke anvendes, og hun fik desuden ikke kyndig vejledning i anvendelse af det tekniske apparatur! En af de sidste dage i Cambridge holdt Eli et foredrag om metodiske problemer ved auditive undersøgelser. Blandt tilhørerne befandt sig en ung, lovendende research assistant ved navn Chomsky. Der var ingen direkte kontakt: *men jeg lagde mærke til hans intelligente ansigt, som jeg tydeligt husker.*

Efter opholdet i Cambridge tog Eli til Haskins laboratoriet i New York, hvor hun arbejdede nogle uger. Det var et godt arbejdsmiljø, bl.a. med lederen af laboratoriet fysikeren Frank Cooper, lingvisten Pierre Delattre og psykologen Alvin Liebermann. Man

Pierre Delattre (1903 - 1969). Talesyntese i Haskins laboratoriet. (Foto: John Ohala).

havde netop konstrueret den første brugbare talesyntesemaskine¹⁰, og Eli lærte teknikken.

Turen gik derefter til Oklahoma til Pike¹¹, hvis bøger hun havde anmeldt og fundet fortræffelige, måske især pga. hans indsigt i tonesprog¹²: *Miljøet i hans store sprogscole for missionærer i Oklahoma var en oplevelse. Det begyndte med morgenbøn: Kære Vorherre, vores elever kan ikke sige implosivt b, vil du ikke nok hjælpe dem? og det endte om aftenen med at Pike fortalte hvor glad han var for at have fundet en strukturel parallelisme mellem sin fonologiske teori og sin religion: Vorherre er et fonem med tre varianter. Men ind imellem var det yderst kompetent lingvistisk forskning og undervisning.*

Eli nåede på denne rejse også et privat ophold ved Rocky Mountains og i San Francisco.

Da man i København stadigvæk ikke rådede over en sonagraf, tog Eli i januar 1954 nogle uger til Stockholm for at tage spektrogrammer: det materiale, hun havde tilvejebragt i Cambridge var ikke tilstrækkeligt. Her lærte hun Gunnar Fant¹³ at kende, og det blev starten til et nært samarbejde: *Jeg husker især dette første ophold i Stockholm, hvor apparaterne var så stærkt i brug, at jeg måtte arbejde om natten, og så sov jeg om formiddagen og gik på ski om eftermiddagen* (se Kapitel II, note 49). I 1960 opponerede Eli ved Gunnar Fants doktordisputats¹⁴.

I 1951 fik instituttet i København en båndoptager og i 1953, takket være en bevilling fra *Rockefeller Foundation*, en sonagraf. Men loka-

10. Den såkaldt pattern play back, hvor man malede kunstige spektrogrammer med hvid maling på cellofan...

11. Kenneth L. Pike (1912-2000), amerikansk lingvist og antropolog, som især studerede primitive sprog ud fra et missionærisk ønske om at udbringe Biblens budskab til primitive folkeslag. Han havde en stor sprogscole for missionærer i Oklahoma. Pike udviklede en sprogteori *tagmemics*: et centralt element er her sondringen mellem *slot* 'plads i kæden' og *filler* 'udfylder', dvs. mellem det sproglige udtryk og den rolle, det udfylder grammatisk, fonologisk og kohæsivt.

12. Tonesprog er sprog, hvor forskelle i tonehøjde eller toneglidninger er betydningsadskillende. Det gælder bl.a. kinesisk og en række afrikanske sprog, som Eli havde studeret under sit ophold i London.

13. Gunnar Fant (1919-2009), professor ved Kungliga Tekniska Högskolan i Stockholm i elektroteknik, specialiseret i akustisk fonetik. Han udgav i 1952 sammen med Roman Jakobson og Morris Halle *Preliminaries to Speech Analysis*.

14. Gunnar Fant, 1960.

lemæssigt var der fortsat problemer mht. opstilling og anvendelse af apparater, idet det fælles apparatur var opstillet på Taleinstituttet, som fx kymografen og senere et frekvensspektrometer (der analyserede isolerede holdte vokaler i tredjedels oktaver).

Ud over Taleinstituttet foregik nogle eksperimenter også i samarbejde med Tandlægehøjskolen, »hvor man fik lavet kunstige ganer (en ubehagelig proces). Når ganen var isat, stak man tungen ud og påførte den et farvestof, hvorefter man artikulerede en sætning, hvori der optrådte en dental (det var vist kun dentaler, vi undersøgte). Derefter udtog man ganen og opmålte, hvor kontaktstedet befandt sig. Det var overraskende, hvor forskellige ganeerne var, hvad der måske vil fremgå af illustrationerne i Elis *Almen fonetik*« (kilde: Knud Sørensen¹⁵, der optræder som forsøgsperson K.S. i *Illustrationer til Almen fonetik*, 1960).

Først i 1960 opnåede man disposition over et lille ekstra lokale i St. Kannikestræde, hvor de instrumenter, man disponerede over, kunne opstilles. Her foregik undervisningen i eksperimentalfonetik under elendige forhold nogle år.

I 1957 var Eli i Indien som gæsteprofessor 15. maj til 31. juli på et ophold, som bragte hende vidt omkring i Indien (Dehradun, Kashmir, Delhi, Calcutta, Agra, Benares, Hyderabad, Madras, Trankebar, Ceylon). Hun benyttede besøget til at optage materiale til praktisk træning i lydtyper¹⁶ samt materiale til en artikel om *murmured vowels* i Gujarati¹⁷. D. 13. september samme år holdt Eli et foredrag i *Linguistkredsen* med titlen *Impressions from a Linguistic Summer School in India*. If. hendes egen beretning til mig, var opholdet afbrudt af sygdom, som hun kæmpede med alene på sine skiftende ophold på hoteller rundt omkring i landet. Som tidligere nævnt var det et træk, der kendetegnede flere af hendes korte eller lange udlandsophold, men hvor den »sejrende« altid var Eli, takket være hendes stædige udholdenhed.

15. Knud Sørensen, f. 1928, professor i engelsk ved Aarhus Universitet. KS deltog i Elis undervisning 1948-1953.

16. En aktivitet, der sikkert var inspireret af hendes ophold hos de »praktiske« London-fonetikere.

17. Efter nogle foreløbige publikationer, 1970b, s. 71-139.

Undervisning og elever

»Fra 1944 blev der undervist regelmæssigt i elementær almen fonetik og i fonetik for viderekomne. Det begyndte meget beskedent med tre deltagere, men efterhånden blev det skik, at næsten alle studerende med fremmedsprogligt fag fulgte undervisningen i almen fonetik. I slutningen af 50'erne lå deltagerantallet på 60 - 80 og maximum nåedes i begyndelsen af 70'erne med ca. 700 deltagere. I 1960 blev der oprettet en amanuensisstilling, som blev besat med Jørgen Rischel¹⁸ og i de følgende år yderligere 5 amanuensisstillinger. I 1960 blev der indført en cand. art. prøve i faget (senere bifagseksamen).« (EFJ, 1979b, s. 411-412).

Elis tidligste elever fik en usædvanlig personlig undervisning: de blev inddraget aktivt i hendes instrumentalfonetiske undersøgelser, medvirkede som diskussionspartnere ved hendes udarbejdelse af de forskellige udgaver af *Almen fonetik*, og de mødtes også til sene aftnemøder i Elis lille lejlighed på Teglværksgade 4 ved Vibenshus Runddel (hvor iøvrigt også møderne i *Lingvistikredsen* tit fortsatte). Mange af Elis elever gjorde senere karriere inden for lingvistik, og specielt blev flere af dem ansat ved Institut for Lingvistik og Fonetik. I 50'erne var det bl.a. Knud Sørensen (se s. 51 og note 15), Oluf Thorsen¹⁹, Mogens Baumann Larsen²⁰, Christopher Maaløe, Niels Ege²¹ (sidstnævnte

18. Jørgen Rischel, se Kapitel IV, s. 147-150.

19. Oluf M. Thorsen, (1928-2001), lektor ved Institut for fonetik.

20. Mogens Baumann Larsen (1930-2011), adjunkt i nordisk filologi ved Københavns Universitet, fra 1975 professor ved Aalborg Universitetscenter.

21. Niels Ege (1927-2002), bror til Jens Ege (se note 98). Professor i lingvistik i Tokyo, senere University of California i Berkeley i 60'erne. Ved hjemkomsten til København, ansættelse fra 1968, og fra 1970 lektorat i lingvistik til 1982, hvorefter han arbejdede for Efterretningstjenesten. Hans indsats for udgivelsen af Elis værk *Tryk...*, 2001 (se s. 186), var enestående. Uden den ville publikationen ikke være blevet en realitet. Eli kendte NE fra 1945: *I 1945 kom Niels til København og opsøgte mig antagelig på Palle's [Jens Ege, som havde dæknævnet Palle i interneringsgruppen] anbefaling. I slutningen af fyrrerne fulgte han mine øvelser i eksperimentalfonetik, og det var et lille hold, hvor vi kendte hinanden godt.* (Fra Elis tale ved Jens Eges 80-års fødselsdag). Omkring 1949 forlod NE Danmark, men var fortsat i korrespondance med Eli, hvilket en stor samling breve på Det kgl. Bibliotek vidner om. En del af korrespondancen handler om eksperimentalfonetik og NEs erfaringer med lydspetrografen i New York, og om andres undervisning

dog kun til 1949) og Børge Spang-Thomsen²². I brev til NE 24. oktober 1950 skriver Eli: *I dette semester holder jeg kymografiske øvelser: Knud Sørensen, Oluf Thorsen og en ny mand Baumann Larsen. Fra 50'erne sluttede følgende sig til kredsen: Jacob Mey²³, Børge Frøkjær-Jensen²⁴ og Erik Hansen²⁵.*

Jacob Mey lærte oprindeligt Eli at kende i *Lingvistikredsen* i 1953: »En af debattørerne var en ung kvindelig lingvist, hvis navn ifølge listen var Eli Fischer-Jørgensen; hun virkede meget livlig og talte i et rasende tempo (...). Da jeg et par uger senere var blevet indskrevet som studerende ved Københavns Universitet, blev jeg nødt til at vælge et antal passende forelæsninger, jeg kunne gå til. Under min gennemgang af forelæsningskatalogen stødte jeg på et navn, jeg havde set før nemlig på præsenslisten i *Lingvistikredsen*. Navnet var Elis, og selv om jeg i og for sig ikke trængte til at studere fonetik, bestemte jeg mig for at følge hendes timer, både på grund af hendes optræden i kredsen og fordi mine jesuitiske medstuderende rådede mig til det. Det hed sig at studenterne elskede Elis timer på grund af hendes engagerede og konkret-orienterede forelæsningsfaçon, og sådan oplevede jeg det også selv. Faktisk overvejede jeg, noget senere i studiet, når der blev lidt for meget af det teoretisk-lingvistiske, at droppe det indoeuropæisk-sammenlignende og i stedet for blive fonetiker. Det blev dog aldrig til mere end tanker, dels også fordi Elis spændvidde viste sig at række videre end til det blot fonetiske:

og forelæsninger i fonetik. Eli opfordrede flere gange NE til at søge stillinger i København eller Århus. Se endvidere Gregersen, 2013, s. xxxix-xlii.

22. Børge Spang-Thomsen (1922-2010?), lektor ved Institut for fonetik, specielt i fransk fonetik.

23. Jacob L. Mey, f. 1926 i Holland. Disputats 1960 i København ved Louis Hjelmslev. Professoransættelser bl.a. i Norge, Texas, USA, Brasilien, Israel, og Sverige. P.t. prof. emer. ved Syddansk Universitet.

24. Børge Frøkjær-Jensen, f. 1935. Fra 1966 ansat ved Institut for fonetik med opbygning af fonetisk laboratorium. I 1975 valgte institutbetyrelsen lektor BFJ som repræsentant for etableringen af den kommende uddannelse af audiologopæder ved KU. Senere medstifter af privatklinikken Dansk Stemmeinstitut. Udvikledte Aerophonen, et apparat til måling af mere end 30 fysiologiske stemme/tale-parametre.

25. Erik Hansen, f. 1931, professor i dansk ved Københavns Universitet 1985-2002. Formand for *Dansk Sprognavn* i samme periode. Forfatter til *Grammatik over det Danske Sprog*, 2011, sammen med Lars Heltoft.

hun var en håndfast og konsistent sprogteoretiker, med begge ben forankret i konkret viden om menneskenes tale, og en som konsekvent afviste al overflødig og intetsigende spekulation.« (Jacob L. Mey, 2006, s. 4-5).

Børge Frøkjær-Jensen, der studerede musik og fonetik fra 1954-1964, skrev speciale hos Eli i 1960 om de danske vokaler i tale, råb og sang. Det var i den periode, hvor Eli pga. fald fra en hest (se s. 60) var sengeliggende i længere tid med hjernerystelse og ikke kunne læse. Det hindrede hende dog ikke i at være specialevejleder for BFJ: han læste sit speciale højt for hende ved sine besøg ved sygesengen. BFJs interesse og ekspertise inden for instrumentalfonetikken blev afgørende for opbygningen af fonetisk laboratorium. Han arbejdede bl.a. med spektrografi, efter studier hos Fant i Stockholm, tonehøjdemålere²⁶, og aerometret (i samarbejde med Svend Smith²⁷), se EFJ, *Almen fonetik*, 1960, s. 32²⁸.

Erik Hansen studerede dansk og tysk 1950-1959. Han beretter om Eli: »Eli Fischer-Jørgensen var en mesterlig lærer. Man gik til elementær fonetik hos Poul Andersen (se Kapitel II, note 9) og til det mere specialiserede hos Eli, nemlig aktuel strukturalistisk teori fra den internationale verden. Eli ville næppe kalde sig glossematiker, men selvfølgelig var hun mere end godt inde i stoffet, og hun var vistnok den eneste i verden der turde kritisere Hjelmslev uden at lade sig skræmme. – Eli tilbød jævnlig kollokvier *privatisime*, som det hed. Holdene var på en 5-6 studerende, og man mødte kl. 20 i Elis lille lejlighed ved Vibenshus Runddel. Vi drak

26. De første tonehøjdemålere var fysisk store og baseret på radiorør. BFJ udviklede den første måler med transistorer på størrelse af en skotøjsæske. Tonehøjdemåleren var et blandt flere apparater til fonetiske undersøgelser, som BFJ udviklede og forhandlede fra privatklinikken Dansk Stemmeinstitut.

27. Svend Smith (1907-1985), arbejdede ved Statens Institut for Talelidende. Udviklede *accentmetoden* vedr. stemmedannelsesmetodik. Disputats 1944 *Bidrag til Løsning af Problemer vedrørende Stødet i Dansk Rigssprog*. 1967-1975 professor i fonetik ved universitetet i Hamburg.

28. Frøkjær-Jensen, B, Ludvigsen, C. and J. Rischel, 1971, s. 123-140, illustrerer smukt instrumentalfonetikkens anvendelse på et område, som Eli havde ofret megen opmærksomhed på.

spandevist af te i løbet af aftenen, og undervisningen var forbi når den sidste gik. Det kunne sagtens være henad 3!« (Erik Hansen, 2003).

Forskning og publikationer

I *Socialdemokraten* 23. juni 1940 bringes et interview med cand. mag. Eli Fischer-Jørgensen, ledsaget af et foto af en yndig ung kvinde med et fast, intelligent blik – »en ung lingvist, som man venter sig meget af.« Hun svarer klart og forståeligt på de mange spørgsmål, journalisten stiller hende. På spørgsmålet om, hvad der er karakteristisk for moderne sprogforskning, lyder Elis svar: »Sprogvidenskaben er overhovedet i støbeskeen for tiden, men de nye tendenser går ud på at se *sammenhængen* mellem de enkelte fænomener, lyde, ord, de forskellige sprog indbyrdes, og ikke nøjes med, som man før gjorde, at hobe detaljer op, spredte fakta uden forbindelse med hinanden. Alle disse ting er der virkelig fra naturens hånd orden i, de danner systemer. Det, jeg selv arbejder med for tiden er fonologi, der går ud på at finde system i lydene. Lingvisterne har det med sproget som børn med legetøj: vi vil gerne pille det fra hinanden og se, hvad der er indeni.« – Journalisten spørger videre: »Er det ikke en temmelig verdensfjern videnskab, De beskæftiger Dem med, og har den nogensomhelst praktisk betydning?« – »Verdensfjern ... Sproget står jo dog enhver af os nær, det er noget af det mest centrale i kulturen – vi kunne ikke meddele os til hinanden uden det, ja, vi kunne ikke engang tænke!« – Interviewet synes at have været så vellykket, så Eli bliver opfordret til at skrive en artikel til *Salmonsens Leksikon* (EFJ, 1942a). Artiklen behandler fortrinsvis det 20. århundredes *omsving* i forhold til det 19. århundrede med vægt på *sprogtilstand* kontra *sproghistorie* som genstand for sprogvidenskabelige studier med præsentation af de store bidrag og bidragsydere i begyndelsen af det 20. århundrede, som Eli kendte det til fingerspidserne gennem sine studier i 30'erne. Artiklen slutter således: »Sprogvidenskaben er i støbeskeen i øjeblikket, men vil sikkert gå beriget og uddybet ud af denne krise og måske engang komme til at indtage den centrale stilling, der er naturlig for en videnskab, som beskæftiger sig med det mest grundlæggende kulturfænomen overhovedet, det menneskelige sprog.«

Eli er i hele perioden en flittig **anmelder**. Hun bidrager i høj grad til udbredelse af nyheder på det sprogvidenskabelige område. Hendes mest betydningsfulde bidrag er anmeldelsen af Louis Hjelmslev *Omkring Sprogteoriens Grundlæggelse* (OSG), EFJ, 1943, s. 81-96. Eli skriver her historie! Hendes anmeldelse af Hjelmslevs opus er ikke mindre end ouverturen til resten af århundredets debat om Hjelmslevs sprogteori i hele verden. Enhver lingvist med respekt for sig selv måtte/skulle/ville forholde sig til den hjelmslevske provokation²⁹. Eli indleder sin anmeldelse med muntert at gøre opmærksom på, hvad Hjelmslevs bog *ikke* er. Ud fra bogens titel kunne man jo forledes til at forvente en historisk redegørelse for, hvordan sprogteorien blev grundlagt i oldtidens Grækenland – men nej – »Den bestemte artikel i titlen skal altså blot antyde, at der ikke har eksisteret nogen sprogteori før Hjelmslev.« Hun påpeger dernæst slægtskabet med forgængeren de Saussure, og begges opfattelse af sprogvidenskabens genstandsområde som det *system*, der ligger bag sproganvendelsen. Hjelmslev er imidlertid gået videre. Man kunne lidt drillende sige om Eli, at hendes fremstilling (for en gangs skyld) i højere grad vedrører bogens form end dens egentlige substans. Hun koncentrerer sin anmeldelse omkring nogle helt principielle træk, med udeladelse af den helt specielle terminologi, som undertiden kan virke kryptisk eller utilgængelig. Hjelmslev har som de Saussure, og senere transformationsgrammatikken (som har visse lighedspunkter med glossematikken³⁰) »en forkærlighed for abstrakt tænkning med anvendelse af formler og operationer.« Mens sprogvidenskaben hidtil, if. Hjelmslev, har betragtet sproget som middel, ikke som mål, må en egentlig lingvistisk videnskab betragte

29. Da jeg selv begyndte mit studium ved Københavns Universitet i tresserne, var der en ung medstuderende, Bjarne Westring Christensen, som begejstret foreslog mig omgående at læse OSG. BWC (1939-1969) forenede i sin forskning transformationsgrammatik og glossematik i enkelte lovende publikationer, men døde ganske ung. Eli satte ham højt og var medvirkende til, at han tidligt blev ansat som amanuensis.

30. Sml. EFJ, 1975b, s. 179: »Glossematics has not influenced generative phonology, although there are many common features in the two schools (e.g. the interest in linguistic universals, the deductive method, the integration of morphophonemics and phonemics).«

sproget som en i sig selv hvilende helhedsdannelse. Sprogvidenskabens skal være *immanent*. Hjelmlev ønsker at gøre sprogvidenskaben til en eksakt videnskab. Eli ironiserer flere gange over Hjelmlevs brug af termer med betydning, der afviger fra den normale, som fx når han fremsætter et generelt princip for sprogbeskrivelsen: »Beskrivelsen skal være modsigelsesfri, udtømmende og den simplest mulige«, et princip, som han kalder *empiri princippet* (OSG, s. 84). Eller når han fremsætter krav om, at man ved sprogbeskrivelsen skal gå ud fra den uanalyserede tekst i dens absolutte helhed, og så analysere den i stadig mindre dele, et krav som han kalder den *deduktive metode*, med en lidt usædvanlig brug af termen *deduktiv*³¹. Et vigtigt og særegent træk ved Hjelmlevs teori er brugen af begreberne *form* og *substans*. Sproget er et system af *tegn* som den helhed, der fremstår ved en solidarisk forbindelse af *udtryk* og *indhold*. Såvel udtryk som indhold har en *form* og en *substans*. *Formen*, der står for de indbyrdes afhængigheder eller *dependens* imellem de sproglige størrelser, anses for væsentlig i forhold til *substansen* (lyde og betydninger). Eli giver allerede her, som også senere, mere præcist udtryk for en vis skepsis over for Hjelmlevs opfattelse af substans i forhold til form. I sin konklusion siger Eli bl.a., at Hjelmlevs analysemetode sandsynligvis kan bringe sprogvidenskaben videre: »Men det er umuligt at dømme om, før teorien foreligger i sin helhed«, og hun er dermed på linie med flere af de følgende kritikere. Hun pointerer, at bogen er tankevækkende og inciterende, men mht. dens utal af nye termer og definitioner, kan bogen først forstås, hvis man lærer disse udenad (!). »Derfor vil den almindelige menneskelige dovenskab utvivlsomt virke stærkt hæmmende på glossematikens videre udbredelse (...). Man kan begejstres eller tage afstand fra den eller diskutere den med en blanding af beundring og skepsis; man kan blot ikke negligere den (...). Det er utvivlsomt et af de betydeligste bidrag, der i lang tid er givet til klaring af sprogteoriens problemer.«

Det er typisk for Eli, at hun loyalt har ladet Hjelmlev gennemlæse anmeldelsen før publikation³².

31. Om Hjelmlevs brug af termen *deduktiv*, se Prebensen, 1967, s. 12-25.

32. Der henvises til, FG, 1991, bd. 1, s. 326-327, hvor FG har refereret og analyseret Hjelmlevs marginkommentarer og -rettelser til Elis manus.

D. 18. april og 24. april 1944³³ er fastsat til diskussion af OSG ved et fællesmøde mellem *Selskab for Nordisk Filologi, Selskab for Filosofi og Psykologi* og *Lingvistikredsen* med Paul Diderichsen, Eli Fischer-Jørgensen og E. Tranekjær Rasmussen³⁴ som indledere under temaet Den sprogteoretiske situation i lingvistisk og erkendelsesteoretisk belysning. PD og EFJ har givet drøftet deres respektive indlæg på forhånd³⁵. PD starter sit indlæg med refleksioner over indholdsdefinitioner af den traditionelle grammatiks begrebsapparat, hvor han specielt bruger subjektet som eksempel på varierende kriterier. PD efterlyser en hensigtsmæssig »subordination des caractères« og tilføjer: »Det henstilles derfor til overvejelse, om ikke den moderne naturvidenskabs topologiske klassifikationsmetoder med held kunne overføres til grammatikken³⁶. Hjelmsslevs bog har skarpere end noget tidligere arbejde i den moderne lingvistik blottet de teoretiske svagheder ved de ældre skolers metodik, og den har langt præcisere formuleret et grundlag for objektiv og eksplicit strukturel sprogbeskrivelse med universel anvendelighed; der åbner sig ved læsningen uanede muligheder for nye erkendelser, selv inden for de bedst kendte sprog; *men så længe man ikke har haft adgang til at prøve metoden på et konkret materiale, kan man ikke tage stilling til dens værdi* [min fremhævelse].« Endvidere påpeger PD som Eli, at den valgte terminologi ud fra tilvante forestillinger synes direkte vildledende. »Erkendelsesteoretisk er den centrale tendens i Hjelmsslevs sprogteori en radikal fornægtelse af substansen og af ethvert eksistenspostulat [sic !].«

Elis indlæg er især koncentreret omkring begreberne *form* og *substans* i Hjelmsslevs sprogteori, hvor specielt substansproblematikken underkastes en grundig analyse: »Et endnu vigtigere problem er om man som Hjelmsslev hævder, kan foretage den formale analyse

33. Pga. talrige indlæg måtte diskussionen fortsættes d. 2. maj.

34. Edgar Tranekjær Rasmussen (1900-1994), psykolog, professor ved Københavns Universitet 1946-1970.

35. Jeg er i besiddelse af en kopi af det eksemplar af Elis anmeldelse af OSG, som hun forinden har sendt til PD med dedikation: *Til Paul Diderichsen venskabeligt fra Eli Fischer-Jørgensen.*

36. Jeg har citeret dette, fordi det er af interesse for PDs senere arbejder, omend mindre relevant for mit hovedemne *Eli*.

under fuldstændig bortseen fra substansen. Det er næppe muligt. – For det første må man forstå teksten, før man kan analysere den, og allerede i denne forståelse synes der at indgå substansidentifikation (...) Det synes derfor snarere at være sådan, at ligesom elementerne erkendes gennem et sammenspil mellem form og substans, så kan definitionerne også kun blive entydige, når de tager hensyn til dette sammenspil.«

Frans Gregersen³⁷ har i FG, 1991, bd. 1, s. 325-329 (*OSGs modtagelse*), givet et udførligt referat specielt af højdepunkterne i diskussionen på det lange møde, der strakte sig over 3 dage. Jeg refererer FGs afsluttende bemærkninger: »Dermed var diskussionerne om OSG forbi for denne gang. Hvad havde de givet? For det første havde de givet en hidtil uset opmærksomhed omkring sprogteoriens grundlæggelse. Denne opmærksomhed og selve det kolossale projekt LH havde annonceret må have været en tung byrde af forventninger at skulle slæbe rundt på. – For det andet havde diskussionerne afdækket en række ømme punkter i teorien hvoraf specielt form-substans-problematikken snart skulle blive et yndlingsangrebspunkt, især takket være EFJs indsats. For det tredje havde LHs udspil delt de humanistiske forskere i to lejre, hvis de da ikke allerede var det, traditionalisterne og modernisterne. Og modernisterne havde fået deres naturlige fører. Dermed var den modernistiske strøm, den som de unge fulgte og beundrede defineret som glossematik, hvad der skulle få uhyre betydning for udviklingen i efterkrigstiden.«

Det var ganske naturligt på dette tidspunkt i Elis videnskabelige karriere at gøre sig overvejelser mht. **disputats**. Efter sin hjemkomst fra Tyskland havde hun opgivet enhver idé om at skrive om tysk fonologi. I stedet fik hun ved læsningen af Hammerichs *Zur deutschen Akzentuation*, 1921, den idé at beskrive noget lignende for dansk.

37. Frans Gregersen, f. 1949, cand. mag. i lingvistik og sprogpsykologi. Dr. phil. 1991. Fra 1996 professor i dansk sprog ved Institut for Nordisk Filologi. Fra 2005-2015 leder af Danmarks Grundforskningsfonds Center for Sociolingvistiske Sprogforandringsstudier (DGCSS). FGs disputats *Sociolingvistikens (u)mulighed*, 1991, bd. 1-2, er blandt det vigtigste kildemateriale for nærværende biografi om Eli, hvor der henvises til det med forkortelsen FG, 1991, bd. 1 / 2. FG omtaler Eli som en af sine største inspirationskilder allerede fra studietiden.

Hammerich behandler udviklingen af sammensætningstryk i tysk på basis af ældre grammatikker og med en teori om hollandsk indflydelse på trykfordelingen i danske sammensætninger, en teori, som Eli på daværende tidspunkt var noget skeptisk overfor. *Det krævede foreløbig ikke nogen tankevirkksomhed, men læsning af en mængde afhandlinger* (Eli led i denne periode af konstant hovedpine). Og under sit ophold i Holland (1947) benyttede hun også lejligheden til at gennemse ca. 50 grammatikker fra første del af det 17. århundrede (se EFJ, 2001, s. 409), mens hun hjemme i København havde gennemgået alle danske grammatikker og metriske lærebøger fra kort før 1600 til 1900 på Universitetsbiblioteket. *Men Hjelmlev syntes ikke om emnet. Det var for »filologisk«, sagde han, til at man kunne bruge det som fonetisk disputats. Og da jeg indså, at det blev ham og Hammerich der kom til at bedømme den, og da de ikke kunne fordrage hinanden, syntes jeg det hele blev for ubehageligt og lagde materialet til side til eventuel senere brug*³⁸. *I stedet begyndte jeg på et større eksperimentalfonetisk arbejde om danske lukkelyd*³⁹. *Det skred godt fremad. Jeg havde fra 1949 til 1958 nogle gode arbejdsår, og i efteråret 1958 havde jeg orlov (og boede på Schæffergården⁴⁰) og havde allerede skrevet 100 sider rent, da jeg faldt af en hest, der havde tilbøjelighed til at slå op. (Jeg havde altid ønsket at ride og kunne ikke stå for synet af de mange ryttere i Dyrehaven). Forinden havde Eli dog foretaget undersøgelser, som tillod, at emnet omkring lukkelyd senere kunne genoptages i mindre arbejder. I den sammenhæng var også hendes ophold i Stockholm og samarbejdet med Gunnar Fant af betydning. Og sammen med Oluf Thorsen lavede Eli en undersøgelse af intraoralt tryk med et dengang meget nyt apparatur. Det foregik på Rigshospitalet⁴¹.*

38. Det blev så i 90'erne!

39. Med særligt henblik på fortis-lenis problematikken.

40. Eli havde til formålet i 1957 modtaget et Lysebostipendium.

41. Det blev til en række artikler omkring lukkelyd fra 1954 til 1981: *Acoustic analysis of stop consonants*, 1954 (første arbejde, der inddrog eksperimentalfonetiske resultater); 1966 d; 1966f; 1968b; 1968e; 1972e; 1972f; 1974e (with Hajime Hirose) ; 1976b og 1979e; 1981b. Arbejderne omkring lukkelyd følger Elis anvendelse af eksperimentalfonetiske undersøgelser, senest med de elektromyografiske undersøgelser [elektromyograf: et apparat, der registrerer den elektriske udladning ved muskelaktivitet, in casu taleorganernes muskelaktivitet]. Enkelte vedrører sammenligninger dansk - fransk, bl.a. i festskrift til Martinet, hvor »le sujet bilingue« er Martinets datter (se

Hovedværket i denne periode er *Almen fonetik*, 1948 og 1958 i duplikeret udgave, 3. udgave trykt 1960⁴², med hæfte med illustrationer, og i 1974 genoptryk af 1960-udgaven⁴³.

Formålet er præciseret som grundbog for universitetsstudiet i almen fonetik. I 1. udgave takkes Louis Hjelmslev og Poul Andersen for gennemlæsning af manus og kritiske bemærkninger. I 3. udgave, som mit efterfølgende resumé bygger på og henviser til, takkes Mogens Baumann Larsen for bemærkninger vedr. de erfaringer, han har gjort ved at anvende bogen ved universitetsundervisning, samt Børge Frøkjær-Jensen, specielt for forbedringer af illustrationerne. Børge Spang-Thomsen har udarbejdet den meget nyttige liste af fagudtryk på hovedsprogene.

Af tidligere relevante håndbøger fremhæver EFJ især Otto Jespersens *Fonetik*, 1897-1899, der betegnes som meget lidt forældet i det, der positivt står, kun i det, der er udeladt. Desuden henvises alle sprogstuderende til at læse Otto Jespersen *Modersmålets fonetik*, 1934, og Poul Andersen *Dansk fonetik*, 1955: »dels fordi iagttagelse af ens eget sprog er det naturlige udgangspunkt for enhver beskæftigelse med fonetik, dels fordi grundigt kendskab til elevens modersmål er en vigtig forudsætning for undervisning i fremmede sprog« (op.cit. s. 10).

Bogen er systematisk opbygget i *Indledning*, som bl.a. giver en pædagogisk fremstilling af kommutationsprøven, I *De fonetiske grundbegreber*, opdelt efter A *Taleorganernes opbygning* B *Akustik* (fysik) C *Hørelære*, II *Lydbeskrivelse af enkeltlyd*, som følger af de under I anvendte kriterier, samt lydlængde og fonemsystemer og lyd i sammenhængende tale og *lydsymbolik*, som altid havde Elis særlige opmærksomhed. Bogen afsluttes med III *Kort oversigt over fonetikens historie* (s. 109-120). Dette sidste afsnit er skrevet med petit. Forfatteren har i forordet gjort opmærksom på, at afsnittene med petit, hvoraf der er flere, kun er beregnet til gennemlæsning - og altså ikke er lærestof.

note 91). - 1952d (se s. 63-64) er formodentlig et teoretisk forstudie til arbejderne om klusiler. - Efter de ændrede bestemmelser i bekendtgørelsen 1972 (*En doktorafhandling kan bestå af flere afhandlinger, der er beslægtede i emnekræds eller metode*), ville Eli med denne samling artikler ret sikkert kunne have opnået doktorgraden.

42. Udgivet af *Københavns Universitets Fond til tilvejebringelse af læremidler*. I kommission hos Rosenkilde og Bagger.

43. Akademisk Forlag.

- Jeg husker, at jeg som studerende fandt, at netop afsnittene med petit, og i særdeleshed kapitel III, var de mest spændende. Der er igennem hele bogen gjort meget ud af at redegøre grundigt og pædagogisk klart for fonetiske undersøgelsesmetoder, og herunder instrumentalfonetik.

Eli har i dette arbejde nedlagt al den viden og erfaring, som hun i de foregående år havde indhøstet, til uvurderlig gavn for en hel generation af sprogstudierende og for sprogstudiet i Danmark i almindelighed. De efterfølgende fremstillinger inden for området har alle kunnet bygge på og drage nytte af Elis pionerarbejde.

Det var typisk for Eli at inddrage sine elever i sit arbejde, som det var tilfældet med *Almen fonetik*⁴⁴, som undertiden blev dikteret fra sengen (if. Hans Basbøll). Kapitel III *Kort oversigt over fonetikens historie* peger klart frem mod et andet hovedværk *Trends in Phonological Theory*, 1975.

En klar efterfølger som lærebog for universitetsstudierende er Nina Grønnum⁴⁵, 1998, som giver en mere forenklet fremstilling af området, i harmoni med samtidens krav til universitetsstudierende, om kendskab til fonetik. Således er der ikke i denne udgave som i EFJs bog særskilte afsnit om talens akustik eller perception. Disse afsnit indføres i 3. og senere udgaver (2005 og 2013). Eli har iøvrigt med stort engagement skrevet omfattende bemærkninger til hele bogen (KB).

Almen fonetik må have givet anledning til mange, sikkert positive anmeldelser. Det har kun været mig muligt at læse en enkelt (KB), skrevet af Göran Hammarström⁴⁶, 1963, s.1, som fremhæver den ud-

44. Knud Sørensen i brev af 25. januar 2012: »Endelig erindrings jeg nogle aftener i Elis lejlighed på Østerbro, hvor nogle af os hjalp med tilrettelæggelsen af hendes lærebog.«

45. Nina Grønnum, f. 1945, dr. phil., lektor ved Institut for Fonetik, senere ved Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab, 1973-2008. NG, der var elev af Eli og senere medarbejder ved instituttet, tilegnede sin disputats, 1992, til Eli: *Til ELI FISCHER-JØRGENSEN in appreciation of the exacting standards she set for phonetic research, which I have tried to live up to*. Eli opponerede ex auditorio ved NGs disputats. Se endvidere Kapitel V, s. 175-176.

46. Göran Hammarström f. 1922, svensk lingvist. Har oprettet Fonetisk Institut i Uppsala 1965. Senere professor i Melbourne og Mainz.

førlige fremstilling i forhold til andre introduktioner til almen fonetik. Specielt omtaler han rosende den klare opdeling i fysiologisk, fysisk og auditiv beskrivelse. Konklusionen er »excellent«, ledsaget af en opfordring til oversættelse til internationale sprog. Hvilket beklageligvis aldrig er sket, som også anført af Hans Basbøll, 2010-2011, s. 220, som eneste »anke« mod bogen^{47 48}.

I et smukt brev til Eli af 6. februar 1949 skriver Hammerich, at hvis han skulle skrive en anmeldelse, ville han fremhæve »det sikre øre, den store omhu, beherskelsen af den videnskabelige litteratur, det klare jugement, den pædagogiske fremstilling af ofte vanskelige emner, den aldeles fremragende måde, hvorpå en ikke lettilgængelig betydningsfuld sprogteori [Hjelmslevs!] er anvendt til fuld og i reglen nem forståelighed« og videre: »Udkommet på et verdenssprog vil denne bog kunne danne epøke i fonetikens historie«. Og der opfordres til en engelsk udgave⁴⁹.

Der er i denne periode også enkelte **artikler** fra Elis hånd. Her skal først og fremmest nævnes *On the definition of phoneme categories on a distributional basis*, 1952⁵⁰. Som titlen siger er det målet for fremstillingen at indkredse en definition af fonemet på distributionel basis, som kan anvendes ved *sprogsammenligninger*. Som basisenhed for relationerne vælges *stavelsen*. Elis force for at kunne beskæftige sig med et så ambitiøst almenlingvistisk projekt er bl.a. hendes brede kendskab til forskellige sprog (til forskel fra andre, der arbejder med problematikken monolingvistisk). Resultatet er et brillant *strukturalistisk*

47. Personligt har jeg altid savnet et navneregister i bogen i betragtning af de mange værdifulde oplysninger, der gives om en lang række sprogforskere.

48. Allerede i 1954 havde André Martinet foreslået og tilbudt at hjælpe med en udgivelse af bogen i Amerika.

49. I sit testamente (1997) omtaler Eli »forarbejdet til en engelsk bog om almen fonetik, som jeg planlagde at skrive i 50erne delvis i samarbejde med Jørgen Rischel, men som gik i stå pga. for meget administrativt arbejde. Der er nogle første kapitler i renskrift, men det er forældet nu.«

50. Den blev først præsenteret mundtligt ved et møde i *Lingvistikredsen* 18. maj 1951, og dele af den havde været fremlagt i august 1950 ved Nordisk Filologmøde i Helsingfors-Åbo. Artiklen er siden genoptrykt i 1966, og i 1970 i fransk version. Det er denne sidste version, som nærværende omtale bygger på. Men der er mig bekendt ikke ændret noget fra Elis hånd siden første udgave.

arbejde, og vel at mærke *ikke glossematisk*⁵¹. Hendes udgangspunkt er de Saussure og først og fremmest Bloomfield. Af store strukturalistiske sprogforskere citeres bl.a. Martinet, Togeby og Trubetzkoy. Der refereres også til Hjelmlev, som har gennemlæst Elis manus med en bemærkning om, at hun vist er ved at blive lidt »amerikansk«. Man kan gætte på, at dette er tænkt som et teoretisk udgangspunkt for Elis planlagte disputatsarbejde om klusiler (se s. 60).

Som tidligere nævnt (se kap. II, s. 41, note 62) havde Eli allerede tidligere beskæftiget sig med *lydlængde*, sikkert inspireret af E. Zwirner. Emnet genoptages i en artikel i 1955a, som bl.a. diskuterer sammenhængen mellem lydlængde og lyd kvalitet.

I 1957 deltog Eli i *8. International Congress of Linguistics* i Oslo med bidraget *What can the new techniques of acoustic phonetics contribute to linguistics?*, 1957, s. 433-478. Indlægget blev overværet bl.a. af Eva Gårding⁵², som beretter om det i en samtale med Gösta Bruce⁵³ 54. I kongressen deltog også bl.a. Kenneth L. Pike og Roman Jakobson. For EG var Eli »the queen of the congress« og RJ »the king«. EG citerer fra Elis indlæg: »Linguistics is primarily concerned with language as a system but this system can only be found through the study of speech...The chief objective of the language is the functional system ('form' in the glossematic terminology), but the units of this abstract system can only be identified if the 'substance' (the physical side) is taken into account«. Som GB konkluderer kan dette sidste kun være med adresse til Hjelmlev. Eli præsenterede endvidere ved denne lejlighed de mange tekniske instrumenter, som hun indtil da havde taget i brug ved eksperimentalfonetiske undersøgelser.

Eli skrev en lang række **mindeord** gennem hele sit liv, dels over private venner, dels over kolleger fra den lingvistiske verden i Danmark og udlandet, som hun personligt havde kendt. Det blev den

51. Se EFJ, 1975b, s. 376.

52. Eva Gårding (1906 - 2006), professor i fonetik ved Lunds Universitet.

53. Gösta Bruce (1947-2010), professor i fonetik ved Lunds Universitet.

54. Se 2001, s. 17-22. Fra omkring begyndelsen af 70'erne havde Eli taget initiativ til kontakter mellem København og Lund: »Her work and her friendship have spanned a bridge over the Sound beneficial to all of us here in Lund.«

overlevendes lod at påtage sig denne opgave, og i betragtning af hendes omfangsrige netværk kombineret med den høje alder, hun opnåede, blev det til ikke så få mindeord. »Jeg har kredit i blomsterforretningen, fordi jeg ustandselig køber bårebuketter« (Eli privat brev til mig 18. juli 2007). Uanset karakteren af mindeordet (privat eller akademisk) er Elis karakteristik af den afdøde altid præget af en personlig og rammende portrættering - med vægt på vedkommendes menneskelige træk og videnskabelige indsats. Hun har desuden i mange tilfælde bidraget med artikler til biografiske leksika, danske og udenlandske, hvor hun med klarhed og præcision i kortere form beskriver en anset forsker. Man kunne udmærket udgive hendes samlede mindord og biografiske artikler som en antologi over det 20. århundredes store sprogforskere.

I den periode, der behandles i dette kapitel, skrev Eli mindeord over Carsten Høeg⁵⁵ i *Information* 4. april 1961⁵⁶. Men Eli har også ved senere lejligheder bidraget til at mindes CH, bl.a. ved *Tale ved 20-årsfest i Centralkartotekgruppen*, 5. maj 1965 (uudgivet manus), *Tale ved 40-årsfest i Centralkartotekgruppen*, 4. maj 1985 (uudgivet manus), samt i *Carsten Høeg and the Resistance* (ved *Interdisciplinary Symposium in Memory of Carsten Høeg*, 30.4. - 2.5. 2001) (uudgivet manus), og ikke mindst i *Interneringskartoteket*, 2005, hvor Mette Konow også har skrevet meget smukt om sin far, s. 71-83.

I 1965 skrev Eli mindeord om Paul Diderichsen⁵⁷, 1965c, s. 118-122. Hun har desuden senere skrevet en biografisk artikel om PD i *Lexicon Grammaticorum*, ed. by Harro Stammerjohann, Tübingen, Max Niemeyer, 1996. Eli afviste at skrive nekrolog over PD til Universitetets Festskrift, idet hun ikke mente, at hun var kompetent dertil, men henviste i stedet til Anders Bjerrum, 1965, s. 127-136. Derimod holdt hun mindetale om PD på Institut for Lingvistik og Fonetik, 1964d, samt i *Lingvistikredsen*, d. 10. november 1964. I *Tale ved Lingvistikredsens 50-årsdag*, 1981, 1992a, s. 1-12 omtales PD s. 9.

Louis Hjelmlev døde d. 30. maj 1965. Eli holdt mindeforelæsning over ham på Institut for Lingvistik og Fonetik 9. september

55. Carsten Høeg, se s. 67-69.

56. Jeg har ikke haft mulighed for at læse nekrologen.

57. Paul Diderichsen, se s. 69-77.

1965, 1965a, udgivet manus, samt 1965b. Knud Togeby skrev mindeord om LH, 1965a, s. 158-168.

Eli var livet igennem en flittig **debattør**, engageret i samfundsmæssige spørgsmål, hvilket gav sig udslag i bl.a. debatindlæg i aviser, men også små publikationer (pjecer) med socialt sigte: »Jeg har sågar overvejet at gå ind i politik, men jeg ville aldrig kunne indordne mig under partidisciplinen«⁵⁸.

I april 1940 dannede Eli, under indtryk af begivenhederne omkring d. 9. april, en studiekreds med henblik på at skabe en debat omkring holdninger. Blandt deltagerne bemærker man bl.a. Eli Cold og Esther Ammundsen. Arne Sørensen var blandt de inviterede indledere. Jeg er ikke bekendt med det videre forløb af studiekredsen. I »indkaldelsen« til første møde skriver Eli: »Det har været forfærdende og skræmmende at se i de sidste år, hvor hurtigt og let et folk kan fordummes. – Studiekredsen skulle være et led i arbejdet for at forhindre det, for at bevare værdifulde kulturidealer igennem tidens storm.«

I 1941 udkommer 2 små bøger, hver på ca. 30 sider, i en serie, der hedder *Danmark gav os...* De handler om hhv. *Aldersforsorgen* og *Folkebibliotekerne*. De er skrevet af en række unge kvindelige akademikere, alle tidligere kvinderegnsianere, med Eli som ansvarlig redaktør. Der er planlagt et bidrag ved Eli Cold, som vil skrive om *Folkehøjskolen*. Forfatterne ønsker med dette initiativ at udøve en direkte samfundsmæssig indsats i en tilstræbt lettilgængelig fremstilling. Det er meningen, at de skal forefindes på folkebibliotekerne, men de kan også købes for 1 kr. pr. bd. Eli bliver interviewet i radioen d. 23. august 1941 (*De ti minutter*, kl. 20.00, af journalist Alkærsig).

»Efter krigen deltog hun med engagement i debatten om retsopgøret, hvor hun utrætteligt forklarede, at der af modstandsbevægelsen var gjort, hvad der var menneskeligt muligt for en anstændig afregning med kollaboratørerne«⁵⁹.

58. Eli i interview i *Weekendavisen*, 14. januar 1999 (Peter Øvig Knudsen).

59. Jens Ege, 2010.

Carsten Høeg, 1959.

Fagligt netværk

Elis faglige netværk var omfattende – i mange tilfælde var der oplagt sammenfald mellem den faglige og den private, personlige kontakt. Jeg har tidligere i afsnittet om *Undervisning og elever* omtalt en række yngre forskere, der betragtede hende som deres lærer, men som ganske naturligt – i takt med tiden – blev medarbejdere og personlige venner.

For denne periode er der grund til at standse ved de tre tidligere nævnte personligheder, som på forskellig måde var nært knyttet til Eli og som på forskellig måde havde afgørende indflydelse på hendes tilværelse og videnskabelige formning.

Carsten Høeg (1896-1961), professor i klassisk filologi ved Københavns Universitet fra 1926. CH var født i Aalborg, hvor han som barn var stærkt optaget af livet i havnen og blev venner med de fremmede søfolk, især grækerne, hvis sprog han lærte sig. Efter eksamen tog han til Paris, hvor han studerede nygræsk. Derefter gik turen til Grækenland til en nomadestamme, sarakatsanerne, der levede i øde

bjergegne. De blev CHs venner⁶⁰, og han beskrev i sin disputats *Les Saracatsans, une tribu nomade grecque* (1925) deres dialekt og kultur. I 1926 blev han gift med Grethe Varming. De var begge meget musikalske, og hjemmet var konstant præget af musikglæde og -udøvelse (CH spillede klaver og klarinet). I 1936 grundlagde CH skriftserien *Monumenta Musicae Byzantinae* sammen med Henry Tillyard og Egon Wellesz. I 1944 blev han medlem af *Frihedsrådets arrestationsudvalg*, som skulle forberede retsopgøret efter krigen. CH blev opfordret til at oprette *interneringskartoteket*, en systematisk registrering af stikkere og kollaboratører, og han kontaktede i den forbindelse Eli, som han bad om at bistå ham med organisationen af denne farlige opgave.

Eli havde allerede i trediverne haft kontakt med CH, idet han var medbedømmer ved hendes første prisopgave i 1932 (se Kapitel II, s. 26). CH var desuden medlem af *Lingvistikredsen* (omend ikke den mest passionerede), og han var til stede ved møderækken i april-maj 1944 ved diskussionen af OSG. Eli havde kort efter nazisternes angreb på universitetet i Oslo henvendt sig til CH for at foreslå, at man oprettede et vagt- og alarmsystem på Københavns Universitet (EFJ og Jens Ege, 2005, s. 29), hvilket CH imidlertid ikke anså for nødvendigt dengang. I stedet foreslog han hende at deltage i organisationen af førnævnte opgave. Dette bevirkede, at Eli blev tæt knyttet, ikke blot til CH, der måtte gå under jorden, men også til hans familie, idet hun virkede som kurer mellem de to parter⁶¹. Eli holdt senere ofte sommerferie i Svinkløv (pensionat *Havblik*⁶²), hvor familien Høeg havde sommerhus.

Efter krigen var CH bl.a. medvirkende til oprettelsen af 4. Maj Kollegiet på Hassager Kollegiets grund (hvor CH i forvejen var efor).

CHs insats for fagene klassisk filologi og nygræsk blev af varig betydning. Sammen med Poul Johs. Jensen⁶³ oprettede han i 1958

60. Mette Konow fortæller (EFJ og Jens Ege, 2005, s. 73), at sarakatsanerne stadig husker CH som en legendarisk person. Hun besøgte dem i 2000 og blev modtaget som en søster.

61. Se Kapitel V, s. 205.

62. »Hun havde et værelse med udsigt over hele Vesterhavsbugten. Når det regnede, kunne hun sidde i sit vindue og male.« (Mette Konow i privat brev til forf.).

63. Poul Johs. Jensen (1911-1985), professor i klassisk filologi ved Københavns Universitet.

Paul Diderichsen, 1958.

Institut for græsk og latinsk middelalderfilologi. I 1937 havde han afholdt det første kursus i nygræsk, som han gentog i 1940 og herefter med 4-5 års mellemrum. Institut for Nygræsk og Balkanistik blev oprettet i 1984. En af de drivende kræfter var Sysse Engberg, CHs trofaste elev.

For CH havde arbejdet med Centralkartoteket været især psykisk belastende: »det der tog på ham var ansvaret både for opgavens løsning og for gruppens medlemmer, og ikke mindst tanken på de likvideringer, han havde været med til at beslutte. Det pinte ham resten af livet. – I 1955 blev CH ramt af en coronarthrombose. Han overlevede, men hans hjerte havde taget varig skade.« (EFJ, 2005, s. 63). CH døde i 1961 i en alder af 64 år.

Paul Diderichsen (1906-1964) tog magisterkonferens i nordisk filologi 1929. Viggo Brøndals *Ordklasserne* (1928) blev en afgørende inspirationskilde for ham. Den bragte ham i nær kontakt med Brøndal, der livet igennem stod for ham som det åndelige forbillede. Fra 1930 til 1949 var PD redaktør ved *Ordbog over det danske sprog*. I 1933 blev han medlem af *Linguistkredsen* (samme år som Eli), hvor han til

sin død var en særdeles aktiv deltager. Ved det 8. *Nordiske Filologmøde* i København fremlagde han *Prolegomena til en metodisk dansk Syntax*.

Med udgangspunkt i John Ries *Was ist ein Satz?*, Prag, 1931 (se Kapitel II, note 34-35) forsvarede han i 1941 sin disputats *Sætningsbygningen i Skaanske Lov fremstillet som Grundlag for en rationel dansk Syntaks*^{64 65}, hvor grunden til hans »feltledmodel« blev lagt. Fra 1937 var PD blevet undervisningsassistent ved Københavns Universitet i nydansk grammatik. I 1949 blev han ekstraordinær professor i dansk sprog. Hovedværket i hans arbejder er, set ud fra nutidens synspunkter og ud fra et succeskriterium, den såkaldte lærebog *Elementær*⁶⁶ *Dansk Grammatik*, 1946. I forordet nævner PD som vigtige inspirationskilder Viggo Brøndal, Otto Jespersen og Aage Hansen. Mht. glossematikken skriver PD: »Desværre har det ikke været mig muligt i større omfang at benytte den af *Louis Hjelmslev* grundlagte glossematiske metode, dels fordi den endnu ikke foreligger i fuldt udarbejdet eller gennemprøvet form, dels fordi den fuldstændigt sprænger de traditionelle rammer.« (PD, EDG, 3. udg. 1962, s. V). Sætningsskemaet fremstilles her for første gang grafisk, i den form, som efterfølgende arbejder inden for dansk grammatik refererer til. PD arbejdede samtidig intenst med de glossematiske studier, bl.a. ved diskussion af Hjelmslevs analyse af sprogets udtryksside i *Lingvistikredsens* regi, med Eli som særdeles aktiv deltager (se FG »modulationskollokvierne«, 1991, bd. 2, s. 159 ff.), uden at det for hans vedkommende førte til publikationer af afgørende betydning. PD var desuden meget optaget af sprogvidenskabens historie. Det vigtigste bidrag er her *Rasmus Rask og den grammatiske tradition*, 1960⁶⁷.

Af stor betydning for det skandinaviske samarbejde, som PD altid havde plæderet varmt for, blev stiftelsen af *Nordisk Sommeruniversitet* 1949, der fortsat eksisterer som et velfungerende netværk. For den

64. Et emneområde, som Eva Skafte Jensen har taget op i sin doktordisputats, 2011.

65. I et brev til Zwirner (4. juni 1941) beretter Eli om Diderichsens disputatsforsvar, at det tog 5 ½ time, og der var flere opponenter ex auditorio: *Aber er hat sich glänzend bewährt.*

66. Adjektivet *elementær* har ofte givet anledning til morskab blandt sprogstuderende.

67. Rasmus Rask (1787-1832) dansk sprogvidenskabsmand, pioner inden for komparativ sprogvidenskab. Han blev først officielt anerkendt ved sin ansættelse som professor i 1831, et år før han døde af tuberkulose.

efterfølgende forskning i dansk og skandinavisk grammatik har PDs sætningsbeskrivelse været et konstant referencepunkt. Næppe nogen anden dansk lingvist i det 20. århundrede har givet inspiration til så mange værker og så megen forskning inden for dansk sprogforskning og grammatikbeskrivelse. Det ligger uden for rammerne af dette arbejde at gå i detaljer her. Uden at forkaste PDs sætnings-skema totalt har en lang række forskere, med vigtige modifikationer, især tekstuelle og pragmatiske, taget udgangspunkt i feltledsteorien i arbejder omkring dansk syntaks. Det drejer sig eksempelvis om Erik Hansen, Lars Heltoft⁶⁸, Ole Togeby, Henrik Jørgensen, Eva Skafte Jensen – men listen er langt fra udtømmende. Man kan konstatere, at PDs indflydelse har været så stærk, at transformationsgrammatikken ikke har inspireret dansk grammatikforskning i nævneværdig grad. Til gengæld er PDs feltledteori ikke særlig kendt internationalt. Man kan måske diskutere dens universelle anvendelsesmulighed⁶⁹ og dens applikation i komparativ sprogforskning og sprogtypologi. Jeg har personligt som sproglærer haft vanskeligt ved at anvende den i komparativ sprogbeskrivelse⁷⁰. Men der foreligger en meget interessant artikel af Hans Basbøll⁷¹, der omhandler en sammenligning mellem Diks funktionelle grammatik og PDs feltledsanalyse og placerer problematikken i et sprogtypologisk perspektiv. Problemet fortjener utvivlsomt en videre udforskning. PD er »verdensberømt« i Danmark og Skandinavien, mens han internationalt mest er kendt for sit arbejde om Rasmus Rask.

Som tidligere omtalt (se Kapitel II, s. 38-39), skriver Roman Jakobson til Eli, da han erfarer, at PD er afgået ved døden: »I saw in him one of the greatest hope for the further elan of Danish lingu-

68. I det monumentale værk Erik Hansen og Lars Heltoft, *Grammatik over det Danske Sprog*, 2011, placerer forfatterne deres værk i dansk grammatiktradition (Høysgaard, Mikkelsen, Wiwel, Diderichsen) med anvendelse af Diderichsens topologiske kriterium.

69. Interessant er Povl Skårups anvendelse af Diderichsens feltled teori på oldfransk i hans disputats, 1975.

70. Jeg husker fra min studietid, at Sven Skydsgaard (1934-1975), professor i spansk, forsøgte at anvende PDs sætningsskema i sin undervisning i spansk grammatik, men det virkede på mig ikke overbevisende.

71. Hans Basbøll, 1981, s. 56-76.

stics.« RJs brug af fortid (*I saw...*) klinger af opgivende beklagelse. Men eftertiden har imidlertid vist, at PD netop efter sin død opnåede en ganske usædvanlig indflydelse på dansk sprogforskning.

Mellem Eli og PD foregik en løbende videnskabelig dialog (enige eller uenige – altid venskabeligt). Således takker PD flere gange Eli for hendes værdifulde kritiske bemærkninger⁷², der på flere steder har ført til en klarere fremstilling. I forholdet til Hjeltslev og diskussion af glossematikken stod de to ofte nær hinanden (se dette kapitel, s. 58-59), også i de meget ophedede diskussioner i slutningen af fyrrerne omkring Hjeltslevs analyse af udtrykssiden i dansk. Eli erindrer dette således (EFJ, 1992a, s.9): »Det var i disse år især Diderichsen, der tog initiativet til glossematiske møder, og det var også ham der gennem Nordisk Sommeruniversitet vakte interesse for glossematikken i de andre lande. (...) [han] mente nu i glossematikken at finde det hidtil mest rationelle forsøg på en grammatisk beskrivelse, og han ønskede at prøve det på dansk. Men det var vanskeligt, når teorien ikke forelå i sin helhed. – Man må mindes Christian Møllers⁷³ vers:

Ak, intetsteds er kinderne så røde,
og intetsteds er øjnene så små,
og intetsteds er hjernerne så bløde,
som des, der prøver Hjeltslev at forstå.«

I et privat brev til PD (3. maj 1949) fremsætter Eli nogle bemærkninger til PDs udkast til *Danish pronunciation: key to grammophone record written for the Danish Graduate School for Foreign Students* (der blev udgivet i 1953), og hun slutter brevet således: *Nu må jeg til at spekulere lidt over H.j.s fonematiske analyse. Hvor er lingvistikken dog blevet indviklet i de senere år. Det skulle man aldrig være begyndt på!*

Ved *Lingvistikretsens* 25 års jubilæum i 1956 bidrog Eli og PD med *Ode til mit glossematiske herbarium*. Eli stod for tekst og musik, mens PD, med sin smukke stemme, stod for fremførelsen. Festligheden er

72. Bl.a. i et foredrag i *Selskab for Nordisk Filologi*, 15. oktober 1961.

73. Christian Møller (1886-1957) var professor i germansk filologi ved Aarhus Universitet.

Eli, 1949.

godt beskrevet af Jacob Mey, 2006, som året for den store *substanstilordning* (betegnelsen opfundet efter al formodning af Eli), som fandt sted på Skovriderkroen i Charlottenlund: »Festen var finansieret af Lingvistkredsens mangeårige mæcen, Arthur Jensen⁷⁴, som gennem sit succesrige forlag, Nordisk Sprog- og Kulturforlag, støttede kredsen på mange måder både materielt og moralsk. Blandt andet var det denne Arthur Jensen som efter møderne i kredsen ofte inviterede alle de tilstedeværende på 'en bid mad', som det altid viste sig at være dækket op til hos Oskar Davidsens traditionsrige smørrebrødsrestaurant på Åboulevarden, hvortil vi blev fragtet i et halvt dusin taxaer. Efter flere muntre timer ved de bugnende borde foregik hjemtransporten også på mæcenens regning.« Men vedr. festen for *substanstilordningen* i Charlottenlund »så var dette jo i høj grad en passende betegnelse for en glossematisk fest, hvor form og substans endelig kunne forenes i skøn harmoni. (...) Fra midterbordet, hvor Hjelmlev sad og bød velkommen, udgik der en særlig udstråling, og Hjelmlev selv tog ordet flere gange under måltidet for at opfordre os til endnu en skål, eller opfordre os til at deltage i en fælles

74. Arthur M. Jensen, direktør for forlaget Nordisk Sprog- og Kulturforlag, der stod for udgivelsen af flere af Hjelmlevs og *Lingvistkredsens* publikationer.

afsyngning af den senere desværre glemte, klassiske 'glossem-sang', en vittig parodi på glossematikens terminologi, forfattet af selveste Eli Fischer-Jørgensen:

Oh glossi, oh glossem, oh glossarium!
 Oh, mit dejlige vokabularium!
 Jeg vil synge din pris i en arium
 lirili, lirilu, lirilarium

Oh taxi, oh taxem, og taxarium!
 I er blomsterne i mit herbarium,
 Rosmarin, og viol og fragrarium
 lirili, lirilu, lirilarium

Oh lexi, og lexem og lexarium!
 I er fiskene i mit akvarium
 i et myldrende rigt inventarium
 bliribli, bliriblu, bliribarium

Oh pleri og plerem og plerarium!
 I er fuglene i mit volarium
 i ugribelig flygtighed far I om
 tirili, tirilu, tirilarium

Oh substans, subsistensløs substrarium!
 Usle slangekryb i mit terrarium
 Kommutabile er du og varium
 Lurumlu, lurumlo, lurumlarium

Men keni, og kenem og kenarium!
 I er sole i mit planetarium
 Jeres stråleglans lyser invarium
 Oh, mit dejlige vokabularium.

Eli Fischer-Jørgensen 1957⁷⁵«

75. Men melodien er også komponeret af Eli. Der foreligger en privat CD-indspilning af sangen, fremført af PD.

Eli var fra starten ret skeptisk over for PDs feltanalyse (se FG, 1991, bd. 2, s. 143-147), bl.a. pga., at den ikke lader sig anvende på andre sprog som fx tysk. »Argumentet er at tysk ved det infinitte verbums placering til slut i (hoved)sætningen ikke afgrænser de klare felter, man finder på dansk, hvor det finitte verbum konstituerer ét felt« (FG, *ibid.*)⁷⁶. I sin nekrolog over PD er Eli mere positiv over for PDs »Feldtheorie« i omtalen af hans disputats *Sætningsbygningen i Skaanske Lov*: »Mit einigen Modifikationen lässt sich die Methode auf andere Sprachen mit verhältnismässige festerer Gliedfolge übertragen« (EFJ, 1965c, s.119). Mens PDs arbejde *Rasmus Rask og den grammatiske Tradition* (1960) omtales som hans hovedværk: »eine seiner allerbesten Arbeiten«, får *Elementær dansk Grammatik* ikke en tilsvarende høj placering. Anderledes lyder vurderingen flere år senere i Elis bidrag til *Lexicon Grammaticorum*, ed. by Harro Stammerjohann, 1996, hvor Eli nu skriver: »D's main contribution to linguistics is the sentence model which he propounded in 1935 and later described in his Danish Grammar and in various papers, and which he applied in his thesis to the sentence structure in the old Scanic law. This model is based on an interplay between topologically defined fields and syntactically defined sentence members (...) in his view of grammar (...) D was strongly influenced by V. Brøndal, and in his sentence analysis by J. Ries and by Aa. Hansen, but his sentence model is an original contribution. It has proved very useful in the description of modern Scandinavian languages, and it is still lively discussed, also outside Scandinavia.« Her som andre steder fremhæver Eli PDs faglige og menneskelige veneration for Brøndal, ligesom hun flere gange betoner, hvor følsom og kunstnerisk begavet en personlighed PD var: »Sein ganzes Leben lang war er ein kämpfender und suchender Mensch« (EFJ, 1965c, s. 122)⁷⁷.

I 1947 skrev PD en artikel til Gads danske Magasin, 41, s. 466-481, om *Humanistisk Videnskab*, senere genoptrykt i *Sproget. Virkeligheden. Fantasien*. København, 1964. Forinden sendte han den til Eli

76. I EFJs arkiv findes et udgivet manuskript *Til Ledstillingslærens Teori. En Skizze* (7 sider, 6. juni, 1943).

77. Et meget udførligt, smukt og personligt portræt af PD giver Eli i EFJ, 1966b, s. 10-21.

Louis Hjelmslev, 1946.

»med Tak for godt Venskab og vågen Kritik« og spurgte hende samtidig vedr. slutningen:

Tilegnelse.

Jeg sad en sommerlig Septemberdag i min Have og skitserede de Tanker, jeg ovenfor har prøvet at fæste til Papirets forgængelige Stof. Ved min Stol blomstrede en Rose; en Knop foldede sig ud i Solen og fyldte den lune luft med sin Vellugt; en afblomstret Rose strøede sine Blade for min Fod. Jeg lukkede mine Øjne og blundede en Smule efter Dagens Anspændelse. Da stod pludselig min Lærer og Ven Viggo Brøndal for mit indre Syn. Mine Veje har ført mig langt fra hans. Men i det Øjeblik vidste jeg, at det er ham, der har rakt mig den Fakkell, som jeg beder dig bære videre, min velvilige Læser.

»synes du, det bliver rørstrømsk med Slutningen?« Åbenbart havde Eli ingen indvendinger, da slutningen faktisk er den, de fleste kender

fra den smukke bog, der blev udgivet posthumt som Gyldendals Julebog 1964 (red. og mindeord ved Børge Diderichsen, PDs bror).

Louis Hjelmslev (1899-1965). Ved Elis 60-årsdag blev hun hædret med et festskrift, der bar titlen *form & substance*. Der var ikke nogen begrundelse i publikationen for den valgte titel. Men det behøvedes heller ikke. Titlen var velvalgt. Der refereredes til et emne, som havde indtaget en betydelig plads i Elis forskningsaktivitet, og som signalerede hendes løbende diskussion af og beskæftigelse med de hjelmslevske teorier og begreber. I Elis vidtforgreneede faglige netværk har LH og hans sprogopfattelse haft en afgørende betydning for Elis videnskabelige formning og holdning. Dog langt fra forstået på den måde, at hun blev en tro elev. Det er snarere således, at hendes reaktion og kritik af Hjelmslevs sprogteori har bragt hende videre i hendes personlige videnskabelige løbebane.

LH studerede sammenlignende sprogvidenskab ved Københavns Universitet med Holger Pedersen (se Kapitel II, s. 16) som lærer og vejleder. Han afsluttede studierne i 1923. Efter eksamen havde han studieophold i Prag og Paris. Mødet med fransk kultur og lingvistik blev afgørende for hans videre løbebane. Hans beherskelse af fransk sprog var if. Eli eminent. I Paris skrev han sin første bog *Principes de grammaire générale*, 1928. »This was the beginning of a very rich linguistic production« (EFJ, 1965b, s. v)⁷⁸.

LHs videnskabelige produktion kan if. Eli opdeles i tre perioder: 1) den præ-glossematiske periode 1928-1935; 2) den periode, hvor den glossematiske teori blev udarbejdet 1935-1943; 3) tiden efter 1943 til slutningen af 50'erne, som var karakteriseret ved et bredere interessefelt.

For det sprogvidenskabelige miljø i Danmark og dets internationale kontaktnet blev oprettelsen af *Lingvistikredsen* i 1931 af fundamental betydning. LH var leder af denne til sin død (med et kort interval

78. Mine biografiske oplysninger vedr. LH er fortrinsvis baseret på Elis nekrolog. Det er ikke hensigten, ej heller muligt, inden for nærværende arbejdes rammer, som har et andet sigte, at give udtømmende biografiske oplysninger om LH. En vigtig kilde blandt mange er FG, 1991. Min fremstilling koncentrerer sig derimod om de oplysninger, der er væsentlige for at give et indtryk af relationen Eli -LH.

1934-1937, hvor han var ansat ved Aarhus Universitet). Ved siden af sine lingvistiske studier arbejdede han på en kritisk udgave af Rasmus Rasks papirer (1932-1935). Han var hele sit liv dybt fascineret af Rasmus Rasks (se note 67) indsats for sprogvidenskaben og hans tragiske skæbne.

I midten af trediverne indledte LH et forskningssamarbejde med den unge lingvist Hans Jørgen ('John') Uldall (1907-1957)⁷⁹, der netop var vendt hjem fra et ophold i Californien, omkring udarbejdelsen af glossematikken (en term, der skyldes Uldall). Uldall havde studeret engelsk under Otto Jespersen, og havde gjort sig bemærket som et usædvanligt fonetisk talent⁸⁰. Samarbejdet i den periode mellem LH og Uldall beskrives af Eli (ibid . s. XI) som noget ganske unikt i sprogvidenskabens historie. Og LH formåede næppe senere at etablere et tilsvarende samarbejde med andre forskere. Eli fortæller: »Uldall had an acute intelligence and fertile imagination, and they both took much delight in inventing a multitude of new terms and definitions, likely to shock the traditional linguists.« (Ibid., XI). Samarbejdet blev afbrudt, da Uldall i 1939 måtte forlade Danmark, hvor han ikke havde haft ansættelsesmulighed, for at overtage en stilling i Grækenland. Da de atter genoptog samarbejdet i begyndelsen af 50'erne, efter at Uldall⁸¹ var vendt tilbage til Danmark i en kort periode (1951-1952), var de kommet for langt fra hinanden.

Efter 1943 var LH ubestridt den førende personlighed inden for dansk lingvistik. Og hans internationale berømmelse steg betydeligt efter den engelske oversættelse af OSG, der udkom i 1953 under titlen *Prolegomena to a Theory of Language*⁸². »Det er denne udgave som for eftertiden blev glossematikens milepæl, og som også typisk optræder som kildehenvisning i den moderne sprogvidenskab.« (Carl Bache, 2009, s. 460.) Men cf. Frans Gregersen: »Sprogteorien blev

79. Se FG, 1991, bd. 2, s. 94-95.

80. Cf. Rasmussen, 1992, s. 19.

81. Uldall var i 1939 blevet gift (2. ægteskab) med Elisabeth Anderson, 1913 - 2004, fonetiker (kendt som Betsy), der de sidste år af sit liv var tilknyttet Edinburgh University indtil 1983. Hun var en nær veninde af Eli, der besøgte hende under sine ophold i England.

82. Hvor man bemærker, at den bestemte artikel i den danske version, som Eli allerede havde ironiseret over i sit indlæg 1943 (se s. 56), er ændret til ubestemt artikel.

altså ikke udgivet i LHs levetid hvilket naturligvis har givet OSG større vægt end bogen var tiltænkt i en vurdering af glossematikken som system. – Det kræver nogen overvindelse men lønner sig at tænke på OSG som indledningen til noget, snarere end som noget i sig selv.« (FG, 1991, bd. 1, s. 316).

For den engelske oversættelse stod Francis J. Whitfield (1916-1996), professor i slaviske sprog ved Berkeley, som gennem læsning af *Recherches structurales* (festskrift til Hjelmlev 1949) havde fattet så megen interesse for glossematikken, at han lærte dansk og sendte en oversættelse i udkast (på opfordring af A. Martinet) til LH. Denne viste interesse for projektet, og da Hjelmlev i 1952 var på besøg på Indiana University, Bloomington, gennemgik de og korrigerede sammen oversættelsen. I de følgende år var Whitfield⁸³ gentagne gange på besøg i København (1958 og 1964-1965), hvor han forestod oversættelser og udgivelser af Hjelmlev. Eli har naturligvis været en fremragende rådgiver for dette arbejde.

Der var flere tilløb til en fransk oversættelse. På foranledning af Hjelmlev udarbejdede Knud Togeby en oversættelse til fransk på grundlag af 1943-udgaven. Den blev ikke publiceret, men manuskriptet forefindes i KBs arkiver (se s. 85). I 1971 udkommer *Les prologomènes à une théorie de la langue*, traduit du danois par Una Canger⁸⁴ avec la collaboration de Annick Wewer, Paris, Minuit. Denne oversættelse bygger i høj grad på Whitfields engelske oversættelse⁸⁵.

Fra begyndelsen ad 50'erne var LH præget af en fremadskridende sygdom. Dette til trods ydede han en enorm administrativ arbejdsindsats, hvor bl.a. i nærværende sammenhæng skal bemærkes opret-

83. If. Una Canger »une autorité de la théorie glossématique«. Der henvises til Una Cangers meget udførlige fremstilling af FJWs rolle ved oversættelsen af Hjelmlev, primært til engelsk, men også til fransk: Canger, 2001, s. 229-243.

84. Una Canger, f. 1938, lektor ved Københavns Universitet 1970-2008. Hun studerede sammenlignende sprogvidenskab hos Hjelmlev og anvendte den glossematiske teori som basis for sin beskrivelse af mayasproget *mam*, i sin ph.d. afhandling, 1969. Hun opholdt sig i den periode (1964-1970) på Berkeley og bad Francis Whitfield om at være vejleder. Det var baggrund for, at FWJ kunne bistå hende ved udarbejdelsen af den franske oversættelse af OSG i 1971, og senere ved en genudgivelse i 1993.

85. Se note 94 vedr. den franske oversættelse fra 1968, som ikke anses for særlig vellykket.

telsen af Institut for Lingvistik og Fonetik. Omkring 50'erne, hvor bl.a. Paul Diderichsen ihærdigt forsøgte at tilegne sig de glossematiske ideer med (if. Eli naive) spørgsmål til LH, var denne nærmest uinteresseret i en diskussion: »He was not (...) very much interested in explaining his theory to others« (ibid. XX). LH havde en næsten kunstnerisk selvtillid til rigtigheden af sin teori, en selvtillid, der voksede med årene: »With the exception of a short period around 1950-1951, he was firmly convinced that he was on the right track. His style, too, where words like »evident«, »obvious«, »imperative«, and »vital« are much more frequent than words like »perhaps« and »possibly« bears witness to this strong confidence, which must have been, not only a great support in his work, but almost a necessary prerequisite for undertaking a task of this size.« (Ibid. XX).

Forholdet Eli-LH er meget smukt beskrevet af Frans Gregersen og Una Canger, 2001. Se endvidere Kapitel V, s. 168-170.

Eli udtrykker sig på skrift altid med respekt og beundring for LHs indsats for sprogvidenskaben. Men denne respekt skal ses i lyset af, at hendes optagelse i *Lingvistikredsen* var hendes adgangsbillet til det sprogvidenskabelige miljø, hvor hun *beundrede* - også som en æstetisk nydelse - det intellektuelle klima og debatniveau. Desuden er det vigtigt at fastslå, at hun ikke på noget tidspunkt var engageret glossematiker, hvad eftertiden ofte har mistolket: der er forskel på beundring og respekt⁸⁶. Endelig skal rollefordelingen Eli - LH : studerende - lærer, ansat - chef (administrativt - videnskabeligt), kollega (underordnet) - kollega (overordnet), videnskabelig diskussionspartner - ditto, også ses i relation til forløbet af LHs helbredssituation. Allerede fra 1949 kunne LHs nærmeste (som Eli) bemærke de sørgelige konsekvenser af en ubehageligt fremadskridende hjerneforkalkning, hvilket gav sig udslag i lammelse af initiativ⁸⁷. Men samtidig var LH pga. sin svækkelse ikke en støtte for Eli i

86. I et brev til Niels Ege (se note 21) 5. januar 1951 (KB) i forbindelse med, at NE skal holde et foredrag om LH i New York, skriver Eli: *beton, at vi ikke er en »menighed« - man interesserer sig for Hjelmstevs teorier og for at prøve om de kan bruges på konkret stof uden at vi derfor på nogen måde har forskrevet os til ham.*

87. I sin opposition ved Frans Gregersens disputats, 14. juni 1991 (manus KB, s. 10) gør Eli opmærksom på, at symptomerne på LHs sygdom viste sig tidligere end formodet af FG, allerede i 1949.

hendes karrieremæssige udvikling. Han havde i fyrreerne været opmærksom på at bistå hende med støtte til studieophold og forskningsmæssig uddannelse samt rådgivning vedr. disputats. Men fra 50'erne og frem til LHs død fornemmer man en manglende forståelse (måske jalousi?) for Elis betydning for det sprogvidenskabelige miljø, som de begge ville bidrage til at skabe og udvikle. Mens Eli hjalp LH med at fortsætte og udvikle glossematikken, var LHs attitude over for hende mere kølig og distant. LH kunne ikke længere tåle at blive modsagt. Eli har i sin nekrolog over LH fremhævet, hvordan han, samtidig med at han var uinteressert i andres opfattelse af hans videnskabelige indsats, fra at udtrykke sig med forbehold om sine egne teorier, pludselig omtalte dem med overlegen sikkerhed (se ovenfor, s. 80). Mens han i et af Gregersen og Canger, 2001, citeret brev fra 1948 (se Kapitel V, s. 169) fremhæver, hvorledes Eli altid (og næsten som den eneste) fuldtud har forstået ham, citerer Jacob Mey ham for på et senere tidspunkt i *Lingvistikredsens* historie at sige til Eli: »Men Eli, du har jo aldrig forstået mig«, en »replik, som fik os allesammen til at gispe efter vejret. (...) jeg husker endnu det chok vi fik ved at høre dette: det var Eli, som efter min mening og mine medstuderendes mening var den eneste der havde forstået Hjelmsslevs teorier, og var i stand til at formidle dem på en begejstret måde.« (Mey, 2006, s. 6). Jacob Mey bemærker endvidere, hvorledes *Lingvistikredsens* møder bar præg af generel afmatning, og hvorledes det var svært at diskutere og udveksle meninger. »Hvis man var uenig, eller ikke forstod rigtig hvad han mente, følte han sig ofte personligt truffet og reagerede på en defensiv måde. (...) Hvad der var mest sørgeligt i disse år, var at se hvordan Hjelmsslev havde mistet grebet om både forskning og undervisning.« (Ibid.).

Det kan undre, at LH ikke sørgede for en professorudnævnelse til Eli i betragtning af hendes kompetente og fremragende udvikling af forskningsmiljøet omkring instituttet, med invitation af en lang række internationalt fremtrædende forskere, med udvikling af fagene sprogvidenskab og fonetiks status ved Københavns Universitet, og med udvikling af instrumentale hjælpemidler. Oftest disponerede LH uden at rådføre sig med Eli, og ydmygende forekom det også, at tiltaleformen var *De*, når kommunikationen drejede sig om administrative anliggender, mens Eli og LH i adskillige år i vi-

denskabelige sammenhænge havde været *dus*. Hans Basbøll, som også fremsætter synspunkter på forholdet Eli - LH, der svarer til de her fremsatte, citerer Eli for følgende udtalelse: »Hjelmslev var meget professoral. Selv om vi var gode venner privat, fortalte han mig intet, ikke engang når der kom bevilling til eksperimentalfonetisk apparatur, så kuratoriet begyndte af sig selv at sende mig kopier af deres breve til ham.« (Basbøll, 2010-2011, s. 221).

Eli stod for **invitation af flere udenlandske forskere**, i kraft af det betydelige netværk, hun havde opbygget. Bl.a. opholdt **Francis Whitfield** (se s. 79) sig ved instituttet i 1958, og 1964-1965, hvor han dels arbejdede med studier, oversættelser og udgivelser af Hjelmslevs papirer⁸⁸, dels holdt forelæsninger i lingvistik. Som tak for Whitfields indsats for Hjelmslev blev han inviteret til at holde en plenarforelæsning i anledning af Københavns Universitets 500års jubilæum i 1979.

Roman Jakobson holdt gæsteforelæsning i 1963 og i forårssemesteret 1966, hvor han talte om *The problems of a distinctive feature analysis of Danish*. **André Martinet** forelæste i 1964 over indoeuropæisk og strukturel lingvistik. Der var adskillige kortere besøg af studerende og forskere fra hele verden, bl.a. fra Japan (som Eli besøgte i 1976) og **Ilse Lehiste**.

André Martinet (1908-1999), directeur d'études de phonologie à l'École pratique des Hautes Études i Paris, 1937-1946. Professor ved Columbia University, New York, 1947-1955. Professor i almen lingvistik Sorbonne, 1955-1995. AM blev født i Savoyen i et tosproget område (fransk - francoprovençalsk dialekt), et sprogligt miljø, der blev afgørende for hans tidlige vakte interesse for sproglige problemer⁸⁹.

AM er blandt det 20. århundredes førende lingvister, som Benveniste, Hjelmslev og Jakobson, alle under indflydelse af den

88. »one of the most wholehearted foreign adherents« (EFJ, 1975b, s. 143).

89. AMs anden hustru, Jeanne Martinet, f. 1920, semiotiker, har flere gange skrevet om ham og bidraget med biografiske oplysninger. Her kan bl.a. henvises til Jeanne Martinet, 2006. Cf. endvidere Martinet, 1993, om hvilken Giulio Lepschy bemærker: »L'immagine dello studioso esce purtroppo sminuita dai *Mémoires* (1993), deturpati da rancori personali e da atteggiamenti antisemiti«, Lepschy, 1994, vol. 3, s. 443.

André Martinet ca. 1938.

saussurianske strukturalisme. Men hver især har disse store betydningsfulde lingvister givet deres indbyrdes varierende originale udformning af arven efter de Saussure. AM havde tidligt kontakt til *Pragerskolen* (1928). Af hans originale bidrag til lingvistikken skal her kort erindres om hans opfattelse af økonomiprincippet ved sprogforandring, Martinet, 1955, dvs. minimal ændring kombineret med maksimal kommunikativ udnyttelse, og hans funktionelle sprogopfattelse, Martinet, 1960.

Under krigen var AM en periode i krigsfangenskab (1941 Weinberg krigsfangelejr for de allieredes officerer), en periode, som han udnyttede til en undersøgelse af sine medfangers udtale af fransk, Martinet, 1945. Det er denne undersøgelse, som danner udgangspunkt for AMs bidrag til festskriftet for Eli i 1971, s. 233-237.

AM havde en særlig tilknytning til Danmark, både familiært og forskningsmæssigt. Han studerede 1927-1928 skandinaviske sprog ved Sorbonne, og han kan muligvis have mødt Hjemlev allerede i den forbindelse, idet LH afsluttede et studieophold i Frankrig i

1927⁹⁰. Efter 1928 er AM hyppigt i Danmark, og i 1934 gifter han sig med Karen Mikkelsen-Sørensen, hans første hustru, med hvem han får datteren Catherine, f. 1935, senere gift Høgsbro Holm⁹¹. Karen var fraskilt og havde datteren Hanne, f. 1929, fra første ægteskab. Hanne fik efternavnet Martinet og fulgte med parret til Paris, hvor hun efter AMs udsagn glemte dansk og kun talte fransk. AMs ægteskab med Karen opløses i 1944 og Hanne vender sammen med sin mor tilbage til Danmark. I 1947 bliver AM gift med sin anden hustru Jeanne, og datteren Catherine følger med dem til New York, idet hun senere vender tilbage definitivt til Danmark.

AM beherskede suverænt dansk, og hans *thèse complémentaire* omhandlede *La phonologie du mot en danois*, 1937. Denne anmeldes meget positivt og anerkendende for AMs indgående kendskab til dansk af Anders Bjerrum: »l'auteur fait oeuvre de pionnier«, ikke mindst pga. »le traitement du stød ... digne d'attention«, 1937-1938, s. 12-16. D. 30. september 1937 gav Eli i *Lingvistikredsen* en kort redegørelse for AMs *thèse principale*, *La gemination consonantique d'origine expressive dans les langues germaniques*, Copenhague et Paris, 1937, EFJ 1937-1938, s. 1-2. Under sit studieophold i Paris fulgte Eli forelæsninger hos AM og var inviteret som privat gæst i parret Martinets hjem. AM er formodentlig den første udenlandske lingvist, der har læst OSG, og som kan anmelde den allerede i 1946⁹².

Trods indbyrdes divergerende opfattelser af lingvistisk teori er der stadig kontakt pr. korrespondance og ved gensidige besøg mellem AM og LH⁹³. AM holdt indlæg i *Lingvistikredsen* i 1948, og han var på invitation af Eli gæstelærer et semester i 1964 ved Institut for Lingvistik og Fonetik (som vikar for Hjelmslev), hvor han forelæste over indoeuropæisk og strukturel lingvistik. Blandt de studerende befandt sig bl.a. Hans Basbøll og Martinets datter Catherine.

Der verserer tilsyneladende mange ubekræftede rygter om Martinets mellemkomst for at sikre en oversættelse af OSG til fransk.

90. If. Arrivé et Ablali, 2001, s. 33-58.

91. CHH studerede almen lingvistik fra 1962, studiekammerat til Hans Basbøll. Eli benyttede CHH som forsøgsperson i en artikel i festskrift for AM, 1968e, s. 112-153.

92. Martinet, 1946, s. 19-42.

93. Se Arrivé et Ablali, op. cit.

LH havde selv foranlediget en oversættelse ved Knud Togeby (se s. 79). Martinet havde sammen med Jeanne Martinet gennemlæst og kommenteret denne oversættelse i 1953. »Seul un mot anglais me vient à l'esprit pour exprimer ce que nous éprouvions *crestfallen*. (...) André a convaincu Hjelmslev de se rebattre sur la traduction anglaise à peu près terminée, de Francis Whitfield «⁹⁴. Først med den tidligere omtalte oversættelse af Una Canger (se s. 79), foreligger en velfunderet og værdig oversættelse til fransk af Hjelmslevs OSG, med udgangspunkt i Whitfields engelske oversættelse. AMs kritik af Togeby's oversættelse skal muligvis ses i sammenhæng med hans meget negative anmeldelse af Togeby's disputats *Structure immanente de la langue française*, 1951, 1953, s. 78-82. I denne anmeldelse, hvor AM også ironiserer over »den unge Togeby's« begrænsede beherskelse af fransk, gøres LH ansvarlig for den unge lingvistgenerations »deterioration«, som fører til »reduction of languages to 'structures'«, og anmeldelsen afsluttes således: »Let us hope that the spread of structuralism in Denmark will not result in a permanent lowering of the high standards of scholarship which, in the Romance field, were those of Nyrop, Kristoffer [sic!] Sandfeld, and Viggo Brøndal«. AM sender sin anmeldelse til Eli, som (i brev af 28. november 1954) replicerer: »*Mon cher André (...) Quant à Togeby je ne crois pas que votre ton »vous a réussi«. S'il vous a envoyé son livre c'est plutôt malgré ce ton. C'est un garçon sympathique qui s'intéresse beaucoup à la linguistique et très peu aux petites inimitiés des linguistes*«. Togeby reagerer ved at bidrage til festskriftet for AM i 1958, s. 277-287, hvor AM omtales positivt for sine bidrag til forskningen omkring bilingvisme og sprogkontakt. I brev af 29. februar 1956 (KB) fra Togeby til Eli omtaler han denne artikel således: »Det har moret mig meget at takke ham for hans noget ubehagelige holdning over for mig på denne måde.«

94. Jeanne Martinet, 2001, s. 55. JM fastslår her: »Il n'y a jamais eu de traduction française de *Omkring Sprogteoriens Grundlæggelse* »dirigée« par André Martinet.« (ibid., s. 54) under henvisning til Greimas' påstand herom. G. stod iøvrigt selv (som leder af en équipe, hvis sammensætning ikke er ganske klar) for en ikke særlig heldig oversættelse fra 1968.

Ilse Lehiste (1922-2010), professor i lingvistik ved Ohio University. Hun var født i Tallinn, Estland, men flygtede efter den russiske invasion i 1944. En omfattende korrespondance i KB (Elis brevarkiv) vidner om en mangeårig faglig og videnskabelig korrespondance. ILs videnskabelige indsats omfatter bl.a. arbejder omkring *junktur*: fx Lehiste, 1960, s. 5-54, der af Eli omtales som »a very useful survey of the different concepts of juncture« (EFJ, 1975b, s. 97, note 13) samt *suprasegmentale fænomener*, Lehiste, 1970, - se EFJ, 1975b, s. 386-387). IL bidrog til festskriftet til Eli, 1971, s. 159-169, og ikke uden grund var hun ved kongressen i København 1979 moderator ved sektionen *Temporal Relation within Speech Units*. Eli bidrog på sin side til *In honour of Ilse Lehiste*, De Gruyter 1987, s. 51-73⁹⁵.

Den internationale interesse omkring instituttet var imponerende. Således kan man i Københavns Universitets Årbog 1963-1964 læse: »Endvidere har forskere fra følgende lande i kortere tid besøgt instituttet: Belgien, Canada, England, Frankrig, Jugoslavien, Norge, Tyskland og U.S.A.«

Interneringskartoteket⁹⁶

De ca. 8 måneder, der forløb fra oktober 1944 til 5. maj 1945 indtog en stor plads i Elis hukommelse, således at man følte, når hun omtalte det, som om det havde været en meget længere periode. Jeg blev selv overrasket, da det gik op for mig, at der »kun« var tale om en periode på 8 måneder.

Baggrunden for oprettelsen af interneringskartoteket var en beslutning truffet i *Frihedsrådets* arrestationsudvalg med Frode Jakobsen⁹⁷ som formand. Formålet med oprettelsen af et interneringskartotek, som skulle registrere danske nazister, stikkere og kollaboratører, var at undgå private opgør i form af hævnakter fra den ophidsede folkemængde mod tyskernes håndlangere og måske også

95. En forkortet version af en artikel med samme titel, 1982a, s. 137-189.

96. EFJ og Jens Ege, 2005, har givet en udførlig redegørelse for emnet, som nærværende fremstilling bygger på.

97. Frode Jakobsen (1906-1997). Kendt dansk modstandsleder, medstifter af *Frihedsrådet*, minister uden portefølje i Befrielsesregeringen.

hævninger fra disse mod den danske modstandsbevægelse (EFJ og JE, 2005, s. 15). Til at forestå dette arbejde udpegede *Frihedsrådet* Carsten Høeg, som i forvejen havde kontakt med Frode Jakobsen: *Man kan undre sig over at Frihedsrådet da de skulle have oprettet centralkartoteket, henvendte sig til en distraet professor i klassisk filologi. (...) Bortset fra det med distraktionen forstår man jo alligevel godt at det var Carsten der blev opfordret. Frode Jakobsen har engang begrundet det med at man ville have en filolog der var vant til at arbejde nøjagtigt og kritisk, og man havde brug for en mand med en retfærdighedssans så streng, så skrupuløs som nogens, en mand hvis renhed alle ville bøje sig for* (EFJ, uk, 1965).

CH henvendte sig til Eli, hvis holdning han kendte, både fra universitetet og fra *Lingvistikredsen*, som de begge var medlemmer af. Eli: *I og for sig interesserede det mig ikke. Jeg ville hellere have været med i andre typer af illegalt arbejde, noget mere positivt med at skjule og hjælpe nogen* (EFJ og Jens Ege, s. 163). Sammen begyndte de at hverve medarbejdere til arbejdet blandt deres bekendtskabskreds, hvoraf de fleste allerede havde været involveret i illegalt arbejde. Gruppen omfattede 13-14 medlemmer. En enkelt meldte sig dog af sig selv, nemlig Jens Ege⁹⁸, der senere fik dæknavnet Palle. *Han var i sommeren 1944, 18 år gammel, blevet student fra Svendborg Statsskole og var kommet til København for at studere jura. Det blev der dog ikke meget affør året efter. Han blev et meget virksomt og efterhånden uundværligt medlem af gruppen. Han havde allerede i sin gymnasietid været medlem af en gruppe, der bl.a. om natten savede tyskernes telefonpæle over, og som forsøgte at købe våben af tyske soldater. Han var nu ivrig for at fortsætte modstandsarbejdet. Hans farbror, professor Richard Ege⁹⁹, anbefalede ham til Carsten*

98. Jens Ege, f. 1925. Cand. jur., 1951. Adjudant for Udenrigsministeriets Forbindelsesofficer i Sydslevig i 1947-48. Efter adskillige udeposter blev han i 1981 som chargé d'affaires i Bangladesh udnævnt til ministerråd. Han sidste udepost var Berlin, hvor han sluttede som generalkonsul i 1991. Indtil pensionering i 1995 var han medlem af *Flygtningenevnet*. 1995-98 var han valgobservatør adskillige steder i Afrika, på Balkan og i Østeuropa. JE er bror til Niels Ege, se note 21. Under *Svendborg Gymnasiums historie* (SGs hjemmeside) er JE omtalt i afsnittet om Besættelsen 1940-1945: »På kong Christian X's fødselsdag d. 25-9-1943 udbragte man et ni-foldigt leve for majestæten og på opfordring af Jens Ege III G sendte man et lykønskningstelegram, som kongen senere takkede for.« Om Jens Ege, se endvidere Kapitel V, s. 190-191.

99. Richard Ege (1891-1974), professor i biokemi ved Københavns Universitet. Han og hans hustru Vibeke organiserede under anden verdenskrig afsendelse af tøj, breve og fødevarer til Theresienstadt. (Sofie Lene Bak, 2012, s. 52-53).

Høeg, og han begyndte med kartoteksarbejdet d. 23. oktober. (EFJ i EFJ og Jens Ege, 2005, s. 29).

Eli blev den praktiske organisator af registreringsarbejdet mht. fordeling på de enkelte medlemmer og mht. mødesteder og samordning. Alt udskrivningsarbejdet¹⁰⁰ blev foretaget af de enkelte medlemmer på klisterruller, som dernæst blev klistret på kort ved fællesmøder: »Under eller efter klippe-klistre-sessionerne gennemgik Carsten Høeg og Eli kortene og forsynede dem med stempler« (EFJ og Jens Ege, 2005, s. 38), afhængigt af »kategori«. Efterhånden som kortene blev færdige, blev de mikrofotograferet med henblik på deponering i Sverige. Ved afslutningen fyldte materialet 74 store kasser med fortegnelse over 40.000 nazister og kollaboratører. De aftener, hvor gruppen samledes til »klippe-klistre-møder« huskes senere hen af deltagerne som nogle glædelige »hyggeaftener«. Ikke mindst pga. Carsten Høegs fremragende lederevner og tilstedeværelse på disse aftener: *hvor vi sad for nedrullede mørkelægningsgardiner i en stank af brunt klæbepapir og ordnede små ækle sedler alfabetisk – fordi han formåede at gøre disse aftener til en fest, hvor man glemte krig og fare for at lytte til hans beretninger om hans tilværelse som røverhøvding i Grækenland eller hans besøg i det gamle kloster på Athos. (EFJ, uk, 1965).* Den, der havde det hårdeste og sikkert mest udsatte job, var Palle. Han skriver i sin dagbog onsdag d. 15. november 1944: »Themåttet denne aften blev af største betydning for mig. Jeg kom i samtalens løb til at sige, at jeg godt kunne lide at cykle og at jeg tidligere havde cyklet en del osv. Resultatet blev, at Høeg og Eli øjeblikkeligt greb chancen. Her var det cykelbud, de så længe havde efterlyst! Dermed ændrede mit arbejde jo i nogen grad karakter af det livsfarlige og trælse, men også ansvarsfulde. Mage til slid i det kommende halve år skulle man lede længe efter. Det illegale arbejde var ikke blot æventyrløst, men (*kraftædemig*) også et spørgsmål om vilje og fysisk energi« (EFJ og Jens Ege, 2005, s. 143).

Det var som sagt ikke ufarligt at være kurer for gruppen. Eli fortæller: »Jeg bad ham en dag køre noget materiale (nogle store kort der skulle overføres til små kort) ud til Hanne Blegvad, som på

100. Den komplicerede procedure er udførligt beskrevet i EFJ og Jens Ege, 2005, s. 22-23.

Gruppen og enkelte familiemedlemmer, samlet i maj 1945. Fra venstre til højre : Siddende i græsset: Karin Rybak (Kate), Jan Thejll, Jens Ege (Palle). Siddende på bænken: Lisbeth Johansen (Johns kone), Carsten Høeg, Eli Fischer-Jørgensen, Ida Høeg, Kirsten Suhr Hansen (Long), Mette Høeg. Stående : Francis Zachariae, Inger Thomsen, Maud Gerlow, Minna Haar, Bodil Dons, Grethe Høeg, Doris Varming, Johannes Johansen (John), Kirsten Storm (Kis), Erik Eegholm, Edith Haugsted, Aase Husfeldt, Hanne Blegvad, Bjarne Nørretranders, Bent Paludan-Müller, Mogens Schou. (Fraværende: Ole Storm, Hans Biering og Peter Christensen).

det tidspunkt boede på Øresundshøj i Charlottenlund. Jeg mente det var nr. 4, men var ikke helt sikker, så jeg bad ham slå det efter. Det gjorde han ikke, og det havde jo også været meget nemmere for mig at slå det efter i telefonbogen end for ham at finde en telefonboks undervejs. Han gik derfor ind i indkørslen til villaen nr. 4 og skulle lige til at ringe på, da han hørte råbet »Halt! Was wollen Sie hier? Wen suchen Sie?« og så to soldater med geværer rettet imod ham. Han svarede forskrækket på sit bedste tysk »Das muss bestimmt ein Missverständnis sein« og trak sig skyndsomt tilbage. Heldigvis bad tyskerne ikke om at se mappen. Han fandt hurtigt det rigtige hus, nr. 3A, og spurgte Hanne: »Hvem er det der bor i nr. 4?«, »Dr. Best« lød svaret - det tyske riges Befuldægtigede i Dan-

mark. Det kunne ikke have været værre.« (EFJ og Jens Ege, 2005, s. 32).

I sin tale ved 40-årsfesten 4. maj (uk, 1985) siger Eli: *Adskillige af os var skuffede over den form retsopgøret fik, over at man ikke fulgte de retningslinier vi var gået ind for, at alt for mange blev interneret for længe og straffet for hårdt. Men det var blevet mere uretfærdigt, hvis vi ikke havde lavet centralkartoteket. Og man undgik de lange knives nat. I Frankrig mener man, at mindst 40.000 blev dræbt ved privat opgør. I Danmark var det 5-6. Det må vi i det mindste være glade for¹⁰¹.*

Privatliv

Jeg har hele tiden haft et liv ved siden af¹⁰².

I begyndelsen af den periode (1940-1966), som behandles i dette kapitel, var Eli i den alder, hvor de fleste kvinder finder en partner og gifter sig. Eli giftede sig ikke. Det kan undre. Fra studietiden kunne flere bevidne, at den yndige og livsglade Eli var omsværmet. Og fotografierne vidner også om, at hun i de følgende år var en smuk kvinde med charme, humoristisk sans og lysende intelligens. Måske var hun for kritisk, som hun selv siger et sted, måske var hun for længe om at beslutte sig. Eller var hun mandhaftig og kunne godt klare sig selv? En morsom episode, berettet af Mette Konow, synes at bekræfte dette billede: På en af sine sommerferier i Svinkløv havde hun stillet sit staffeli op og var begyndt at male. Mens hun maler, kommer to drenge forbi, stopper op og ser på maleriet. Så siger den ene: – Kan du male? – Ja! – Er du gift? – Nej! – Du ser også alt for selvstændig ud til at være gift!

Men sådan forholdt det sig nu ikke. I et langt og åbenhjertigt brev til den gamle kollegianerveninde Anne Sophie Seidelin, d. 16. juli 1994, skriver Eli bl.a.: *I ungdommen spiller jo forelskelser og skuffelser og*

101. Ditlev Tamm behandler i sin disputats, 1984, (forsvaret d. 13. december 1984), problematikken omkring interneringerne. I EFJ *Fejltagelsen, der medvirkede til for mange interneringer i 1945*, Information, 12. december 1984, erklærer Eli sig enig i kritikken af interneringerne, mens hun afviser nogle af de årsager DT påpeger i sin disputats, bl. a. at Carsten Høegs indstilling skulle have været »hellere mange end få«.

102. Eli i interview i Weekendavisen 8.-14. januar 1999 (Peter Øvig Knudsen), som svar på spørgsmålet: »Har du prioriteret studier og forskning over privatlivet, allerede som ung?«.

drømme en stor rolle, og hvordan skal man skrive levende om det uden at blive for indiskret overfor de andre mennesker der var involveret i ens liv – og overfor sig selv. – Jeg følte noget af dette problem fornylig da jeg blev interviewet til Weekendavisen (det er trykt i sidste nummer). Intervieweren (Marie Tetzlaff) som iøvrigt var meget tiltalende, vilde gerne have et personligt interview, og jeg vilde gerne holde mit privatliv udenfor. Hun sendte mig en første redaktion, som jeg kommenterede og også viste til min søster. Men hun syntes at det gav et helt skævt billede af min personlighed som lidt mandhaftig, kølig og kun begravet i mit arbejde. Jeg sendte hende forskellige rettelser, og nævnte også min søsters indtryk og skrev at følelseslivet faktisk havde spillet en stor rolle for mig og at jeg da gerne vilde have været gift med nogle af de mænd jeg har kendt, men det flaskede sig bare ikke sådan; men at jeg ønskede at holde mit privatliv udenfor, og foreslog hende i forbindelse med omtalen af at mange gamle kvinderegensianere ikke havde giftet sig at skrive at det ikke betød at vi var nonner eller lesbiske rødstrømper. (Dermed havde jeg dækket mig ind bag et »vi«). Men så indføjede hun minsandten den sætning jeg troede klart var en privat bemærkning til hende i den endelige form af interviewet, hvor hun ellers pænt havde rettet sig efter mine bemærkninger. Det føler jeg temmelig pinligt.

Eli havde nogle længerevarende forhold til mænd, personligheder, som helt matchede hende åndeligt og intellektuelt. At det ikke blev til ægteskaber skyldtes »bad timing«. Hun gik meget diskret med det af hensyn til andre og et ønske om ikke at såre nogen. Hun ville gerne have haft børn og for den sags skyld børnebørn. Det drøftede vi, da jeg selv var blevet bedstemor, og hun lykønskede mig med det. »Ein harmonisches Familienleben ist doch wohl das grösste Glück, und mehr wert als Karriere und äussere Anerkennung.« (Brev til Hilde Lehnert, 7. april 1971. Se også Kapitel V, s. 162, note 2).

Under krigen boede Eli på skiftende adresser i København, bl.a. på Østersøgade 32, 3. sal tv. I en årrække var adressen Teglværksgade 4 ved Vibenshus Runddel, hvor mange af hendes elever og kolleger fra *Lingvistikredsen* husker adskillige sene aftenmøder med livlig diskussion og thedrikning.

Omkring 1950 flyttede Elis forældre til Virum i forbindelse med, at hendes far gik på pension. De ønskede at være tættere på deres børn. Efter farens død i 1959 flyttede Elis mor fra Kongestien 45 til en ny lejlighed i Virum. D. 19. december 1960 skriver Eli til Hammerich: *jeg overtager huset og regner med at flytte ind i januar.* Elis mor til-

bragte sine sidste dage på et plejehjem, hvor Eli regelmæssigt besøgte hende. Hun døde i 1975.

Som tidligere omtalt var Eli et sportsmenneske - hun stod på ski, når mulighederne bød sig - i Sverige eller i Alperne, og ofte ved ferierejser til Norge. Hun delte denne interesse med sin søster Gerda. De fik kajaker i 40'erne og sejlede på Bagsværd Sø. Eli fortsatte med kajakporten til langt oppe i 80'erne: *Jeg har nydt de mange ture alene med den smukke natur.* Engang i slutningen af 60'erne var Eli inviteret til et besøg hos ægteparret Kähler¹⁰³ i Næstved. Hvordan ankommer man til Næstved? Naturligvis i kajak på Susåen (historien melder ikke noget om, hvordan Eli og kajakken kom fra Virum eller Lyngby Sø til Susåen!).

Elis glæde for sport og natur gav dog et enormt bagslag, da hun i forbindelse med sit stipendieophold på Schäffergården i Gentoft i 1959 blev betaget af ridesporten, som foregik omkring hende i dette område, og hun måtte absolut selv prøve at ride. Resultat: hun faldt af hesten! Eli beretter: *I efteråret 1958 havde jeg orlov og boede på Schäffergården og havde allerede skrevet 100 sider rent [om danske klusiler], da jeg faldt af en hest, der havde tilbøjelighed til at slå op. (Jeg havde altid ønsket at ride og jeg kunne ikke stå for synet af de mange ryttere i Dyrehaven). Men ved faldet fik jeg en hjernerytelse, der med hyppige tilbagefald varede i fem år. En meget stor del af den tid kunne jeg ikke læse, da jeg havde fået en ustabilitet i synet, så jeg så dobbelt. Efter et semesters sygeorlov, begyndte jeg undervisningen. Jeg kunne stort set kun forelæse over det, jeg vidste i forvejen, men jeg havde dengang en god hukommelse. Det foregik så på den måde at jeg lå hjemme (jeg boede i den tid hos far og mor i Virum), senere, efter fars død, sammen med mor et år, og derefter overtog jeg huset. Jeg lå altså hjemme på min seng i halvmørke og dikterede forelæsninger til bånd i små portioner. Så tog jeg båndet med ind og spillede det for studenterne med pauser til diskussion. De erklærede, at det var en udmærket metode, som jeg gerne måtte fortsætte med, og det havde bl.a. den fordel at hvis de ikke kom til forelæsningen, kunne de lytte til båndet bagefter. Jeg fortsatte dog ikke på den måde. Fra 1962 fik jeg det bedre, og i 1963 følte jeg mig helt rask.*

103. Runa Kähler (f. 1935) og Herman Kähler (1904-1996). RK, cand. mag. i fransk og religionsvidenskab, arbejdede i begyndelsen af 60'erne som privatsekretær for Eli, bl.a. med at ordne kartotekskort og ringordnere, som hun tapetserede, så de harmonerede med sofapuderne i Elis hjem.

Fem glade modtagere i Hans Bendix' streg (Politiken 19. december 1963).

Derefter fulgte if. Elis egne notater 30 gode arbejdsår. De var dog afbrudt af hyppige influenzaanfald, hvor den gamle tendens til kæbehulebetændelse atter dukkede op. Af korrespondancen med Eberhard Zwirner fremgår det også, at Eli efter faldet fra hesten havde nogle større eller mindre tilfælde af hjernerystelse. Som neurolog havde EZ tidligere advaret Eli i brev af 9. december 1955: »Von Schilaufer in dieser Situation rate ich dringend ab«. (I 1950 var Eli faktisk faldet under en skiferie i Norge og havde brækket et ben). Om hun er klodset, uforsigtig eller hvad, så følger nogle uheldige episoder, som hun åbent beretter om til EZ (brev af 16. januar 1962): d. 14. december slog hun hovedet, da hun steg ud af en bil. Det medførte 4 dage i sengen. Men da hun skulle ud af sengen, slog hun hovedet mod en stol, som stod, hvor den ikke skulle stå. Så begyndte hun atter at se dobbelt og tilbragte igen nogle dage i sengen. På niendedagen rev hun et radioapparat, som stod på en hylde over sengen, ned over hovedet. Atter 10 dage, inkl. influenza og kæbehulebetændelse.

Mont Blanc set fra Combloux. EFJ 1955.

Samtidig med Elis begejstring ved at dyrke sport vokser også hendes glæde over naturen. Ud over sine mange forskningsrejser foretager Eli - alene, eller sammen med familie (især ofte med Gerda) eller med venner - adskillige private rejser, der ofte som mål har skisportsteder eller andre naturskønne områder. I 1948 besøgte

hun første gang Combloux i Savoyen i selskab med en god ven. Combloux er en lille bjergby, smukt beliggende med direkte udsigt til Mont Blanc. Hun blev så begejstret for stedet, at flere senere rejser gik dertil. Det er et sted, som jeg også har besøgt flere gange, så vi delte begejstringen for stedets naturskønhed. Eli har da også foræret mig et par af sine akvareller fra Combloux.

Mange rejser gik til Norge med henblik på at dyrke skisport, på trods af Zwirners advarsler, og mindst en af disse ture endte med et brækket ben. Andre rejser førte hende til Østrig, Schweiz, Provence og adskillige til Italien (Venedig, San Gimignano, Sicilien). Eli har selv nedskrevet en oversigt over alle sine udlandsrejser: årstal, rejsemål, om der er tale om forskningsrejse eller det er privat, evt. om skiture, om ledsagere eller bekendte mødt på rejsen. Efter sin pensionering førte hun også en rejsedagbog, omend ikke altid systematisk. Den er dog ofte vanskelig at læse pga. hendes utydelige håndskrift, som kræver en særlig indviet læser.

Med sin overtagelse af huset i Virum kom haven, blomsterne, fuglene til at indtage en stadig stigende plads i hendes oplevelse af naturen. Ikke mindst efter hendes pensionering i 1981.

Akvarellerne

Eli havde altid været meget optaget af kunst. Man husker hendes flittige besøg på Louvre under studieopholdet i Paris, og begejstringen for kunstmuseerne i Holland, ligesom en del af korrespondancen med Roman Jakobson og Eberhard Zwirner, der begge var yderst kunstinteresserede, handler om oplevelse af kunst.

Tidligere havde jeg, som student, malet nogle små blomsterkort, fordi det var en meget billig julegave, når man ikke havde mange penge (6 malede kort med konvolutter stod mig i 44 øre...). Først da jeg kom til San Cataldo i 1938, prøvede jeg at tegne, men det blev så grimt, at jeg ikke rørte en blyant i 15 år¹⁰⁴. Men fra det år far og mor flyttede, begyndte jeg at male hvert år. Det har altid været naturalistiske akvareller og tegninger, for det der betød noget for mig var at fæstne et naturindtryk, som jeg havde glædet mig over, på papir. Det var i Fåborgs omegn jeg fik min glæde ved naturen, som har betydet meget for mig siden.

104. Men da Eli i 1970 var i San Cataldo, malede hun flere partier derfra.

Bjerne Strand - udsigten til Faabog EFJ 1951.

En af Elis ældste tegninger (måske den ældste) er fra Bjerne Strand, 1951: *Den viser udsigten til Faaborg (med klokketårnet) (...) Jeg er nok roet derover i kajak.* (Brev til mig 28. december 2006¹⁰⁵).

Der var også kunstnere i familien: *Tante Helveg¹⁰⁶ var malerinde. Hun var en af stifterne af Kvindelige Kunstneres Sammenslutning. Hun var en stærk personlighed. Som 70-årig fik hun apopleksi og blev helt lammet i højre side. Derefter lå hun i sengen i 14 år. Men hun lod sig ikke kue. Hun blev stablet op i sengen med puder og lå og malede med venstre hånd efter gamle skizzer.*

Faster Harriet¹⁰⁷ var malerinde. Hun har lavet nogle glimrende portrætter, især børneportrætter, og jeg har to landskabsbilleder af hende, som jeg er meget glad for. Hun var sød og livlig, og jeg holdt meget af hende. Jeg var jo også interesseret i

105. Eli benyttede ofte fotografier af sine tegninger og akvareller i sine julehilsener.

106. Helvig Kinch (1872-1956), kusine til Elis mor. Hun var formand 1916-1918 for *Kvindelige Kunstneres Samfund*, stiftet 1916 med Anna Ancher, Anne Marie Carl-Nielsen, Marie Henriques og Helvig Kinch som drivende kræfter. På den stiftende generalforsamling valgtes HK som formand.

107. Harriet Fischer-Jørgensen (1889-1975), gift med arkitekt Holger Mundt (1887-1957). De var forældre til arkitekten Karen Mundt Clemmensen (1917-2001).

hendes billeder, og vi snakkede så godt sammen. Hun og onkel Holger, som var arkitekt, boede i Sønderjylland. (...). Jeg overvejede iøvrigt engang at blive arkitekt. Men da onkel Holger en dag viste os noget af sit nybyggeri og især fremhævede de praktiske køkkener og badeværelser, gik det op for mig, at jeg jo slet ikke interesserede mig for den praktiske side affaget, kun den æstetiske, så det opgav jeg igen.

Et forbillede for kunstneren Eli var malerinden Agnete Varming (1897-1983), som bl.a. har udført akvareller med blomster- og landskabsmotiver. I Elis hjem i Virum var der akvareller af hende, og, if. Runa Kähler, også af Else Alfelt¹⁰⁸. Eli fik ikke nogen egentlig maleruddannelse (så vidt jeg har forstået). Hun fortalte mig, at hun i forbindelse med et højskoleophold havde meldt sig til et malerkursus. Men det kedede hende, og hun foretrak at gå ud for sig selv og male alene ude i naturen.

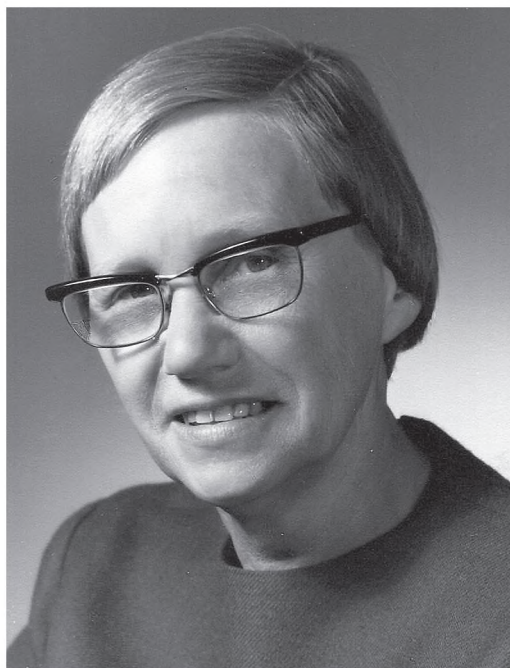
Hendes produktion startede så småt i 50erne for derefter at vokse støt – ikke mindst efter hendes pensionering (se Kapitel V, s. 202-203).

108. Else Alfelt (1910-1974), maler, gift med maleren Carl-Henning Pedersen (1913-2007).

KAPITEL IV

1966 - 1981

Institut for fonetik. Eli - hjerne og hjerte

Eli 1966.

Elis udnævnelse til professor i 1966 fandt sted i en social og politisk afgørende periode i universitetets historie. Oprøret mod det århundredgamle professorvælde fra såvel amanuensis- som studenter-side. Kravene om medbestemmelse i styreorganerne. Hvilket førte frem til Styrelsesloven af 1970.

Eli havde selv som amanuensis været i oprørsstemning under indtryk af sin ydmygende placering under Hjelmslevs professorale ledelse af instituttet og i overgangsperioden efter Hjelmslevs død, hvor hun yderligere følte sig ydmyget af fakultetets midlertidige styring af instituttet.

Med Styrelseslovens ikrafttræden fulgte for hende som professor og institutbestyrer en stor udfordring til at organisere den videre fysiske udbygning af instituttet, til at lede et personale administrativt og forskningsmæssigt, at tilrettelægge studiet af fonetik for det voksende antal studerende. Hun tog udfordringen op med høj faglig kompetence og handlekraft, parret med menneskelig varme. Perioden 1966-1981 blev en glansperiode i Elis karriereforløb, og samtidig for Institut for fonetik.

Som nævnt i det foregående kapitel var Institut for Lingvistik og Fonetik ved Hjelmsslevs død og Elis udnævnelse til professor blevet delt op i Institut for lingvistik med Gunnar Bech (professor i germansk filologi) som bestyrer¹ og Institut for fonetik med Eli som bestyrer.

Eli var den første kvindelige professor inden for sprog- og litteraturfagene. Hun blev i 1968 som den første danske kvinde indvalgt i *Videnskabernes Selskab*. Samtidig blev hun valgt ind i det nyoprettede Statens Forskningsråd for det humanistiske område (hvor hun sad til 1974), samtidig med at Esther Ammundsen (se Kapitel II, s. 23) blev valgt ind for det lægevidenskabelige område, begge som de to første kvindelige medlemmer. I 1970-1972 var Eli medlem af Konsistorium, og i perioden 1968-1972 var hun formand for *Lingvistikredsen* (i 1991 blev hun æresmedlem). I 1978 blev Eli æresdoktor ved Aarhus universitet² og ved Lunds universitet. I perioden 1957-1974 var hun formand for eforatet ved Kvinderegensen.

Elis forskningsindsats som eksperimentalfonetiker kulminerede i denne periode takket være hendes personlige store indsats for at sikre optimalt apparatur og egnede fysiske faciliteter. Samtidig fortsatte hun sin rejseaktivitet til gavn for hendes og instituttets omfattende netværk, iblandt hendes egen glæde ved at opleve og stifte bekendtskaber. Blandt flere store rejser skal nævnes rejsen til Grønland i 1974 og til Japan i 1976.

1. Eli skriver om udnævnelsen af Gunnar Bech som bestyrer i brev til Roman Jakobson 27. december 1965 (KB): »it caused a good deal of trouble for me«.

2. Eli holdt i den anledning en forelæsning med titlen *Hvad er det særlige ved det menneskelige lydsprog?* uk, 1978 (KB).

I perioden bemærkes særligt flg. højdepunkter: publikationen af artiklen *Form and Substance in Glossematics*, 1966, festskriftet i 1971 i anledning af 60-årsdagen med hyldest fra venner og kolleger³, publikationen af hovedværket *Trends...*⁴ i 1975, og den store internationale fonetikerkongres i 1979⁵. Forløbet afsluttedes værdigt med afskedsforelæsningsen i 1981, *Fifty Years with Phonetics and Phoneticians: a Causerie given at the Institute of Phonetics 28/2 1981*, ARIPUC 15, 1981, p. 61-75⁶.

Professoratet

Professoratet, der lod vente på sig... I 1963 tilbød universitetet i Bonn Eli et professorat, som hun dog afslog at modtage, fordi hun følte sig stærkt engageret i sit virke i København, til trods for den noget ydmygende situation, hun befandt sig i:

Jeg var som lektor ikke medlem af fakultetet, havde ingen indflydelse på mit fag eller universitetet i almindelighed, og Hjeltslev var meget professoral. Selv om vi var gode venner privat, fortalte han mig intet, ikke engang når der kom bevilling til eksperimentalfonetisk apparatur, så kuratoriet begyndte af sig selv at sende mig kopier af deres breve til ham. Dertil kom så, efter Hjeltslevs død i 1965, at hans efterfølger Gunnar Bech, på det tidspunkt var en syg mand og meget vanskelig at omgås, og endelig blev jeg på et tidspunkt indkaldt til et møde i den bestyrelse af nogle sprogprofessorer, der var blevet nedsat efter Hjeltslevs død, da en lektor ikke kunne være institutbestyrer, og skældt grundigt ud, fordi jeg havde taget mig af instituttet. Jeg havde endda først spurgt dem, om de kunne tænke sig at holde nogle forelæsningsfor studenterne, der gik for lud og koldt vand under Hjeltslevs sygdom og død, og da de ikke ville det, havde jeg gennem dekanen fået inviteret nogle udlændinge

3. *Form & Substance*. Phonetic and Linguistic Papers Presented to ELI FISCHER-JØRGENSEN, 11th February 1971. Edd.: L.L. Hammerich - Roman Jakobson - Eberhard Zwirner, København, 1971.

4. EFJ, *Trends in phonological Theory*. A Historical Introduction. København, 1975.

5. *Ninth International Congress of Phonetic Sciences*.

6. Forelæsningsen blev holdt på dansk. Der foreligger kopi af et uudgivet manuskript på dansk: *Et causeri: 50 år med fonetik og fonetikere* (KB, Elis arkiv). Når jeg henviser til forelæsningsen, citerer jeg fra det danske manuskript for at komme så tæt på Elis personlige friske stil som muligt.

(Martinet og derefter Eric Hamp⁷ hver et semester) til at holde forelæsninger, og bedt Hamp om at tage sig af Gangale, en albansk italiener, som Hjelmlev havde sat til at tage sig af Holger Pedersens efterladte albanske manuskripter: han kunne albansk, men kunne ikke skrive og Hamp hjalp ham godt, så det var altsammen til gavn for instituttet og studenterne. Det slog hovedet på sømmet. Jeg var aktiv i det amanuensisoprør der gik forud for studenteroprøret, og da nogle andre professorer spurgte mig om jeg var interesseret i at de arbejdede for oprettelsen af et professorat til mig, sagde jeg jatak.

Elis egen beretning stemmer ikke overens med den mere neutrale (og fredsommelige) beretning, der fremgår af Universitetets Aarbog for 1963-64, hvor Poul Andersen (se Kapitel II, note 9) optræder som konstitueret bestyrer for instituttet, mens Eli i Aarbog for 1964-65 omtales som konstitueret bestyrer.

I Universitetets Aarbog for 1965-66 læses:

Oprettelse af et ekstraordinært professorat i faget fonetik for og udnævnelse af amanuensis, lektor, cand. mag. Eli Fischer-Jørgensen til ekstraordinær professor i dette fag.

(J. nr. 268/66)

Under 22. Januar 1965 afgav det filosofiske fakultet følgende indstilling

»Fakultetet foreslår herved, at der på finansloven for finansåret 1966/67 ved Københavns universitet oprettes et ekstraordinært professorat i fonetik og med særligt henblik på fagets tilknytning til lingvistik, for lektor i fonetik, cand. mag. Eli Fischer-Jørgensen, der tillige er amanuensis ved universitetets Institut for Lingvistik og Fonetik. Med professoratets oprettelse vil lektoratet i fonetik kunne bortfalde, medens amanuensisstillingen i fonetik bør bevares for instituttet.

Til støtte for professoratets oprettelse skal følgende anføres:

Fonetik, læren om sprogets lyde, har den største betydning for sprogstudiet, såvel i videnskabelig som i praktisk henseende. Fonetikken er et væsentligt led i den videnskabelige sprogbeskrivelse og

7. Eric P.Hamp, f. 1920, professor ved Chicago University, specialiseret i indo-europæisk.

af grundlæggende betydning for studiet af det pågældende sprogs forandring. Fonetisk viden er desuden ganske nødvendig for den, der vil tilegne sig og undervise i fremmede sprog. Faget fonetik indgår derfor også som fast led i studieplanerne for sproglig-historisk skoleembedseksamen.

Undervisningen i almen fonetik har ligesom det instrumentalfonetiske forskningsarbejde i mange år sorteret under professoren i sammenlignende sprogvidenskab og er blevet varetaget af lektoren i fonetik, mens fonetikundervisningen i sprogfagene har sorteret under professorerne i de enkelte sprog i samarbejde med lektoren i fonetik og for modersmålets vedkommende under professoren (tidligere lektoren) i dansk dialektologi.

Studiet af fonetik og kravene til den fonetiske uddannelse har ved Københavns universitet altid ligget på et meget højt stade, i modersmålsforskningen med rødder helt tilbage til dialektforskningens første repræsentant, Kristen Jensen Lyngby, og i den almene fonetik med Vilh. Thomsen og Danmarks internationalt kendte fonetiker, Otto Jespersen. Fakultetet har derfor længe næret ønske om at samle de fonetiske studier og i højere grad også den fonetiske undervisning under et professorat i fonetik. Fonetikprofessorater findes nu ved en lang række universiteter (bl.a. i Lund, Uppsala, Hamburg, Köln, Bonn, München, Paris, Strasbourg, Amsterdam, London og Edinburgh), og når sagen hidtil ikke er ført videre ved Københavns universitet skyldes det, at såvel de forskningsmæssige som de undervisningsmæssige opgaver har været fordelt på flere – i hver sin forstand fonetisk interesserede – forskere, der dog som oftest også har haft tilknytning til andre discipliner eller institutioner under beslægtede studiegrene. Denne spredning af faget er nu med det stærkt øgede antal studerende og forskere ikke længere heldig.

Mest centralt i det fonetiske arbejde har i en lang årrække stået den, for hvem professoratet foreslås oprettet, lektor Eli Fischer-Jørgensen (født 1911, universitetets guldmedalje 1935, skoleembedseksamen i tysk og fransk 1936, videreuddannelse i fonetik ved studieophold i England, Frankrig, Tyskland og U.S.A.). Hun har været ansat ved Københavns universitet fra 1939, først som assistent i tysk (spec. tysk fonetik), fra 1943 som lektor og fra 1949 tillige som amanuensis i fonetik.

Eli Fischer-Jørgensen har i de 25 år hun har virket ved universitetet udbygget disciplinen, således at hun nu som amanuensis i den fonetiske afdeling af det lingvistisk-fonetiske institut står med ansvaret for et omfattende arbejde med almen og praktisk fonetik og med ledelsen af det instrumentalfonetiske laboratorium, som hun til brug for forskning og undervisning i de seneste år har opbygget ved instituttet. I fonetikundervisningen deltager således op mod 400 studenter med fremmedsprog som fag, undervist af en række assistenter, mens hun selv underviser i fonetik for viderekomne (transskriptionsøvelser over fjernere fremmedsprog, fonemteori, instrumentalfonetiske metoder og andre specielle fonetiske emner). Hun tilrettelagde i 1962 cand.art.-prøve i fonetik og har foreløbig ført to kandidater gennem prøven, mens 5 forbereder sig til den. Hun har desuden vejledet studerende med speciale i fonetik og bedømt prisafhandlinger, og hendes undervisning har sigtet mod uddannelse af specialkyndige assistenter til brug ved undervisningen her og ved andre læreanstalter. Hendes undervisning har også været søgt af adskillige udlændinge.

I de seneste år har hun varetaget den daglige ledelse af Institut for Lingvistik og Fonetik, og sammenfattende kan siges, at hun m.h.t. undervisning og administration i længere tid faktisk har udført en professors arbejde.

Eli Fischer-Jørgensen har en omfattende og værdifuld produktion bag sig, og det til trods for, at hendes videnskabelige arbejdsbetingelser ikke har været de bedste. Hun pådrog sig i 1958 en hjernerystelse, hvis eftervirkninger i flere år nedsatte hendes arbejdskraft betydeligt, og da hun igen opnåede fuld helbredelse, ventede der hende straks store administrative opgaver i instituttet. Dette er grunden til, at hun ikke har kunnet opnå tid til at koncentrere sig om en disputats. Hendes videnskabelige forskertrang og hendes udprægede evner for skarp og klar problematik samt hendes uddannelsesmæssige baggrund af almenlingvistisk og fonetisk viden finder man imidlertid demonstreret i hendes produktion, der på flere områder i bredde og værdi ækvivalerer en disputats. Produktionen omfatter dels en række afhandlinger om strukturelle problemer og dels en række afhandlinger om emner inden for fysiologisk og akustisk fonetik, baserede på instrumentale målinger, ofte publi-

cerede i en meget knap form, der for den udenforstående kan synes ikke at stå i noget forhold til den tid, som bearbejdelsen af sådanne store instrumentalfonetiske materialer kræver. Hun har desuden skrevet en fremragende lærebog i almen fonetik, der bruges ved flere fremmede læreanstalter, og af hvilken der i øjeblikket forberedes en engelsk udgave, og værdien af hendes forskningsresultater, der som oftest er publicerede på et af hovedsprogene, understreges ikke mindst af, at et flertal af hendes afhandlinger allerede er genoptrykt i publikationer ved udenlandske universiteter. Herudover foreligger i manuskript fra Eli Fischer-Jørgensens hånd flere større arbejder på forskellige stadier af udarbejdelse, og endelig bør fremhæves Eli Fischer-Jørgensens alsidige orientering inden for strukturel lingvistik og almen fonetik, illustreret ved hendes omfattende anmeldervirksomhed.

Sammenfattende ønsker fakultetet at understrege, at der ved Københavns Universitet er et udtalt behov for en lærestol i fonetik, defineret som en sprogvidenskabelig disciplin, og at Eli Fischer-Jørgensen som forsker og lærer er kvalificeret til en sådan. Der har tidligere været tilbudt hende et professorat ved universitetet i Bonn, et tilbud, som hun dog i 1963 afslog at modtage, ikke mindst fordi hun følte sig stærkt engageret i udviklingen af faget herhjemme.«

I overensstemmelse hermed blev der på forslag til finanslov for finansåret 1966-67, jfr. folketingstidende for 1965-66, tillæg D, spalte 2165-66 oprettet et ekstraordinært professorat i fonetik for cand. mag. Eli Fischer-Jørgensen.

Herefter blev ved kgl. Resolution af 14. juni 1966 amanuensis, lektor, cand. mag. Eli Fischer-Jørgensen udnævnt til ekstraordinær professor i fonetik ved Københavns universitet fra den 1. april 1966 at regne.

Det fremgår ikke af indstillingen, hvem der har formuleret den. Man kan gætte på, at de professorer, der tilbød at arbejde for Elis professorat, har været Knud Togeby og Anders Bjerrum, som hun netop havde et fint samarbejde med omkring udgivelsen af Paul Diderichsens *Helhed og struktur*. Stilen i indstillingen minder for mig meget om Knud Tøgebys præcise og stringente stil.

Hans Basbøll, daværende studerende, overværede Elis tiltrædelsesforelæsning, som fandt sted i det lille auditorium nederst i St. Kannikestræde 13. Ved starten kom Henning Spang-Hanssen⁸ ind og sagde nogle smukke ord til Eli og forsamlingen medbringende en fin buket blomster til den nyudnævnte professor.

I *Information* d. 1. juli 1966 kunne man læse følgende indlæg skrevet af Erik Hansen:

FONETIK et nyt professorat

– og lidt om Eli Fischer-Jørgensen, der vendte hjem fra USA
med syntetisk dansk tale

Pr. 14. juni er der for første gang oprettet et professorat i fonetik ved Københavns Universitet. Det har i mange år været et stort fag med mange studenter og en verdensberømt kapacitet som lærer, nemlig Eli Fischer-Jørgensen, som nu er udnævnt til professor.

Hendes mange venner i ind- og udland vil glæde sig over udnævnelsen. Blandt en del udenlandske fagfæller vil det nu nok vække nogen forbavselse: mange går simpelthen ud fra, at en videnskabsmand af Eli Fischer-Jørgensens format forlængst har fået tildelt en lærestol. Blandt de bedre underrettede vil der være nogle, hvis glæde er blandet med beklagelse over, at det ikke i tide lykkedes dem at sikre sig hendes arbejdskraft; der har flere gange i de senere år været bud efter hende til vellønnede professorater i udlandet, men hun har hver gang afslået. Det er ikke sket med Rasks ord om, at sit fædreland skylder man alt, hvad man kan udrette. Den slags store ord ville vor nye professor ikke drømme om at bruge, men det er slet ikke umuligt, at de alligevel indeholder en hel del af begrundelsen for hendes afslag.

Eli Fischer-Jørgensen er fynbo, student fra Svendborg 1929. Hun kom til København og boede i sin studietid på Kvinderegensen, som lige siden har stået hendes hjerte nær.

Med den muntre flid, som altid har kendetegnet hende, lagde hun her grunden til sin umådelige belæsthed, og fik i 1935 uni-

8. Henning Spang-Hanssen (1920-2002) professor i anvendt og matematisk lingvistik fra 1969. Se endvidere s. 145-147.

versitetets guldmedalje for en afhandling om en dengang helt ny gren af sprogvidenskaben, dialektgeografi.

Blandt hendes beundrede lærere var Carl Roos og L. L. Hammerich. I 1938 tog hun skoleembedseksamen med tysk som hovedfag og fransk som bifag. De følgende par år tilbragte hun på studietur i Frankrig og Tyskland. Det sidste sted så hun med forfærdelse, hvordan studenter og lærere inficeredes med nazismen.

Da »Hammerichs vidunderbarn« - sådan kaldte en kollega hende - i 1939 vendte hjem, blev hun undervisningsassistent ved universitetet, og hun syntes selvskreven til en hurtig karriere her. Men så kom besættelsen. Eli Fischer-Jørgensen, som aldrig har kunnet undgå at blive engageret i sine medmenneskers problemer, gik aktivt ind i modstandsbevægelsen, hvor hun havde et nært samarbejde med professor Carsten Høeg. I 1943 blev hun lektor i fonetik, en stilling, der dengang aflønnedes med mindre end 1000 kr. om året.

Først da hun, efter endnu et par udlandsophold, blev amanuensis, fik hun rimelige økonomiske kår at leve under. I 1948 kom den første, stencilerede, udgave af hendes »Almen fonetik«, en bog, som alle danske sprogstuderende kender fra deres første studieår. Den anses af mange for den bedste bog om emnet, som overhovedet findes. En engelsk udgave er nu under forberedelse. I sin videnskabelige produktion holdt hun sig stadig i kontakt med alt det nye, der kom frem: de nye teorier, der voksede frem i Prag, i Genève, og mange steder i USA, de mange moderne instrumenter, der dukkede op og tvang fonetikerne til at orientere sig på områder, som hidtil havde været fysikerens alene.

Studierejsen til Amerika i 1952 havde forbindelse med dette: Eli Fischer-Jørgensen var tidligt kontakten med udlandet fremfor nogen. Lingvistkredsen var siden begyndelsen af 30'erne det forum, hvor alt nyt inden for sprogvidenskaben blev drøftet, og blandt de mest aktive medlemmer var Eli Fischer-Jørgensen. Det var også her, hun gjorde rede for sit studieophold, og for den undrende forsamling afspillede nogle prøver på syntetisk dansk tale, som hun havde fremstillet på et af de nye apparater i New York.

Den centrale skikkelse i denne kreds var lingvisten Louis Hjelmslev, hvis autoritet og skarpe replikker kunne få selv hærdede folk til at brænde inde med deres kritik. Men Eli Fischer-Jørgensen har altid frygtløst fremsat sine kritiske bemærkninger, autoritetstro er hende fremmed. Men samtidig har hun fra begyndelsen været den loyale formidler af de vanskelige Hjelmslevske ideer, ligesom hun bl.a. ved sit energiske arbejde med etableringen af de nye lingvistiske institutter, stadig er et af de vigtigste forbindelsesled mellem den nye danske sprogvidenskab og den internationale lingvistik.

Både forskere og studenter har nydt godt af Eli Fischer-Jørgensens kolossale viden og hendes evne til at bringe den videre. Hun har gæsteforelæst så fjerne steder som Indien, og er virkelig en af de helt store pædagoger: lynende klar i sin fremstillingsform, levende engageret i sit stof og sin opgave som lærer, både i det store auditorium, i laboratoriet og i »privatissime« kollokvier i sit hjem fra kl. 20 til 2,30. Hendes forening af lærdom og humor har gjort hende til pædagogisk forbillede for mange studenter.

Der er en bemærkning, der går igen overalt, hvor man taler om Eli Fischer-Jørgensens udnævnelse: Det var sandelig på tide.

Erik Hansen

Institut for fonetik

Instituttet gennemløb i denne 15-årige periode en udvikling af gigantiske dimensioner, fysisk samt forsknings- og undervisningsmæssigt. Et eksempel på, hvordan en disciplin kan vokse pga. og omkring en stor videnskabelig kapacitet, således som fx også Niels Bohr Instituttet. Hele dette forløb er veldokumenteret i Københavns Universitets Aarbøger for den pågældende periode, suppleret med Elis bidrag til Jubilæumsskriftet for Københavns Universitet 1479-1979 Bind IX, Fonetik, s. 401-420. Et vidnesbyrd om en væsentlig del af det omfattende forskningsmæssige afkast af denne udvikling findes i ARIPUC (Annual Report of the Institute of Phonetics, University of Copenhagen), som blev oprettet på Elis initiativ i 1966.

St. Kannikestræde EFJ 1988.

Fra 1956 havde det daværende Institut for Lingvistik og Fonetik haft til huse i St. Kannikestræde 13, hvor der også var indrettet laboratorium i stuen. I 1966 efter opdelingen i to institutter blev der indviet et eksperimentalfonetisk laboratorium i kælderen d. 25. november, og i 1971 fik man bedre laboratorielokaler i Skindergade 3. Endelig i 1975 flyttede instituttet ud til Amagerkomplekset i velind-

rettede lokaler. Elis søgen og »jagt på instrumenter«, som omtalt i Kapitel III, bar nu frugt. For næsten hvert år i perioden kan man læse om bevillinger fra Universitetet og Forskningsrådet til anskaffelse af apparater, som fx i 1967 en lydspektrograf, 1968-1969 en lysstråleglottograf, samt tilskud til opbygning af et talesynteseapparat, der blev konstrueret af Jørgen Rischel (se s. 149) og bygget af Sv. E. Lystlund⁹. I 1972-1973 modtog instituttet 160.898 kr. fra Statens Humanistiske Forskningsråd til apparatur til undersøgelse af stemmebåndsfunktionen under tale, bl.a. fiberoptikudstyr til iagttagelse og fotografering af stemmebåndene: for blot at give enkelte eksempler på den imponerende opbygning af hjælpemidler til den omfattende forskning i fonetik. Eli skriver: »Den næsten eksplosionsagtige vækst illustreres måske bedst ved et enkelt eksempel: indtil 1966 måtte man, når man skulle indtale et bånd, pakke hoved og mikrofon ind i en fåreskindspels. I 1966 opbyggede medarbejderne selv et indtalingsrum ved hjælp af gamle cykelstativer, rockwool og gardinstof, som fungerede forbavsende godt. Endelig i 1975 fik man et hypermoderne lyddødt rum med hængende trådnegulv og vægge af lydæmpende kiler som tilfredsstillende kravene til de mest kritiske akustiske indretninger. Apparatmæssigt hører laboratoriet nu også til blandt de bedst udstyrede fonetiske laboratorier i Europa« (EFJ, 1979b, s. 414).

Studentertallet voksede støt fra ca. 60-80 i slutningen af 50'erne til ca. 700 i begyndelsen af 70'erne. Den store tilgang skyldtes, at faget almen fonetik blev obligatorisk ved sprogfagene. I 1960 indførtes en cand.art. eksamen i fonetik, der senere blev til bifagseksamen, og i 1968 indførtes hovedfagseksamen. Det store antal studerende medførte et stigende behov for ansættelse af flere lærere. I 1963 blev Jørgen Rischel ansat som amanuensis. I 1971 var der 6 amanuenser, samt til varetagelse af laboratoriet 1 civilingeniør, 1 teknikumingeniør og 1 ingeniørassistent.

Elis personlige netværk, hendes konstante aktive deltagelse i internationale arrangementer og kongresser, hendes tidligt opbyggede samarbejde med andre universiteter og forskningscentre gjorde, at der til stadighed opholdt sig flere udenlandske forskere ved insti-

9. Sv. E. Lystlund, instituttets uundværlige tekniker, ansat fra 1966.

tuttet, samt at nogle af instituttets forskningsprojekter foregik i internationalt samarbejde. I dag ville et sådant samarbejde naturligvis kanaliseres via internettet. Fra 1966 tog Eli, som tidligere omtalt, initiativ til at udsende en årlig rapport over forskningen ved instituttets ansatte, fagstuderende og udenlandske gæster ARIPUC (Annual Report of the Institute of Phonetics), nr. 1, 1966, med 15 bidrag. ARIPUC udkom indtil 1989. Publikationen var et effektivt middel til kommunikation omkring igangværende forskning, idet den også omfattede arbejder af foreløbig karakter, som kunne meddeles forud for publikation i større internationale tidsskrifter. Alle indlæg var på engelsk, fremstillingsmåde og produktionsomkostninger var minimale, og ARIPUC nåede ud til alle relevante fonetiske institutioner i hele verden^{10 11}.

Eli havde på sine rejser ret tidligt knyttet kontakter til Haskins laboratoriet i New York (1952), til Berkeley University (John Ohala) og til Stockholm. Men ret tidligt kom flere udenlandske forskere til det københavnske institut, ofte på gentagne og længerevarende besøg. Bl.a. kan nævnes Hideo Mase (Japan), R. Dave (Indien), Gunnar Fant (Stockholm), Osamu Fujimura og Hajime Hirose (Tokyo), Eva Gårding (Lund), Peter Ladefoged (Los Angeles), Ilse Lehiste (Ohio), John Ohala (Berkeley), Svend Smith (Hamburg), Elisabeth Uldall (Edinburgh), Seiji Fukui (Japan), Kazuteru Torikai (Japan), Eberhard Zwirner (Münster).

Med det veludstyrede laboratorium var der skabt optimale forskningsmuligheder for de enkelte medarbejders individuelle projekter samt de store kollektive projekter, og for de mange gæsteforskere. ARIPUC giver et klart indtryk af denne forskningsvækst. Af de helt store projekter skal nævnes det tidligere omtalte talesyntese-projekt ved Jørgen Rischel og Sv. Erik Lystlund. Jørgen Rischel havde studeret talens akustik hos Gunnar Fant i Stockholm samt

10. »ARIPUC blev mere læst i de vigtigste internationale miljøer (...) end næsten alle tidsskrifter, ikke mindst takket være Elis store internationale kontaktnet« (Basbøll, 2013b, s. 9).

11. Knud Togeby takker i brev af 24. august 1968 (KB) for »de imponerende ARIPUC'er fra 1966 og 1967 (...) Det er dog et helt imponerende vidnesbyrd om din og dine medarbejders energiske virksomhed. Det må da være en glæde for dig at se det gro sådan omkring dig.«

elektronisk kredsløbsteori og syntetisk frembringelse af tale¹². Tale-synteseapparatet, der kom til at hedde *ELI*, kunne tale i et par sekunder ad gangen og det blev et vigtigt led i undersøgelse af tale-perception, et andet hovedområde i instituttets forskningsaktivitet. I halvfjerdserne blev der etableret et digitalt system.

Omkring 1971 påbegyndte Eli i samarbejde med den japanske forsker Hajime Hirose fra Haskins laboratoriet en elektromyografisk undersøgelse af stemmelæbefunktionen, især ved danske lukkelyd og stød. Dette var starten til det store *EMG*-projekt, som blev støttet af Statens Humanistiske Forskningsråd. De elektromyografiske undersøgelser blev fulgt op af glottografiske registreringer af bevægelser i stemmelæberne. Projektet involverede en stor del af medarbejderstaben og indgik i et vigtigt internationalt samarbejde (Tokyo: Seiji Niimi, Yale, Berkeley: John Ohala¹³). På et vist tidspunkt var også Leningrad inde i billedet som samarbejdende institut, men forskerne herfra havde svært ved at opnå udrejsetilladelse. Som så ofte i eksperimentalfonetikkens historie måtte forskerne selv lægge krop til som forsøgspersoner. Det kunne undertiden være ubehageligt. Ved den elektromyografiske måling undersøges strubemuskulaturens aktivitet ved danske konsonanter og stød ved at stikke nåle (trådelektroder) ind omkring taleorganerne. »Flere af forsøgspersonerne var så nervøse for at blive stukket at kurverne hoppede op og ned, andre blev blege af skræk og måtte holde op, og en enkelt – jeg selv – drattede ganske simpelt om ved første stik.« (EFJ, uk, 1981, s. 18).

I begyndelsen af 70'erne indledtes et samarbejde med Lunds Universitet. Man holdt fælles seminarer på begge sider af sundet, og flere af underviserne ved Institut for fonetik holdt kurser eller forelæsninger i Lund, bl.a. Jørgen Rischel og Hans Basbøll. I Grønnum-Rischel, 2001, s. 17-22, mindes Eva Gårding (se Kapitel III, note 52) og Gösta Bruce¹⁴ samarbejdet mellem de fonetiske institut-

12. Jørgen Rischel, 1994-1995.

13. John Ohala blev i 1992 æresdoktor ved Københavns Universitet.

14. Gösta Bruce, 1947- 2010, professor i fonetik ved Lunds Universitet 1987. Præsident for *The International Phonetic Association* fra 2007 til 2010.

John Ohala, der har bidraget til biografien med adskillige portrætter fra sit fotogalleri, 2007.

ter i København og Lund: *A bridge over the Sound. Dialogue between Eva Gårding and Gösta Bruce dedicated to Eli Fischer-Jørgensen.* »Eli was the natural center of those meetings«.

Eli som leder

Da jeg ikke selv har kendt Eli i hendes funktion som leder, vælger jeg at lytte til Frans Gregersens (elev og kollega) og Una Cangers (kollega) udsagn om Eli i lederrollen (Gregersen and Canger, 2001, s. 35-36): »Eli was a very modern head of department (...). In a way, Eli put her experiences from the Linguistic Circle into practice. She had participated in small groups working intensely and in larger committees working more steadily, but all inspired by the same common goals and the same theoretical ambitions. She now added that necessary ingredient which had been so fatally lacking in the Circle: A common empirical research program. It fitted the times beautifully that this program was a theoretically based expansion into experimental phonetics. All along she had been arguing that

phonetics and phonology had to inspire each other, and that theoretical work had to be bolstered by empirical investigations. Now she grabbed the opportunity to put these ideas into practice and – as far as we are able to judge – with great success. The secret of this success seems to lie in the mixture of explicit leadership and informal cordiality so characteristic of e.g. the legends of Niels Bohr's Institute of Theoretical Physics. When Eli ran the Institute, no one was in doubt who was in charge and at the same time this was, as it were, 'no big deal'. It was a simple consequence of the breadth and depth of her knowledge. Crucially, this leadership was never used to suppress divergences of opinion. On the contrary, the discussions between Eli and some of her brightest pupils were sometimes published (...). – It stands to reason that the inveterate antiauthoritarian sometimes would underestimate what awe she willy nilly would inspire in researchers less certain of themselves and their goals than she was and less prone to work all day and all night long. Thus in a sense, her leadership had a certain elitist aspect as well.«

Efter min afgang viste det sig, at nogle af mine medarbejdere havde syntes jeg havde været for dominerende, hvad der også var en skuffelse. De kunne bare have sagt til i tide (men jeg kan godt indrømme at jeg godt kan lide at bestemme).

I privat samtale med mig har Nina Grønnum påpeget, at Eli principielt var strengt demokratisk: hun rådførte sig altid grundigt med sine medarbejdere (som fx omkring organisationen af den store fonetikerkongres i 1979), men – som så meget andet – fik Eli det alligevel i sidste ende, som hun selv ville!

Jeg synes, at man her kan bemærke, at det ville have været vanskeligt, for ikke at sige umuligt, at gennemføre den fantastiske og utroligt gennemorganiserede opbygning af Institut for fonetik igennem de 15 år, Eli virkede som professor, uden at være blot en anelse dominerende. Hendes organisatoriske evner gjorde sig helt afgørende gældende allerede i arbejdet omkring interneringskartoteket under krigen, hvor hun i høj grad var organisatoren, der var respekteret af hele gruppen (som de særlige betingelser, der gjaldt for, at en »under jorden« arbejdende gruppe kunne udføre sit arbejde), mens Carsten Høeg var frontfigur og planlægger.

Eli som lærer og vejleder

Kunne Eli som organisatorisk leder måske være dominerende, er det bestemt ikke den karakteristiske, der kan anvendes for vejlederen Eli, på alle niveauer, for studerende og forskere. Elis elever fik ikke påduttet deres ideer af en autoritær, selvstilsrækkelig og altvidende forskerchef. Eli ønskede ikke gennem sin undervisning at vise »færdige resultater, men nok så meget indførelse i videnskabelig metode, formidling af nye synspunkter og *muligheder* [min fremhævelse], redegørelse for problemer og uløste opgaver« (EFJ, uk,1981, s. 20). Elis elever var ikke »kloner« af Eli. Se også Kapitel III, s. 52-55 og Kapitel V, s. 175-177 og 196-197. Og Elis forelæsninger var på et højt niveau, professorale, altid velforberedte¹⁵.

Det er tidligere nævnt, hvordan Eli, trods sin dårlige helbredsstand, indvilgede i at være vejleder for Børge Frøkjær-Jensens speciale (se Kapitel III, s. 54). Et fint vidnesbyrd om Elis eminente vejledningsevner fremgår af tilfældet med Hans Basbølls¹⁶ start som forsker. Eli havde ganske vist ikke været vejleder på hans speciale. Det var Anders Bjerrum¹⁷, der havde været det, en lærer, som HB iøvrigt satte højt: »Anders Bjerrum var lige en mand efter mit hoved! Men jeg fik nu ikke meget vejledning. Jeg fortalte ham hvad jeg havde tænkt mig, og det syntes han da lød udmærket, og så kom jeg ca. en uge efter med en ændret plan, og han sagde bare at det kunne jeg sagtens selv finde ud af. Heller ikke efter at jeg havde afleveret og fået bedømt specialet (om *Analyser af det rigsdanske talesprogs fonemsystem*) var der kommentarer fra hverken ham eller censor. Men Eli Fischer-Jørgensen (...) bad om at få mit speciale at se, og hun skrev, typisk for hende, bl.a. i en raslende sovevogn fra Stockholm (hvor hun havde været til konference), en bunke tætskrevne sider med

15. »Jeg har aldrig oplevet noget lignende« (Nina Grønnum i privat samtale med mig 2014).

16. Hans Basbøll, f. 1943, cand. mag. i dansk og fonetik 1969. Undervisningsassistent i 1967, amanuensis i 1969, 1972 kandidatstipendiat og senere seniorstipendiat med Eli som vejleder, professor i nordiske sprog med særligt henblik på dansk sprog og nyere lingvistiske studieområder ved Odense, senere Syddansk Universitet 1975-2012.

17. Anders Bjerrum (1903-1984), ekstraordinær professor i dansk sprog med særligt henblik på navneforskning 1964-1968, derefter professor i dansk sprog til 1973.

detaljerede kommentarer til hele specialet. Hun opfordrede mig også til at skrive den anden halvdel, der handlede om Hjelmslevs *Grundtræk af det danske udtrykssystem med særligt henblik på stødet*¹⁸ sammen til *Lingvistikredsens* tidsskrift *Acta Linguistica Hafniensia*¹⁹; det blev en stor dobbeltartikel, og Eli skrev en længere kommentarartikel²⁰, trykt lige efter, hvori hun bl.a. fortalte, hvad Hjelmslev kunne have sagt eller ment om mine forskellige analyseforslag (...). Så jeg havde stor glæde af Elis interesse for mit speciale.« (Hans Basbøll, 2013b, s. 9).

Samarbejdet Eli – Basbøll omkring denne LH-artikel er bemærkelsesværdigt i dansk sprogvidenskabs historie. HB havde allerede som studerende stiftet bekendtskab med Hjelmslevs *Grundtræk* via sin lærer Mogens Baumann Larsen (se Kapitel III, note 20), som noget af det vigtigste, der var skrevet, men supersvært. Samtidig oplevede han ved sin debut i *Lingvistikredsen*, hvordan al diskussion – uanset emne – drejede sig om Hjelmslevs teorier: »Hjelmslevs glossematik var et åg, der var svært at ryste af sig.« (Hans Basbøll, 2013b, s. 4). Det medfører så, at HB i sit speciale »tager tyren ved hornene« og diskuterer problematikken vedr. LH's fremstilling af *latente konsonanter*²¹ og *stødet* i en kritisk analyse, som føres inden for rammerne af den glossematiske teori. For HBs vedkommende bliver det starten til et succesfyldt forskningsforløb omkring *stødet* i dansk, som med årene fører frem til det hidtil mest originale bidrag til serien af teorier omkring *stødet* (se Kapitel V, s. 176), og som ikke længere er forankret i den glossematiske teori: efter nogle første arbejder inden for glossematikken og siden transformationsgrammatikken distancerer HB sig fra disse retninger. Elis bevågenhed over for HBs analyse, som hun kalder »penetrating and acute« (EFJ, 1973a, s. 143), er ikke mindst affødt af en forståelse for, hvor eminent HB har sat sig ind i LHs tankegang: »The main purpose of the present note is to draw attention to the fact that Hjelmslev would have

18. Foredrag i *Selskab for Nordisk Filologi*, d. 23. og 30. november, 1948. *Selskab for Nordisk Filologi*, Aarsberetning, 1948-49-50, s. 12-24.

19. Hans Basbøll, 1971, s. 173-211, og 1972, s. 1-24.

20. EFJ, 1973a, s. 143-152.

21. Som eksempel på en *latent konsonant* kan anføres det latente *d* i *mand*, som viser sig i *mandig*.

accepted Basbøll's suggestions at a number of points« (ibid.), men samtidig fordi HB (uden at vide det?) netop placerer sig i Elis og Paul Diderichsens skudlinie i deres reaktion på LHs artikel: »Immediately upon receipt of the manuscript Diderichsen sent Hjelmslev 42 proposals for changes (!). Hjelmslev was of course annoyed, but after a while he took up the challenge, and during the following months (April - June 1949) we had a long series of discussions, largely in the form of letters. Hjelmslev's answers alone amount to more than 50 typewritten pages« (EFJ, 1973a, s. 143). Imidlertid førte Elis og PDs ændringsforslag ikke til, at LH ændrede noget i sit oprindelige manus, som han dog tøvede et helt år med at udgive i den oprindelige form. Eli konkluderer: »Hjelmslev probably was convinced at bottom that if he had had more time and energy, he might have found new arguments for his original formulations, at any rate as far as the rules for the *stød* was concerned. Basbøll has in fact proved that to some extent he was right in this conviction. Our criticism was probably too negative to be really fruitful. Basbøll's criticism is both more penetrating and more congenial and positive. He has thus been able to find new solutions (e.g. by using juncture indications), which have made it possible to avoid radical changes in the rules. Hjelmslev would certainly have been happy to accept Basbøll's proposals and to incorporate them in his own theory.« (Ibid. s. 152). Finere anerkendelse (og berettiget!) kan man vel næppe opnå fra en vejleder! Men HBs arbejde var helt givet en kærkommen lejlighed for Eli til at tænke tilbage på de intense diskussioner mellem hende og PD på den ene side og Hjelmslev på den anden i 1949. Frans Gregersen gennemgår senere (FG, 1991, bd. 2, s. 177-193) mere detaljeret det dramatiske og sprogvidenskabshistoriske interessante forløb omkring *Grundtræk*, hvor nu HBs stemme fra 1971 og 1972 er medaktør på tværs af tiden.

Dette er et meget fornemt eksempel på, hvordan Eli var som vejleder. Man kom ikke forgæves til hende, hun gav altid sine kommentarer, sin opmuntring og opbakning til nye ideer.

Kontakten til Hans Basbøll blev fagligt og privat et venskab for livet. Da HB i 1975 blev professor i Odense, kom Eli jævnlig på besøg hos ham og hans kone Gunver, og hun nød køreturene sammen med dem rundt i det fynske landskab. HB sendte igennem mange år

sine publikationer til hende og bad om kritik og kommentarer (lige-
som det omvendte var tilfældet). Det var hun glad for (og måske
også lidt stolt), men da hun var blevet over 90, betroede hun mig, at
nu havde hun lidt svært ved at forstå det, han skrev!

Et glimt af Eli som underviser, set fra en yngre studerendes vin-
kel, giver Niels-Jørn Dyhr²² (i privat brev til mig 21. oktober 2013):
»Jeg lærte Eli at kende i efteråret 1978, da jeg begyndte som fonet-
tikstuderende. I begyndelsen kunne Eli godt virke reserveret – jeg
var nogle gange ved at sige »De« til hende. Jeg er måske uretfærdig,
men mit første indtryk af Eli var, at hun var en »rigtig« professor:
lidt forvirret, distræt og glemsom. Jeg har aldrig kendt en person,
der så konsekvent kunne forlægge sine ting, især sine nøgler. Det er
hændt et utal af gange, at hele instituttet er styrtet rundt for at finde
Elis nøgler. Alt blev forsøgt: en snor om halsen, en elastik om hånd-
ledet, der blev sågar købt en nøglering, der gav lyd, når man klap-
pede i hænderne eller fløjtede – men lige meget hjalp det: Elis nøg-
ler forputtede sig.«

I den periode, hvor NJD studerede, var studentertallet ved insti-
tuttet stærkt reduceret i forhold til begyndelsen af 70'erne, hvor det
kulminerede med ca. 700 studerende. Under påvirkning af at de
fleste sprogfag selv oprettede undervisning i de pågældende sprogs
fonetik, samtidig med at studieordningerne afskaffede kravet om
obligatorisk almen fonetik, var der i 1978 ved instituttet kun tre ho-
vedfagsstuderende, nogle få bifagsstuderende og fire helt nye bi-
fagsstuderende. Det påvirkede det sociale miljø: »Der var tradition
for at alle spiste frokost sammen i vort refugium [Institut for fonet-
tik, KUA]. Der herskede en meget uformel atmosfære og ikke
mindst tone ved frokostbordet. Som ny studerende kunne det i be-
gyndelsen virke overvældende, men det var med til at ryste os sam-
men, og man følte sig hurtigt som en del af »familien«. Jeg har se-
nere hørt, at når udenforstående kom forbi i frokostpausen, kunne
vi virke skræmmende med al vor indforståede snak og rappe replik-

22. Niels-Jørn Brostrøm Dyhr, f. 1950. Cand. phil. i fonetik med speciale i fysiologisk fonetik 1988. Forskningsrådsstipendiat på AUC og KUA 1988-1993. Seniorforsker på Teleteknisk forskningslaboratorium 1993-2004. Fonetiker på Mikro Værkstedet (udvikling af talesyntese) fra 2004.

ker. (...) Jeg oplevede Eli som underviser første gang i foråret 1979, hvor hun underviste i Fonologi I, der var et fælles kursus for sprogstuderende og de nye fonetikstuderende (vi var nu kun to tilbage - de to øvrige sprang hurtigt fra pga. problemer med at læse engelsk²³). Det var måske en fejl at sætte Eli til at undervise på begynderniveau, idet hun til tider havde svært ved at se, at vi studerende ikke kunne se, at de forskellige teorier, hun præsenterede, var indlysende. I efterårssemestret 1979 fik jeg Eli i tysk fonetik. Jeg var den eneste på holdet. Da Eli var udpræget friluftsmenneske, der elskede at finde en solskinskrog, hvor hun kunne sidde og læse (selvom hun slet ikke kunne tåle det pga. problemer med tilbagevendende bihulebetændelse), foreslog hun, at vi - hvis vejret tillod det - kunne forlægge undervisningen til den lille atriumgård, der hørte til instituttet. Jeg indvilligede, men jeg var på det tidspunkt ikke klar over, at Elis »hvis vejret tillader det« var meget forskelligt fra min opfattelse. Da der ikke eksisterede en lærebog i tysk fonetik, foregik undervisningen dels via Elis fotokopierede noter, dels fra forskellige videnskabelige artikler. Resultatet blev, at vi flere gange har siddet med fotokopierne flyvende om ørerne, fordi Eli mente, at vejret var OK.« (NJD, *ibid.*).

Det blev af afgørende betydning for NJD, at Eli påpegede betydningen af forståelse for *fonologien*, som han i starten havde været mindre interesseret i, for at fuldføre studiet. En hjælp, der blev af betydning for hans senere karriere (se note 22). De fandt dog imidlertid sammen omkring den fælles interesse for eksperimentalfonetik. - »Der var altid en masse studenterarbejde at få på instituttet, og jeg begyndte hurtigt at måle spektrogrammer og kurver for Eli. Dette udviklede sig, så jeg efterhånden også udregnede det meste af statistikken og rentegnede tabeller og illustrationer. Alt dette foregik hjemme hos Eli, hvor jeg altid blev beværtet med te og Marie Kiks. Marie Kiks var iøvrigt Elis foretrukne frokost: madpakken bestod af to gange sammenklappede kiks med smør pakket ind i pergamentpapir med en elastik omkring.« (NJD, *ibid.*). Det blev til et godt venskab mellem de to: »Jeg var så heldig at have bil, og da jeg boede i Hellerup og Eli i Virum, og da vi begge ofte var på instituttet til sent

23. Sic!

på aftenen, hændte det tit, at jeg kørte Eli hjem (mod behørig betaling af kilometerpenge efter statens takst). Jeg mindes disse ture, fordi jeg lærte en afslappet Eli at kende. Hun fortalte fx om sin tid i Tyskland, hvor svært det havde været at være kvindelig studerende i 30'erne, om sit arbejde i modstandsbevægelsen og om trængslerne for at oprette instituttet og blive professor.« (NJD, *ibid.*).

Eksperimenteralfonetikeren

Eksperimenteralfonetikken indtog en central plads i Elis forskning og undervisning. Zwirner havde i udpræget grad været den, der oprindeligt lærte hende at forstå kurvernes betydning. Derpå begyndte den intense »jagt på instrumenter«, som skitseret i det foregående kapitel, fra oplæring hos Marguerite Durand, opholdet ved Haskins laboratoriet, rejsen til Stockholm, samarbejde med Statens Institut for Talelidende osv. Hun opnåede herved sine første erfaringer med stædighed og udholdenhed. Der var kamp om pladserne i laboratorierne, og apparaturet var dengang i 50'erne stadig primitivt. Således stiftede hun i New York, hvor hun arbejdede nogle uger på Haskins laboratoriet, kendskab med den første brugbare talesyntesemaskine, den såkaldte *pattern play back*, hvor man malede kunstige spektrogrammer med hvid maling på cellofan: »Om aftenen, når maskinen var ledig, stod jeg og malede de kendte ord »Københavns Universitet« og »Fonetik«, som jeg siden har brugt til utallige demonstrationer. Men det var anstrengende; det var en hed sommer i New York og sveden dryppede ned og blandede sig i malingen.« (EFJ, uk,1981, s. 15). Også i Stockholm var apparaterne så stærkt i brug, at Eli måtte arbejde om natten. - I samme periode (omkring 1954) udførte Eli en omfattende perceptorisk test med klipning og splejsning af bånd: »Det var før den elektriske segmentators tid, så på et vist tidspunkt havde jeg 4000 stykker tape med numre på hængende i laboratoriet i Hellerup, hvor jeg arbejdede i døgndrift hele påsken, da laboratoriet var ledigt, og levede af dåsemad, mens tre studerende hjalp mig på skift. Jeg var glad overrasket, da det hele var klæbet sammen og kun een lille stump løb baglæns. Den aften syntes jeg faktisk at Videnskabsfondens penge var givet godt ud.« (EFJ, uk,1981, s. 16-17).

Det var lykken, at Eli kunne anskaffe et omfattende apparatur af høj kvalitet til Institut for fonetik, hvor hun så sammen med sine medarbejdere kunne foretage omfattende eksperimentalfonetiske undersøgelser (som fx i forbindelse med EMG-projektet). Det var en væsentlig del af hendes aktivitet at videregive sin indsigt i eksperimentalfonetik til elever og medarbejdere²⁴. Således udgav hun et stencileret hæfte *Indledning til eksperimentalfonetisk kursus*, 1970d, 64 s., til brug for Danmarks Lærerhøjskole. Ligeledes lagde hun vægt på i undervisningen i fonetik for 1.dels studerende at give en gennemgang af de forskellige apparater og afholde øvelser i at benytte dem. I virkeligheden udgjorde denne praktiske side af fonetikken nok hendes største arbejdsmæssigt passionerede indsats. Hun forklarede det bl.a. ved, at hun i sin tid havde oplevet for mange abstrakte teorier. Se endvidere Elis bemærkninger om undervisning og eksperimentalfonetik, *Elis afskedsforelæsning 28.2.1981*, s. 157-160.

Engagement i universitetspolitik

Elis interesse for sine medarbejdere og sine studerende begrænsede sig ingeniende til institutrammerne. Som altid aktiv debattør optog betingelserne for et godt socialt netværk og gode vilkår for forskning og undervisning hende meget. Hun betænkte sig ikke på at gå ind i debatten. Som et klart eksempel herpå vil jeg citere nogle passager fra et af hendes debatindlæg i *Information* d. 10. december 1968 *Studiemiljøet ved det filosofiske fakultet*²⁵. Under indtryk af 68'ernes diskussioner omkring etablering af studienævn, som Eli betragter som et væsentligt organ for kontakten mellem lærere og studerende, redegør Eli i et stærkt engageret indlæg for sine synspunkter på problematikken omkring *mistilliden mellem lærere og studerende*, idet hun dels uddyber, hvori mistilliden primært består, hvorpå den beror, og hvad man kan gøre for at afhjælpe den. Det drejer sig i høj grad om

24. Et klart vidnesbyrd herom giver Nina Grønnum ved at dedikere sin disputats til Eli med erkendelse af den betydning hendes indføring i fonetisk forskning har haft for NGs studier. Se også Kapitel III, note 45.

25. Som svar på et nødråb i *Information* d. 21. november fra stud. mag. Jens Bendtsen. Det er samme dato, hvor universitetets talerstol erobres af psykologistuderende Finn Ejnar Madsen for næsen af rektor Mogens Fog ved universitetets årsfest.

omfanget af de studerendes 50% medbestemmelsesret. Set fra lærerside gælder det bl.a. bedømmelse af videnskabelige kvalifikationer ved stillingsbesættelse. »Det er misforstået demokrati at hævde, at alle ved lige meget. (...) Jeg vil derfor mene, at det ikke er dækkende at sige, at lærerne i disse tilfælde ikke har 'tillid' til studenterne, eller 'er bange for dem'. Det drejer sig blot om faglig viden. Jeg føler det heller ikke som et trist udslag af mistillid, at kuratoriet ikke spørger mig til råds om, hvordan regnskaberne skal opstilles.«

Som et positivt og frugtbart træk i den unge generations holdning (og altså en fællesholdning, man kan bygge videre på) finder Eli den større sans for, at der er andre værdier end de materielle og andre formål med et universitetsstudium end den golde effektivitet: eksamen på kortest mulig tid. »Jeg tror, at professorer og aktivister kan mødes i den opfattelse, at formålet med studiet ikke blot er at få en eksamen og en stilling, men at opnå menneskelig udvikling og modning og opøve evnen til kritisk selvstændig stillingtagen.

Man mærker også nu et større behov for fællesskab og en større ansvarsfølelse for helheden. Jeg finder altså i den holdning, der præger studenteraktivisterne meget frugtbart og positivt, selv om det undertiden giver sig udslag som man ikke kan godkende, og selv om man i visse tilfælde kan få det indtryk, at det er aktivisme for aktivismens skyld, uden noget klart formål.«

Eli berører videre de manglende kontaktmuligheder, som ikke blot gælder mellem lærere og studerende, men også er et problem for de nu mange yngre lærere. Det skyldes til dels de ydre forhold på det gamle universitet. Hun ser frem til bedre muligheder ved bygningen på Vestamager for at skabe miljøer, hvor lærere og studerende kan trives. De »elendige« ydre forhold forstærkes af den voldsomme stigning i studentertilgangen fra 6000 i slutningen af 50'erne til 26000 i slutningen af 60'erne. Det var især de humanistiske fag, som tiltrak sig mange nye studerende. Eli omtaler i den forbindelse flg. mulighed: »En tidlig udskillelse af uegnede studerende kan også hjælpe lidt på miseren. Det kunne f.eks. ske ved en kraftig udbygget studievejledning. I nødsfald kan en regulering af tilgangen blive nødvendig. Den nuværende situation, hvor universitetet tvinges til at modtage alle de studenter, der ikke kan komme ind på andre læresteder, er i hvert fald helt uholdbar.«

Eli taler videre om at arbejde med undervisningsformer »der giver størst mulighed for samarbejde mellem lærere og studenter« (...) »Hvor det overhovedet er muligt, må man imidlertid tilstræbe en endnu mere aktiv medvirken [spørgsmål, kritik og diskussion] fra studenterne. Her tror jeg aktivister og lærere kan mødes i fuld forståelse. Modstanderne, det er det store antal studenter som foretrækker at være receptive og som synes det er tidsbesparende og mere effektivt at de får stoffet serveret i tilberedt tilstand i stedet for at de selv skal pløje sig igennem litteraturen og tage stilling til den. De har jo sådan set ret. Det er hurtigere at købe færdiglavet mad end at tilberede den selv, men det giver ikke noget videre indblik i kogekunst.«

Form and Substance in Glossematics. 1966

I 1966, kort før udnævnelsen til professor (april 1966), og kort efter Hjelmsslevs død (maj 1965) udkommer Elis artikel *Form and Substance in Glossematics*, *Acta Linguistica Hafniensia*, 10, s. 1-33. Det er en relativt kort artikel, men den er fundamental for Hjelmsslevforskningen generelt og for Elis diskussion af de hjelmsslevske begreber *form* og *substans*, startende med hendes kritik i 1943. Egentlig er denne artikel Elis afslutning på denne diskussion. Hjelmsslev er død, og diskussionen med ham kan ikke videreføres. Når Eli senere kommer ind på Hjelmsslev og glossematikken, er det med reference til dette arbejde, der da også genoptrykkes (uændret!) to gange, dels i 1979f, dels i 2006, s. 19-48. Elis samtalepartnere omkring emnet omfattede, ud over Hjelmsslev, men måske også i højere grad, hendes faglige netværk i *Linguistkredsen*. En hel del af stoffet har været gennemdiskuteret i denne kreds. I september 1965 var Eli inviteret til Bukarest til en konference over temaet *Form and Substance in Phonetics*, organiseret af Alexandru Rosetti, og hun fremlagde her elementer til forberedelse af artiklen. Hun fortsatte diskussionen omkring emnet i *Linguistkredsen* i december 1965, og kort før publikationen var emnet atter genstand for diskussion i *Linguistkredsen* i marts 1966, hvor især Gunnar Bech, Henning Spang-Hanssen og Knud Tøgeby deltog med indlæg.

En væsentlig anledning til Elis arbejde med emnet var Hjelmsslevs

artikel *La stratification du langage*, *Word*, 1954, 10, s. 163-188²⁶, hvori LH præsenterer nogle vigtige modifikationer til den tidligere fremstilling i OSG, 1943. Elis artikel er således medvirkende til at udbrede kendskabet til dette vigtige arbejde fra Hjelmsslevs hånd, et arbejde, hvis betydning synes at have forbigået Knud Tøgebys opmærksomhed i hans nekrolog over Hjelmsslev (Knud Tøgeby, 1965b, se også Kapitel III, s. 79), cf. FG, 1991, bd. 2, s. 44: »I den nævnes *Stratification* overhovedet ikke, den sidste bog, der omtales er *Sproget*²⁷, som eksplicit udnævnes til LH's sidste hovedværk (Tøgeby, 1965b, s. 165).«²⁸ FG kommenterer hertil videre »Forelagt denne fortolkning [Tøgebys] reagerede Henning Spang-Hanssen i et interview jeg lavede med ham ved netop at trække *Stratification* frem som modbevis. LH var ikke færdig med teorien før med *Stratification*.« (FG, *ibid.*)²⁹.

Eli behandler i sin, som sædvanlig, velstrukturerede artikel:

1. den historiske baggrund for brugen af begreberne *form* og *substants*, med særlig reference til von Humboldt og de Saussure
2. brugen af begreberne hos Hjelmsslev i OSG mht. *distinktionen* mel-

26. Senere genoptrykt i Louis Hjelmsslev, *Essais linguistiques*, Paris, 1959, s. 44-76.

27. Louis Hjelmsslev, *Sproget. En introduktion*, København, 1963. Det er dog et spørgsmål, om det er korrekt at udnævne *Sproget* til sidste hovedværk, idet den if. Eli (EFJ, 1975b, s. 116) er skrevet omkring 1941, men først publiceret i 1963.

28. Interessant for Tøgebys forhold til Hjelmsslevs teorier er flg. bemærkning i et brev til Eli 23. december 1965 (KB), (som svar på nogle spørgsmål, hun har stillet ham i forbindelse med den her behandlede artikel): «Jeg er bange for, at jeg ikke er til megen nytte i dine arkæologiske udgravninger af glossematikken. Hvad jeg først og fremmest har lært af Hjelmsslev, er den immanente metode, eller rettere den immanente indstilling, der så igen muliggør en række forskellige beskrivelser. Jeg har aldrig været i stand til helt at følge med i Hjelmsslevs definitionssystemer, i den egentlige glossematik.»

29. »EFJ betragter uden tvivl *Stratification* som et hovedværk, men i hvis produktion, Hjelmsslevs eller Uldalls? (...) i et interview jeg lavede med EFJ for nogle år siden udtrykte hun sig klarere. Her siger hun, at de ændringer som LH introducerede i *Stratification* var ændringer som stammede fra Uldall.« (FG, *ibid.*). – En anledning til diskussionerne i *Linguistkredsen* var ofte, at de fleste af kredsens medlemmer især var optaget af *anvendeligheden* af Hjelmsslevs begrebsapparat, mens han selv udelukkende var optaget af den formelle, abstrakte definition og begreberne. Eli rammer helt sikkert i plet, når hun skriver: »Thus, much disagreement was due to the fact that he and his critics were thinking of different stages of the analysis, and in a way, our objections were irrelevant.« (EFJ, 2006, s. 31).

lem de to begreber og deres *indbyrdes relation*

3. de modifikationer, som LH indfører i *Stratification*, hvor *udtryksform*, *indholdsform*, *udtrykssubstans* og *indholdssubstans* bliver ligestillede som de *fire strata*
4. diskussion af begreberne *form* og *substans* set i relation til problematikken om *mindsteenheder* på hhv. udtryks- og indholdsplanet (hvor Elis personlige synspunkter fremføres).

Form & Substance

D. 11. februar 1971 fyldte Eli 60 år. Det blev markeret med festskriftet *Form and Substance. Phonetic and Linguistic Papers. Presented to ELI FISCHER-JØRGENSEN* (edd. L.L. Hammerich, Roman Jakobson, Eberhard Zwirner), København, 1971. De tre udgivere skriver hver deres meget personlige forord. RJ erindrer om Elis »careful observations and experiments, the exquisite flair for the empirical cues and the splendid skill in their detection« samt hendes »frank aversion against any sectarian dogmatism« og endelig »with her tactful elegance she makes it clear that the presentation of form out of touch with substance and viceversa prove to be equally futile« (RJ, s. 9-10). Zwirner mindes kort deres møder og korrespondance gennem tiden, mens han som den eneste af de tre udgivere bidrager med en artikel, der værdigt indtager pladsen som den første, s. 17-30. Hammerich mindes især Eli som studerende og hendes tid på Kvinderegensen (se Kapitel II, s. 24-25). De 25 artikler er skrevet af kolleger og venner fra ind- og udland, herunder tidligere elever. Bl. a. Bertil Malmberg³⁰, Peter Ladefoged, Henning Spang-Hanssen, B. Frøkjær-Jensen, C. Ludvigsen, Jørgen Rischel, Ilse Lehiste, Elisabeth T. Uldall, Morris Halle, Osamu Fujimura, André Martinet,

30. Bertil Malmberg (1913-1994), professor i fonetik i Lund 1950 og fra 1969 i almen sprogvidenskab. Sammen med Gunnar Fant pioner inden for fonetikken i Sverige. Se også Kapitel II, note 66. Der henvises endvidere til Touati, 2009, s. 208-212. Eli omtaler BM flere gange i 1975b, bl.a. for hans glimrende introduktioner til lingvistiske teorier, som fx *New trends in linguistics*, 1964 (EFJ, 1975b, s. 365).

Børge Spang-Thomsen og Gunnar Fant. Elis vidt forgrenede og omfattende netværk afspejles af *Tabula Gratulatoria*. Bemærkelsesværdigt er antallet af de anførte institutioner.

Den Store Danske Udtaleordbog

Som omtalt i indledningen til dette kapitel var Eli fra 1968-1974 medlem af Statens Humanistiske Forskningsråd og i en periode også formand. Hun havde aktivt fulgt Lars Brinks³¹ og Jørn Lunds³² arbejde med *Dansk Rigmål*³³, og hun mente, »at den viden, vi havde oparbejdet, også burde fremlægges i ordbogsform, ligesom hun fandt, at dansk, der var så velbeskrevet som noget hovedsprog også burde have en udtaleordbog« (Brink, 1991, s. 10). Eli tog i 1972, som formand for SHF, initiativ til at igangsætte dette store projekt. Hans Basbøll beretter: »Eli organiserede det store arbejde, fik nedsat (på Forskningsrådets vegne) en komité med deltagelse af en række centrale fagfolk med vidt forskellige kompetencer, modsatrettede synspunkter på fx notationer (abstrakt eller konkret? dansk eller international lydskrift?) på normativ vs. deskriptiv, på graden af variation osv. Der var også mange andre modsætninger i gruppen (jeg havde selv lejlighed til at følge arbejdet fra først til næsten sidst), og jeg tror ingen andre end Eli kunne have opnået hvad der faktisk lykkedes: at få tilstrækkelig enighed i denne vanskelige gruppe til at man kunne gå i gang, at sikre de nødvendige bevillinger til at arbejdet kunne gøres forsvarligt, og at organisere de relevante kontrol- og læsegrupper. Ikke alt endte med at blive nøjagtigt som Eli selv ville have foretrukket (fx blev lydskriften Dania og ikke den internationale IPA), men resultatet kunne hun – og andre – være godt tilfreds med.« (Hans Basbøll, 2010-2011, s. 222-223).

31. Lars Brink (f. 1945), professor i dansk sprog og litteratur ved Islands Universitet indtil 1996 og lektor i dansk sprog ved Københavns Universitet 1997-1999.

32. Jørn Lund (f. 1946), dansk sprogforsker. 1980-1991 professor i dansk sprog ved Danmarks Lærerhøjskole. Chefredaktør for *Den Store Danske Encyklopædi* 1991-2001, herefter direktør for Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. Fra 2013 formand for *Dansk Sprognævn*.

33. Brink og Lund, 1975, et arbejde, som Eli også flittigt henviser til i EFJ, 2000.

Udarbejdelsen af manuskriptet kom til at tage 10 år, dernæst tog det 3 år at opnå støtte til trykning og atter 5 år med trykkeprocessen. I 1991 udkom *Den Store Danske Udtaleordbog* af Lars Brink, Jørn Lund, Steffen Heger, J. Normann Jørgensen under medvirken af Harry Andersen, Ebbe Nielsen og Suzanne Strange. Den var på 1659 tospaltede sider og omfattede ca. 45.000 ord. »Ordbogen (...) var, da den udkom, enestående internationalt, ved detaljegraden i de fonetiske notationer, ved oplysningerne om social, geografisk og aldersmæssig variation, og ved det meget store apparat af numre for systematiske lydvariationer (bundet til bestemte kontekster), oplysninger om generelle udtalevariationer og oplysninger om bøjningsformer ud fra et lydperspektiv.« (Hans Basbøll, *ibid.*, s. 222-223).

Trends

Trends in Phonological Theory: a Historical Introduction. Pp. xxi + 474. Akademisk Forlag 1975. 2. Udg. 1995. *Travaux du Cercle Linguistique*, vol. 27.

Dette monumentale værk er baseret på en række forelæsninger over fonologien og dens historie, som Eli gav i slutningen af treserne og begyndelsen af halvfjerdsene for de studerende ved Københavns Universitet. Emnet havde allerede tidligt været genstand for Elis interesse: Kapitel III i *Almen fonetik* (1948, 1960) omhandler *Kort oversigt over fonetikens historie*. I første omgang blev det udgivet i et stærkt begrænset antal som et maskinskrevet kompendium³⁴, skrevet på dansk, 1970c, 350 pp.), hvorefter det i engelsk oversættelse³⁵ i udvidet form blev udgivet som et internationalt referenceværk for studerende og undervisere i lingvistik og fonetik³⁶.

Bogens omslag er bemærkelsesværdigt ved at omfatte Elis hånd tegnede portrætter (gengivet efter fotografier) af flg. sprogforskere:

34. Jeg var selv så heldig, med professorens personlige accept, at låne et eksemplar i 1970. Det var utrolig stimulerende læsning for en ung sprogforsker.

35. Niels Davidsen-Nielsen, professor, dr. phil. i engelsk sprog, har oversat kap. 1-9, mens Eli har skrevet kap. 10-13 direkte på engelsk.

36. Det er den målgruppe, som Eli selv beskedent angiver i forordet til bogen. I virkeligheden er det et værk af oplagt betydning for sprogforskere generelt.

Baudouin de Courtenay³⁷, Bloomfield, Saussure, Roman Jakobson, Halle og Chomsky.

Bogen er opdelt i 13 kapitler, hvortil kommer en omfattende bibliografi, efterfulgt af navne- og emneregister. 10 af kapitlerne er udførlige introduktioner til de vigtigste fonologiske skoler. I kapitel 1 gives en generel indledning vedr. terminologi og det historiske forløb. Det pointeres, at de enkelte fonologiske skoler ikke bør opfattes som isolerede forekomster, men netop som trin i en udviklingskæde, hvilket iøvrigt generelt er tilfældet i de humanistiske discipliner, ligesom også i kunst og litteratur³⁸. Det er en udvikling, som ofte tager form af en *spiral*, dvs. afstanden til et umiddelbart foregående stadium kan ofte være større end afstanden til et stadium, der tidsmæssigt ligger længere tilbage. Det er et synspunkt, som Eli gengiver i det korte, konkluderende kapitel 13³⁹.

Kapitel 2 *Forerunners of Phonological Theory* behandler tidligere sprogvidenskabelige fremstillinger, hvor udtaleproblemer har været berørt, uden at man kan tale om en egentlig fonologisk beskrivelse, som fx den velkendte islandske *Første grammatiske afhandling*, skrevet af en anonym forfatter i midten af 12. årh.

Inden for Bloomfieldskolen (kapitel 6) omtales særligt Kenneth L. Pike (s. 73 ff.) med stor beundring for hans virke som lærer og forsker (se også Kapitel III, s. 50). Eli har selv bidraget med flere anmeldelser og artikler omkring Pike's teorier, specielt inden for prosodi. Interessant også for forståelsen af Elis eget videnskabsyn

37. Baudouin de Courtenay (1845-1929), polsk sprogforsker. Hans arbejder anses som forløbere for fonologien.

38. Sammenligningen med kunst går igen i Elis forfatterskab.

39. »Sprogteoriernes udvikling har bevæget sig i en spiral, hvor hvert nyt hold har forkastet den foregående generations teorier som det rene sludder, fordi man troede, at man havde fundet sandheden – hvorefter næste hold vendte tilbage til det, bedste-forældrene havde sagt. Den bevægelse har jeg oplevet nogle gange, og jeg synes efterhånden ikke, der er grund til at være så ensidig og dogmatisk. Man kan beskrive sproget fra mange synsvinkler, som alle kan være relevante.« (Eli i interview i *Weekendavisen*, 8.-14. januar 1999). – Det er interessant at sammenligne Elis synspunkter med det forslag til hypotese vedr. sprogvidenskabens historie, som Frans Gregersen fremsætter: »Sprogvidenskabens udvikler sig ikke lineært men i sidelæns bevægelser som består i genoptagelser af tidligere forladte paradigmer i en ny historisk situation.« (FG, 1991, bd. 2, s. 250).

er hendes kommentarer (s. 78) til Pike's opfattelse af den sproglige struktur og herunder også fonemet som reelt eksisterende fænomener, hvorfor der kun kan give én *korrekt* analyse. »Pike is clearly a »God's truthlinguist« over for den modsatte opfattelse af sproglige begreber som »fiktion«. Elis karakteristisk tørre bemærkning hertil er: »Probably the truth is somewhere in between these extreme views. There may be areas in which more freedom of interpretation is possible than in others.«

Mens Pragerfonologien behandles i kapitel 3, herunder også Roman Jakobsons bidrag til specielt den diakroniske fonologi (s. 42-43), omfatter et særligt kapitel (8) Roman Jakobsons teori om de distinktive træk. RJ var blandt de forskere, Eli satte særlig højt (se Kapitel II, s. 37-40). RJ opfatter det binære princip som ikke blot en praktisk måde at beskrive sproglige fænomener på, som fx de distinktive træk, men som noget ganske fundamentalt i sprogstruktur og i den menneskelige hjerne generelt, under henvisning til, at nervefibre ligesom computere har en »all-or-none-response«. Eli kommenterer hertil: »This is correct as regards separate motor units, but in the case of an entire muscle there may be many degrees of contraction depending on how many motor units are involved and how frequently they are excited.« (s. 149).

Værdifuldt for mange læsere er utvivlsomt Elis kapitel 7 om glossematikken (måske den klareste fremstilling overhovedet), som til forskel fra Hjelmsevs egne fremstillinger er klar og forståelig, bl.a. fordi hun ledsager teksten med eksempler. Uden for Danmark omtales glossematikken ofte som *Københavnerskolen*, men Eli afviser, at der har været tale om en egentlig skoledannelse, i lighed med fx *Pragerskolen*. I udlandet har man ofte fejlagtigt opfattet Eli som glossematiker. Om hendes egen holdning til glossematikken skal i denne sammenhæng citeres, hvad hun selv siger derom: »... Krámský (...) mentions me as a »firm adherent of glossematics«. It would be more correct to say as a member of the Copenhagen Linguistic Circle and of the Linguistic Institute, which was directed by Hjelmsev, I have felt an obligation to try to understand glossematic theory and to communicate the understanding I gained to others; but I have never felt inclined to apply glossematic theory myself.« (s. 376, note 9). Iøvrigt bemærker Eli i konklusionen til kapitel 7: »... glos-

semantics has been discussed more than it has been applied.« (s. 142).

Forbilledligt klart er endvidere kapitel 9 om generativ fonologi, omend omfattende: ca. 120 sider, der også fremtræder som en god introduktion til transformationsgrammatikken (TG) generelt. Det fremhæves, hvorledes TG var ligeså vigtig for 50'erne og 60'erne som strukturalismen for 30'erne. Men Eli er ikke uden en vis ironisk holdning til de rettroende TG-lingvister: »Just as then, the adherents of the new linguistics are very self-confident« (s. 175), og de betjener sig ofte af en yderst polemisk tone »which often strikes European linguists as fighting against windmills...« (s. 177), som ikke levner megen plads for anderledes tænkende: »Other phonological schools are very roughly handled in generative works« (s. 280)⁴⁰. TG er i sin udformning, trods påstand om universel gyldighed, stærkt præget af engelsk sprogstruktur. Eli skriver spøjende i en fodnote (s.198, note 18), at det er vanskeligt at forestille sig, hvilken udformning TG ville have fået, hvis Chomsky havde haft latin som modersmål⁴¹.

Generelt er sprogsammenligning et vigtigt kriterium for Eli ved hendes kritiske vurdering af andres teorier⁴². I forbindelse med TGs håndtering af det morfologiske niveau, som er spredt over forskellige komponenter, hvilket er muligt for et sprog som engelsk med et meget enkelt bøjningssystem, henviser Eli til tysk, som stiller anderledes komplicerede krav til inddragelse af en morfologisk komponent (s. 202-203).

40. Et eksempel herpå inden for grammatikken finder man i den polemiske »brevroman«, publiceret i serien *Rids*, 1972, mellem transformationsgrammatikeren Carl Vikner og strukturalisten Knud Togeby.

41. Man kan her erindre om, at Chomsky rent faktisk reviderede sin teori efter Pisasopholdet i 1979 og oplevelsen af det italienske sprog, Chomsky, 1981.

42. Elis indgående kendskab til tysk danner også grundlag for hendes kritik af Paul Diderichsens feltanalyse, som hun påpeger ikke egner sig for beskrivelse af tysk ordstilling (uudgivet korrespondance, 28.05.1943, omtalt i FG, 1991, bd. 2, s. 143). Det komparative synspunkt danner ligeledes udgangspunkt for EFJ, 1952d, der er omtalt i Kapitel III, s. 63-64. Her diskuterer hun muligheden for at etablere distributionelle fonemkategorier, der kan danne udgangspunkt for sprogsammenligning.

I flere kapitler, fx kapitel 6 om Bloomfieldskolen, diskuteres problemer omkring morfofonologi og allomorfemer. Det kan undre, at P.H. Matthews' væsentlige bidrag til emnet ikke er citeret (Matthews 1972 og 1974), men det er utvivlsomt af kronologiske årsager.

Kapitel 11 *Phonological Theory in the Soviet Union* er en særdeles udførlig redegørelse for situationen i Sovietunionen (ialt 43 s.), som næppe er så kendt i vesten: »Soviet phonology has thus developed a variety of methods and viewpoints during the sixties. It is time that these achievements were taken into account by western phonologists.« (s. 363).

Kapitel 12 *Contributions from outside the schools* handler om enkelte lingvister, individualister, kunne man kalde dem, som uden at tilhøre bestemte skoler, har tilført væsentlige bidrag til fonologisk teoridannelse. Særligt bemærkes Eugenio Coşeriu⁴³, som med monografien *Forma y sustancia en los sonidos del lenguaje*, 1954, har givet »the most thorough and penetrating study existing« vedr. Hjeltslevs distinktion mellem form og substans⁴⁴. Endelig skal også bemærkes omtalen af bl. a. Bertil Malmberg, Gunnar Fant og Henning Spang-Hanssen.

Et af de mest spændende afsnit i hele bogen er utvivlsomt kapitel 12.16 *Explanation in Phonology*, som er en vigtig indgang til forståelse af Elis eget metodologiske ståsted. Her omtales en række af de - i perioden - mest væsentlige bidrag til en frugtbar perspektivering af fonologisk beskrivelse og fortolkning: »Linguists, like all scientists, are generally not satisfied with simply describing things; they also want somehow to explain them.« (s. 387). Specielt mht. iagttagelse af universelle tendenser, samt inddragelse af ikke-sproglige faktorer. Her omtales atter Coşeriu, 1958. Endvidere Greenberg, 1963, samt Uriel Weinreich, 1953, og det meget vigtige bidrag af Uriel Weinreich, William Labov og Marvin L. Herzog, 1968.

Hvert kapitel er afsluttet med et konkluderende afsnit, som vidner om Elis eminente evne til at give en klar syntese.

43. Eugeniu Coşeriu (1921-2002), 1963 - 1991 professor i romanske sprog i Tübingen.

44. På invitation af Coşeriu kunne Eli i 1979 udgive *25 Years Phonological Comments*, München, der indeholdt 12 af hendes artikler.

Hans Basbøll omtaler i sin afskedsforelæsning Elis fonologiske hovedværk som et arbejde »der vil blive stående som kildeskrift for fonologiens udvikling i de første tre fjerdedele af det 20. århundrede, ikke bare fordi det er en fremragende gennemgang af et meget svært stof, men også fordi Eli har haft et personligt kendskab til de fleste afgørende teoretikere og selv har deltaget aktivt i den internationale videnskabelige debat. Jeg fungerede selv som kritisk gennemlæser af hele ms, en god læreproces for mig!« (Hans Basbøll, 2013b, s. 10).

I 1975 blev Elis bog oversat til japansk, og hun traf under sit ophold i Japan prof. Eiichi Hayashi, som var leder af det team på 6 personer, der stod for oversættelsen af hendes bog (se s. 138). I 1995 kom 2. udgave af værket (*Travaux du Cercle Linguistique*, Copenhagen, vol. XXVII), i uændret form. I forordet til 2. udgave kommenterer Eli kort nogle senere publikationer af andre lingvister vedr. beslægtede emner, nemlig Alan H. Sommerstein⁴⁵, 1977, og Stephen R. Anderson⁴⁶, 1985.

Endvidere benytter hun sig af lejligheden til kommentere Rudolf Obendorfers⁴⁷ anmeldelse (*Norwegian Journal of Linguistics*, 1976, s. 230 ff.), hvori han påpeger, at kapitlet om Firth (kap. 5 *The Prosodic School (Firth School)* s 59-63, er for kort: »I think he is right, particularly seen in retrospect, since the Firthian prosodic analysis is still very influential in British phonology, and since similar ideas have now been taken up in autosegmental phonology (Stephen Anderson gives a more thorough account, emphasizing this relation). – In chapter 12 *Contributions from Outside the Schools*, Obendorfer misses an account of the contribution of British linguists to the analysis of intonation. I agree that I might at least have mentioned Halliday and Chrystal whose approach is interesting and very different from that of both continental and American phonologists.« (EFJ, *Trends...*, 2. Udg. s. XXI).

Obendorfers ovenfor citerede anmeldelse er blandt de første og på 12 sider! Det er en generelt positiv anmeldelse, og RO fremhæ-

45. Alan H. Sommerstein, professor i klassiske sprog ved Nottingham University.

46. Stephen R. Anderson, professor i lingvistik og psykologi ved York University.

47. Rudolf Obendorfer, lektor i fonetik ved Oslos Universitet 1973-1998.

ver, at Eli ikke *bare* gentager, hvad der er sagt i andre introduktioner. Han påpeger, dog enkelte mangler (ud over den korte behandling af Firth-skolen), hvoraf nogle kan forekomme diskutabile i forhold til bogens emne, som fx at Jones' kardinalvokalsystem ikke er behandlet. Som andre anmeldere kritiserer han længden af kapitlet om the Soviet Union, men det har Eli jo netop anført sin begrundelse for. Som et af de bedste kapitler fremhæves kapitel 6 om Bloomfield-skolen.

I *Allgemeine Sprachwissenschaft*, 1976, er der en ganske kort omtale af Elis værk, skrevet af Anne Marie Hinderling-Eliasson (Regensburg), hvori hun fremhæver »die tolerante Haltung und den unpollemischen Ton!«. I *Historiographia Linguistica* IV, 1, 1977, er der en kort omtale af bogen af E.F.K. Koerner, der karakteriserer den som »a comprehensive and very informative study of 20th century theories of phonology«.

Joan B. Hooper's⁴⁸ anmeldelse i *Language*, 1977, 53, 1, s. 215-218⁴⁹, er utvivlsomt den mest kompetente og informative omtale af *Trends*.... Den giver først og fremmest et dækkende resumé, som også henvender sig til den amerikanske læser. Om de enkelte kapitler siges det: »Perhaps the most useful information contained here, however, consists of the references and the comments on them. FJ is careful to point out which of the works in the school make good introductions, and which are difficult or confusing.« (s. 215). Endvidere: »The form of the presentation is largely neutral and unbiased.« (s. 216). »Her real contributions are the many points at which she notes similarities and differences among the theories.« (s. 216). Konkluderende lyder det: »One can only admire Fischer-Jørgensen for this remarkably scholarly achievement. She states in her preface that 'the book does not claim to give new contributions to phonological theory, but only to summarize the characteristics of the various phonological trends and to account for the connections between them' (p. XIX). But in achieving her goal, she does contribute

48. Joan B. Hooper f. 1945, professor i lingvistik ved University of New Mexico. Hun bruger andetsteds også forfatternavnet Joan Bybee.

49. »Received 21 June 1976«.

to phonological theory, by giving her reader a coherent overview of previous work.«⁵⁰

I *Forum Linguisticum*, 1977, II, 2, s. 181-187, har David G. Lockwood⁵¹ givet en meget positiv omtale af *Trends...* Han bemærker rammende, at Eli placerer sig selv blandt lingvisterne »outside the schools«, som hun behandler i kapitel 12. Det skal iøvrigt bemærkes, at Lockwood er meget positivt omtalt i *Trends...* kapitel 10 *Stratificational Theory*: »D. Lockwood's *Introduction to Stratificational Linguistics* (1972) is rather long (363 pages), but it is by far the best introduction if one wants to know more than the general features.«

Žarko Muljačić⁵² anmelder *Trends...* i *Lingua e Stile*, 1977, XII, 4, s. 654-657 og fremhæver bl.a., at arbejdet beskriver alle aspekter af emnet samtidig med at forfatteren er »imparziale pur non essendo impersonale« (s. 655).

Endelig er *Trends...* smukt omtalt i *Studi Italiani di Linguistica e Teoria Applicata*, 1977, 3, VI, s. 691-697, af Arianna Uguzzoni⁵³.

A.H. Sommerstein⁵⁴ omtaler i 1977, s. 57-58, *Trends...* således: »No work such as this, had been seriously attempted before, superb in: content, presentation, impartiality, courtesy (...) avoids polemic.«

Jeg har ikke kendskab til andre anmeldelser, men tydeligvis får bogen omgående en yderst positiv modtagelse med anerkendelse af dens betydning og høje kvalitet.

I EFJ's brevsamling (KB) er bevaret en lang række breve fra kolleger, som udtrykker deres glæde og beundring for det fremragende bidrag til sprogforskningen. Der er breve fra danske kolleger som Aage Hansen⁵⁵ og Søren Egerod⁵⁶, der fremhæver hvorledes »[Elis]

50. Under sit ophold i USA juli-august 1976 træffer Eli Joan Hooper.

51. David G. Lockwood († 2007), professor ved Michigan State University 1966-2003 i lingvistik og slaviske sprog.

52. Žarko Muljačić (1922-2009), professor i romanske sprog og italiensk ved Freie Universität i Berlin 1973-1980.

53. Arianna Uguzzoni, professor i lingvistik ved universitetet i Bologna.

54. A.H. Sommerstein, professor ved universitetet i Nottingham.

55. Aage Hansen (1894-1983), dansk filolog. Redaktør 1920-1956 ved *Ordbog over det danske sprog*.

56. Søren Egerod (1923-1995), professor i østasiatiske sprog ved Københavns Universitet, 1958-1993.

usvigelige pædagogiske sans får det hele til at lyde så forståeligt«. Fra veninden Ilse Lehist lyder det: »It is a landmark!«. Roman Jakobson har en særlig kommentar til Elis fremstilling af transformationsgrammatikkerne, som efter hans mening har deres styrke i syntaksen, mens han bemærker: »As to their phonology, it seems to me rather a regression to a mechanistic and cumbersome approach and an eradication of the important distinction between morpho-phonological and intrinsically phonological structure.« I sit svarbrev af 17. november 1975 udtrykker Eli sin tilfredshed med, at RJ er enig i hendes vurdering af TG. Endelig er der private takkebreve for tilsendelse af publikationen fra bl.a. Jacob Mey, Martin Kloster-Jensen⁵⁷, Francis J. Whitfield, Alexandru Rosetti, Antonie Cohen, Giulio Lepschy, Mario Rossi⁵⁸ og Kenneth L. Pike.

Forelæsninger over lydforandring (1979-1980)

Disse forelæsninger er bevaret i et duplikeret manus (269 sider), som kan konsulteres på Biblioteket ved Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab, Københavns Universitet.

Manuskriptet er opdelt i 4 kapitler: 1. Indledende kapitel: Synkroni og diakroni; Den komparative metode; Intern rekonstruktion; Synet på lydforandring; 19. århundrede og begyndelsen af det 20. århundrede; Oversigt over problemstillinger i det 20. århundrede med hovedvægt på problemet *forklaring*⁵⁹; Kilder til viden om lydforandring. 2. Fonetisk beskrivelse og fonologisk forklaring af lydforandring: Strukturalismen, bl.a. Roman Jakobson, Martinet, Tøgeby, Henning Andersen⁶⁰; Generativ fonologi; Naturlig fonologi. 3. Fonetisk beskrivelse og forklaring. 4. Geografisk-sociale aspekter ved lydforandring: Substrat; Dialektgeografi; Udvikling inden

57. Martin Kloster-Jensen (1917-2011), norsk professor i fonetik. Bidragyder til *Form & Substance*.

58. Mario Rossi, professor i fonetik, Aix-en-Provence.

59. Se s. 130 og 153 om Elis opfattelse af *forklaring* (explanation).

60. Henning Andersen (f. 1934 i Danmark), professor i slaviske sprog og litteratur ved bl.a. Harvard University og University of California. Gæsteprofessor i lingvistik ved Københavns Universitet 1975-1987. Eli omtaler HAs originale bidrag til fortolkning af lydforandring i *Trends* (1975, b, s. 389).

for en dialekt; Nærbillede af lydforandring; Generationsskiftets betydning.

Fremstillingen udmærker sig bl.a. ved det imponerende overblik over mange sprog, en glimrende eksempelrigdom, ligesom i *Trends*, den klare redegørelse for de forskellige teorier. Der er tale om et manuskript, som er tæt på at være publikationsværdigt på det pågældende tidspunkt⁶¹.

Elis rejser

Eli rejste meget og holdt af at rejse. Privat, især med Gerda og hendes familie på skiferie til Norge, Sverige, Frankrig og Italien. Men fagligt var hun også stadig på farten til kongresser, forskningsmøder med kolleger, gæsteforelæsninger osv. Hendes faglige netværk blev styrket og udbygget.

Takket være hendes notater, beretninger i ARIPUC, og i enkelte tilfælde rejsedagbøger er det stort set muligt at kortlægge hendes udenlandsophold for den periode, der behandles i dette kapitel (idet indenrigsrejserne og de private rejser udelades).

- 1966 Tjekkoslaviet, Rusland (Moskva og Leningrad), Finland
- 1967 Holland, England, Tjekkoslaviet (Tatra og Prag)
- 1968 Tyskland
- 1969 Island
- 1970 Italien (San Cataldo)
- 1971 Canada
- 1972 USA (Haskins), Holland, Belgien
- 1973 Tyskland (München), Sverige (Stockholm), Finland, Rusland (Leningrad)
- 1974 Grønland (30. juli til 27. august), Tyskland (Bonn), Sverige (Stockholm), Finland (Helsinki)

61. En publikation i dag, ca. 35 år efter ville være problematisk. Der er tale om et forskningsområde, der siden har været under fortsat udvikling. – Eli skriver selv om det i sit testamente (1994): »Det kunne jeg godt have lavet til en bog, men orker det ikke. Og der er nu kommet megen litteratur om emnet senere, som burde med.«

- 1975 Sverige (Umeå, gæsteforelæsning), England (Leeds, fonetiskerkongres⁶², Colchester), Finland (Helsingfors)
- 1976 Østrig (Wien, fonologimøde 30. august til 6. september), USA (Oswego, Ithaca, gæsteforelæsninger), Japan (16. oktober til 11. december)
- 1977 USA (Haskins 4 uger, Californien West Coast Symposium), Østrig (Wien, lingvistikongres 28. august til 2. september), Tyskland (Strasbourg, gæsteforelæsning)
- 1978 Holland, Tyskland (Kiel), Frankrig (Strasbourg)

Man bemærker, at der (vist nok) ikke var nogen rejseaktivitet i 1979, sandsynligvis pga. den store københavnske fonetikkongres, som krævede en hel del forberedelse.

For Eli var de to store rejser til hhv. Grønland (1974) og Japan (1976) oplevelser for livet. Hun har for disse rejser ført fyldige dagbogsnotater om begivenheder og oplevelser. Notaterne er tydeligvis beregnet for hende selv og undertiden meget vanskelige at dechifrere.

Rejsen til Grønland, 30. juli - 27. august 1974

Denne rejse figurerer i Elis optegnelser under hendes »videnskabelige rejser«⁶³, formentlig med *sprog* som forskningsobjekt.

Eli var efter sigende altid grundig med tilrettelæggelse og forberedelse af sine rejser. Hun var jo i særdeleshed rejsevan. Meget ofte havde hun også arrangeret, at en bekendt, undertiden en studerende, skulle bo i huset i Virum under hendes fravær. I dette tilfælde var det Hans Basbøll (som dog på det pågældende tidspunkt forlængst var amanuensis), som skulle rykke ind med påbud om en gang om ugen at aflevere en blomst til Elis mor, som efter faderens død, var flyttet ind på et plejehjem i nærheden.

Trods omhyggelige forberedelser og rejsevanhed var der dog

62. Den sidste fonetiskerkongres før Københavnerkongressen i 1979, som netop blev aftalt ved denne lejlighed.

63. Rejsen er dog ikke omtalt i *ARIPUC*. Formentlig finansieres den af et Humboldt-legat, som hun omtaler i et brev til Zwirner (18. april 1973, KB)

nogle små uheld, som gentog sig på flere af Elis rejser: sygetermometret, som Eli konstant rejste med (hun kontrollerede dagligt sin temperatur – måske var hun lidt af en hypokonder?), blev knaldet, brillerne forsvandt, kuglepennen forsvandt (dukkede op i en anden taske, hvor den ikke skulle være), cottoncoaten blev glemmt på et toilet osv.

Om ankomsten til Søndre Strømfjord, hvor hun havde feber og kæbehulebetændelse, noterer hun: *Jeg havde bestilt værelse, men det var ikke ledigt foreløbig – så gik jeg en tur, dvs. slæbte mig op ad en bakke – smuk udsigt over sø og fjeld – gik lidt uden for vejen for at fotografere. Da jeg ville vende om, opdagede jeg, at jeg havde tabt mine briller. Jeg ledte en time, gik så tilbage, stadig intet værelse – jeg bandede og fik så et helt i den anden ende af bygningen, og gik i seng, ville tage min temperatur – knaldede termometret – ville skrive noget – kuglepennen forsvundet – sank udmattet om (...) 2.8. købte et nyt termometer – 3.8.2 – lovede nogle drenge 30 kr: hvis de kunne finde mine briller (...). De fandt dem ikke – så slæbte jeg mig selv derop igen, fandt dem! – fandt også kuglepennen i en anden taske...*

Fra Søndre Strømfjord gik turen videre med båd (*Disko*) til Holsteinsborg, Egedesminde, Godthavn, Jakobshavn, Umanak, Ikarsak og derefter med helikopter tilbage til Søndre Strømfjord.

Godthavn var det sted, hvor Eli opholdt sig længst (10 dage) også med henblik på de sproglige studier. Allerede på flyveturen op til Grønland havde hun forsøgt at læse lidt grønlandsk – men blev hurtigt træt. D. 4.8. kom hun til Godthavn: *Nu må jeg til at se på det grønlandske. – 6.8.: Efter frokost besøgte jeg præsten og bad ham skaffe mig nogle meddelere. Han gav mig nogle navne – og jeg fik kaffe – der var fødselsdagselskab. Jeg var flov over, at jeg ikke kunne sige andet end tak på grønlandsk. Gloserne hænger slet ikke ved. Her er for mange nye udtryk. – 8.8.: Jeg gik ud til en af de meddelere jeg fik anvist og det gik udmærket. – Jeg prøvede at efterligne ordene, og de grinede ad mig. Eli skulle undersøge nogle udtalevarianter for Rischel. Har nogle ulæselige notater om det. – 9.8.: Efter middag gik jeg ud til 2 meddelere. Om den ene: ...han kunne ikke noget dansk. Det gik dog godt. Han var intelligent og fandt hurtigt ud af hvad det gik ud på – forklarede, at man sagde γ i Sydgrønland, men η i Nordgrønland. Tóg så en bog med dyrebilleder og lærte mig ordene i ental og flertal – bagefter kaffe. Der kom også en der kunne dansk, så jeg kunne snakke lidt. 10.8.: Først på eftermiddagen var jeg hos den tredje meddeler Hans G. Han var 79 og noget alderspræget. Men der var et barnebarn som gik på seminar. Han hjalp.*

Men Eli er langt mere flittig med at udfolde sine kunstneriske maler- og tegneevner. Hun er begejstret over isbjerge, fjelde og flora og arbejder intenst dagligt med at nedfælde indtrykkene på skitseblokken.

Hjemkomst kl. 16, d. 27. Det har været en vidunderlig rejse.

Rejsen til Japan, 16. oktober - 22. december 1976

I ARIPUC 1976, s. VI-VII står: »In October and November she [Eli] visited and lectured at the following institutions of speech research in Japan (invited by the Research Institute of Logopedics and Phoniatics, Tokyo): Research Institute of Logopedics and Phoniatics, Faculty of Medicines, University of Tokyo; Institute of Electrical Engineering, University of Tokyo; Osaka University of Foreign Languages; Tsuda College, Tokai University, and Research Institute of Electrical Communication, Tohoku University, Sendai«.

Fagligt omfatter denne rejse et tæt program med foredrag, gæsteforelæsnings, seminarer og deltagelse i det internationale seminar *U.S. - Japan joint seminar on Dynamic Aspects of Speech Production 7-10. december 1976* i Tokyo.

Eli bliver modtaget og beværtet med overstrømmende respekt og hjertelighed overalt. Det gælder middagsinvitationer, udflugter til natur- og kulturseværdigheder osv. Masi Hirose var hendes vært det meste af tiden. Hun besøgte adskillige byer i Japan: Tokyo, Kyoto, Osaka, Nikko, Nara, Nagaoka, Tokai, Ueno, Odawara, Yokohama, Hiroshima og Sendai.

Blandt de japanske forskere, der tog imod hende, bemærker man: Hideo Mase, Osamu Fujimura, Hajime Hirose, Toshira Sadakate og Masako Isshiki.

D. 30. Oktober holdt Eli sit første foredrag i Osaka: *Mase havde valgt et emne om Dansk lingvistisk tradition, fordi han sagde, at de ikke er interesseret i fonetik eller fonologi. Men det var nok et fejlgreb. Det er for svært og for specielt - mange kedede sig og nogle studerende gik. Jeg skulle hellere have talt om auditiv fonetik.* - Eli mødte ved denne lejlighed professor Hayashi (se s. 131), som var leder af oversættelsen af *Trends*, et arbejde, der var fordelt på 6 mand.

Eli i Tokyo siddende mellem Hiroya Fujisaki og Gunnar Fant, 1976.

D. 2. november var Eli på laboratoriet i Tokyo (Institute of Electrical Engineering) hele dagen og så på forsøg med EMG. Resten af november måned var helliget det sociale og turisme. Fra slutningen af november arbejder Eli atter intenst på sine foredrag og deltagelse i forskellige arrangementer. D. 30. november : ...holdt seminar i formiddag ... gik godt trods manglende forberedelse... Eli havde glemt noget materiale hjemme! D. 1. december holdt hun et to-timers seminar. D. 2. december: foredrag om glossematik: *mindst 100 studerende. Så jeg lagde manus fra mig og improviserede.* D. 4. december: *har holdt foredrag om metodiske problemer i auditiv fonetik.* Derefter: *Nu kan jeg endelig ånde op. Jeg har kun et foredrag tilbage, d. 13. i Tokhai – men det vil jeg improvisere – om vores arbejde i instituttet. Titel om hvad vi laver i Kbh.!*

Fra d. 7. til d. 10. december deltog Eli i U.S. – *Japan joint seminar on Dynamic Aspects of Speech Production 7.-10. december 1976* i Tokyo.

Blandt deltagerne befandt sig bl.a. Gunnar Fant (der var ankommet noget tidligere og som tilbragte en stor del af tiden sammen med Eli under sit ophold), Franklin S. Cooper og Peter Ladefoged.

Dagbogsnotaterne er fyldt med indtryk og iagttagelser (små tegninger) fra Elis ture i Japan, besøg ved templer, og adskillige van-

dringer i naturen, hvilket gav anledning til akvareller og fotografier. Et godt glimt fra sine naturoplevelser giver Eli i et notat fra d. 22. oktober om en tur sammen med hendes vært Masi op langs en flod med dejlig udsigt: *Masi foreslog landevejen, men jeg holdt på den gamle vej (...) den er meget smuk, men endte efter ca. ½ time. Vi gik så videre uden vej, dvs. vi kravlede over sten, langs floden eller gik gennem krattet ovenfor – men efter en time måtte vi se at komme tilbage, bedst op på landevejen, der var imidlertid nu stejlt op fra floden. Men vi fandt et sted med megen bevoksning, hvor vi kravlede op ved at holde os i træer og buske. Det var nærmest uigennemtrængeligt flere steder – men til sidst kom vi op på en top med en dejlig udsigt, som tilmed lå oven over vejen. Masi er ikke særlig god til at finde vej eller se på kort, men jeg er jo mere vant til det, så jeg tog føringen⁶⁴.*

D. 22. december ankom Eli til Kastrup kl. 7.30. Hun havde *praktisk talt ikke sovet på hele turen – og alligevel: Jeg var inden for på instituttet til julefrokost – omsider hjemme igen.*

Fagligt netværk

Elis faglige netværk omfattede en betydelig del af samtidens forskere inden for fonetik og lingvistik generelt. De fleste af dem er omtalt i de to foregående kapitler II og III, samt i dette kapitel, bl.a. i forbindelse med *Form & Substance*, *Trends* og den store fonetikerkongres i 1979. Der er tre danske forskere som havde en specielt nær kontakt, fagligt og privat, til Eli, som jeg vil omtale her, med henblik på deres forhold til hende og den gensidige betydning af kontakten, nemlig Knud Togeby, Henning Spang-Hanssen og Jørgen Rischel.

Knud Togeby (1918-1974)

KT var student fra Svendborg Statsgymnasium 1936⁶⁵. I 1942 blev han cand. mag. i fransk, dansk og gymnastik. I perioden 1942-1955 var han lærer ved Øregårds Gymnasium (afbrudt af ½ år som lek-

64. Som i så mange andre situationer!

65. Som den yngre af de to kunne KT huske Eli fra skoletiden, mens det modsatte ikke var tilfældet: han gik i i.mellem, da hun blev student.

Knud Togeby, ca. 1970.

tor ved Aarhus Universitet og 1 ½ år som lektor ved Sorbonne⁶⁶), hvorefter han i 1955 blev udnævnt til ekstraordinær professor i romansk sprog og litteratur ved Københavns Universitet. Efter ca. 20 års succesfuldt virke ved Københavns Universitet omkom han sammen med sin kone, Birthe Togeby, ved en bilulykke 3. juledag 1974.

KT blev medlem af *Lingvistikredsen* i 1941 på anbefaling af Brøndal. Hans disputats fra 1951 *Structure immanente de la langue française*⁶⁷, som blev genoptrykt flere gange, er frugten af hans tidlige engagement i

66. KT opgav efter godt et år stillingen som dansk lektor i Paris »fordi han syntes den var for dårligt lønnet. Det vakte dengang en del opsigt blandt de ældre, mere asketisk indstillede sprogfolk (...). De regnede det for en selvfølge, at man skulle sulte som ung – især når man kunne gøre det i Paris. Men det er karakteristisk for Togeby, at han ikke ønskede, at familien skulle leve på sultegrænsen for at han kunne få et interessant studieophold i Paris, og at han ikke nøjedes med at beklage sig, men strax drog konsekvensen af det, da klager ikke hjalp« (EFJ, uk, 1975, s. 2-3). Erfaringen med som ung forsker at leve på sultegrænsen var ikke Eli ukendt!

67. Forsvaret fandt sted d. 5. juli 1951.

glossematikens teorier. Den er dog ikke rent »hjlemslevsk«^{68 69}, men i en vis grad påvirket af amerikansk strukturalisme (Bloomfield). Elis personlige eksemplar af *Structure...*, med dedikation fra KT: »Til EFJ med tak for de mange inspirerende diskussioner og de bedste hilsener fra KT«, vidner om hendes meget grundige læsning af den, og hun omtaler den også i 1975b, s. 142-143.

»Togebys deltog i årene fra begyndelsen af fyrrerne til begyndelsen af tresserne regelmæssigt i *Lingvistikredsens* møder. Han var aktiv lige fra starten og bidrog ved sin levende og veloplagte form i høj grad til at gøre møderne spændende. Fra 1942 til 1964 har han holdt 18 foredrag, givet 11 mundtlige anmeldelser og deltaget i diskussionerne ved over 20 andre møder foruden møderne i det glossematiske udvalg. Desuden har han offentliggjort to afhandlinger og 9 anmeldelser i *Acta Linguistica* (...). Sammenlignet med Hjlemslevs lange elegante diskussionsindlæg og Diderichsens mere grublende og søgende forslag, var Togebys diskussionsindlæg ofte ganske korte, koncise, klare, ofte dristige og paradoksale. Han holdt af at give en uventet bold op og se, hvordan modparten ville klare den. Selve spillet i diskussionen morede ham.« (EFJ, uk, 1975, s. 4).

Eli gør endvidere opmærksom på KTs fremragende pædagogiske evner, som kommer til udfoldelse bl.a. i hans store *Fransk Grammatik*, 1965b: »På en måde nærmer han sig her igen noget til sin allerførste læremester Sandfeld, for hvem det afgørende var dokumentationen af hvad man faktisk kunne sige.« (EFJ, uk, 1975, s. 7)⁷⁰.

Om Togebys lynindlæg i *Lingvistikredsen* fortæller Eli endvidere: »Han satte i reglen i løb op til tavlen og nåede tit at sige det meste inden han nåede derop. Her afsluttede han så indlægget med et par korte fyndige sætninger, og satte sig straks igen. Jeg husker et indlæg af Togebys, ikke i *Lingvistikredsen*, men i et udvalg om universitetsstruktur som han ledede med hård hånd. Et af medlemmerne havde brugt et kvarter til at kritisere noget, Togebys havde sagt, hvorefter Togebys svarede: »Indrømmet! Næste!« Det var karakteristisk for

68. Om KTs forhold til Hjlemslevs teori, se note 28.

69. Se om Martinets anmeldelse af Togebys disputats og Togebys reaktion herpå, Kapitel III, s. 85.

70. Om KT som universitetspædagog, se Skytte, 1994, s. 128-129.

ham. Han indrømmede altid fejltagelser, og var meget saglig, men det skulle gå stærkt. I *Lingvistikredsen* bidrog denne form til at give møderne liv og afveksling.« (EFJ, 1992a, s. 10).

Jeg har tidligere omtalt Martinet's meget negative opfattelse af KT's *Structure...* (se Kapitel III, s. 85), og Elis defensive holdning over for KT i brev til Martinet 1954. KT omtaler i brev af 29. februar 1956 (KB) til Eli med en vis humor sit bidrag til festskrift for Martinet. KT tilføjer endvidere: »Endvidere beundrer jeg endnu engang din store pædagogiske evne til at fremstille mange forskellige forskeres mening gennem sammenligning, tilmed sådan, at der sikkert ikke er nogen af dem, der vil blive fornærmede⁷¹.« Dog udtrykker KT samtidig en vis kritik af den langsomme arbejdsgang hos redaktionen af *Acta Linguistica*, idet han ironisk siger, at han nu har fundet ud af etymologien til udtrykket »lægge *ad acta*« – det må være en ellipse af »lægge *ad Acta Linguistica*«. I sit svarbrev d. 1. marts 1956 (KB) skriver Eli: »den etymologi virker overbevisende – jeg skal lade den gå videre.«

Trods det gode forhold mellem Eli og KT, kommer der alligevel en kurre på tråden, da KT tager initiativ til et særnummer af *Languages*⁷² (1967, 2e année, n° 6)⁷³, et mindenummer om Hjelmlev med titlen *La glossématique. L'héritage de Hjelmlev au Danemark*, hvortil han inviterede en lang række danske sprogforskere til at bidrage (kolleger og elever af Hjelmlev, samt 2. generationselever)⁷⁴. D. 4. september 1966 skriver KT til Eli, som han beder om at være med. Eli, der med rette føler, at hun mindst ligesåvel som KT er arvtager til Hjelmlev og glossematikken, bliver rasende over, at KT egenrådigt har sat sig i spidsen for dette initiativ. Det kunne jo også diskuteres, om et sådant mindenummer ikke rettelig hørte til i *Acta Linguistica*. Elis svar, hvor hun siger nej til at deltage under henvisning til andre forpligtelser, er dateret d. 11. september (korrespondancen forefin-

71. Et træk, der også fremhæves i nogle af anmeldelserne af *Trends*.

72. »Revue créée en 1966, entre autres par Roland Barthes.«

73. I juni 1967.

74. Det drejer sig om fig.: Hans Christian Sørensen, Henrik Prebensen, Holger Steen Sørensen, Poul Levin, Jens Holt, Povl Skårup, Kristine Heltberg, Erik Hansen, Henning Spang-Hanssen, Gerhard Boysen, Niels Egmont Christensen, Arne Thing Mortensen, Peter Zinkernagel.

des i KB). I denne noget syrlige brevveksling diskuterer de to, om der er et konkurrence forhold til *Acta Linguistica*, og Eli begrundet desuden, hvorfor hun i stedet for at snakke direkte med KT har valgt at skrive: »mundtligt lammes jeg altid af dine kategoriske ja'er og nej'er« (ibid.). Eli kommer ind på dette i sin *Mindetale*: »Hans hurtighed kunne bevirke, at folk, der ikke kendte ham godt, kunne finde ham lidt studs. Han sagde sin mening kort, klart og uden omsvøb, og hans svar bestod tit blot i *ja* eller *nej*. Når man skulle telefonere til ham var det bedst at skrive spørgsmålene op forinden, så man kunne være sikker på at nå at stille dem inden samtalen blev afsluttet⁷⁵. Men han mente det ikke uvenligt. Han var meget hjælpsom, når det gjaldt, og han holdt altid, hvad han lovede. (...) det lykkedes ham også, trods den enorme arbejdsindsats at få tid til overs til kone og børn. Han levede et lykkeligt familieliv, og det har således også bidraget til at give ham det overskud og den arbejdslyst som var så karakteristisk for ham.« (Ibid. s. 12).

KT var stærkt engageret i administrative opgaver ved fakultetet i de hektiske år omkring studenteroprøret og indførelsen af *Styrelsesloven*. Han var formand for *Eksamensudvalget* og var optaget af udformningen af de nye studieordninger. »Han hørte også til dem, der gik positivt ind for indførelsen af studienævnene og som fik et forlig i stand mellem lærere og studenter ved studenteroprøret. Da han senere så at studienævnene i nogle store fag blev politiske instrumenter, reagerede han stærkt og ønskede deres magt begrænset. I den forbindelse har nogle betegnet ham som reaktionær. Det var han ikke, men han kæmpede for faglig kvalitet og imod politisk indblanding, både mod myndigheder og mod studerende.« (Ibid., s. 11). Der er fra denne periode en del korrespondance mellem Eli og KT (KB), som viser, at de indbyrdes orienterede hinanden og støttede hinanden moralsk.

75. En erfaring, som jeg personligt deler med Eli. Jeg skrev også mine spørgsmål op, før jeg turde ringe til Togeby. Til gengæld oplevede jeg, at KT i de sidste år af sit liv, hvor han havde trukket sig tilbage fra de anstrengende administrative byrder, pludselig kunne blive »snakkesalig« i telefonen - og det varmede.

Henning Spang-Hanssen, 1977.

Henning Spang-Hanssen (1920-2002)

HSH var cand.polyt. (kemiingeniør), 1943. Han var professor i anvendt og matematisk lingvistik, 1969-1990. HSH opbyggede fra 1969 Institut for Anvendt og Matematisk Lingvistik⁷⁶ 77. Ud over sin uddannelse som ingeniør var HSH stærkt optaget af sprogvidenskabelige problemer, specielt tegnteori og anvendt sprogvidenskab. Han fik universitetets guldmedalje i 1948 for en afhandling *Recent Theories of the Language Sign*, der dog først blev udgivet i 1954. Hans

76. En væsentlig kilde til oplysningerne om HSH stammer fra Frans Gregersens mindetale, 2005.

77. HSH oprettede Lingvistisk Bibliotek (se Kapitel II, note 16), et fremragende universitetsbibliotek, hvor han kunne udnytte sine erfaringer som tidligere forskningsbibliotekar på Danmarks Tekniske Bibliotek.

disputats *Probability and Structural Classification in Language Description* er fra 1959. Det er et arbejde, der er højt estimeret internationalt, og if. Hans Basbøll (Basbøll, 2013b, s. 7) var Roman Jakobson begejstret for dette arbejde.

I 1946 blev HSH medlem af *Lingvistikredsen*, og han deltog i den store lingvistikongres i Paris i 1948 (se Kapitel III, s. 45).

Blandt hans nære kolleger i *Lingvistikredsen* var Eli, Knud Togeby og Paul Diderichsen. Han var sammen med den sidste en begejstret diskussionspartner omkring et projekt, der gik ud på at anvende en distributionsanalyse på dansk ortografi.

I perioden 1967-1982 var HSH medlem af *Dansk Sprognævn*. Fra 1974-1982 var han medlem af *Statens Humanistiske Forskningsråd*, fra 1980-1982 som formand.

I en årrække bidrog HSH med kurser i statistik ved Institut for fonetik. Fagligt samarbejdede han tidligt med Eli, fx omkring hendes artikel *On the definition of phoneme categories on a distributional basis*, 1952, hvor Eli explicit takker HSH, specielt omkring udarbejdelsen af det sidste afsnit. Sammen med Knud Togeby og Anders Bjerrum var Eli og HSH udgivere af Paul Diderichsen, *Helhed og struktur*, 1966. (Se Kapitel III, s. 77).

Man kan formode, at både Eli og Knud Togeby har været medvirkende til oprettelsen af et professorat for HSH, og de sad da også begge i bedømmelsesudvalget sammen med Hans Chr. Sørensen⁷⁸.

HSH var blandt bidragyderne til festskriftet til Eli i 1971b, s. 69-80.

HSH havde lært sig russisk: » (...) og på den måde fik han både inspiration fra og efterhånden kontakt med ligesindede forskere i Sovietunionen og kunne forelægge en række arbejder fra denne tradition i *Lingvistikredsen*.« (FG, 2005, s. 305). Takket være denne særlige indsigt og viden var han en stor støtte for Eli ved hendes udarbejdelse af *Chapter 11, Phonological Theory in the Soviet Union, Trends...*, 1975, hvilket er dokumenteret gennem en omfattende brevveksling (KB).

78. Hans Chr. Sørensen, professor i slaviske sprog.

Rischel på feltarbejde hos Mlabri, 2006. Foto: Anna-Grethe Rischel.

HSH var en stor personlighed, et menneske, man respekterede og beundrede for hans kloge og fine væsen og hans dejlige sans for humor. Mit personlige kendskab til ham begrænser sig til vores samtidige medlemskab af fakultetsrådet og nogle underudvalg.

Jørgen Rischel (1934-2007)

JR var sprogforsker, fonetiker og fonolog⁷⁹. Han tog magisterkonferens i nordisk filologi i 1960. I 1963 blev han amanuensis i fonetik, og i 1968 lektor ved Institut for fonetik. Hans doktordisputats fra 1974 var en afhandling med titlen *Topics in West Greenlandic Phonology*. I 1978 blev han professor i lingvistik ved Institut for lingvistik ved Københavns Universitet. Fra 1981-1998 var JR professor i fonetik efter Elis pensionering, et professorat, han blev kaldet til, samtidig

79. Mine oplysninger om JR bygger bl.a. på Grønnum, Gregersen and Basbøll, 2007, s. 194-198, samt *Levnedsløb for Jørgen Rischel*, JRs selvbiografi til Ordenskapitlet (uudgivet manus), 1994-1995. Jeg takker endvidere Anna-Grethe Rischel for kritisk gennemlæsning af afsnittet om JR.

med at han i nogen grad fortsat følte sig ansvarlig for faget lingvistik⁸⁰.

Om JR skriver Eli i en nekrolog i *Politiken*, maj 2007: »Da Jørgen Rischel som nybagt student i 1952 meldte sig til mit kursus i eksperimentalfonetik, gik det op for mig, at han var højt begavet, og at han vidste mere om den meget nyttige hjælpedisciplin *elektronik*, end jeg nogensinde ville være i stand til at lære, så jeg håbede, at han ville blive ved fonetikken. Han besluttede sig imidlertid hurtigt til at studere nordisk filologi og blev mag. art. i 1960, men nåede samtidig at få guldmedalje for en afhandling inden for teoretisk lingvistik. – I 1963 indså han, at han måtte finde en stilling, som han og familien kunne leve af, og valgte til min glæde fonetikken, hvor der var mulighed for fast ansættelse. I mellemtiden var student-lærerforholdet vendt på hovedet, så det var i reglen mig, der spurgte ham til råds. – Efter det første semester prøvede jeg at holde ham fri for administrativt arbejde, hvad der ikke var let, da han var yderst pligt-opfyldende og hjælpsom, men han nåede dog i 1973 at skrive disputats om grønlandsk, et af de mange sprog, han talte flydende. (...) Jørgen Rischel var en dybt original forsker, som ikke altid blev anerkendt efter fortjeneste. Han arbejdede til det sidste, og ved en utrolig indsats lykkedes det ham inden sin død at gøre flere vigtige afhandlinger færdige til tryk.«

JR var en sprogforsker af høj karat og med en usædvanlig bred profil. Efter i sine første år at have arbejdet inden for såvel glossematikken som transformationsgrammatikken placerer han sig definitivt som empiriker: »Characteristic of all Jørgen's work is his reverence for empirical language data.« (Grønnum, Gregersen, Basbøll, 2007, s. 196). Hans hovedforskningsområder omfattede *prosodi*, *grønlandsk* og sproget *mlabri* (et sprog i det nordlige Thailand). Hans interesse for prosodi kan spores fra hans tidlige barndom, hvor han var optaget af fuglearter: »he took down in musical notation each species' characteristic song and its variations« (ibid. s. 195). »He also sang well, and he developed one truly extraordinary skill: he could whistle and hum a tune simultaneously – and in two parts! – a

80. For JR kunne de to discipliner, lingvistik og fonetik, ikke adskilles (Anna-Grethe Rischel, privat information).

performance which delighted colleagues and students at a number of Christmas lunch parties at the former Institute of Phonetics.« (Ibid., s. 195).

JRs viden inden for fonetik og prosodi var bl.a. baggrund for, at han sammen med Sv. E. Lystlund arbejdede på konstruktionen af et talesynteseapparat⁸¹.

I perioden 1986-1991 var JR formand for *Statens Humanistiske Forskningsråds* initiativområde *Dansk talesprog i dets variationer*, hvor han sammen med Hans Basbøll stod for *Prosodiprojektet*.

JRs overvældende forskningsinteresse gjaldt sprog, ikke mindst eksotiske sprog, naturligvis med udgangspunkt i hans barndoms fynske dialekt. Centralt kom grønlandsk, som var emnet for hans disputats i 1974, til at stå. Men det var ikke blot det sproglige, der interesserede ham – også den kulturelle side og dialekternes indbyrdes forhold som udtryk for kontakt og slægtskab.

Et hovedværk i hans bibliografi er beskrivelsen af sproget *mlabri*, der taltes af et lille folk (ialt færre end tyve, som nu alle er døde) i det nordlige Thailand. Publikationen *Minor Mlabri* fra 1995 beskriver sproget og kulturen hos dette folk.

JR var som Elis medarbejder i kraft af sine usædvanlige og originale forskningsevner en styrke for instituttets forskningsprofil og medvirkende til instituttets høje internationale agtelse, bl.a. ved sit engagement i udviklingen af talesynteseapparatet, i EMG-projektet og ved sit medlemskab af flere internationale videnskabelige organisationer. Eli var klar over hans format, som hun også gav udtryk for ved hans disputats.

Hans Basbøll omtaler i sin afskedsforelæsning 2013b JR både som lærer og kollega: »han var en inspirerende vejleder« og »en af mine vigtigste lærere«. HB erkender, at han i tidens løb har fået »afgørende impulser fra ham – bl. a. vedr. stød- og trykfænomener.« (Basbøll, 2013b, s. 10). Sammen var de medvirkende til oprettelsen af det tidligere omtalte initiativområde under *Statens Humanistiske Forskningsråd* ud fra den fælles vurdering af mangel på grundforskning i dansk prosodi.

81. I den forbindelse var også hans nære kontakt med Gunnar Fant i Stockholm af betydning.

I sin egenskab af bestyrer for Institut for fonetik efter Elis pensionering henvendte Nina Grønnum sig til den daværende dekan Birger Munk Olsen om en kaldelse af JR til professor ved Institut for fonetik⁸². Det forekommer en rigtig og velovervejede beslutning.

The Ninth International Congress of Phonetic Sciences, Copenhagen 6.-11. August 1979

»This was something of a swansong for her« (Windsor Lewis, 2010, 101-102, s. 79).

Den første internationale kongres i fonetik fandt sted i Amsterdam i 1932. Den blev efterfulgt af kongressen i London 1935. Eli deltog for første gang i den kongres, der fandt sted i Ghent 1938 (se Kapitel II, s. 36-37), en begivenhed, der blev vigtig for hendes internationale kontaktnet. Hun mødte bl.a. Roman Jakobson og Eberhard Zwirner for første gang. Hun deltog i de efterfølgende: Helsinki 1961, Münster 1964, Prag 1967, Montreal 1971 og Leeds 1975, hvor man så vedtog, at Eli og København skulle stå for den 9. kongres.

Sjældent har en kongres været så velforberedt! To år forinden begyndte Eli hjulpet af sin medarbejderstab forberedelserne med indbydelser (til fonetikere i over 80 lande), retningslinier for indlæg, fysisk tilrettelæggelse i lokaliteterne på Københavns Universitet Amager. Den omhyggelige planlægning ned til de mindste detaljer fremgår af Elis arkivalier på KB. Hun var her selv *med* i det hele. Hun var også optaget af gæsternes indkvarteringsmuligheder. Således sørgede hun for, at de russiske kongresdeltagere (som ikke kunne få dækket deres rejseudgifter) blev indkvarteret i private hjem eller i Sømandshjemmet i Nyhavn. Man kan tænke sig, at hendes medarbejdere måske åndede en smule lettet op, da Eli i marts måned 1979 fik forfald pga. et brækket ben (endnu en skiulykke), men det forhindrede hende dog ikke i at være til stede på instituttet: sekretæren skubbede hende rundt på en kontorstol. Men, som hun skriver i et brev til Zwirner (4. marts 1979, KB), var forberedelserne heldigvis langt fremme⁸³.

82. Og det på et tidspunkt, hvor en »kaldelse« ikke længere var en normal procedure.

83. D. 14. april skriver Eli til Zwirner, at hun nu har fået gipsen fjernet og kan gå uden

670 havde givet tilsagn om bidrag - men der var kun plads til 125 foredrag, så Eli og hendes medarbejdere foretog en streng selektion. For at åbne plads for så mange forskere som muligt indførte Eli også, som noget forholdsvis nyt, *poster sessions*. Ganske bemærkelsesværdigt og beundringsværdigt kunne Eli udsende bd. 1 af *Proceedings...* til alle deltagere forud for kongressen med *Reports and Summaries*.

Til den meget festlige åbningsceremoni, hvor bl.a. Københavns Strygekvarter spillede Niels W. Gade, var også Roman Jakobson inviteret, men han måtte melde afbud og sendte i stedet en hilsen til kongressen, som blev læst højt af Jørgen Rischel. Heri understregede RJ nødvendigheden af, at man i højere grad anskuede fonetikken i interdisciplinær sammenhæng, ikke mindst mht. de nyere fremskridt inden for neurologien.

Programmet for kongressen omfattede 8 symposier⁸⁴:

1. *Phonetic Universals in Phonological Systems and their Explanation*. Moderator John J. Ohala⁸⁵. Med bidrag af bl.a. Björn Lindblom⁸⁶, John J. Ohala og Kenneth L. Pike⁸⁷.
2. *The Psychological Reality of Phonological Description*. Moderator Victoria A. Fromkin⁸⁸. Med bidrag af bl.a. Wolfgang U. Dressler⁸⁹.
3. *Acquisition of the Phonological System of the Mother Tongue*. Moderator Charles A. Ferguson⁹⁰.

støtte: »Doch war ich heute in Wald und habe die ersten Anemonen gepfucht.« Eli glædede sig hvert år til de første anemoner.

84. Man bemærker, at de otte temaer alle var centrale for Elis og instituttets forskningsaktiviteter .

85. John J. Ohala (f. 1941), professor i lingvistik ved Berkeley University. Han havde i tidens løb haft mange kontakter med Eli og Institut for fonetik. Bl.a. var han gæstelærer ved instituttet september - november 1973. Se endvidere dette kapitel, s. 110 og 112, samt omtalen i 1975b, s. 393-395.

86. Björn E. Lindblom (f. 1934), svensk fonetiker, professor i Stockholm og ved University of Texas. I 1975b, s. 393-395 fremhæver Eli BLs indlæg ved Kongressen i Montreal vedr. »necessity of phonetic explanation in phonology« som en afstandtagen fra den generative fonologi.

87. Kenneth L. Pike, se Kapitel III, s. 50.

88. Victoria A. Fromkin (1923-2000), University of California.

89. Wolfgang U. Dressler (f. 1939), professor i lingvistik ved universitetet i Wien.

90. Charles A. Ferguson (1921-1998), professor i lingvistik ved Stanford University.

4. *Social Factors in Sound Change*. Moderator Einar Haugen⁹¹. Under denne sektion deltog bl.a. Lars Brink og Jørn Lund (se dette kapitel, s. 125-126) med bidraget *Social factors in the sound changes in modern Danish*, William Labov⁹² (*The social origins of language change*) og Bertil Malmberg, se dette kapitel, s. XXX, note 30, (*Social structure and phonemic modification*).
5. *Temporal Relations within Speech Units*. Moderator Ilse Lehiste, se Kapitel III, s. 86. Her deltog bl.a. C.J. Darwin⁹³, som sammen med Andrew Donovan havde et indlæg om *The perceived rhythm of speech*.
6. *Motor Control of Speech Gestures*. Moderator James Lubker.
7. *The Relation between Sentence Prosody and Word Prosody*. Moderator Eva Gårding (se dette kapitel, s. 111-112). Indlæg ved bl.a. Gösta Bruce (se dette kapitel, s. 111-112) om *Word prosody and sentence prosody in Swedish* og ved Nina Thorsen (Grønnum) om *Lexical stress, emphasis for contrast, and sentence intonation in Advanced Standard Copenhagen Danish*.
8. *Perception of Speech versus Non-Speech*. Moderator David P. Pisoni⁹⁴.

Temaerne for de enkelte symposier er velvalgte, af aktualitet og høj relevans for et internationalt publikum af eksperter i fonetik. Eli har ikke selv noget indlæg, men jeg synes, der kan være grund til særligt at fremhæve et enkelt tema, nemlig *Social Factors in Sound Change*, idet lydforandring og forklaring(er) herpå, er blandt de emner, som har optaget Eli lige siden specialet om *Dialektgeografi* (se Kapitel II, s. 27-29). I 1975b er diakronisk fonologi og lydforandring behandlet ind-

91. Einar Haugen (1906-1994), norsk-amerikansk lingvist, professor ved Wisconsin University og Harvard University i skandinavisk og lingvistik. Et af hans specialområder var studiet af bilingvisme hos de norske immigranter i Amerika. Jørgen Rischel omtaler i sin selvbiografi til ordenskapitlet, at han under et studieophold i Reykjavik 1956-1957 traf EH og blev meget påvirket af hans syn på sprogvidenskab.

92. William Labov (f. 1927), professor i sociolingvistik ved universitetet i Pennsylvania. Sammen med Uriel Weinreich og Marvin Herzog grundlægger af variationslingvistikken.

93. Christopher J. Darwin, professor ved universitetet i Sussex (Experimental Psychology). CD havde allerede i 1978 været gæstelærer ved Institut for fonetik. Se endvidere Kapitel V, s. 163.

94. David B. Pisoni, professor ved Speech Research Laboratory, Dept. of Psychology and Cognitive Science, Indiana University.

gående i flere sammenhænge, og interessant er den plads, emnet indtager i forbindelse med *Explanation in Phonology* (s. 387-400). Og netop i den periode, hvor kongressen finder sted, er hun optaget af sine *Førelæsninger over lydforandring* (1979-1980, se s. 134-135), hvor *forklaringsproblematikken* indtager en særlig plads, ligesom de geografiske og sociale aspekter ved lydforandring er behandlet i et særskilt afsnit. Som moderator for dette symposium er Einar Haugen valgt i betragtning af hans baggrund i studier i bilingvisme blandt norske immigranter i Amerika. Hans *Introduction (Proceedings...III, s. 229-237)* er et velstruktureret indlæg over forskningens aktuelle status og en karakteristik af de enkelte bidragydere, som opdeles i teoretikere (Birnbau, Fónagy og Malmberg) og empirikere (Labov, Lund/Brink og Peng)⁹⁵. Fra dansk side er det interessant, at Lars Brink og Jørn Lund får mulighed for at præsentere deres forskningsresultater vedr. *Dansk Rigmål* (se s. 125 i dette kapitel) for et internationalt publikum, og der viser sig da også stor interesse for denne enestående forskning. Haugen fremhæver, hvorledes man især takket være empirikerne kan se ændringerne ikke blot som et *resultat*, men som igangværende processer. Der drøftes spørgsmål vedr. sociale klasser, generationsskift og kønssprog. I forbindelse med spørgsmålet om, hvornår ændringer aldersmæssigt indtræffer, har Eli sit eneste bidrag til paneldiskussionen under hele kongressen, så vidt jeg kan se af personregistret (*Proceedings...III, s. 245*), og jeg synes derfor, der er anledning til at citere hende: »I started changing my language when I was fifty and have continued until now. I spoke a conservative form of standard Danish when I was young, and now I find myself using a pronunciation which is approaching what I consider 'vulgar' Danish. This has happened unconsciously and against my will (but the change appear quite clearly from tape recordings). This is quite contrary to some of the ideas presented here.«⁹⁶. Et par af deltagerne i paneldiskussionen beklagede, at Martinet hverken var til stede eller blot citeret i denne

95. Jf. Elis egen konstante betoning af vigtigheden af at bringe teoretikere og empirikere i kontakt med hinanden (se Kapitel II, s. 27-29).

96. »J. Lund later commented that this might be due to her having a higher linguistic consciousness than most others« (ibid. s. 243)

Eli i Fonetisk Laboratorium, 16. februar 1981. Foto: Nordisk Pressefoto.

sammenhæng. Man kan kun tilslutte sig den beklagelse. Det er også påfaldende i betragtning af, at Martinet, der som tidligere omtalt var en mangeårig bekendt af Eli, i 1978 holdt en gæsteforelæsning ved instituttet over emnet *The internal conditioning of phonological change*.

Københavns Universitets 500-års jubilæum

Ved årsfesten d. 15. november 1979 kunne Københavns Universitet fejre sit 500-års jubilæum. I den anledning blev der udnævnt 25 æresdoktorer, heriblandt Roman Jakobson⁹⁷ ⁹⁸. Ved samme lejlighed var Francis J. Whitfield inviteret til at holde en plenarforelæsnings som en hædersbevisning for hans store indsats for oversættelserne af Hjeltslevs værker til engelsk.

I anledning af jubilæet var der allerede fra 1970 planlagt et omfattende værk på 14 bind om universitetets historie: *Københavns Universitet 1479-1979. Bind I-XIV*. Udgivet af Københavns Universitet ved 500-års jubilæet. Redaktion: Svend Ellehøj, Leif Grane m.fl., København 1979 ⁹⁹. De fire bind VIII-XI omhandlede Det filosofiske fakultet og i bind IX indgik bl.a. bidraget om *Fonetik* af Eli Fischer-Jørgensen, s. 401-420. Elis artikel er et vigtigt bidrag til faget fonetiks historie ved universitetet. I sin historiske oversigt kommer Eli bl.a. ind på C.G. Kratzenstein (1723-1795), som i 1753 blev professor i eksperimental fysik (og senere medicin) ved Københavns Universitet. »Gennem sine fysiske studier fik Kratzenstein interesse for vokaldannelsen, og i 1780 besvarede han en prisopgave stillet af det kejserlige akademi i St. Petersborg, som krævede en beskrivelse af vokalerne *i e a o u* og konstruktion af en maskine, der kunne fremstille dem. Han vandt prisen, og afhandlingen blev trykt året efter. (...) På basis af disse målinger prøver han så at bygge et apparat til vokalsyntese, det første seriøse talesynteseapparat (tidligere forsøg havde normalt været svindel). Stemmer frembringes ved en blæse-

97. Det var sidste gang Roman Jakobson var i Danmark. Han døde i 1982. Eli bemærker vedr. dette æresdoktorat: »... we have been astonishingly slow in this respect. This was his honorary doctorate number 21!« (EFJ, 1997b, s. 26).

98. Jørgen Rischel fortæller: »Jeg havde den ejendommelige oplevelse at gå ved siden af denne mærkelige gamle mand i processionen fra Domkirken til universitetets hovedbygning. Det kom mest til at dreje sig om at forsvare ham mod ubehageligheder fra omkringstående skarer af studerende, der var vrede over jubilæumsfestlighedernes elitære karakter og syntes, at de burde markere sig ved at genere processionen og dermed de sagesløse udenlandske forskere, som universitetet havde inviteret til denne noget pinlige begivenhed.« (Rischel, 1994-1995, s. 10).

99. Flere af bindene, der senere blev til 15, udkom dog noget senere, det sidste i 2006.

Eli og syntesemaskinen 16. februar 1981. Foto: Nordisk Pressefoto.

bælg, der sætter en metaltunge i bevægelse og dertil føjes hulrum af forskellig form som omdanner klangen ved resonans. Han skriver, at apparatet kunne sige vokalerne samt *mama* og *papa*. – Kratzensteins talemaskine har været lidet kendt og nævnes f.eks. ikke af Jespersen.« (Ibid. s. 404-405)¹⁰⁰. Der er naturligvis en særlig grund til denne omtale af den måske første talemaskine i betragtning af Institut for fonetiks projekt med udvikling af et talesynteseapparat (se s. 109). Elis artikel afsluttes med en forskningsstatus for år 1979: »Moderne fonetik adskiller sig meget fra fonetikken omkring århundredskiftet, hvor det især drejede sig om en fysiologisk beskrivelse af lydfrembringelse til brug for sprogundervisning og talepædagogik samt til forklaring af lydovergange. Man er nu interesseret i årsagssammenhænge mellem lydfrembringelse, lydbølger og lydopfattelse, dvs. i at finde ud af hvad der sker i den sproglige kommunikationsakt, også på det neurale og psykologiske plan. Og fo-

100. Eli skriver i et brev til Roman Jakobson 11. december 1979 (KB) om sin »opdagelse« af Kratzenstein: »It was quite fun...«.

netikken finder anvendelse på nye områder f.eks. telekommunikation. – Disse problemstillinger kræver nært samarbejde med fysiologer, fysikere, psykologer og kommunikationsingeniører foruden lingvister, og fonetisk forskning kræver en alsidig orientering, som kun kan findes samlet ved et institut med adskillige medarbejdere.« (Ibid. s. 419-420).

Elis afskedsforelæsning 28. februar 1981

D. 28. februar 1981 holdt Eli sin afskedsforelæsning på Institut for fonetik med titlen *Et causeri: 50 år med fonetik og fonetikere*. Manuskriptet blev derefter oversat til engelsk og udgivet i ARIPUC, 15, 1981, s. 61-75, under titlen *Fifty years with phonetics and phoneticians. A causeri at the Institute of Phonetics, February 28th 1981*. I en fodnote takker Eli Betsy Uldall for hjælp ved oversættelsen.

Jeg baserer mig her på og citerer fra den danske originaltekst¹⁰¹, som har en mere spontan og Eli-lig karakter end den engelske oversættelse.

Eli valgte betegnelsen *causeri*: »...i denne betegnelse ligger at man ikke skal vente sig noget dybsindigt, men blot nogle uforpligtende erindringer fra et langt liv som fonetiker« (ibid. s. 1).

Fremstillingen er en munter kronologisk gennemgang af Elis møde med sprogvidenskaben og fonetikken i dens forskellige faser. Jeg har i min foregående fremstilling i adskillige tilfælde henvist til og benyttet mig af væsentlige dele af Elis *causeri* og citeret derfra. Jeg vil derfor i det følgende koncentrere mig om oplysninger, der af Eli fremstilles som meget væsentlige, og som føjer nyt til mit portræt af Eli som forsker og personlighed.

Meget tidligt var Eli optaget af lydhistorie, inspireret af sin gamle latinlærers beretning om den germanske lydforskydning. Interessen for fonetikken var i starten sekundær. Det var almen sprogteori, der havde hendes interesse, og hun læste alt, hvad hun kunne få fat i om emnet. Men helt revolutionerende var *Pragskolens* første *Travaux*: »Jeg slugte Trubetzkoy's og Roman Jakobson's afhandlinger med begejstring. Samtidig syntes jeg dog at de af og til tog sig det lidt for

101. Manuskriptet findes i EFJ-arkivet i KB.

let med den fonetiske substans, som de jo dengang havde en tendens til at skubbe ud i periferien som naturvidenskabelig hjælpedisciplin. Jeg begyndte at interessere mig for samspillet mellem den fonologiske struktur og substansen.« (Ibid. s. 3). »I foråret 1933 blev jeg medlem af *Lingvistikredsen*, og det kom til at betyde meget for min udvikling. Jeg tror også det rent menneskeligt var meget sundt. Studierne gik næsten alt for let for mig, men i *Lingvistikredsen* følte jeg mig virkelig lille.(...) I 1932 hørte jeg for første gang en forelæsningsrække af Hjelmlev (...) om Rasmus Rask.« (Ibid. s. 4).

I forbindelse med studierejserne efter kandidateksamen (Tyskland og Frankrig) vågnede interessen for *eksperimentalfonetikken* (især i Paris), der kom til at indtage en fundamental plads i Elis kommende forskningsaktiviteter.

I slutningen af sit causeri ser Eli dels tilbage på fonetikken udvikling i de forløbne 50 år, dels på sin egen forskning og dens resultater. »Når man nu ser tilbage på disse 50 års fonetik, så må man konstatere, at der er sket en fantastisk udvikling af faget. Det er simpelthen ikke det samme fag som jeg stiftede bekendtskab med i 1929. Dengang var den klassiske fonetik, som den repræsenteres af Otto Jespersen, den dominerende, dvs. man beskrev de enkelte sprogs lyde ved at gøre rede for de perifere taleorganers bevægelse under frembringelsen (...). Experimentalfonetikken eksisterede også (...) men hjælpemidlerne var begrænsede. – I begyndelsen af denne periode kom så først fonologien, som udviklede det teoretiske begrebsapparat til undersøgelse af sproglydenes funktion, og derefter fra fyrerne og fremefter de store tekniske fremskridt. (...) I de senere år er så hertil kommet neurofonetikken, hvor man søger at vinde indsigt i, hvad der sker i nerverne og i hjernen under talen (...). Det vil sige at mens man i starten mest var optaget af at beskrive de enkelte sproglyde så godt som muligt, så har man nu fået mulighed for at undersøge næsten hele kommunikationsprocessen og de almene love, der gælder her. (...) Fonetikken er blevet langt mere interessant end den var for 50 år siden, den har langt større perspektiver og muligheder. Det har været spændende at følge denne udvikling.« (Ibid. s. 18-19).

Eli ser dernæst tilbage på sin karriere som forsker: »Og hvis jeg til sidst skal forsøge at se tilbage på min egen forskning og dens re-

sultater, så synes jeg mest det ligner en blandet landhandel med røget skinke, træsko og spegesild. Mine artikler (...) og mine tre bøger handler om alt muligt: fonologi, artikulatorisk, akustisk og perceptorisk fonetik, lydhistorie, fænomener i dansk, tysk, fransk, hollandsk og Gujarati. Der har tydeligvis ikke været nogen plan.« (Ibid. s. 19-20). Den manglende planlægning forklarer Eli ved fagets rivende udvikling og ved de krav, undervisningen stiller¹⁰². Om kravene til undervisningen siger Eli: »at undervisningen ikke i første række bør bestå i meddelelse af færdige resultater, men nok så meget i indførelse i videnskabelig metode, formidling af nye synspunkter og muligheder, redegørelse for problemer og uløste opgaver.« (Ibid. s. 20).

Om emnerne for sin forskning siger Eli bl.a.: »...der har været en klar udvikling fra overvejende interesse for fonologisk teori til overvejende interesse for eksperimentalfonetik. Det hænger nok sammen med at man bliver mere konkret med alderen, men også med at jeg er en skeptisk natur, og at jeg har i min tid oplevet for mange abstrakte teorier. Man kan tit synes, at det drejer sig om blotte postulater, og om skiftende modebevægelser, hvor man betragter de samme fænomener fra en komplementær synsvinkel og uden grund fordømmer den tidligere dominerende teori som forkert¹⁰³. Når jeg også i 50'erne og 60'erne skrev om fonologiske emner, var det mere pligt end tilbøjelighed. *Jeg syntes at jeg efter Hjelmsevs død havde en forpligtelse til at prøve at give mit bidrag til en forståelse af hans teorier, fordi jeg havde haft dem på nært hold* [min fremhævelse] (...). Eksperimentalfonetikken har den fordel at det også drejer sig om nye facts, ikke blot om synspunkter. (...) Dertil kommer at jeg som sagt er overvejende visuel og jeg kan lide at se på kurver. Endelig sker det jo ustandselig at apparater går i stykker, så det hele må tages om. Og det giver spænding og dramatik, – jeg kan godt lide at overvinde vanskeligheder. (...) Jeg har ikke fået nye store ideer der har bragt forskningen et ryk fremad, jeg har mest prøvet at vurdere og verificere de hypoteser andre har fremsat.« (Ibid. s. 20-21). »...også i den hense-

102. Eli kunne med rette også have nævnt den enorme arbejdsindsats, som de administrative opgaver krævede.

103. Cf. dette kapitel s. 127.

Virum EFJ 1995.

ende ligner min forskning en landhandel, at butikken ikke er præget af nye elegante Parisermodeller, men af solidt vadmøl, måske med et ganske lille nyt mønster i et sted, så at man knap ved om det er en fejl i vævningen.« (Ibid. s. 21)¹⁰⁴.

104. Der kan være grund til i denne sammenhæng at erindre om, hvad Eli få år forinden havde skrevet i *25 Years' Phonological Comments*, 1979f, Preface, s. 7: »I have always been better at explaining and criticizing other scholars' theories than at thinking out theories of my own. Moreover, when I got interested in phonology in the thirties, I found myself faced with a considerable number of different theories, whose founders and adherents were not very interested in learning what was going on in other schools of thought. I therefore felt that my efforts might be better spent in a confrontation of the different approaches and trying to find out what was dubious and what might be of lasting importance.«

KAPITEL V

1981 – 2010

Pensionisten. Hver dag er en gave

Det er en fordel, at man som humanistisk videnskabsmand kan blive ved at arbejde...

Eli havde næppe forestillet sig, at hun efter sin pensionering havde næsten 30 år foran sig. Tværtimod! Men de blev til gengæld udnyttet fuldt ud med fornemme forskningsresultater, der indbragte hende hædersbevisninger i ind- og udland, men også mere tid til at dyrke medmennesker og venskaber, selskabelighed, glæde sig over naturen, ikke mindst den lille have i Virum, læse, lytte til musik, male akvareller og fortsat rejse, så længe hun kunne.

Blandt Elis fortsat betydelige produktion skal fremhæves hendes arbejde om *stød*: *A phonetic study of the stød in Standard Danish* (1987, 1988 og 1989); hendes bidrag til *Hjelmslevforskningen*: kommentarer i FG, 1991, samt opposition til FG, 1991, bidrag til San Marino-konferencen 1993 *Hjelmslev aujourd'hui* med titlen *Hjelmslev et le Cercle Linguistique de Copenhague*, bidrag til et seminar afholdt af *Circolo Glossematico* i Padova om Hjelmslev med titlen *Form and Substance in Glossematics*, identisk med artiklen fra 1966 med samme titel, hvor man udnævnte hende til ærespræsident; det store værk om *Tryk i ældre dansk*, 2001, som egentlig skulle have været hendes disputats; den meget smukke artikel om synæstesi *Vowels and colours* i festskrift til Hans Basbøll, 2003; bogen om *Interneringskartoteket*, 2005, som hun udarbejdede sammen med Jens Ege; den lille pjece om *Vanskeligheder i dansk udtale*, 2002, som udsprang af hendes arbejde med at lære flygtninge og indvandrere dansk. Efter 2005 kunne Eli pga. problemer med synet ikke mere anvende sin skrivemaskine¹: det markerede afslutningen på hendes skriftlige produktion.

1. »...jeg har opgivet at bruge skrivemaskine fordi jeg efter den sidste hjernerytelse hele tiden bytter om på bogstaverne, så det er endnu mere ulæseligt end min håndskrift (eller det tager en evig tid at rette det – jeg har jo ingen computer).« (Brev til mig, 1. august 2005).

Pensionering

Eli hadde ofte tidligere gjort seg tanker om alderdom og pensjonisttilværelse. Det skete naturleg, når hun via sine foreldre ble konfrontert med alderdommen og dens problem. D. 7. april 1971 skriver hun i brev til den tyske veninde Hilde Lehnert² (som tak for brev i anledning av Elis 60 årsdag) og fortæller, at hendes mor nu er kommet på plejehjem, hvor hun har det godt: »aber sie hat doch wenig Freude am Leben. Man soll nicht so alt werden. – Ich erwarte auch nicht, selber so alt zu werden. Dafür arbeite ich zu hart. – Aber ab und zu freue ich mich auf meinen Ruhestand, auf eine Zeit wo ich einmal meinen Interessen leben könnte, Freunde sehen, Bücher lesen, malen, – aber vielleicht wird man sich doch nach der Zeit sehnen, wo man kein Minute übrig hatte.«

I et brev til Eberhard Zwirner (6. marts 1976, KB) som tak for fødselsdagshilsen skriver Eli bl.a.: »Je älter man wird je mehr bedeuten die menschliche Relationen zu alten Freunden und Familie«³. I samme brev omtaler Eli også sin kommende pensjonering, idet hun begrunder, at hun bliver til hun er 70, dels av økonomiske årsager, dels fordi hendes professorat er personlig, og der dermed ikke kan blive tale om automatisk genopslag.

Efter sin pensjonering begav Eli seg resten av året 1981 ud på en række reiser. Det var nok et uttrykk for en skuffelse over fornemmelsen av, at hendes liv på instituttet var avsluttet, og at nogle av hendes medarbeidere var lettete over hendes afgang⁴. Hun omtalte senere for meg, at hun hadde haft en mindre depression. Da vi kom ind på emnet 25 år senere, korrigerte hun det: *det var såmænd ikke så slem*. Men det forekommer klokt at vælge en sådan måte for at komme igennem en trist periode. Om medarbeiderne nu var lettete eller ej,

2. Eli har på dette brev, som er i privat eie, noteret: *brev, der kan bruges, hvis jeg fortsætter med selvbiografi*. Se endvidere Kapitel III, s. 45, note 3, samt s. 91.

3. Sml. også interview i Weekendavisen 8. – 14. januar 1999 ved Peter Øvig Knudsen: »Interessen for andre mennesker begynder at vokse.«

4. Fraværet blev også registreret av medarbeiderne: »Eli had to retire: she had reached the official retirement age. And then she did an amazingly sensible thing: she disappeared for more than three months.« (Grønnum, Gregersen and Basbøll, 2009, s. 254).

Oxford EFJ 1981.

så kunne Nina Grønnum dog konstatere om miljøet på instituttet: »Vi »døde« lidt efter Eli« (i privat samtale med mig). Efter rejser til Østrig, Færøerne (juli 1981), Kreta og Wales (sammen med Betsy Uldall), havde Eli i oktober-november 1981 et tre måneders ophold i England (Brighton, Edinburgh, Leeds og Oxford). I Brighton var hun gæst⁵ hos Chris Darwin, som havde været gæstelærer ved Institut for fonetik i 1978⁶ og desuden havde deltaget i kongressen 1979 (se Kapitel IV, s. 152). Elis foredrag d. 27. oktober 1981 havde som titel *Sound Symbolism*.

5. Eli skrev d. 24. juni 1981 til CD: »I would in fact like to stay with you [i.e. privat] because I like your whole family so much.«

6. »My family and I visited Copenhagen March-May 1978, while I gave a series of lectures on Speech Perception in Eli's department and we all walked in the woods with Eli admiring wood anemones!« (CD i e-mail til mig 26. januar 2012).

Cambridge EFJ 1981.

I firserne var Eli, if. Lilian Reinholt Andersen⁷ på en rundrejse i Danmark for at lave optagelser til en undersøgelse af dialektal intonation⁸.

International karriere

Selv om Eli var blevet pensionist, var hun ikke glemt af den internationale lingvistverden. Og hun gjorde jo iøvrigt også sit til det ved fortsat at publicere forskningsresultater.

I 1983 deltog Eli i den 10. Internationale fonetikkongres i

7. Lilian Reinholt Andersen, f. 1956, cand. mag. i fransk og fonetik, 1990. Ph.d. 2003, med afhandlingen *Reduktion i modernefranske finalgrupper set i lyset af finalgruppernes diakroni*. Ekstern lektor ved Københavns Universitet, RUC og Syddansk Universitet i perioden 1991-2009. Efter Elis pensionering udførte LRA adskillige målinger for hende.

8. »Her gjorde hun en sommerdag holdt hos min familie i Frørup på Fyn og lavede optagelser med min bror, der i rimelig udstrækning har bevaret sin dialekt, og som iøvrigt var i besiddelse af et lydødt rum (til brug for elektrisk guitar).« (L.R.A. i e-mail til mig, 9. juli 2014).

Eli og Celia Scully. Den 10. Internationale Fonetikerkongres i Utrecht 1983. Foto: John Ohala.

Utrecht. Her holdt hun under stort bifald⁹ indledningsforelæsnin-
gen på hollandsk.

I 1991 blev Eli æresmedlem af *Lingvistikredsen* sammen med Paul Lier¹⁰, og samme år blev hun medlem af *The Phonetic Society of Japan*. Men vigtigst for Eli var ganske sikkert hendes udnævnelse til æresdoktor ved Københavns Universitet d. 22. november 1993. Som tidligere omtalt (Kapitel IV, s. 99) var hun allerede i 1978 blevet æresdoktor ved universiteterne i Aarhus og Lund. Jørgen Rischel holdt indledningen til Elis festforelæsnung og sagde bl.a.: »EFJ blev forleden æresdoktor ved KU. Det skulle være sket for mange år siden; men man har tidligere mest hædret forskere udefra på den måde ... fik vi dengang at vide. – Nu er det så heldigvis sket; Eli har fået den grad *honoris causa* som er – og allerede i en menneskealder har været – en selvfølgelighed. Og det er meget rigtigt blevet markeret, at hun

9. »to the extreme delight of her hosts. She nearly brought the house down.« (Grønnum, Gregersen and Basbøll, 2009, s. 252.)

10. Paul Lier, se Kapitel II, s. 20.

Kongres i Aix en Provence august 1991. Eli i selskab med Tim (Hans-Günther Tillmann) og Mic (Michael Studdert-Kennedy). Foto: John Ohala.

er *fakultetets* og ikke kun sit eget fagområdes *grand lady*. Hendes betydning – og samtidig hendes personlige umiddelbarhed – signaleres udmærket af at hun for os alle er *ELI* – uden efternavn ligesom Dronningen. Til sammenligning er der vist ingen af os der nogensinde har fundet det naturligt at tale om lingvisterne *Otto*, *Louis* og *Viggo*. «¹¹ Elis festforelæsning havde titlen *Fonetik og fonologi* (uk, 1983, KB)¹². Hun giver her en eminent oversigt over fonetikens og fonologiens historie, samt en redegørelse for sit eget syn på fonetik. »Dermed har jeg også sagt, at jeg ikke er glossematiker.« (Ibid., s. 22).

I 1995 blev Eli medlem af *British Academy*, og samme år blev hun ærespræsident for det nyoprettede *Circolo Glossematico di Padova* (se endvidere herom s. 183 i dette kapitel). Endelig modtog hun i 2001 en æresdoktorgrad ved universitetet i Bayreuth. En tidligere elev,

11. Rischel, 1994-1995.

12. Udgivet manus (Eli's arkiv KB). Det blev senere udgivet i stærkt forkortet udgave i 1994.

Robert Hinderling¹³ holdt den såkaldte *Laudatio auf Eli Fischer-Jørgensen*. Det foregik d. 22. juni 2001. RH havde i 1960 haft et studieophold i København under Elis vejledning. Han erhvervede et eksemplar af *Almen fonetik*: »Ich habe also frühzeitig begriffen, dass ich ohne diese Lehrerin und ihre Arbeiten nicht mehr würde auskommen können. Und dabei waren die Mittel, die sie anwandte, um mich ihr untertan zu machen, nicht von der feinsten Art. Sie brachte meinen bisherigen Phonetiklehrer, Eugen Dieth¹⁴ mit einer fast schnippischen Bemerkung zur Strecke. Als ich ihn gewissermassen als Empfehlung erwähnte, sagte sie »han er meget gammeldags« (...).« Som en rød tråd gennem RH's karakteristik af Eli går hendes påstand om, at hun var et »øjemenneske« (»Augenmensch«), en påstand, han sætter spørgsmålstegn ved og stiller den over for udtrykket »Ohrenmensch«. I den forbindelse refererer han netop til Eugen Dieth, som citeres i en note: »In seinem *Vademecum der Phonetik* findet sich ein Abschnitt über »Ohrenphonetik« und »Registri-erphonetik«. Die Ohrenphonetik, sagt er, herrsche im Feld, bei Erhebungen für Mundartmonographien. Der Ohrenphonetiker habe den Vorteil, »dass er sein Ohr stets bei der Hand habe««. Og dette udtryk gav så anledning til titlen¹⁵ for publikationen af bidragene til det kollokvium, der fandt sted i tilknytning til tildelingen af æresdoktorgraden til Eli Fischer-Jørgensen¹⁶ og Arno Ruoff¹⁷. Vedr. Eli som *øjemenneske*, så bekræftes denne evne ved, at publikationen er ledsaget af to af hendes akvareller (*Træer i vinterlandskab* 1987, samt *Norsk landskab*, 1994). Men – hun har jo et helt liv beskæftiget sig med lyde og toner, og under henvisning til hendes artikel fra 2003 *Vowels*

13. Robert Hinderling (1935-2011) var fra 1992 professor i tysk filologi ved universitetet i Bayreuth.

14. Eugen Dieth (1893-1956), professor i engelsk, oldnordisk og almen lingvistik i Zürich. Udgav i 1950 *Vademecum der Phonetik*.

15. ...*das Ohr stets bei der Hand*. Über Forschung und Forschungen auf dem Gebiet der gesprochenen Sprache. Reden zur Verleihung der Ehrendoktorwürden der Universität Bayreuth an Eli Fischer-Jørgensen und Arno Ruoff sowie Beiträge zum begleitenden wissenschaftlichen Kolloquium. Herausgeben von Rüdiger Harnisch. Verlag C.u.C. Rabenstein 2005.

16. Eli holdt en takkeforelæsning (2005a).

17. Arno Ruoff (1930?- 2010), dialektforsker, Tübingen.

*and colours*¹⁸ konkluderer RH: »Der Gegensatz von Auge und Ohr beschäftigt sie also weiterhin. Sie ist ein ausgesprochener Augen-Ohren-Mensch.«

2001 var året, hvor Eli fyldte 90. Æresdoktorgraden i Bayreuth hænger sammen med denne begivenhed. Men det markeres samtidig med fuld honnør fra dansk forskningsmiljø side med et vigtigt festskrift: *To honour Eli Fischer-Jørgensen*. Festschrift on the occasion of her 90th birthday February 11th, 2001, edited by Nina Grønnum and Jørgen Rischel¹⁹. Blandt de mange bidragydere til publikationen skal bl.a. nævnes Hans Basbøll, Gunnar Fant, Osamu Fujimura, Hajime Hirose, Peter Ladefoged, Jacob L. Mey og Manjari og John J. Ohala. Men der er især tre indlæg, der fortjener en særlig opmærksomhed, nemlig *A bridge over the Sound*, ved Eva Gårding and Gösta Bruce, *Honoris causa, Tribute to Eli*, ved Una Canger and Frans Gregersen, samt *Eli Fischer-Jørgensen's publications 1932-2000*.

A bridge over the Sound (s. 17-22): titlen for dialogen mellem Eva Gårding²⁰ og Gösta Bruce²¹ spiller elegant på homonymien *Sound* (Øresund - lyd). Artiklen beskriver i dialogform det tidligere omtalte samarbejde (se Kapitel IV, s. 110-112) mellem Lund og København i begyndelsen af 70'erne, som bl.a. fandt sted i form af seminarer: »Eli was the natural center of those meetings« (EG). En særlig omtale får også Elis arbejde omkring det danske *stød*. »Her work and her friendship have spanned a bridge over the Sound beneficial to all of us here in Lund.« (Ibid. s. 22).

Honoris causa. Tribute to Eli (s. 23-53). Denne artikel af Frans Gregersen og Una Canger er et vigtigt bidrag til forskningen omkring *Eli, Hjelmlev* og *Lingvistikredsen*. Den behandler Elis liv og karriere, herunder hendes betydning for Institut for fonetik, hendes forskningsindsats, specielt inden for eksperimentalfonetikken. Endelig klarlægges forholdet mellem Eli og Louis Hjelmlev: »it can only be understood with Hjelmlev's history of collaboration with others as a backdrop.« (s. 41). Den gennemgår forholdet fra Elis rolle som

18. Det drejer sig her om en senere tilføjelse til Hinderlings publicerede *Laudatio*...

19. Publikationen blev positivt anmeldt af A.S. Abramson, 2002.

20. Eva Gårding, se Kapitel III, note 52.

21. Gösta Bruce, se Kapitel III, note 53, og Kapitel IV, note 14.

*pupil*²² til *colleague*, bl.a. belyst gennem deres korrespondance, et forhold, som dog aldrig blev »symmetrisk«, selvom Eli, efter Uldall, blev Hjelmsevs vigtigste kommunikationspartner. Som bevis på det venskab, der opstod mellem de to, citerer FG og UC et brev fra Hjelmsev til Eli af 20. februar 1948, hvor han smukt fremhæver, hvor meget Elis indleven i hans teori har betydet for ham. Jeg har tidligere (Kapitel III, s. 81) omtalt dette brev og påpeget, at det tjener til at give det billede, som Eli selv ønskede skulle blive stående for eftertiden, mens forholdet rent faktisk i de efterfølgende år udviklede sig i yderst ydmygende retning, set fra Elis synsvinkel. En medvirkende årsag skal sandsynligvis ses i forværringen af Hjelmsevs fysiske og psykiske helbredstilstand i disse år. Men at Eli personligt ønskede, at det var denne smukke version af forholdet, der skulle blive stående for eftertiden, fremgår af hendes omtale af brevet fra 1948 i en samtale med Inger-Marie Willert Bortignon (2006, s. 11-12)²³. FG og UC's artikel er endvidere en værdifuld kilde, i kort form, til *Lingvistkredsens* historie i kraft af en oversigt over *Bulletin du Cercle Linguistique de Copenhague* (s. 52-53)²⁴, men vigtigst i denne forbindelse er en fortegnelse over Elis indlæg og bogomtaler i *Lingvistkredsen* (s. 26-28).

Una Canger og Frans Gregersen har imidlertid (2015) ønsket følgende tilføjelse vedr. deres artikel fra 2001, inspireret af Elis efterfølgende reaktioner på indholdet af denne: *Elis kritiske sans var ikke forbeholdt videnskabelige artikler om andres indsats. Også Una Canger og Frans Gregersens artikel i festskriftet i anledning af hendes 90-årsdag var genstand for hendes kritiske vurdering. Særlig to ting gav hun i telefonsamtaler og breve udtryk for at hun var utilfreds med: For det første kan begrebet 'pupil' misforstås. Eli omtales i artiklen som 'Hjelmsev's pupil'. Eli var ganske vist elev af Hjelmsev i den forstand at hun havde gået til undervisning hos ham, og han havde også støttet hende på forskellige måder i forbindelse med karrieren. Om det var nok og den rigtige måde kan altid diskuteres. Omvendt står det fuldstændig klart at Elis egen indsats ikke var præget mere af glossematikken end af andre strukturalistiske retninger,*

22. Eli protesterede senere over for UC og FG mod ordvalget *pupil* om hendes forhold til Hjelmsev.

23. Inger-Marie Willert Bortignon, dansk lektor ved universitetet i Milano.

24. En mere udførlig kilde er naturligvis FG, 1991.

faktisk står hun pragerfonologien langt nærmere end glossematikken. I den forstand var Eli ikke elev; begrebet giver egentlig dårlig mening over for en så selvstændig type som hende.

Det andet punkt var langt væsentligere. Eli mente ikke at det brev der blev citeret i artiklen, fra Louis Hjelmslev til hende, var bevis nok for et særligt forhold dem imellem. Hun lagde i sin kritik vægt på at hun aldrig havde påvirket Hjelmslevs tænkning; han var efter hendes mening kun påvirket af Uldall, i hvert fald i den periode hvor hans vigtigste værker blev formuleret. Der er da heller ikke tvivl om at Hjelmslevs OSG ikke på noget som helst punkt er påvirket af Eli; faktisk udtrykker hun sin klare kritik på afgørende punkter allerede i diskussionerne om bogen umiddelbart efter at den var udkommet. Diskussionen drejer sig da heller ikke herom, men om hvorvidt Eli kan have påvirket det senere værk, Stratification du langage fra 1954. Her kan det være instruktivt at sammenligne Elis rolle med en andens, nemlig med Francis J. Whitfields. Det er ubestrideligt dokumenteret at Whitfield påvirkede Hjelmslevs tænkning i og med at der i de engelske oversættelser af både Sproget og OSG er indført rettelser som skyldes diskussioner mellem Hjelmslev og Whitfield. Det kan ikke på samme måde påvises at diskussionerne mellem Eli, Hans Jørgen Uldall og Hjelmslev har medført vigtige ændringer i teorien, sådan som den formuleres eller reformuleres i Stratification – det kan kun formodes, og det var disse formodninger, Eli afviste som alt for luftige.

Tilbage står det brev Una Canger og Frans Gregersen citerer. Eli betvivlede at Hjelmslev mente hvad der stod, og det må i en biografi være væsentligt at lade dette stå uden anden kommentar end at hun flere gange nævnte at det måtte være skrevet i fuldskab.

Festskriftet indeholder en komplet fortegnelse over Elis publikationer 1932-2000 (s. 54-73).

Stødet

A Phonetic Study of the Stød in Standard Danish, 1987²⁵.

For danske (og undertiden også for udenlandske) fonetikere har stødet altid udgjort en provokation. Det udgør et næsten enestående træk i dansk udtale, og er et af de træk, der bemærkes af udlæn-

25. *ARIPUC*, 1987, 21, s. 55-265. To senere udgivelser: 1988, og 1989, s. 1-59. Lilian Reinhold Andersen, som i årene 1982-1987 assisterede Eli med målinger og statistiske beregninger, stod også for korrekturlæsning af manuskriptet.

dinge som karakteristisk for dansk, selv om der jo også findes store områder, hvor det ikke anvendes. Samtidig er det et fænomen, som er genstand for diskussion mht. fonetisk beskrivelse, funktion og regler for forekomst, ligesom det også ved indlæring af dansk for udlændinge udgør et problem. For en meget simpel beskrivelse kan det siges, at stødet opstår ved, at stemmelæberne under udtale af en stavelse svinger uregelmæssigt (det kaldes *laryngalisering*). Ved emfase kan stemmelæberne kortvarigt lukke sammen.

Det er indlysende, at Eli også måtte forholde sig til fænomenet, hvilket hun gjorde med vanlig grundighed. Men hun byggede også på en lang historisk tradition, som hun selv beskriver i det her citerede opus, s. 72-81. Stødet er tidligt bemærket og omtalt af vores naboer. Således citerer Grønnum og Basbøll (2009, s. 26) en svensk kilde fra 1500-tallet, hvor det hedder sig, at danskerne ikke taler som andre folk »uthan tryckia ordhen fram lika som the willia hosta, och synas endeles medh flitt forwendhe ordhen i strupan, for æn de komme fram...«. Den første dansker, som beskriver stødet, er den store grammatiker Jens Pedersen Høysgaard (1698-1773)²⁶. Senere har flere danske grammatikere skrevet om stødet, bl.a. Vilhelm Thomsen (1842-1927), Karl Verner (1846-1896), Otto Jespersen (se Kapitel II, s. 16) og Holger Pedersen (se Kapitel II, s. 16). Som tidligere omtalt (se Kapitel III, s. 84) beskrev André Martinet, der beherskede dansk suverænt, det danske stød i *La phonologie du mot en danois*, 1937a. Den århusianske fonetiker og logopæd Henrik Abrahams publicerede i 1943 resultaterne af nogle kymografiske undersøgelser udført på seks forsøgspersoner. Året efter kom det mere omfattende og første detaljerede instrumentalfonetiske bidrag til stødforskningen i form af Svend Smiths²⁷ disputats *Bidrag til Løsning af Problemer vedrørende Stødet i Dansk Rigssprog*, København, 1944. Af betydning for den følgende forskning (og ikke mindst for Hans Basbølls senere studier) er Aage Hansen, 1943, og Louis Hjelmslevs publikation i

26. *Concordia res parvae crescunt eller Anden Prøve af Dansk Orthographic*, 1743. Om stødet siger JPH iøvrigt: »Og dette Aandelav kálder jeg det Stødende og Stød=tøndede, fordi det udføres næsten med samme stød som et meget lidet hik pløjer at gjøre, såasom i følgende ord:...« (*Accentuered og Raisonnered Grammatica*, 1747, s. 273).

27. Svend Smith, se Kapitel III, note 27.

1951²⁸. Pia Riber Petersen²⁹ udgav i 1973 *An instrumental investigation of the Danish Stød*, *ARIPUC*, 7, s. 195-234, et arbejde, der var udført ved Institut for fonetik med Eli som vejleder.

Nina Grønnum har ligeledes ved Institut for fonetik, samt senere, også efter sin pensionering, beskæftiget sig med studier over det danske stød, senest i Grønnum, Vazquez-Larruscain, Basbøll, 2013, s. 66-92, men den helt store stødforsker er naturligvis Hans Basbøll, se nedenfor. Se også Jørgen Rischels store forsøg på en historisk syntese, 2009, s. 272-311.

Elis afhandling fra 1987 er en udførlig rapport over resultaterne af EMG-projektet (se Kapitel IV, s. 11). Artiklen er inddelt i 4 kapitler: I Indledning (fonologiske fortolkninger af det danske stød³⁰, dialektal variation, historisk baggrund og tidligere fonetiske undersøgelser); II Materiale, forsøgspersoner og procedure; III Resultater (herunder diskussion af Svend Smiths resultater); IV Sammenfatning, diskussion og perspektiver for kommende forskning. Fremstillingen er ledsaget af et omfattende materiale af måleresultater og illustrationer, samt en bibliografi, der stort set er dækkende for den hidtidige stødforskning.

S. 81 gør Eli rede for projektets start. Som tidligere nævnt opstod det som et teamwork ved Institut for fonetik i 1974. Hovedformål for projektet var en elektromyografisk analyse af aktiviteter i strubemuslerne ved frembringelse af stød. Forud for det kollektive projekt var der foretaget undersøgelser ved EFJ og Hirose i Haskins laboratoriet. Deltagere i teamworket var, ud over EFJ, Jørgen Rischel, Birgit Hutters, Peter Holtse og Hajime Hirose. Hovedparten af målinger og registreringer blev foretaget i 1974, samt suppleret i

28. *Grundtræk af det danske udtrykssystem med særligt henblik på stødet*. Selskab for Nordisk Filologi. Årsberetning for 1948-49-50, s. 14-24. København. I engelsk oversættelse *Outline of the Danish expression system with special reference to the stød*, in *Essais linguistiques II, Travaux du Cercle Linguistique de Copenhague*, 1973, XV, s. 247-266. Se endvidere herom Kapitel IV, s. 115 og dette kapitel s. 179-180.

29. Pia Riber Petersen, f. 1946, cand. mag. i dansk og fonetik 1973. Fra 1988 Pia Jarvad. Seniorforsker ved Dansk Sprognævn.

30. Eli præciserer, at stød er et prosodisk fænomen, knyttet til stavelsen. For en senere diskussion, henvises til Grønnum, Vazquez-Larruscain, Basbøll, 2013, som støtter Elis opfattelse.

1977 ved Hiroses næste besøg i København, og endelig i 1979 ved Seiji Niimis³¹ hjælp.

Resultaterne vedrører akustiske (længde, lukke, intensitet, frekvens) samt fysiologiske observationer (strubeposition og bevægelser). I Bruce og Gårding (2001) fremhæver EG Elis publikation som et fint eksempel på, hvordan Eli også metodisk forener nyt og gammelt: »As one can see from the table of contents she uses videofilm of larynx position and movement, electromyography of laryngeal muscles, fiber optical analysis of the vocal folds, airflow and measurement of pressure below and above the glottis, analysis of articulatory force, as well as inverse filtering and acoustic analysis of several prosodic parameters.« (Op. cit., s. 20-21).

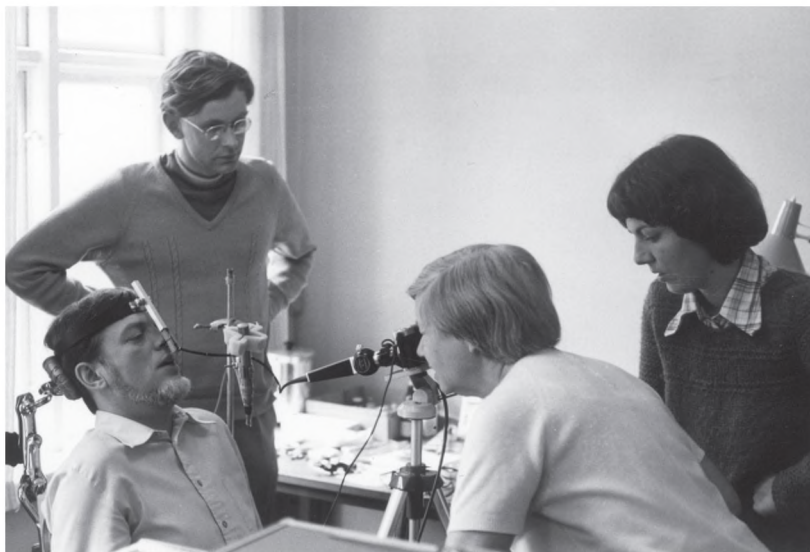
Resultaterne af undersøgelserne sammenholdes løbende med Svend Smiths³² analyse af stød (se EFJ, s. 74-76), som den fremgår af hans disputats fra 1944. For at undersøge exspirationsmuskulaturen anbragte SS elektroder udvendig på bughulen mellem navlen og lysken, så langt nede for at undgå interferens fra hjerteslagene. Dvs. SS har ikke som EMG-projektet undersøgt strubemuskulaturens bevægelser. Væsentlig er SSs iagttagelse af to faser i stødproduktionen. I sin evaluering af SSs projekt påpeger Eli som en begrænsning, at der har været for få forsøgspersoner, samtidig med at hun gør opmærksom på den risiko, der er forbundet med denne form for fysiologisk undersøgelse: »But with this type of physiological investigation what is scientifically desirable is not always humanly possible. Most subjects having tried laryngeal electromyography once do not want to repeat the experience. And a planned recording of the internal intercostals was given up because Hirose³³ declared that there was a 20% risk of piercing the pulmonary pleura³⁴.« En-

31. Seiji Niimi, prof. ved International University of Health and Welfare. Speech-Language and Hearing Center. Ohrawara, Tochigi, Japan.

32. Svend Smith (1907-1986) var netop død i 1986. Eli bringer en nekrolog over ham i *Phonetica*, 1987, s. 258-260. Her fremhæver hun, hvorledes han var den første, der gennemførte en detaljeret og omhyggelig analyse af stødet ved for første gang at anvende elektromyografiske undersøgelser i et fonetisk projekt.

33. Det var Hirose, der »førte nålen«.

34. If. Nina Grønnum var der altid en læge til stede ved undersøgelserne, nemlig Elis bror, Ib Fischer-Jørgensen.

Eli betragter Børge Frøkjær-Jensens stemmelæber i fiberskopet.

delig fremhæver Eli, at det er vigtigt, at det *perceptuelle* perspektiv må indgå i fremtidige undersøgelser³⁵.

Om EMG-projektet beretter J. Rischel (1994-1995, s. 6-7): »På hendes [i.e. Elis] foranledning blev der (...) i begyndelsen af halvfjerdsenerne iværksat et stort og ambitiøst fælles projekt, der drejede sig om elektromyografiske undersøgelser af talens frembringelse. Vi var mange implicerede, og det lykkedes at få en japansk specialist til Danmark, som den, der førte nålen ved den vanskelige placering af elektroderne uden på eller inde i halsen. Det var en lidt ubehagelig oplevelse at være den, der blev stukket i, så vi brugte altid kun kolleger og os selv som forsøgspersoner. Det lykkedes både den altid travle og overanstrengte Eli Fischer-Jørgensen og mig selv at dåne, når der blev stukket i os under disse optagelser (...). – Trods disse spændende oplevelser blev EMG-projektet på en eller anden måde ikke en ubetinget succes som fællesprojekt³⁶.«

35. Eli har iøvrigt altid selv fremhævet betydningen af *kombinationen* af det akustiske, fysiologiske og perspektuelle aspekt ved lydbeskrivelse.

36. En opfattelse, der deles af Nina Grønnum.

Eli med udskrifter ca. 1981.

Uanset hvad man kan mene om resultaterne, må det dog erkendes, at beretningen om EMG-projektet, som nedfældet i Elis stødarbejder, udgør en væsentlig *state of the art* i stødforskningen. Efterfølgende bidrag refererer konstant til disse arbejder.

Der er fremfor alt to danske forskere, som har bidraget til en betydelig videreudvikling af stødforskningen i Danmark. Det drejer sig om Hans Basbøll og Nina Grønnum, som dels i fællespublikationer dels hver for sig har arbejdet videre med dette område og ydet en afgørende indsats for dens videreudvikling. De er begge »elever« af Eli og har fået deres uddannelse ved Institut for fonetik. Men det er nok typisk for »Eli-elever«, at de hver især har udviklet deres personlige forskerstil på internationalt niveau. Jeg kan i nærværende sammenhæng ikke komme detaljeret ind på deres betydelige forskningsaktivitet, men blot antyde de vigtige spor i den fortsatte stødforskning, som de tegner sig for.

Nina Grønnum, der er ekspert i dansk prosodi³⁷ har især udviklet den fonetiske beskrivelse af stødet, senest også med udnyttelse af

37. Se Kapitel III, s. 62 og note 45.

det store materiale fra projektet DanPASS³⁸. I hendes *Fonetik og fonologi* (2013) indgår en ajourført beskrivelse af stødet (kap. 11), hvori de seneste forskningsresultater (og specielt Hans Basbølls) er inkorporeret i en grundig, veldokumenteret og pædagogisk fremstilling. I Grønnum & Basbøll (2009) gøres der rede for nye udviklinger i brugen af stødet (sporadisk stød). I Grønnum, Vazquez-Larruscain, Basbøll (2013) gives en detaljeret påvisning af, at det danske stød hverken fonetisk eller fonologisk kan være et tonalt fænomen, således som det påstås af en række udenlandske forskere. Det påpeges, at det danske stød er knyttet til *stavelsen*, mens *ordtonen* som fx norsk-svensk Accent I og II er knyttet til *ord*.

Hans Basbøll (2013)³⁹ griber fat i et andet stød-problem, nemlig spørgsmålet om, **hvornår** man har stød, og **hvilke regler** der er for stød. Problemet løses elegant ved at vende spørgsmålet om⁴⁰. Idet det konstateres, at stød kun findes i *tunge stavelser* (dvs. betonedede stavelser med lang vokal eller kort vokal umiddelbart fulgt af en sonor konsonant)⁴¹, formulerer HB nu spørgsmålet således: Hvilke tunge stavelser har **ikke** tryk? På grundlag heraf udvikler HB sin *ikke-stød* model, hvor stødet bliver signal for bestemte morfologiske ord-strukturer. Hertil kommer *Leksikalsk Ikke-Stød*, der gør rede for stød-mangel i ord som *team*, *torsk*, og stødalternationen i *ven - vennen* etc.⁴². HB postulerer/formulerer på grundlag heraf et »ordskema«, som parallelliseres med Diderichsens sætningsskema, en teori, der åbner for vide sprogtypologiske perspektiver. HBs bidrag markerer et gennembrud i stødforskningen.

Som »elever« af Eli arbejder NG og HB ikke inden for en teoretisk ramme eller skole skabt af Eli. Eli skabte derimod et forsk-

38. DanPASS: Danish Phonetically Annotated Spontaneous Speech, et projekt, der er ledet af Nina Grønnum og finansieret af *Carlsbergfondet*.

39. Basbøll, 2013a, s. 137-148.

40. Jeg mindes, at en af de store Nobelprismodtagere i et fjernsynsinterview om »god forskning« fremhævede, at starten på et godt projekt er at stille det rigtige spørgsmål.

41. For en mere uddybende fremstilling henvises til Nina Grønnum, 2013, kap. 11.

42. HB påviser en række principper for endelsernes position i ordskemaet og disse positioners indflydelse på stød - ikke-stød. Eksempelvis kan *-en* (endelse for determination) fremkalde stød: cf. *ven - ven ?nen*. Det vil føre for vidt i nærværende sammenhæng at redegøre for de komplicerede principper i HBs »ordskema«.

ningsklima, videnskabelige aktiviteter, internationale netværk, som var fremmede for udvikling af nye tanker og ideer for forskningen.

Eli og glossematikken

Få har forstået og fortolket Hjelmslev så godt som Eli. Selv om hun med artiklen fra 1966 *Form and Substance* formodentlig havde ment at have sat punktum for sin fremstilling af Hjelmslev og glossematikken, var der fortsat bud efter hende, når Hjelmslev var under debat i Danmark og i udlandet. Det har medført, at man undertiden har anset hende for glossematiker, hvilket ingenlunde var tilfældet, og hvad hun også selv ved flere lejligheder afviste skarpt. Men hun undlod aldrig at gøre opmærksom på, hvor meget glossematikken og hendes deltagelse i *Lingvistkredsen* havde medvirket til at skærpe hendes forståelse for og opfattelse af sproglige fænomener. Generelt har Hjelmslevs indflydelse været af afgørende betydning for dansk lingvistik, men, nota bene, ikke som en *skole*, derimod, som FG udtrykker det »til en skoling i lingvistisk tænkning, som alle de fremragende danske lingvister der har haft mulighed for at deltage [i.e. i *Lingvistkredsen*] har haft umådelig meget ud af.« (FG, 1991, bd. 2, s.125). Sagt på en anden måde, generationer af danske lingvister i midten af det 20. årh. har for størstedelens vedkommende måttet forholde sig til Hjelmslevs sprogteori⁴³.

Så sent som i 90'erne kommer der to vægtige danske disputater om Hjelmslev, nemlig Michael Rasmussen⁴⁴, *Hjelmslevs sprogteori. Glossematikken i videnskabshistorisk, videnskabsteoretisk og erkendelsesteoretisk perspektiv*. Odense, 1992, og Frans Gregersen, *Sociolingvistikens (u)mulighed*. København, 1991.

I MRs bog er Eli flittigt citeret (det kan næppe undgås, når talen er om Hjelmslev), men udelukkende med henvisning til hendes skriftlige produktion. Da nu ikke Hjelmslev, men *Eli* er hovedpersonen i min fremstilling, vil jeg her koncentrere mig om den sidste

43. Sml. EFJ: »I doubt if there will be a Hjelmslev school. Danes are very individualistic.« (uk, 1952, KB).

44. Michael Rasmussen, f. 1952, adjunkt ved VUC Aalborg fra 1990.

afhandling, hvor Eli afgjort spiller en af hovedrollerne. Hos FG kommer Eli til orde også ved henvisninger til publikationer, men desuden ved talrige personlige referater fra *Linguistkredsen*, notater fra Elis arkiv i KB (i mange tilfælde eneste kilde), båndoptagede samtaler etc. FG havde som gammel elev af Eli et enestående forhold til hende, der fortsatte som et varmt venskab lige til Elis død⁴⁵. Under sit studium blev FG tvunget til at læse både Saussure og Hjelmslev foruden Nikolaj Sergevitj Trubetskoy, da han tog Eli Fischer-Jørgensens kursus i fonologi. FG husker, at han i den forbindelse gav udtryk for, at der var en del, han ikke forstod, i *Omkring Sprogteoriens Grundlæggelse* (OSG). Eli svarede karakteristisk for hende: »Det vil jeg da håbe. Nu har jeg arbejdet med den i 25 år, og der er temmelig meget *jeg* ikke forstår.«⁴⁶

FGs disputats er en problematiseret fremstilling af Hjelmslevs sprogteori med udgangspunkt i dens saussurianske oprindelse. FG gennemgår LHs produktion og betegner hans projekt som et *logisk projekt*, hvis mål var at give en *strukturtypologi*. OSG er fejlagtigt af eftertiden fokuseret som den endelige teori. Det er en af hovedteserne i FGs værk, at teorien ikke fik sin endelige udformning pga. indre stridigheder i *Linguistkredsen*, specielt LHs modsætningsforhold til Viggo Brøndal (»Brøndals forbandelse«), men også de dramatiske teoretiske diskussioner, især med Paul Diderichsen, samt indre begrænsninger i LHs teori og i strukturalismen. FG analyserer i den forbindelse det *strukturalistiske empiriproblem* (relationen *langue - parole*), hvilket fører ham til et opgør med *autonomibegrebet* og med troen på en homogen struktur. Hermed er vejen banet for hans forsvar (apologi) for en ny *sociolingvistik*, for hvilken det ikke er nok at studere sprogets liv i samfundet, men lige så vigtigt at studere samfundets liv i sproget. Dette er meget kort og skematisk (simplificeret, desværre) beskrevet, hvad FGs disputats går ud på⁴⁷. Det er imidlertid ikke FGs værk (som tidligere pointeret), der står i centrum for min

45. FG stod for en radiooptagelse om *Københavnerskolen* (Sproglaboratoriet 4. Marts 2010) optaget to dage før Elis død. Se herom s. 184.

46. FG, 2010, s. 93-97.

47. Det er beklageligt, at et så væsentligt og centralt bidrag til Hjelmslevforskningen ikke er oversat til engelsk eller fransk.

fremstilling, men derimod *Eli* i FGs værk. *Eli* bliver her en vigtig og undertiden eneste kilde til facts om Hjelmslev, hans liv og produktion, og *Lingvistikredsen*. Det er især i bd. II af FGs disputats, at *Eli* fremstår både som hovedaktør, men også som baggrundskommentator⁴⁸.

For min fremstilling er det vigtigt at fremhæve det indtryk af personen *Eli*, som man får igennem FGs beskrivelse af de voldsomme bråvallaslag, der udkæmpes i *Lingvistikredsen* i 30'erne og 40'erne. Dels oplever man *Elis* faste handle- og dømmekraft i hendes og Paul Diderichsens interventioner i konflikten (1942) mellem Viggo Brøndal og LH, hvor de ved en henvendelse til LH ønskede at opnå et kompromis mellem de to – med en uønsket effekt, også i lyset af Viggo Brøndals svære sygdom (se FG, 1991, bd. 2, specielt s. 119-120).

I diskussionen om *Grundtræk*⁴⁹ og publikationen heraf dukker nogle ganske markante forskelle mellem *Eli* og LH op. Det forholder sig sådan, at LH i 1949 er blevet meget syg af en akut infektion, og han foreslår derfor, at *Eli* går ind i sagen som skrivende: »Og det ligger hende åbenbart ikke fjernt« (FG, 1991, bd. 2, s. 191). *Eli* skriver til LH d. 11. august 1949⁵⁰ (FG, 1991, bd. 2, s. 191): »Det er svært at tage stilling til publikationsformen uden at have tænkt nærmere over det og set på det. – Men jeg tror nok det på en eller anden måde kunne laves således at man først meddelte den mere almene del af dit foredrag og derefter enten resten + indlæg fra Did. + mig, mest vel om henholdsvis stød og fortolkning af lukkelyd (+ latens), eller også, hvad der måske er bedre, gav disse afsnit i en slags diskussionsform. Hvis du helt har opgivet fremstillingen af stødet, er det jo lidt fjollet at bringe den in extenso og så tage den tilbage nogle sider længere henne. – Men jeg vil gerne se nærmere på det, når jeg kommer ind og så sende dig et foreløbigt udkast, og på grundlag af det lave det i foreløbig form. –« FG fortsæt-

48. Undertiden kan hun minde om koret i den græske tragedie, når hun med sin klare og rolige stemme skarpt fortolker de bråvallaslag, der udkæmpes i forgrunden.

49. Der refereres til et foredrag, som LH holdt i *Selskab for nordisk filologi* d. 28. og 30. November 1948 om det danske udtrykssystem (se FG, 1991, bd. 2, s. 177 ff.), et foredrag, hvor *stødet* var et af hovedproblemerne (se Kapitel IV, s. 115-116, samt dette kapitel, note 28.)

50. LHs arkiv, korrespondance med EFJ 1948-50.

ter: »Det er en sag der optager LH for han svarer allerede d. 13/8 at sådan en diskussion havde han ikke forestillet sig; han forestiller sig snarere en længere redegørelse for problemets forhistorie og for de løsninger, som er blevet foreslået men forladt og de løsninger »vi er blevet stående ved som de i hvert fald foreløbig bedste««. LH skriver følgende: »Det jeg (...) har imod diskussionsformen er at man derved giver indtryk af at der er forskellige subjektive opfattelser, og at emnet ikke er tilgængeligt for en objektiv videnskabelig behandling. (...)« FG konkluderer på grundlag af denne korrespondance: »Jeg tror dette brev er nøglen til en forståelse af hvad der gik galt i LH's lingvistiske liv. Det fremgår tydeligt at det er et problem for hans videnskabsteori at man skulle kunne være uenige om noget og samtidig alligevel være videnskabelige begge to eller alle tre.« (FG, 1991, bd. 2, s. 192). Den her beskrevne situation demonstrerer forskelligheder mht. Elis og LHs videnskabelige holdninger.

Efter læsningen af FGs disputats er det interessant at stifte bekendtskab med Elis opposition ved disputatsen (uk, 14. juni 1991, KB). Jeg vil her fremhæve nogle enkelte interessante punkter i hendes opposition. Det gælder først og fremmest forholdet Hjelmlev - Brøndal (»Brøndals forbandelse«). »FGs tese, at striden mellem Brøndal og Hjelmlev fik afgørende konsekvenser både for *Linguistkredsen* og for LHs produktion, især sådan at den gav Hjelmlev et traume eller blokering som forhindrede ham i at publicere sit hovedværk: den glossematiske teori« afvises af Eli: »for mig som kendte - og beundrede - begge parter, var denne magtkamp en rystende oplevelse (en tragedie).« Men: »FG dramatiserer - som i en spændende krimi (...) han *overdriver* betydningen (...) stridighederne kom aldrig frem på *møderne*. (...) Den saglige modsætning - havde en positiv virkning - medvirkede til at gøre *møderne* spændende og inspirerende. (...) *Linguistkredsens* møder har været kilde til inspiration for en hel generation af danske lingvister.« Endvidere påpeger Eli, at »Hjelmlevs sygdom viste sig meget tidligere (1949, og ikke, som FG siger det, 1960) - det var en hjerneforkalkning, som gav sig udslag i, at hans initiativ lammedes.« Endelig fremhæver Eli bl.a. i sin opposition, at FGs anvendte videnskabssociologiske metode er ny og original.

Hjelmslevs OSG blev relativt sent kendt internationalt pga. de sene oversættelser (se Kapitel III, s. 78-79). Særlig opmærksomhed har LHs værk fået inden for semiotikken, bl.a. i Frankrig ved A.J. Greimas⁵¹ og François Rastier⁵², i Danmark ved Per Aage Brandt⁵³, i Italien ved bl.a. Alessandro Zinna⁵⁴, Cosimo Caputo⁵⁵ og Romeo Galassi⁵⁶ 57.

I 1993 fejrede man 50-året for udgivelsen af OSG ved et symposium i San Marino 12.-14. oktober, organiseret af Alessandro Zinna (med deltagelse af bl.a. A. Martinet, F. Rastier, R. Galassi, Per Aage Brandt og Umberto Eco)⁵⁸. Eli var inviteret foredragsholder ved denne lejlighed og holdt et indlæg med titlen *Hjelmslev et le cercle linguistique de Copenhague*, op. cit., s. 25-36. Dette bidrag er i flere henseender bemærkelsesværdigt. Eli giver her oplysninger om Hjelmslev og *Lingvistikredsen*, hvoraf nogle er nye og ukendte for selv de indviede. Det kan ses som en fortsættelse og uddybning af de oplysninger, hun havde givet i tilknytning til FGs disputats og i den efterfølgende opposition. Jeg mener, man med rette kan betegne FG som katalysator for fremkomsten af dette indlæg. Under henvisning her til har jeg valgt at give et forholdsvis udførligt referat af Elis indlæg. Eli starter med at undskylde, at hun ikke taler om semiotik, hvori- mod hun vil koncentrere sit indlæg om *Lingvistikredsen* og dens betydning for medlemmerne: »Pour beaucoup de nous les séances du Cercle se sont empreintes dans notre mémoire comme les points culminants de notre vie scientifique.« (S. 28). Over for Rastier, der foreslår, at man skulle studere varianterne i LHs manus til OSG,

51. A.J. Greimas (1917-1992) er blandt de førende franske semiotikere.

52. François Rastier (f. 1945), forskningsleder ved det franske forskningsråd.

53. Per Aage Brandt (f. 1944), digter og sprogforsker.

54. Alessandro Zinna, elev af Umberto Eco, prof. ved universitetet i Toulouse.

55. Cosimo Caputo, prof. ved universitetet i Salento.

56. Romeo Galassi, f. 1945, prof. ved universitetet i Padova. Oprettet i 1995 *Circolo Glossematico*. Udgiver i 1998 sammen med Massimiliano Picciarelli en oversættelse til italiensk *Principi di grammatica generale* (con note autografe) af Louis Hjelmslev, *Principes de grammaire générale*, 1928.

57. Der henvises til de informative sider i Rasmussen, 1992, s. 52-54, vedr. *Receptionen af Hjelmslevs sprogteori i en række lande*.

58. Akterne fra symposiet blev udgivet i 1997 *Hjelmslev aujourd'hui*, ed. Alessandro Zinna, i serien *Semiotic and Cognitive Studies*, 5. Turnhout: Brepols.

fremhæver Eli Hjelmsevs eminente evne til at formulere sig. OSG blev faktisk nedskrevet på to måneder: »Donc, il n'y a pas de variantes à étudier.« (Op.cit., s. 29). Møderne i *Lingvistikredsen* skiftede efter Brøndals død karakter, fordi LH ikke længere havde »adversaires à sa taille« (s. 29). LH havde efter 1943, hvor OSG var skrevet, ikke længere behov for at diskutere sine generelle teorier. »Mais maintenant l'œuvre était plus ou moins achevée, et il était très sûr de sa valeur. – Selon lui la glossématique était la première théorie linguistique, car il considérait toutes les théories précédentes comme relevant de la philosophie et non pas de la linguistique, puisque sa méthode était infaillible, parce que objective, à quoi bon discuter?« (s. 29). – Eli omtaler dernæst FGs disputats og hans (if. Eli fejlagtige) hypotese om »Brøndals forbandelse«: »l'hypothèse que c'est la querelle avec Brøndal qui a été pour Hjelmselev une expérience si traumatique qu'elle lui a enlevé l'envie de publier sa théorie« (s. 32). Hun beretter, at begge havde ambitioner om at repræsentere »le primat de la linguistique danoise« (s. 33). Der var en konflikt allerede fra 1933, hvor kredsens publikationsudvalg på forslag af Brøndal havde nægtet at publicere Hjelmsevs artikel om *les corrélations linguistiques*: »Hjelmselev a senti ce refus comme une humiliation, et il ne devait jamais l'oublier« (s. 33). I 1942 var Brøndal alvorligt syg (han døde faktisk samme år), og sygdommen fik hans aggressivitet til at vokse: »Il a proposé au comité de restreindre l'influence du président en accusant Hjelmselev d'abuser de son pouvoir, ce qui était très injuste.« – »J'étais membre du comité pendant cette période, et j'ai ressenti cette querelle comme si tragique et si pénible que je n'ai jamais eu envie d'en parler« (s. 33), hvilket hun nu gør! Men da FG nu har beskrevet denne *querelle* i alle detaljer, må Eli præcisere sin mening om FGs hypotese om »les conséquences fatales de cette querelle«, idet FG antager, at det især er pga. denne *querelle*, at Hjelmselev ikke ville oprette en »skole«, og at det skulle være Brøndal, som har forhindret Hjelmselev i at publicere sin glossematiske teori: »je n'y crois pas du tout« (!) erklærer Eli. – Man må huske på, at FG er for ung til at have kendt Hjelmselev: »Or, pour ceux qui l'ont connu c'est une hypothèse invraisemblable.« Hjelmselev skelnede klart mellem det videnskabelige og det administrative: kritiske bemærkninger om hans forskning interesserede

ham ikke meget: »si les gens ne le comprenaient pas, tant pis pour eux« (s. 34), derimod var han sårbar over for kritik af sine administrative dispositioner: »Et c'est justement contre son administration que Brøndal avait dirigé son attaque« (s. 34). Eli fremhæver endvidere som et bevis mod FGs hypotese, at Hjelmlev skrev OSG (i 1943) *efter* »la grande querelle« med Brøndal.

I forbindelse med San Marino symposiet blev Eli præsenteret for Romeo Galassi, der beretter om mødet⁵⁹: »subito rimasi colpito dalla fermezza del suo sguardo dagli occhi chiari, una fermezza che lasciava trasparire un carattere forte e solido, che solo in parte contrastava con l'apparente fragilità fisica.«⁶⁰ [jeg blev omgående slået af den fasthed, som hendes klare blik udstrålede, en fasthed, som afslørede en stærk og viljefast karakter, som kun delvis stod i modsætning til hendes tilsyneladende skrøbelige ydre.]

Under inspiration af dette møde beslutter Romeo Galassi at oprette *Circolo Glossematico* i Padova i 1995 med Eli som ærespræsident: »Coei che rappresenta tutt'ora oltre che la »memoria storica« della nascita e dello sviluppo della Glossematica anche il »centro« di una meditazione »critica« di quello stesso impianto teorico.« (Op.cit., s. 7).

[Hun er den personlighed, der fortsat repræsenterer den historiske *erindring* om glossematikens opståen og udvikling, men samtidig også en central person for kritisk refleksion over dens teoretiske grundlag.] I den anledning deltog Eli i et seminar i Padova i maj 1995. Eli holdt to foredrag, nemlig et baseret på Hjelmlev-artiklen fra 1966 *Form and substance in glossematics*⁶¹ samt *Vowels and colours*⁶². De

59. 2006, s. 7-8.

60. Af Elis dagbogsnotater fra San Marino fremgår bl.a.: » ... forstod ikke det italienske - og høreapparatet fungerede ikke (...) ved middagen sad jeg over for Per Aage Brandt - meget charmerende. Vi snakkede i flere timer. (...). 13.10. om aftenen sammen med danskere, P.A. Brandt, Michael Rasmussen - samt Rastier og en belgier (...). 14.10. foredrag (...) mit eget causeri ... det gik godt, tror jeg, men en del var rejst, bl.a. Umberto Eco. Ham fik jeg kun vekslet et par ord med.«

61. Se Kapitel IV, s. 122-124.

62. Denne artikel blev første gang trykt i *Take Danish - for instance. Linguistic Studies in honour of Hans Basbøll*, 2003, s. 83-97. Denne artikel behandles senere i dette kapitel, se s. 188-189, da den ikke handler om hverken Hjelmlev eller glossematikken. Måske

blev udgivet i akterne fra seminaret, se note 58⁶³. Forud for publikationen af akterne besøgte Inger-Marie Willert Bortignon⁶⁴, på opfordring af Romeo Galassi, Eli i Virum i august 2005. Indholdet af deres samtale er gengivet i akterne, 2006, s. 11-17. Eli var glad og stolt over den italienske hæder, samtidig med at hun, som hun betroede mig, fandt det lidt pudsigt at være ærespræsident for en glossematisk forening!⁶⁵

Elis sidste bidrag til fremstillingen af Hjelmlev og *Lingvistikredsen* var en radioudsendelse i serien *Sproglaboratoriet* med titlen *Københavnerskolen*^{66 67}, optaget d. 25. februar 2010, to dage før Elis død, d. 27. februar. Den blev udsendt d. 4. marts og afsluttet med en nekrolog. Udsendelsen var tilrettelagt af Christoffer Emil Bruun, og medvirkende var Frans Gregersen og Eli Fischer-Jørgensen. Eli beretter her i korte indlæg, men med en imponerende fast og klar stemme om sin indtræden i *Lingvistikredsen*. Hun var træt af traditionel sprogvidenskab og fonetik (!). Men i *Lingvistikredsen* fandt hun et nyt syn på sprogets natur og forbindelsen mellem sprog og tanke. Hjelmlev og Brøndal var blændende og velformulerede: det var en æstetisk nydelse at høre dem diskutere. Hun opfattede forskellen mellem de to som frugtbar. Om Hjelmlevs glossematik siger hun, at den var »frygtelig abstrakt«. Om sig selv som 99-årig siger hun: »Jeg kan ikke forstå mine egne artikler mere. Man tænker ikke så skarpt og klart - som da man var ung.«

holdt hun den for at pointere over for publikum, at hun *ikke* var glossematiker, men optaget af andre teorier.

63. EFJ, 2006, s. 19-48 og s. 49-64.

64. Inger-Marie Willert Bortignon, se note 23.

65. Romeo Galassi skrev efter Elis død et smukt mindeord om hende *Grave perduta nel mondo della linguistica* [Et alvorligt tab for den lingvistiske verden] på AISSs (Associazione italiana studi semiotici) hjemmeside (Galassi, 2010), se også dette kapitel, s. 206-207.

66. <http://www.dr.dk/P1/Sproglaboratoriet/Udsendelser/2010/03/04125341.htm>

67. Vedr. betegnelsen *Københavnerskolen*, cf. Eli: »Outside Denmark one often talks of a »Copenhagen School of Linguistics«, but such a school can hardly be said to exist. It is quite true that many Danish linguists are more or less influenced by glossematics, but there are nevertheless such clear differences among them that they cannot be said to constitute a school in the same way as the Prague phonologists, or even the post-Bloomfieldians (...). « (EFJ, 1975b, s. 114).

Tryk

Tryk i ældre dansk. Sammensætninger og Afledninger. Historisk-filosofiske Meddelelser 84. Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab. Reitzels Forlag. København 2001. 516 s.

Arbejdet, der oprindeligt var planlagt som disputats, blev påbegyndt i fyrrerne. Emnet: trykfordelingen i sammensatte ord i ældre dansk fra 1600 til 1900, var valgt under inspiration af Louis Hammerichs bog *Zur deutschen Akzentuation*, 1921, hvor der bl.a. fremsættes en teori om hollandsk indflydelse på trykfordelingen i danske sammensatte ord, som EFJ på daværende tidspunkt ikke fandt ganske overbevisende. LH var lærer for EFJ under hendes tyskstudium. Siden var hun en kort tid ansat som undervisningsassistent for ham. Efter LHs bog stiftede hun bekendtskab med svenskeren Axel Kocks teorier fra slutningen af det 19. årh., if. hvem det var langt almindeligere end nu at lægge trykket på andet led i sammensatte ord i ældre nordiske sprog, en antagelse hun fandt det nødvendigt at udforske nærmere. (Det drejer sig eksempelvis om ord som *rigsdaler*, *mismodig*, *korsfæste*, *lykønske*). EFJ foretog derfor en gennemgang af alle danske grammatikker og metriske lærebøger, som fandtes på Universitetsbiblioteket fra kort før 1600 til 1900. Senere benyttede hun lejligheden, under et besøg i Holland i 1947, til at gennemse ca. 50 grammatikker fra det 17. årh. og frem, samt et tilsvarende antal dialektbeskrivelser, suppleret med gennemgange af adskillige metriske tekster.

Arbejdet og planen om at gøre det til en disputats blev opgivet omkring 1950, bl.a. fordi Hjelmlev, som EFJ på daværende tidspunkt var ansat under som lektor i fonetik, fandt arbejdet for filologisk til at berettige til en ansættelse som lektor i fonetik. Hun påbegyndte derfor et andet disputatsprojekt (en eksperimentalfonetisk undersøgelse af danske lukkelyd), der på et fremskredent stadium måtte afbrydes pga. en hjernerystelse⁶⁸.

I årene efter sin pensionering, specielt i halvfemserne, fandt EFJ imidlertid anledning til at genoptage og afslutte dette store arbejde, som i mellemtiden ingenlunde var af forældet forskningsmæssig aktualitet. Som bibliografien klart vidner om, har hun ajourført arbej-

68. Se Kapitel III, s. 60.

det med senere udkomne forskningsresultater af relevans for arbejdet, samtidig med at hun i begyndelsen af halvfemserne fremlagde dele af sine resultater ved foredrag i Danmark, Sverige og Tyskland.

Allerede ved starten af forskningsforløbet havde EFJ assistance af daværende stud. mag. Niels Ege⁶⁹, som fra 1945 fulgte hendes fonetikundervisning. NE hjalp bl.a. med udskrift af eksempler fra det store materiale i Høysgaards arbejder. Men mag. art. NEs indsats blev afgørende for, at den endelige publicering af projektet i 90'erne kunne realiseres, idet han på grundlag af EFJs håndskrevne manuskript udarbejdede en trykklar sats. I sit *Forord* retter Eli da også en tak til NE: »En særlig varm tak vil jeg rette til mag. art. Niels Ege, hvem det er lykkedes ved en meget selvstændig, kyndig og omhyggelig indsats at omforme et meget kompliceret, inkonsekvent og rodet manuskript med utallige næsten ulæselige håndskrevne rettelser og tilføjelser til en typografisk klart og overskueligt opsat tekst til direkte fotografering.«⁷⁰

Smudsomslagets forside fremtræder smukt med Elis tegning af de gamle universitetsbygninger, hvor Jens Pedersen Høysgaard havde sit virke. På indersiden har Eli valgt at placere sine tegninger (efter samtidige forlæg) af Anders Arrebo, Erik Pontoppidan og Rasmus Rask.

Afhandlingen omfatter efter *Forord* og *Indledning* 6 kapitler, hvoraf de 5 første er en detaljeret gennemgang af grammatiske og metriske værker på dansk 1600-1900, mens kapitel 6 omfatter *Sammenfatning og Forklaringsforslag*. Bemærkelsesværdig er bl.a. den omhyggelige præsentation af de enkelte forfattere, hvor der gøres rede for deres sproglige afstamning, fx mht. dialekt, uddannelse, påvirkning fra forældre etc. Således er der eksempelvis fine portrætter af

69. Niels Ege (1927-2002), var mag.art. i lingvistik, og i en årrække ansat som lektor ved Institut for Lingvistik, hvor han var en højt afholdt underviser. Han lærte EFJ at kende gennem sin bror »Palle«, alias Jens Ege (se Kapitel III, note 98, samt dette kapitel, s. 190-191). Jens Ege kommenterer: »Niels havde vist ikke helt forestillet sig opgavens omfang, da han tilbød at renskrive *Tryki ældre dansk*. EFJs håndskrift var ofte ulæselig, og sprogligt måtte han også gøre uklarheder forståelige«. Se endvidere om Niels Ege, Kapitel III, note 21.

70. En stor indsats ved korrekturlæsning og kontrol af tabeller er udført af cand. mag. Boel Bøggild-Andersen.

Anders Arrebo (1587-1637), kaldet »den danske digtekunsts fader« og Jens Pedersen Høysgaard (1698-1753) »vores største og mest originale sprogforsker før Rask«. Resultaterne af sammenligning mellem trykforhold i de forskellige tekster og hos de forskellige forfattere anføres i illustrativ skemaform.

Arbejdets store værdi ligger utvivlsomt i den omfattende dokumentation, der fremlægges, en gave til den forsker, der vil gå videre i beslægtede undersøgelser⁷¹. Der er interessante diskussioner med andre forskeres antagelser, som fx svenskeren Axel Kocks teorier fra slutningen af det 19. årh., samt Brink og Lund, 1975. Som forklaringskriterier for andetledstryk anføres rytmiske tendenser, »præstedtale« af kirkelige ord, hvor latin kan tænkes at have haft en vis indflydelse (*velsigne, korsfæste, opstandelse*), ligesom salmer, hvor sammensatte verber optræder i en stilling, der kræver en betonet stavelse (»For den konge at oplede, for den konge at tilbede«).

Det var givet en stor tilfredsstillelse for EFJ, at dette værk blev afsluttet. Hun har ved flere lejligheder, mundtligt og skriftligt, givet udtryk for sin glæde og stolthed over denne publikation⁷².

Der foreligger mig bekendt mindst to anmeldelser af *Tryk*. Den ene er skrevet af den danske editionsfilolog, amanuensis Vibeke Arendse Pedersen (specialist i dansk folkevisekultur), 2002, s. 203-207. Det er en omhyggelig og meget positiv anmeldelse, der bl.a. fremhæver, hvorledes den klare afsnitopdeling i bogen samt »det lette og flydende sprog« gør, at bogen eller dele heraf kan læses med udbytte, ikke blot af specialister, men også af alment interesserede læsere.

Randi Alice Nilsen, amanuensis ved universitetet i Trondheim, har 2004, s. 60-62, publiceret en anmeldelse af *Tryk*, som er meget

71. Typisk for EFJ gør hun i forbindelse med påvirkning fra latin via oversættelser opmærksom på, at her ligger »et oplagt disputatsemne for en latinkyndig nordisk filolog« (s. 396, note 182).

72. På det tidspunkt, hvor bogen udkom, var jeg ansat i en stilling i Rom. Så snart Eli havde bogen i hånden, ringede hun min mand op og bad ham om snarest at se forbi Virum for at få et eksemplar, som han kunne overbringe mig i Rom ved første lejlighed. Min mand, der satte stor pris på Eli og holdt af en passiar med hende, efterkom straks invitationen, og den følgende weekend modtog jeg med stor beundring Elis forfattereksemplar af værket.

positiv. Specielt påpeger hun den velorganiserede fremstilling, som bevirker (ligesom fremhævet af VAP), at bogen kan læses »in smaller portions« og er anvendelig som referenceværk.

Vowels and colours

Vowels and colours, in *Take Danish – for instance. Linguistic Studies in honour of Hans Basbøll*. University Press of Southern Denmark, 2003, s. 83-97⁷³ 74.

Emnet for denne artikel, synæstesi⁷⁵ mellem vokaler og farver, optog Eli gennem næsten hele hendes karriere. Hun har i mange af sine publikationer berørt temaet⁷⁶, men først med denne lille smukke artikel giver hun en oversigt over resultaterne af de iagttagelser og eksperimentelle undersøgelser, hun har foretaget gennem tiden. Igangværende for interessen var hendes læsning af Roman Jakobson *Kindersprache, Aphasie und allgemeine Lautgesetze*. Uppsala, 1941, som hun præsenterede i *Linguistkredsen* d. 26. februar 1942 – en præsentation, som blev udgivet i *Bulletin du Cercle Linguistique de Copenhague*, 1940-41, 7. Année, s. 31-39 (først publiceret i 1946)⁷⁷. RJ kommer i dette arbejde bl.a. ind på den association mellem bestemte farver og lyd, som synes at være påfaldende, næsten generelle almenmenneskelige fænomener⁷⁸. »Now Roman Jakobson (1940: 66ff.) suggests that there is a perceptual correspondence between the vowel triangle and the colour triangle (...). In Jakobson's opinion this should not be taken to be simple correspondences, but as a testimony of common dimensions for sight and hearing.« (EFJ, 2003, s. 86). RJ kommer også ind på lignende iagttagelser vedr. konsonanter og farver. Dette får Eli til allerede i 40'erne at starte forsøg med sine studerende, som synes at bekræfte RJs antagelser for så vidt angår voka-

73. Også publiceret i Galassi, 2006, s. 49-64. Se dette kapitel, s. 183-184.

74. Eli holdt i efteråret 1980 en forelæsningsrække over sammenhængen mellem opfattelsen af lyd og farver.

75. *Synæstesi*: betegnelse for at en bestemt sansepåvirkning associeres med en sansepåvirkning fra et andet sanseområde, typisk vokaler, toner og farver.

76. Bl.a. i 1978b, s. 80-90.

77. Se Kapitel II, s. 37-38.

78. RJs teorier bliver senere udviklet i Jakobson, Fant and Halle, 1952, og efterfølgende i Jakobson and Halle, 1956.

lerne, mens konsonanterne giver mindre overbevisende resultater. Det er morsomt at iagttage, hvordan denne positive og livlige anmeldelse i virkeligheden i højere grad gør rede for anmelderens resultater end for RJs arbejde! Men hvorom alting er, så har RJs oplevelse af lingvistiske fænomener i en større kognitiv ramme været afgørende for Eli⁷⁹.

Eli genoptager med et større antal forsøgspersoner (100-150) sine undersøgelser i årene 1949-1951 (mørke – lyse vokaler) og 1952-1954 (vokaler og farver) samt i 60'erne. Man oplever her den superomhyggelige empiriker på arbejde. Således vælger hun forskellige fagligt orienterede forsøgspersoner fra hhv. filologi og psykologi. Metodisk har man ved tidligere forsøg valgt spørgeskemaform, hvilket giver anledning til tvivl, om associationerne gælder det trykte bogstav eller lyden. Nu er det Elis båndede udtale (alternerende med en herrestemme), der er udgangspunkt for spørgsmålene. En anden fejlkilde kan være navnet på farven, og Eli vælger derfor et farvekort uden farvebetegnelser, hvor farverne er markeret med romertal. Forsøgene gentages i to følgende test med samme gruppe, med 5-14 dages interval. Der er i skemaform gjort rede for resultaterne af Elis undersøgelser, som viser nogle klare tendenser. Elis undersøgelser vedrører kun dansk, men lignende undersøgelser er foretaget for fransk og engelsk. Endvidere foreligger resultater vedr. vestafrikanske og østasiatiske sprog, der bekræfter den generelle tendens til at associere lyd og farver.

I et afsluttende afsnit omtaler Eli foreliggende fortolkninger af den konstaterede tendens, som iøvrigt har været genstand for psykologiske eksperimenter, mens der fra lingvistisk side kun i begrænset omfang har været forsøg på fortolkninger. Hun fastslår derpå: »It is impossible within the frame of this article to go into details concerning these general questions, but it should be kept in mind that the problem of vowels and colurs is only a small part of a much broader field of study.«

79. Se EFJ, 1997b, s. 13-28.

Interneringskartoteket⁸⁰

Eli Fischer-Jørgensen & Jens Ege, *Interneringskartoteket. Om Carsten Høeg og hans gruppe under besættelsen*. Museum Tusulanums Forlag 2005.

Efter det store arbejde med færdiggørelse og udgivelse af *Tryk* var der endnu et meget vigtigt arbejde, der skulle fuldføres: »Der skulle ristes en rune for Høeg. Det hastede, dels pga. Elis alder, men også for at rette op på den negative beskrivelse af kartoteket, som opstod i årene efter krigen. Eli havde efter befrielsen deltaget med engagement i debatten om retsopgøret, hvor hun utrætteligt forklarede, at der af modstandsbevægelsen var gjort, hvad der var menneskeligt muligt, for en anstændig afregning med kollaboratørerne. Det generede Eli, at ingen skrev om Carsten Høegs enestående indsats.«⁸¹

»Trods professor Høegs bestræbelser på at være systematisk og yde alle retfærdighed skulle retsopgøret efter befrielsen i 1945 vise sig at blive langt mere voldsomt end modstandsfolkene bag interneringskartoteket havde forestillet sig. – Det pinte Carsten Høeg meget at have haft medansvar for stikkerlikvideringen, og måske var det medvirkende til hans alt for tidlige død.« (Eli, i interview i Universitetsavisen, 13, 2005).

Eli kontaktede med henblik på denne opgave »Palle«, alias Jens Ege, og foreslog, at de sammen skulle skrive bogen om Carsten Høeg og interneringskartoteket. Der havde siden krigens afslutning i forbindelse med forskellige mindehøjtideligheder været kontakt mellem gruppens medlemmer, og enkelte havde berettet om deres oplevelse af arbejdet med kartoteket. I den forbindelse havde »Palle« i 1970 rundsendt sine dagbogsnotater fra perioden.

I 2003 var de fleste af gruppens medlemmer døde. Eli og Jens Ege blev enige om at dele arbejdet med manuskriptet, således at de i fællesskab udarbejdede de fleste afsnit i hovedteksten, mens Eli stod for omtalen af Carsten Høeg og gruppens øvrige medlemmer,

80. Se den tidligere omtale af gruppen og dens arbejde Kapitel III, s. 86-90.

81. Ordene er Jens Eges ved en privat samtale 2.maj 2011 samt fra hans tale ved Elis bisættelse 6. marts 2010 (uudgivet manus).

og Jens Ege, ud over dagbogsnotaterne, stod for afsnittene om transporterne og bidragene fra gruppens hjælpere. Endelig bidrog Carsten Høegs datter, Mette Konow, med et meget smukt afsnit om sin far (s. 71-83).

Som historisk kildemateriale er redegørelsen for Høegs retningslinier for opbygningen af interneringskartoteket (s. 9-16 og s. 22-28) yderst interessant. Men det mest levende og spændende bidrag er utvivlsomt Jens Eges dagbogsnotat (s. 135-162) om en engageret og idealistisk ung mands anstrengende og farefulde færd som cykelbud for modstandsbevægelsen med transport af farlige oplysninger fra gruppen til forskellige destinationer i København.

Bogen blev præsenteret ved en reception på Københavns Universitet 7. oktober 2005, en begivenhed, der blev omtalt i Universitetsavisen, 13, 2005. Siden fulgte flere positive anmeldelser.

Under udarbejdelsen af bogen besøgte jeg ret ofte Eli⁸², og hun berettede løbende om arbejdet med manuskriptet. Også Jens blev meget omtalt – han var sysselsat med adskillige opgaver, næsten som cykelbudet »Palle«. Han blev sendt på Det Kongelige Bibliotek, han fotokopierede, han sendte breve ud osv. Jeg havde aldrig mødt Jens, og så ham heller ikke i den periode, men pudsigt nok – selv om jeg da måtte kunne gøre mig et skøn over hans alder – havde jeg dannet mig et indre billede af ham som en ung frisk fyr, klædt i cowboybukser (svarende til »Palle«). Jeg blev meget overrasket, da jeg senere traf ham »live« (det var ved Hans Basbølls mindeforelæsning over Eli i *Videnskabernes Selskab* 10. marts 2011) og kunne konstatere, at Jens Ege var en ældre, nobel og distingveret herre⁸³. Det er yderst bemærkelsesværdigt, at de to brødre Jens og Niels Ege har medvirket så afgørende for publikationen af Elis to sidste store arbejder.

82. Jeg kom tilbage til Danmark fra Rom i 2003, og i 2005 flyttede min mand og jeg til Frankrig, desværre således, at vi ikke nåede at deltage i receptionen på universitetet.

83. Som formand for *Danske Veteraner 1940-45* modtog Jens Ege 2. oktober 2013 *The Raoul Wallenberg Centennial Medal*.

Flygtningehjælpen

Efter sin pensionering havde Eli større mulighed for at engagere sig socialt. Et emne, der optog hende meget, var flygtningeproblematikken og herunder ikke mindst de sproglige og kommunikative vanskeligheder, der var forbundet med flygtningenes situation. Hun var medlem af *Lyngby Netværksgruppe* (oprettet 1998) under *Flygtningehjælpen*. I den forbindelse udarbejdede hun pjecen *Vanskeligheder i dansk udtale*, 2002.⁸⁴ Ved sit engagement i flygtningehjælpen var Eli blevet opmærksom på, hvor vigtigt det sproglige og især udtalen af dansk var ved integrationen af flygtningene⁸⁵. Hun skrev et debatindlæg om det i *Politiken* (2002): *Dansk er svært at lære*: »Dansk er et vanskeligt sprog at lære, og det beror især på udtalen. (...) hvad hjælper det at udlændinge har lært mange gloser og vendinger, hvis man ikke kan forstå hvad de siger! (...) Nogle lærere regner med at en bedre udtale vil komme af sig selv, når eleven efterhånden får hørt mere dansk. Men det er en fatal misforståelse. Det er en almindelig erfaring at hvis man ikke lærer en nogenlunde korrekt udtale i starten, lærer man det aldrig. Har man først fået dårlige udtalevarer, er de meget vanskelige at ændre.« Hun retter derfor en opfordring til Bertel Haarder, der på det pågældende tidspunkt netop var blevet minister for udlændingespørgsmål til at nedsætte et udvalg af kompetente personer til kritisk at gennemgå det eksisterende undervisningsmateriale i dansk for udlændinge, sortere det uegnede fra og gerne udvide materialet om dansk udtale: »Det ville være et godt bidrag til integrationen.«⁸⁶

Men Eli lod det ikke blive ved debatindlægget. Hun udarbejdede den føromtalte pjecce. Den var beregnet på medlemmerne af *Flygtningehjælpen* som et redskab til at rette udlændingenes udtale. I sidste del af hæftet gives en kort redegørelse for særlige vanskeligheder

84. Manuskriptet er renskrevet af Boel Bøggild-Andersen, oktober 2002.

85. If. Niels-Jørn Dyhr gav Eli gratis privatundervisning i dansk til flere, »fx fulgte hun en iransk kvinde i flere år og hjalp hende til at blive færdig som sygeplejerske« (NJD i privat brev til mig 18. januar 2014).

86. If. FG gav Elis initiativ anledning til, at Ministeriet for Flygtninge og Indvandrere bestod et ph.d.-stipendium, som resulterede i en oversigt ved Katrine Kirk over dansk udtale (Kirk, 2008).

for dem, der taler somali, persiske hovedsprog i Afghanistan og arabisk samt et tillæg for vietnamesisk talende. Fremstillingen er meget systematisk udarbejdet med brug af en forenklet terminologi. Det fremhæves generelt, at man fremfor at indøve enkeltlyde skal sætte på små sætninger i naturlig rytme. Vedrørende *tryk* gør Eli opmærksom på, hvor meningsforstyrrende det kan være, hvis man lægger trykket på et forkert sted i ordet. Vedr. *stødet* forklares det, at det på den ene side ikke er så vanskeligt at lære: »Det ligner den lyd man giver når man anstrenger sig (så lukker stemmeridsen), fx når man løfter noget tungt.« På den anden side er der dialekter i dansk, hvor man ikke har *stød*: »Så danskere er vant til at *stødet* kan mangle, og det plejer ikke at forstyrre forståelsen. Man skal ikke gøre for meget ud af det, for man risikerer så at udlændinge bruger en masse *stød*, hvor de ikke hører hjemme, og det virker lige så forstyrrende som mangel på *stød*.« (S. 12-13).

Eli og jeg drøftede flere gange spørgsmålet om vigtigheden af udtale ved fremmedsprogsindlæring, idet jeg selv som tidligere fremmedsproglærer havde været optaget af problemet. Eli beretter senere (i brev af 3. juni 2008), at hendes initiativ med hæftet om vanskeligheder i dansk udtale ikke var blevet særlig godt modtaget i gruppen: »Min egen gruppe har iøvrigt ikke været særlig interesseret (Det var fra starten et personligt initiativ fra mig). Flere har syntes, at den ikke var populær nok. Det er en ret broget forsamling (nogle seminarister eller pædagoger, en enkelt zoolog, en ingeniør, en tekniker og adskillige hvis job jeg ikke kender).«

D. 15. februar 2008 havde Eli skrevet til mig: »Jeg overvejer nu at skrive en lille pjece om problemer og misforståelser på grund af kulturforskelle til brug for vores nye medlemmer af flytningehjælpegruppen. Har du eventuelt et bidrag?« Hun begrundede det i et senere brev med at »nogle af os var chokerede over, at flere af de nye hjælpere mente, at man bare skulle sige »sådan gør man ikke i Danmark«, og så var *det* klaret.« Jeg skrev på Elis opfordring et lille bidrag *At forstå misforståelser. Lidt om forståelse på tværs af kulturer* (4-5 sider, uddgivet manus). Eli blev glad for mit bidrag, så glad, at det brev hun var igang med at skrive til mig, som var planlagt til at være et kort brev, blev et ret langt brev: »men så blev jeg så optaget af problemerne og blev snakkesalig.« (3. juni 2008). Jeg vil kort citere

nogle passager om emnet i Elis brev: »Det jeg foreløbig har gjort udkast til er derfor mere populært; jeg har tænkt mig at det også skulle kunne læses af nogle af de mest intelligente flygtninge. Jeg har bl.a. undgået for mange fremmedord og indviklet syntax. Foreløbig har jeg lavet et kapitel om hilse- og tiltaleformer og almindelig høflighed. Men der skal også være et afsnit om fx familiens betydning, problemer på arbejdspladsen, og mere specielle problemer som *ironi*, seksualmoral o.l. med eksempler fra flere lande, også nogle med pudsige skikke. Jeg har skrevet en del om at komme til tiden, og lære at sige *nej*, hvad der af mange betragtes som meget uhøfligt. I stedet siger de fx *ja* til at deltage i en udflugt, men de kommer bare ikke. – En del af det du nævner, bekræfter problemer, der bekræftes af adskillige, og det gør det vigtigt for mig at gøre en del ud af det. – Men der er også noget, kun du nævner, fx mimik og gestikulering. – Det vil jeg nævne, men samtidig skrive, at man kan komme til at virke unaturlig og uægte. (...) Tiltrækkende unge danske piger skal også være forsigtige med at smile for meget til unge mænd fra sydligere lande. Det kan blive misforstået (det har en i gruppen oplevet). Det sproglige har jeg skrevet om i indledningen. – Problemet med ikke at gå lige til sagen, men begynde med mere almen snak, vil jeg også nævne, og flere har også været inde på det. – Mere specielle problemer er, at fødder ofte anses for urene. I asiatiske lande er det fx meget uhøfligt at sidde med benene over kors, så den anden kan se skosålen, for ikke at tale om den høflighedsregel (som dog er ved at gå af brug), at man ikke må rage højere op end en overordnet og derfor må krybe forbi ham, hvis han sidder ned. – Det du nævner om tortur og dens følger, har ingen andre nævnt. Det skal naturligvis med, men meget kortfattet. Iøvrigt må jeg holde en pause med arbejdet, nu da jeg er faldet og har slået hovedet ...«.

Eli var klart meget optaget af emnet, men det var det sidste, hun skrev til mig om det. Det er min opfattelse, at hun ikke kom videre med det, og jeg har faktisk ikke i hendes efterladte papirer fundet udkast til denne pjece.

Set fra Kvinderegensen

Elis interesse for Kvinderegensen fortsatte gennem årene. Således bidrog hun i 1992 i anledning af Kvinderegensens 60-års jubilæum med en meget smuk artikel *Vore formødre (1932-1992 Kvinderegensen gennem 60 år* ved Inge Lise Pedersen og Birgitte Regenbergs, s. 9-23) om de tre medlemmer af det første eforat, der havde betydet mest for Kvinderegensen, nemlig Eli Møller, Aslaug Møller og Valfrid Munch-Petersen.

I anledning af kollegiets 75-års jubilæum (2007) blev der produceret en dokumentarfilm *Set fra Kvinderegensen* om kollegiets historie af Palle Demand og Morten T. Steinbach. Eli fortæller levende og med en vis humor om livet på kollegiet iblandet små morsomme anekdoter. Desuden medvirker bl.a. Nils Malmros, hvis mor Eli Cold, som tidligere omtalt, tilbragte tre år på Kvinderegensen, og som var Elis bedste veninde i den periode (se Kapitel II, s. 23-24, note 20).

Elis indsats i videnskabens verden

Eli var en stor forsker af internationalt format. Få forskere har som hun formået at være aktiv og anerkendt igennem mere end syv decennier.

Ofte omtales Eli som *fonetiker*. Omend mange af hendes publikationer vedrører fonetiske emner, rækker hendes kapacitet dog langt ud over fonetikken. Hun er klart en *almen sprogforsker*, hvis produktion omfatter emner som fx dialektgeografi, sproghistorie, sprogpsykologi, sammenlignende sprogvidenskab osv. Det betyder også, at hun formår at placere de fonetiske forskningsresultater, som hun meddeler i sine arbejder, i en bredere sprogteoretisk ramme.

En stor del af publikationerne i Elis bibliografi er *anmeldelser*. Anmeldelserne, skriftlige og mundtlige (som fx i *Lingvistikredsen*) var lige fra starten en vigtig del af hendes videnskabelige kommunikations-

form⁸⁷ ⁸⁸. Gennem sine anmeldelser har Eli bidraget til at udbrede kendskabet til vigtige internationale publikationer på et tidligt tidspunkt. Ved sin klare, analytisk-kritiske evne har Eli bidraget til at fremhæve videnskabelige arbejders positive og negative sider.

Idet jeg i det foregående har karakteriseret en lang række af Elis vigtige arbejder, vil jeg her begrænse mig til atter at fremhæve *Trends*, hendes hovedværk, hvis kvaliteter rager langt ud over, hvad en gennemsnitsdoktordisputats kan bibringe videnskaben. Den omfattende viden, der er nedlagt i dette værk, er til dels frugten af Elis anmelderaktivitet. Værket er ikke blot videnskabsformidling på højt niveau, men samtidig en dybtgående kritisk analyse af sprogvidenskabens historie og teorier i de første 70 år af det 20. århundrede⁸⁹.

Metodisk var Eli skolet i den strukturalistiske tænkningens form i bredeste forstand, som hun eminent forenede med sin *empiriske* tilgang til det videnskabelige stof. Hun bekendte sig ikke til nogen skole, hun var *sig selv*. I hendes portrættering af forskere i *Trends* fornemmer man en tydelig forkærlighed for de forskere, der var sig selv.

Som jeg tidligere har skrevet om »Eli-elever« (som Hans Basbøll og Nina Grønnum, se s. 176-177, men det gælder også for Frans Gregersen), så har Eli ikke dannet *skole* i traditionel forstand ved at forme sine elever efter sin egen videnskabsopfattelse. Hendes »elever« er ikke Eli-kloner, men forskere, der har udviklet deres personlige forskningsbane og -stil. Det forskningsklima, Eli skabte, var netop fremmende for udvikling af nye tanker og ideer inden for forskningen.

87. Jeg mindes fra min personlige universitetskarriere, hvorledes en emsig institutleder foreslog, at anmeldelser ikke skulle have plads i instituttets rapport over medarbejdernes forskningsaktiviteter. Det lykkedes til alt held at gøre vedkommende klart, at anmeldelser ikke blot var et vigtigt led i den enkelte forskers videnskabelige formning, men også et væsentligt element i instituttets forskningsprofil og -kommunikation udadtil.

88. *Jeg er jo i første række kritisk begavet, ikke spontant kreativ. Jeg får ideer ved at læse om andres undersøgelser og derved konstatere ting, der trænger til nærmere undersøgelse og analyse.*

89. FG beretter: »Jeg spurgte hende engang, hvordan hun dog kunne huske alt det stof, der indgik i *Trends*.« Det kan jeg heller ikke, men jeg tror det der bliver hængende er det vigtigste – det skriver jeg så.«

Eli var generelt den *individuelle forsker*, hun foretrak at arbejde hjemme⁹⁰, når der skulle arbejdes alvorligt, siddende ved skrivemaskinen ved det store spisebord, med udsigt til den elskede have. Forskningen kunne her let afløses af akvarelmaleriet, når hjernen trængte til afveksling. Hun sagde, at det havde samme virkning, som når man kørte et rensbånd gennem skrivemaskinen.

Men hendes stærke engagement i empirisk, fonetisk forskning og den tekniske udvikling inden for fonetik, den stigende mængde af faglitteratur, medførte et indlysende behov for *teamwork*, som hun naturligt og klart demonstrerede sin evne til at iværksætte.

Et gennemgående træk i Elis forskningsaktivitet var den konstante relation til hendes undervisning. Det var et oplagt udslag af hendes videnskabelige kommunikationsform. Det at hun hele tiden havde det pædagogiske og videnskabsformidlende for øje (også som en moralsk forpligtelse) giver hendes fremstillingsform en enestående *klarhed* (*jeg har haft en vis evne til klar fremstilling, som gjorde et vanskeligt stof tilgængeligt*).

I kraft af Elis holdning til forskningen indtog Institut for fonetik en central plads i sprogvidenskabelig forskningskommunikation. Herigennem skabtes et internationalt netværk (styrket ved oprettelsen af skriftserien *ARIPUC*) til gavn indadtil og udadtil. Det forskningsklima, Eli opbyggede, var en enorm støtte for de ansattes karriereløb, hvilket også den stadig større tilstedeværelse af udenlandske gæsteforskere og gæsteforelæsere bidrog til. Generelt bidrog Eli til, at faget *fonetik* internationalt fik en fremtrædende placering.

»Hendes [Elis] navn var kendt og respekteret af fonetikere og lingvister i hele verden, og for en yngre dansk sprogforsker var der ikke nogen bedre introduktion end at sige *Jeg er elev af Eli Fischer-Jørgensen*.« (Basbøll, 2013b, s.10).

Eli havde en høj forskningsmoral – hun var ærlig i sine citater af andre, *beskeden* i sin omtale (eller manglende omtale) af egen betydning. Det er netop karakteristisk, at hun ikke overdriver citater eller henvisninger til sig selv. Eksempelvis, i det omfattende værk *Tryk*

90. Det som man ofte populært har betegnet med den lidt nedsættende karakteristisk som »villaforsker«.

Elis spisestue. EFJ 1994.

citerer hun kun sig selv i en kort note og anfører kun en enkelt bibliografisk henvisning til EFJ. Det var et gennemgående træk i hendes forskningsaktivitet, at hun fremfor alt stillede sin viden til disposition med vilje til at indgå i en dialog.

Og dette sidste var netop kendetegnende for hendes uvurderlige bidrag til Hjeltslevforskningen på internationalt plan. Uden selv at være tilhænger af Hjeltslevs teori stillede hun sin dybe indsigt og forståelse af Hjeltslevs sprogteori til rådighed for Hjeltslevforskningen.

Privatmennesket Eli - de sidste år

Eli havde fra ungdommen måttet kæmpe med et *skrøbeligt helbred*. Hun var i sin alderdom ikke forskånet. Der var flere tilfælde af hjernerystelse, og Eli måtte hele tiden passe på ikke at falde. Problemer med synet, og øjenoperationer, som gjorde, at hun ofte havde van-

skeligt ved at læse. De senere år havde hun gentagne problemer med hjertet, og i 2008 fik hun en blodprop i hjertet og tilbragte nogen tid på rekonvalescenshjem efter medicinsk behandling (*de turde ikke operere*, skriver hun, og tilføjer *men jeg skal ikke på plejehjem, før jeg bliver direkte senil...*). Men Eli klarede genvordighederne med stædighed og oprejst pande.

Familien. Elis bedste veninde gennem hele livet var den fem år yngre søster Gerda. Hun var Elis fortrolige, og sammen foretog de adskillige rejser, ofte med skisport som mål. Undertiden også sammen med Gerdas mand, Andreas. Gerda døde d. 3. juli 1998. Broderen Ib, der var læge, døde d. 5. august 2003. Gerda og Andreas havde to børn, Jente og Jes, som begge holdt meget af Eli og var i stadig kontakt med hende. Jente var efter moderens død det nærmest pårørende familiemedlem, og hun tog sig kærligt af Eli lige til det sidste. Ved Elis 90-års fødselsdag holdt Jente en smuk tale, der vidner om hendes kærlighed og beundring for mosteren, og som også rummer plads for små kærlige drillerier: »Eli er jo et af de få mennesker, der hviler så meget i sig selv, at man virkelig kan få lov at gøre grin med hendes mange små pudsigheder (...). Det klareste eksempel er selvfølgelig din indpakning af dig selv – selv på sommerdage. Vi kender alle Nordpolsfareren, hvor kun øjnene er synlige. Forfængelig har du vist aldrig været. (...) Et andet klassisk eksempel er din reaktion, når du ikke lige kan finde noget. Mor og jeg har mange gange haft megen fornøjelse, når dine briller eller nøgler ikke var lige dér, hvor du først ledte...«. Og eksemplerne vrirler frem for at ende med hyldesten: »For mig er der altid et ord, som jeg altid tænker, når jeg tænker på Eli *Eli er jordens mest elskelige person.*« Jente omtaler endelig Elis store gavmildhed, som også kom Jente til gode: »Jeg glemmer aldrig hvordan du, da jeg fik min eksamen, bare gav mig en check til at betale mit studielån med og ikke ville høre mere om det, for jeg skulle kunne være fri og leve livet.«

*Interessen for andre mennesker begyndte at vokse*⁹¹. Eli nød, at pensionisttilværelsen gav mere plads for omgang med *venner*. Hun begyndte at holde små middage og hygge sig med sine mange venner, der ud over private gamle venner fra ungdommen og krigsårene nu også

91. Fra interview med Peter Øvig Knudsen i Weekendavisen (8.-14. januar 1999).

omfattede tidligere elever og medarbejdere fra instituttet. For blot at nævne nogle: Mette Konow, Ida og Eric Jacobsen, Gunver og Hans Basbøll, Frans Gregersen, Una Canger, Børge Spang-Thomsen, Svend-Erik Lystlund, Else Parkmann⁹², Lilian Reinholt Andersen⁹³, Jens Ege, Niels Ege, Niels-Jørn Dyhr, arkitekten Ebbe Clemmensen og mange andre.

Elis samlinger. Når man i de sidste år besøgte Eli, var hun næsten altid optaget af at ordne sine brevsamlinger (samlingen omfattede 4000 breve), særtryk, arbejds papirer og bøger, faglitteratur og skønlitteratur. Det var et meget omfattende materiale, og man kunne godt undres over, at det kunne rummes i den lille villa. Breve blev sorteret, og nogle blev destrueret. En del af den store videnskabelige korrespondance med kolleger kom til KB, hvor samlingen til glæde for mange forskere er tilgængelig i dag⁹⁴. Samlingen på KB omfatter endvidere anmeldelser af Elis publikationer, forelæsningsmanuskripter, oppositioner ved disputatser, avisindlæg (bl. a. universitetspolitik og sprogpolitik), et omfattende materiale vedr. den internationale fonetikerkongres i 1979 (tilrettelæggelse, publikationer, vedtægter), forelæsninger og foredrag m.v., nekrologer, Elis foredrag fra 1930-2000, Paul Diderichsen, Louis Hjelmlev, H.J. Uldall.

Eli havde ønsket, at hendes omfattende videnskabelige bogsamling skulle tilfalde Københavns Universitet, Lingvistisk bibliotek, som hun jo selv havde været med til at opbygge⁹⁵. Hun havde selv detaljeret gjort rede for samlingens placering, ligesom hun havde sørget for, at samlingen fremtrådte velsystematiseret. Den daværende dekan for det humanistiske fakultet afslog (2006) imidlertid at

92. Om den trofaste og allestedsnærværende sekretær fortæller Lilian Reinholt Andersen: »Da der skulle ansættes en ny sekretær, søgte EP. Eli ringede hendes foregående arbejdsgiver op, og han rakkede Else ned. Eli tænkte: Hvis hun kan holde ud at arbejde for sådan en, kan hun arbejde for hvem som helst. - Og så blev Else ansat.«

93. LRA fortæller: »Dyhr, Else Parkmann og jeg mødtes jævnligt hos Eli til middag frem til omkring år 2000. Det var utrolig hyggeligt og morsomt, så Eli holdt virkelig ved sine gamle bekendte. Dette bevidnes også af, at hun kom til min ph.d.-forelæsning i 2003. - Det havde jeg slet ikke forventet.«

94. Acc. 2005/99. Eli Fischer-Jørgensen, fonetiker, videnskabelig korrespondance. 38 ks.

95. Se Kapitel II, note 16.

modtage denne donation, tilmed uden at instituttet fik mulighed for at udtale sig (if. Nina Grønnum). Det var en meget stor skuffelse for Eli, der følte afslaget ydmygende⁹⁶. Takket være et prisværdigt initiativ fra Hans Basbølls side er Elis videnskabelige bogsamling nu placeret på Syddansk Universitet i Odense.

Glæden over naturen. Eli havde fra barndommen været begejstret for *naturen*, som der er berettet adskilligt om i de foregående kapitler. Den lille have i Virum betød uendelig meget for hende, ikke mindst efter pensioneringen. På et vist tidspunkt måtte hun ansætte en havemand. If. N.J. Dyhr gik det sådan til: »Eli elskede sin have, men når hun var igang med en artikel, kunne det knibe med at få slået græsset og klippet hækken. Engang var Eli kommet hjem og så, der lå en seddel fra postvæsenet, og da hun alligevel skulle til Virum, gik hun på posthuset for at hente den pakke, hun formodede var forsøgt afleveret. Stor var hendes overraskelse, da postmedarbejderen bad hende læse, hvad der stod på sedlen. Der stod: Posten kan ikke udbringes pga. vildnis. Så fik Eli en havemand.« (NJD, i e-mail d. 18. januar 2014).

Havemanden udførte et stort arbejde, så haven fremstod smukt. Besøgte man Eli om sommeren, startede visitten ofte med en »spaderetur« gennem haven, hvor man beundrede de mange planter og blomster. Derefter satte man sig ved havedøren, hvor Eli havde sin faste plads. De fleste gæster blev budt på the, men i mit tilfælde var det næsten altid Elis hjemmebryggede hyldeblomstsaft, som var så vidunderlig.

Havemanden var nu et fast inventar. Eli nød, når hun kunne, at gå med på havearbejde. Havemanden var tilfreds med samarbejdet og kommanderede: »Hent lige en spade!«, en ordre, som Eli straks efterkom, hvorpå havemanden sagde: »Vi arbejder godt sammen, os to!«. Han krydrede sit sprog med at føje *eddermame* til hver anden ytring, til stor fornøjelse for Eli. Jeg har hende mistænkt for, at hun gik og ventede på, at han skulle sige det igen.

I flere af de breve, jeg fik fra Eli, var der næsten altid en omtale af blomsterpragten i haven: »Jeg har haven fuld af blomster – alle-

96. Eli skriver i brev til mig 29. januar 2006: »Københavns Universitet havde ikke plads til mine bøger og særtryk! Sådan behandler man humaniora!«

rede ca. 1000 eranthis i blomst og også vintergækker og krokus og vinca i knop« (15. februar 2008).

Virum og området omkring Furesøen var et yndet sted for *nattergalen*, som kunne fryde aften- og natvandrerne med sin sang i månederne maj til juni. Eli inviterede i en årrække sine medarbejdere på nattergaleture med udgangspunkt i villaen i Virum. Mange har berettet om disse dejlige fælles naturoplevelser, således også Lilian Reinholt Andersen: »Jeg startede på fonetikstudiet efteråret 1980, og Eli gik på pension primo 1981. Det var åbenbart en tradition, at Eli arrangerede såkaldte »nattergaleture« i den nærliggende skov for instituttets interesserede, og jeg nåede at være med til en enkelt, der må have fundet sted 1981 eller 1982. – Det foregik således, at vi mødtes hjemme hos Eli om aftenen omkring midsommer, fik lidt at spise og hørte nattergalen på bånd, så vi ville kunne genkende dens sang, hvis og når vi hørte den. Når det så blev mørkt, gik vi ud i skoven og vandrede hele natten. Da jeg var med, hørte vi ikke andre nattergale end dem, vi havde hørt på Elis bånd. Til gengæld var der rigeligt med lommelærker, for selskabet, der bestod af en del af de ældre studerende, bl.a. Peter Molbæk, Dyhr, Preben Andersen og Eva Rosenvold, havde rødvin med, som vi gik og »nød« under hele turen. Desværre skulle jeg på arbejde kl. 7 næste morgen. Eli sørgede derfor for, at hun og jeg kom hjem til hende omkring kl. 5.30 hvor jeg fik en ostemad, hvorefter jeg tog direkte på arbejde.« (e-mail 28. juni 2014).

Akvarellerne. På de mange rejser, Eli foretog i tiden efter pensioneringen, malede hun fortsat akvareller for at fastholde indtrykkene. I rejsedagbøgerne fra 80erne og 90erne har hun omhyggeligt gjort notater om sine akvareller. Det kunne undertiden dreje sig om flere om dagen. I de sidste ti år, hvor hun heller ikke rejste så meget, af tog denne aktivitet⁹⁷. Akvarellerne afspejlede ofte hendes farve- og naturglæde: blomster, træer, landskaber, sø-partier, bygningsværker, pladser, bypartier etc. Et af Elis foretrukne motiver var *Klopstocks eg* i Lyngby Åmose, som hun har malet flere gange. Den var bl.a., i

97. Jeg har dog set et herligt foto (i en privatsamling) fra 9. juli 2004, hvor Eli sidder i en grøftkant iført shorts, t-shirt og den sædvanlige hvide solkasket med bred skygge med tegneblokken og -grejjet.

Eli i haven.

fotograferet udgave, motiv for et af hendes smukke julekort, som altid var prydet med en kopi af en akvarel. Den stod foran mig på mit skrivebord i mange år som fin inspirationskilde. Iørn Korzen og jeg valgte derfor at bruge den på omslaget af vores fællespublikation *Italiensk-dansk sprogbrug i komparativt perspektiv* (1999) med flg. ledsagende omtale i *Førordet*: »Prof. emer. Eli Fischer-Jørgensen, der i kraft af sin betydelige og internationalt anerkendte indsats inden for sprogforskningen i Danmark står som et forbillede for yngre generationer af sprogforskere, har indvilget i at stille sin smukke akvarel af *Klopstocks eg* til rådighed for omslaget. Vi udtrykker vores dybe taknemlighed herfor.« Jeg ved, at Eli var ganske godt tilfreds med det, idet hun dernæst gav udtryk for, at når vi havde brugt egen som omslag, kunne hun godt være bekendt at bruge sin egen tegning af de gamle universitetsbygninger med Frue Kirkes tårn i baggrunden på smudsbindet af *Tryk i ældre dansk*.

I 2004 fik Eli arrangeret en Retrospektiv Udstilling, 5. – 24. november, på Sorgenfri Afdelingsbibliotek. Overskuddet af salget gik til *Flygtningehjælpen*. Jeg har selv fået en del af Elis akvareller. Når jeg i de sidste år besøgte hende, havde hun næsten altid forberedt en lille samling akvareller til mig, som hun mente »passede« til mig. Der var motiver fra Savoyen, Combloux, Provence, Italien, men også mange danske motiver. De udgør i dag et kært minde om Eli⁹⁸.

98. FG: »En række på ca. 10 akvareller pryder en væg på Danmarks Grundforsk-

Klopstockegen. EFJ 1988.

Begravelsen

Eli døde om natten d. 27. februar 2010. Hun sov stille ind i døden. To dage forinden havde hun bidraget til en radiooptagelse om *Københavnerskolen* (se dette kapitel, s. 184). Den blev udsendt d. 4. marts 2010 og afsluttet med en nekrolog. Det var en lykke, at hun kunne dø stille i sit eget hjem.

Elis bisættelse fandt sted lørdag d. 6. marts kl. 13 på Mariebjerg Kirkegaard. Kapellet var helt fyldt. Til stede var familie, venner, kolleger og adskillige indvandrere, som havde nydt godt af Elis opmærksomhed over for dem.

Den første, der talte, var Jens Ege, som fremhævede Elis enestående indsats i modstandsbevægelsen, herunder hendes fremragende organisatoriske evner og kolossale arbejdsindsats: »Hun puklede uafsladeligt i 8 måneder.«

ningsfonds Center for Sociolingvistiske Sprogforandringsstudier og jeg viser dem ofte til ældre forskere for hvem Eli er et lærebogsnavn.«

Som gammel »elev« og senere kollega talte Hans Basbøll, der fremhævede Elis usædvanlige videnskabelige evne til at stille kritiske spørgsmål.

Jente Andresen, som havde sørget for begravelsesceremonien, talte på familiens vegne.

Mette Konow gik i sin tale tilbage til tiden under besættelsen og den særlige kontakt, der bestod mellem hendes familie og Eli. Det blev et venskab for livet, og MK var i kontakt med Eli lige til det sidste. Hendes smukke tale fremtryllede »den levende Eli«:

»For ej at fryse ung Eli tabte sin gedekyse – Denne beåndede sætning er umotiveret dukket op i mit hoved i disse dage, når jeg tænker på Eli. Efter krigen var der en fest for fars gruppe, meget animeret efter den kaotiske tid under besættelsen. Der var festsange en masse – det eneste, jeg husker, er disse linjer⁹⁹.

Men det får mig til at huske Eli fra de første tider, under krigen. Vi var alle under jorden, min mor, søster og jeg stuvet sammen i et lille værelse hos fremmede mennesker, min far et ukendt sted. Tit dukkede Eli op, hver gang mødt med stor glæde og lettelse – så var de ikke blevet fanget – og der stod hun i døren, om vinteren altid med en kæmpestor gedekyse om hovedet (pandehulesmerter tror jeg, hun led af). Så fik vi hilsner fra far, som ikke turde vise sig på vores skjulested.

Efter krigen blev hun en fast del af vores familie. Alle hendes forskellige meritter og videnskabelige sejre snakkede hun aldrig om – beskeden som hun var – men vi morede os altid.

Vi lo meget, og vores venskab holdt hele vejen. Sidste gang jeg besøgte hende var en uge før hun døde.

Min mand, August, holdt meget af hende. De sad ved siden af hinanden til en begravelse. Vi sang *Med venner i lys vi tale* – hun hviskede til August: »Det må vist blive lidt ensformigt i det lange løb!«

Hvad der imponerede mig hos Eli var hendes alsidighed – akvarellerne – dem har jeg mange af. De hænger overalt: i vores sommerhus, i vores hus i Hareskoven, hos mine børn og børnebørn. Hun bliver ikke glemt lige med det samme!

99. Frit efter Adam Oehlenschläger *Helge og Roar*.

Eric (Jacobsen) har et lille hus ved søen i Farum. En gang sad vi i hans båd og roede møjsommeligt afsted – båden hed *Moses*, og havde lige så mange år på bagen som ham. Pludselig ser vi en pil fare gennem vandet: Eli i kajak !!! *Det* kunne hun også og blev ved langt op i årene.

På et rekonvalescenthjem besøgte jeg Eli efter at hun havde haft en blodprop i hjertet, en ret alvorlig sygdom for en halvfemsårig!!

»Er det hende den friske, du skal besøge?« spurgte en sygeplejerske. Hun sad op i sengen og sagde: »Gud ske lov, at blodproppen sad i hjertet og ikke i hjernen. Så ville jeg jo være blevet skør!«

Jeg talte i telefon med hende, et par dage før hendes død. Da overfusede hun mig for første og sidste gang, fordi hun ikke syntes, jeg havde ventet længe nok i telefonen på, at hun nåede at tage den – men så lo vi begge to over sådan en bagatel! « Mette.

Efter begravelsen var der sammenkomst på Frilandsmuseets Restaurant.

Efter Elis død kom der adskillige mindeord og nekrologer i dansk og udenlandsk presse. For omtale i flere danske aviser stod Hans Basbøll og Frans Gregersen.

I *Phonetica*, 2009¹⁰⁰, 66, s. 251-256, har Nina Grønnum, Frans Gregersen og Hans Basbøll publiceret *In Memoriam Eli Fischer-Jørgensen*.

Fonetikeren Jack Windsor Lewis har skrevet et mindeord i *The Phonetician*, 2010, 101-102, s. 78-79. *Obituaries. Eli Fischer-Jørgensen*.

I *News-estero, Associazione italiana studi semiotici*, 2010, kan man læse dette rørende mindeord om Eli:

Grave perdita nel mondo della linguistica

Cari amici,

Ho appena ricevuto la dolorosa notizia della scomparsa di Eli Fischer-Jørgensen, Presidentessa onoraria del nostro *Circolo Glossematico*, allieva prediletta di L. Hjelmlev e studiosa di fama internazionale. Eli ci ha lasciato all'età di novantanove anni, proprio mentre, all'Università di Copenaghen, erano e sono in corso i preparativi per festeggiare il suo centesimo anno di vita. Per noi tutti, che abbiamo potuto apprezzarla e onorarla anche con un

100. Trods årstallet 2009, udkom dette nr. af *Phonetica* først i 2010!

numero di *Janus* ad essa dedicata, si tratta di una perdita gravissima. Personalmente piango, oltre che la studiosa, la sua figura di donna che durante l'ultima guerra mondiale ha saputo, rischiando la propria vita, salvare quella di decine di ebrei danesi dalla persecuzione nazista. Sicuramente faremo qualcosa per ricordare la Eli militante partigiana e medaglia d'oro al valore civile e la Eli scienziata. Un caro saluto a tutti.

Prof. Romeo Galassi

[Et alvorligt tab for den lingvistiske verden

Kære venner,

Jeg har netop modtaget det sørgelige budskab om, at Ærespræsidenten for vores *Circolo Glossematico*, Eli Fischer-Jørgensen, er afgang ved døden. Eli Fischer-Jørgensen var L. Hjelmslevs foretrukne elev og en verdensberømt forsker. Hun er gået bort i en alder af 99 år, netop som man ved Københavns Universitet var igang med (og er igang med) at forberede festlighederne for hendes 100 år. For alle os, som har haft den store glæde at kende hende og hædre hende, bl.a. også med et nummer af *Janus*, som var tilegnet hende, er der tale om et meget alvorligt tab. Personligt sørger jeg ikke blot over tabet af en videnskabsmand, men også over en berømt kvindeskikkelse, som med fare for sit eget liv reddede adskillige danske jøder fra forfølgelse af nazisterne. Vi vil helt sikkert gøre noget for at hædre mindet om den guldmedaljeverdige frihedskæmper og den store forsker Eli. Med kærlig hilsen til alle.

Prof. Romeo Galassi]

I *Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab* blev der talt et mindeord d. 10. marts 2011 af Hans Basbøll, og hans meget smukke og rammende portræt af Eli er publiceret i *Oversigt over Selskabets Virksomhed 2010-2011*, s. 215-227.

Eli Fischer-Jørgensens publikationer 1932-2006*

1932. Besvarelse af Filologisk-historisk samfunds prisopgave. En kritik af Weisgerber. Muttersprache und Geistesbildung.
1934. Dialektgeografiens betydning for opfattelsen af lydforandringer. Tyske Studier 1. København: P. Haase & Søns Forlag.
- 1935a. Besvarelse af Universitetets prisopgave. En kritik af John Ries. Was ist ein Satz?
- 1935b. Diskussion ved Det 8. nordiske Filologmøde. København. 46.
- 1935c. Redaktion af Kortfattet tysk lydhistorie, udg. af L.L. Hammerich. København: G.E.C. Gad.
- 1937ff Artikler om tysk filologi og almen lingvistik i Lille Salmonsen (med L.L. Hammerich).
1939. Review. A. Martinet. La gémination consonantique d'origine expressive dans les langues germaniques. 1937. Bulletin du Cercle Linguistique de Copenhague 4. Année 1937-38.1-2.
- 1940a. Review. A. W. de Groot. Taalkunde. 1938. Bulletin du Cercle Linguistique de Copenhague 5. Année 1938-39.6-7.
- 1940b. Objektive und subjektive Lautdauer deutscher Vokale. Archiv für vergleichende Phonetik 4.1-20.
- 1940-41a. Review. Barend Faddegon. Phonetics and Phonology. 1938. Acta Linguistica 2.132.
- 1940-41b. Review. A. Gemelli. Nuove applicazioni dei metodi dell'elettroacustica allo studio della psicologia del linguaggio. 1937. Observations sur le phonème au point de vue de la psychologie. 1938. Variations signalatrices et significatives et variations individuelles des unités élémentaires phoniques du langage humain. 1939. Acta Linguistica 2.132-133.
- 1940-41c. Neuere Beiträge zum Quantitätsproblem. Acta Linguistica 2.175-181.
- 1940-41d. Review. E. van den Berg. Naar aanleiding van de vocaalphonemen van het dialect van 's Gravendeel. 1940. Acta Linguistica 2.181-182.
- 1940-41e. Review. B. Collinder. Das Wort als phonetische Einheit. 1939. Acta Linguistica 2.182-183.

* Nina Grønnum har, som udgiver af festskriftet til Eli i anledning af 90-årsdagen, Grønnum, Nina and Jørgen Rischel (edd.), *To honour Eli Fischer-Jørgensen*, København, 2001, venligst stillet en elektronisk udgave af den der indeholdte *Eli Fischer-Jørgensens publications 1932-2000*, s. 54-73, til rådighed. Bibliografien er udarbejdet af forskningsbibliotekar Lisbeth Bruzelius Larsen. Ajourført 2001-2006 ved GS.

- 1940-41f. Review. N. van Wijk. Klinker en medeklinker. 1940. *Acta Linguistica* 2.184.
- 1940-41g. Review. Gösta Johnson. Der Lautstand in der Folioausgabe von Hans Sachs' Werken I. 1941. *Acta Linguistica* 2.264.
- 1940-41h. Review. A. Gemelli e G. Sacerdote. Un metodo per l'analisi statistica dell'intensità sonora del linguaggio. 1941. *Acta Linguistica* 2.264.
- 1941a. Løs og fast tilslutning. *Nordisk Tidsskrift for Tale og Stemme* 5.41-69. Danish summary in *Selskab for Nordisk Filologis Årsberetning for 1941*.1-3; German summary in *Bulletin du Cercle Linguistique de Copenhague* 7. Année 1940-41. 1946.11-13.
- 1941b. Phonologie. *Archiv für vergleichende Phonetik* 5. Übersichtsberichte.170-200. Also 1974a and in 1979f.
- 1941c. Review. N. S. Trubetzkoy. Grundzüge der Phonologie. 1939. *Bulletin du Cercle Linguistique de Copenhague* 6. Année 1939-40.41-46.
- 1942a. *Sprogvidenskaben i Støbeskeen*. *Salmonsens Leksikon-tidsskrift* 2.184-87.
- 1942b. Review. S. Bergsveinsson. Grundfragen der isländischen Satzphonetik. 1941 (with L.L. Hammerich). *Nordisk Tidsskrift for Tale og Stemme* 6.1-20.
- 1942-43a. Review. Ursula Feyer. Deutsche Mundarten: Die Mundart des Dorfes Baden, Kreis Verden. 1941. *Acta Linguistica* 3.138-139.
- 1942-43b. Review. Bertil Malmberg. Le système consonantique du français moderne. *Études de phonétique et de phonologie*. 1943. *Acta Linguistica* 3.139-141.
- 1942-43c. Review. Louis Michel. Tendances de la linguistique contemporaine. La phonologie. 1941-42. *Acta Linguistica* 3.141-142.
- 1942-43d. Review. Eugen Seidel. Das Wesen der Phonologie. 1943. *Acta Linguistica* 3.142-144.
1943. Review. Louis Hjelmslev. Omkring Sprogteoriens Grundlæggelse. 1943. *Nordisk Tidsskrift for Tale og Stemme* 7.81-96. Also 1983a and in 1979f.
1944. Review. Louis Hjelmslev. Omkring Sprogteoriens Grundlæggelse. *Translatøren* 6.67.
- 1944-45. Nogle kritiske bemærkninger til begreberne Form og Substans i Hjelmslevs Sprogteori. *Selskab for Nordisk Filologis Aarsberetning for 1944-45*.7-8.
- 1945-49a. Review. Kenneth L. Pike. Phonetics. 1943. *Acta Linguistica* 5.42-48.
- 1945-49b. Review. Arvo Sotavalta. Über die Struktur der Laute. 1938. *Acta Linguistica* 5.49-51.
- 1945-49c. Review. Arvo Sotavalta. Zur Theorie der Lautveränderungen. 1938. *Acta Linguistica* 5.51-52.
- 1945-49d. Review. Svante Stubelius. Le manuel phonétique de Nyrop à la

- lumière de recherches plus récentes sur le phonétisme français. 1943. *Acta Linguistica* 5.53.
- 1945-49e. Review. S.C. Boyanus. The Interrelation between Russian Consonants and Vowels. 1946. *Acta Linguistica* 5.101.
- 1945-49f. Review. Bertil Malmberg. Die Quantität als phonetisch-phonologischer Begriff. 1944. *Acta Linguistica* 5.101-104.
- 1945-49g. Review. Kenneth L. Pike. Phonemics. 1947. *Acta Linguistica* 5.104-109.
- 1945-49h. Review. Hélène N. Coustenoble. La phonétique du provençal moderne en terre d'Arles. 1945. *Acta Linguistica* 5.146-148.
- 1945-49i. Review. Mark H. Liddell. The Elements of Sound and Their Relation to Language. 1940. *Acta Linguistica* 5.152.
- 1945-49j. Congrès international des sciences anthropologiques et ethnologiques. Troisième session. Bruxelles-Tervuren 1948. Sections de linguistique et de sciences phonétiques. *Acta Linguistica* 5.60.
- 1946a. Review. N. van Wijk. Phonologie. 1939. *Bulletin du Cercle Linguistique de Copenhague* 7. Année 1940-41.5-6.
- 1946b. Coupe syllabique (coupe faible et coupe forte). *Bulletin du Cercle Linguistique de Copenhague* 7. Année 1940-41.11-13.
- 1946c. Comptes rendus des travaux de Mlle M. Durand et de MM G. Deeters, A.W. de Groot, L. Hjelmslev et P. Trost, parus dans les Travaux du Cercle linguistique de Prague 8. Études phonologiques dédiées à la mémoire de M. le Prince N.S. Trubetzkoy. 1939. *Bulletin du Cercle Linguistique de Copenhague* 7. Année 1940-41.7-9.
- 1946d. Review. Roman Jakobson. Kindersprache, Aphasie und allgemeine Lautgesetze. 1941. *Bulletin du Cercle Linguistique de Copenhague* 7. Année 1940-41.31-39.
1948. Dutch (specimen; with J. G. Talma-Schilthuis). Le maître phonétique 89.5-8.
- 1948ff. Artikler om almen lingvistik redigeret for Raunkjærs Konversationsleksikon.
- 1948/1960/1962. Almen fonetik med hæfte med illustrationer. Mimeographed 1948. Printed 1960. 3rd ed., 2nd printing 1962.
- 1949a. Kenneth L. Pike's Analysis of American English Intonation. *Lingua* 2.1-13. Reprinted in 1979f.
- 1949b. Danish linguistic activity 1940-45. *Lingua* 2.95-109.
- 1949c. Remarques sur les principes de l'analyse phonémique. Recherches structurales. Travaux du Cercle linguistique de Copenhague 5.214-234. Also 1971a and in 1979f.
- 1950a. Review. Kenneth L. Pike. Phonetics. 1943. *English Studies* 31.69-70.

- 1950b. Review. Eugen Dieth. *Vademecum der Phonetik*. 1950. *English Studies* 33.81-83.
- 1950c. Review. Svend Smith. *Bidrag til Løsning af Problemer vedrørende Stødet i dansk Rigssprog*. 1944. *Studia linguistica* 4.117-121.
- 1950-51a. Review. Nils Kjellman. *Die Verbalzusammensetzungen mit «durch.»* 1945. *Acta Linguistica* 6.47-50.
- 1950-51b. Review. Kenneth L. Pike. *Tone Languages*. 1948. *Acta Linguistica* 6.54-56.
- 1950-51c. Review. Henrik Abrahams. *Études phonétiques sur les tendances évolutives des occlusives germaniques*. 1949. *Acta Linguistica* 6.96-99.
- 1950-51d. Review. William A. Craigie. *Pure English of the Soil. Inflected English*. 1945. *Acta Linguistica* 6.109.
- 1950-51e. Review. Bertil Malmberg. *Kort lärobok i fonetik*. 1949. *Acta Linguistica* 6.112.
1951. *Phonology*. Summer Institute of Linguistics. Oklahoma. Mimeographed translation of 1941b.
- 1952a. *Om stemthedsassimilation*. Festskrift til L.L. Hammerich, ed. by H. Bach et al., 116-129. København: G.E.C. Gad.
- 1952b. *Indledning og Lydlære til Annie Holck Justesen*. *Hollandsk grammatik*. 2. udgave omarbejdet og udvidet af Martha Mussés og L.L. Hammerich, 13-50. København: Jespersen og Pio.
- 1952c. *Glossematics*. Washington Linguistics Club lecture 25.3.1952. 13pp. Mimeographed.
- 1952d. *On the definition of phoneme categories on a distributional basis*. *Acta Linguistica* 7.8-39. Also 1966a; 1970a (French translation); 1972a; in 1979f; in Bobbs-Merrill Reprint Series *Language and Linguistics*.
- 1952e. *The phonetic basis for identification of phonemic elements*, *Journal of the Acoustical Society of America* 24.611-617. Translated into German 1974b. Reprinted in 1979f.
1953. Review. Antonie Cohen. *The Phonemes of English*. 1952. *Le maître phonétique* 99.10-12.
1954. *Acoustic analysis of stop consonants*, *Miscellanea Phonetica* 2.42-59. Also 1966d.
- 1955a. *Om vokallængde i dansk rigsmål*. Festskrift for Ernst W. Selmer. *Nordisk Tidsskrift for Tale og Stemme* 15.33-56.
- 1955b. *Kortfattet tysk fonetik for seminarieret*. 16pp. Mimeographed.
- 1956a. *The commutation test and its application to phonemic analysis*. For Roman Jakobson, ed. by Morris Halle et al., 140-151. Also 1972b; in 1979f; in Bobbs-Merrill Reprint Series *Language and Linguistics*.
- 1956b. *Institut de linguistique et de phonétique de l'Université de Copenhague*. Publication 7 de la Commission d'Enquête Linguistique du Comité

- International Permanent des Linguistes. Instituts de Phonétique et Archives Phonographiques. Louvain, 107-113.
1957. What can the new techniques of acoustic phonetics contribute to linguistics? Proceedings of the 8th International Congress of Linguists, 433-478. Also 1961a. Section 6 is reprinted in 1979f.
- 1959a. An electrical manometer and its use in phonetic research (with A. Tybjærg Hansen). *Phonetica* 4.43-53.
- 1959b. Die Bedeutung der funktionellen Sprachbeschreibung für die Phonetik. *Phonetica*. Separatum, Suppl. ad. vol. 4.7-28.
1960. Review. Svend Smith. Analysis of vowel sounds by ear. *Archives néerlandaises de phonétique expérimentale* 20. 1944. *Acta Linguistica* 8.56-57.
- 1961a. What can the new techniques of acoustic phonetics contribute to linguistics? *Psycholinguistics*, ed. by Sol Saporta, 112-42. New York: Holt, Rinehart and Winston. Reprint of 1957.
- 1961b. Some remarks on the function of stress with special reference to the Germanic languages. *Congrès international des sciences anthropologiques et ethnologiques*. Deuxième session. Bruxelles-Tervuren 1948.86-88. Also in 1979f.
1962. Discussion in Proceedings of the 4th International Congress of Phonetic Sciences. Helsinki 1961.200-01; 595-97.
- 1963a. Beobachtungen über den Zusammenhang zwischen Stimmhaftigkeit und intra-oralem Luftdruck. *Festschrift für Otto von Essen*. *Zeitschrift für Phonetik* 16.19-36.
- 1963b. Review. H. Wängler. Atlas deutscher Sprachlaute. *Phonetica* 9.39-46.
- 1963c. Review. H. Wängler. Grundriss einer Phonetik des Deutschen mit einer allgemeinen Einführung in die Phonetik. 1960. *Phonetica* 9.46-57.
- 1964a. Discussion in Proceedings of the 5th International Congress of Phonetic Sciences. Münster 1964.21-22; 430; 509-10; 559-60.
- 1964b. Phonometry. *Festschrift für Eberhard Zwirner*. *Phonetica* 11.144-154.
- 1964c. Sound duration and place of articulation. *Festschrift für Bohuslav Hála*. *Zeitschrift für Phonetik* 17.175-207.
- 1964d. Paul Diderichsen in Memoriam. Institut for Lingvistik og Fonetik, 26. Oktober 1964. Manus KB.
- 1965a. Mindeforelæsning over Louis Hjeltslev. Institut for Lingvistik og Fonetik, 9. September 1965. 21pp. Manuscript.
- 1965b. Obituary. Louis Hjeltslev October 3, 1899 - May 30, 1965. *Acta Linguistica Hafniensia* 9.III-XXII. Reprinted in 1979f.
- 1965c. Obituary. Paul Diderichsen 16. august 1905 - 9. oktober 1964. *Acta Linguistica Hafniensia* 9.118-122. Also in 1966b and 1976a.
- 1966a. On the definition of phoneme categories on a distributional basis. *Readings in Linguistics* 2, ed. by Eric P. Hamp, Fred W. Householder, and

- Robert Austerlitz, 299-321. Chicago and London: The University of Chicago Press. Reprint of 1952d.
- 1966b. Ed. with Anders Bjerrum, Knud Togeby and Henning Spang-Hansen. Paul Diderichsen. *Helhed og Struktur*. Editorial comments (with A. Bjerrum), 398-411. German translation 1976a.
- 1966c. Introduction. Annual Report of the Institute of Phonetics, University of Copenhagen 1.1-4.
- 1966d. Acoustic analysis of stop consonants. Readings in Acoustic Phonetics, ed. by Ilse Lehiste, 137-54. Cambridge MA: MIT Press. Reprint of 1954.
- 1966e. Preliminary analysis of the Fabre glottograph (with Børge Frøkjær-Jensen and Jørgen Rischel). Annual Report of the Institute of Phonetics, University of Copenhagen 1.22-30.
- 1966f. Phonetic analysis of Danish stop consonants. Annual Report of the Institute of Phonetics, University of Copenhagen 1.31-33.
- 1966g. Murmured (breathy) vowels in Gujarati. Annual Report of the Institute of Phonetics, University of Copenhagen 1.57.
- 1966h. Perceptual dimensions of speech sounds. Annual Report of the Institute of Phonetics, University of Copenhagen 1.87-88.
- 1966i. Experiments with sharp filtering of Danish and German vowels (with Jørgen Rischel). Annual Report of the Institute of Phonetics, University of Copenhagen 1.89-90.
- 1966j. Auditory investigation of German tense and lax Vowels. Annual Report of the Institute of Phonetics, University of Copenhagen 1.91-92.
- 1966k. Form and substance in glossematics. *Acta Linguistica Hafniensia* 10.1-33. Also in 1979f and 2006.
- 1967a. Discussion in Proceedings of the 6th International Congress of Phonetic Sciences. Praha 1967:33; 139; 369; 461; 534; 766; 769; 876; 941.
- 1967b. Perceptual dimensions of vowels. To Honor Roman Jakobson, 667-671. The Hague: Mouton. Also 1968c.
- 1967c. Phonetic analysis of breathy (murmured) vowels in Gujarati. Annual Report of the Institute of Phonetics, University of Copenhagen 2.35-85. Summary of 1970b.
- 1967d. Introduction to H. J. Uldall. *Outline of Glossematics I*, 2nd ed. *Travaux du Cercle Linguistique de Copenhague* 10.I-XXII. Also in 1979f.
- 1968a. Discussion at Seminar on Speech Perception & Production. Leningrad 1966. *Zeitschrift für Phonetik* 23.212.
- 1968b. Voicing, tenseness and aspiration in stop consonants, with special reference to French and Danish. Annual Report of the Institute of Phonetics, University of Copenhagen 3.63-114.
- 1968c. Perceptual dimensions of vowels. *Zeitschrift für Phonetik* 21.94-98. Also 1967b.

- 1968d. Phonetic analysis of (breathy) murmured vowels in Gujarati. *Bulletin du Cercle Linguistique de Copenhague*. Année 1966-67. *Acta Linguistica Hafniensia* 11.248-250.
- 1968e. Les occlusives françaises et danoises d'un sujet bilingue. *Festschrift for André Martinet*. *Word* 24.112-153.
- 1969a. Close and loose contact (»Anschluss«) with special reference to North German (with Hans Peter Jørgensen). *Annual Report of the Institute of Phonetics, University of Copenhagen* 4.43-80.
- 1969b. Untersuchungen zum sogenannten festen und losen Anschluss. *Festschrift für Peter Jørgensen*, ed. by Karl Hyldgaard-Jensen and Steffen Steffensen. *Kopenhagener germanistische Studien* 1.138-164.
- 1970a. Définition des catégories de phonèmes sur une base distributionnelle. *Langages* 20.35-60. French translation of 1952d.
- 1970b. Phonetic analysis of breathy (murmured) vowels in Gujarati. *Indian Linguistics* 28.71-139. Summary in 1967c. 1968d.
- 1970c. Historisk oversigt over fonologiske skoler. 350pp. Mimeographed.
- 1970d. Indledning til experimental fonetisk kursus. 64pp. Mimeographed.
- 1970e. Forelæsninger over auditiv fonetik. 64pp. Mimeographed.
- 1970f. Contributions to *Bulletin du Cercle Linguistique de Copenhague* 1941-1965: *Quelques observations critiques à propos des notions de forme et de substance dans la théorie linguistique de M. Hjelmslev*. (18.4.1944), 56-57. *Observations sur Knud Tøgeby*. *Structure immanente de la langue française*. 1965. (25.9.1951), 79-80. *Observations sur L. Hjelmslev*. *The Problem of Case*. (10.5.1950), 109. *Presentation of Remarques sur les principes de l'analyse phonémique* (18.12.1951), 200. *Observations sur A. Bjerrum's review of H. Vogt*. *The Structure of the Norwegian Monosyllables*. 1942. (1.4.1943), 225-226. *Contributions to the Proceedings of the Glossematic Committee 1950-1951*. 136-71: 143, 144, 145, 147, 149, 152-53, 155, 156, 159, 166, 169, 170. *Bulletin du Cercle Linguistique de Copenhague* 8-31 (1941-1965). Copenhagen: Akademisk Forlag.
- 1971a. *Remarques sur les principes de l'analyse phonémique*. *Readings in Modern Linguistics*, ed. by Bertil Malmberg, 137-56. Stockholm: Lärmedelsförlagen. Reprint of 1949c.
- 1971b. *Formant frequencies of long and short vowels*. *Annual Report of the Institute of Phonetics, University of Copenhagen* 6.49-52. Abbreviated version of 1972c.
- 1972a. *On the definition of phoneme categories on a distributional basis*. *Phonological Theory. Evolution and Current Practice*, ed. by Valerie Becker Makkai, 563-80. New York: Holt, Rinehart and Winston. Reprint of 1952d.
- 1972b. *The commutation test and its application to phonemic analysis*.

- Phonological Theory. Evolution and Current Practice, ed. by Valerie Becker Makkai, 582-92. New York: Holt, Rinehart and Winston. Reprint of 1956a.
- 1972c. Formant frequencies of long and short vowels. *Studies for Einar Haugen*, ed. by Evelyn Scherabon Firchow et al. 1972.189-213. The Hague: Mouton. Abbreviated version in 1971b.
- 1972d. Kinesthetic judgement of effort in the pronunciation of stop consonants. *Annual Report of the Institute of Phonetics, University of Copenhagen* 6.59-74.
- 1972e. Perceptual studies of Danish stop consonants. *Annual Report of the Institute of Phonetics, University of Copenhagen* 6: Perception of foreign stop consonants by Danish listeners. 76-88. Identification of unreleased stop consonants. 89-103. Tape cutting experiments with Danish stop consonants. 104-168. Identification of initial stop consonants in syllables played at double and half speed. 169-175.
- 1972f. PTK et BDG français en position intervocalique accentuée. *Papers in Linguistics and Phonetics to the Memory of Pierre Delattre*, ed. by Albert Valdman, 143-200. The Hague: Mouton.
- 1973a. Supplementary note to Hans Basbøll's commentary on Hjelmlev's Outline of the Danish Expression System. *Acta Linguistica Hafniensia* 14.143-1521.
- 1973b. Perception of German and Danish vowels with special reference to the German lax vowels /I, Y, U/. *Annual Report of the Institute of Phonetics, University of Copenhagen* 7.143-194. Abbreviated version in 1975a.
- 1974a. *Phonologie. Phonetik und Phonologie*, ed. by G. Heike, 60-98. München: Wilhelm Fink Verlag. Translation of 1941b.
- 1974b. *Phonetische Grundlagen zur Bestimmung phonemischer Elemente. Phonetik und Phonologie*, ed. by G. Heike, 164-179. München: Wilhelm Fink Verlag. Translation of 1952e.
- 1974c. Identification of syllables consisting of initial stop consonants + the vowels i, a or u played at double and half speed. *Festschrift for Dr. Onishi's kiju*. Phonetic Society of Japan. *World Papers in Phonetics*, 163-170. Revised version of 1972e.
- 1974d. Electromyographic investigation of Danish consonants, stress and stød. Notes on Work in Progress. *Annual Report of the Institute of Phonetics, University of Copenhagen* 8.203-206.
- 1974e. A preliminary electromyographic study of labial and laryngeal muscles in Danish stop consonant production (with Hajime Hirose). *Haskins Laboratories: Status Report on Speech Research SR-39/40*.231-254.

1. ALH udkommer i 1972 (GS).

- 1974f. A note on laryngeal activity in the Danish *stød* (with Hajime Hirose). Haskins Laboratories; Status Report on Speech Research SR-39/40.255-259.
- 1975a. Perception of German and Danish vowels with special reference to the German lax vowels. *Auditory Analysis and Perception of Speech*, ed. by Gunnar Fant and Marcel Tatham, 155-176. London: Academic Press. Abbreviated version of 1973b.
- 1975b. *Trends in Phonological Theory. A Historical Introduction*. København: Akademisk Forlag.
- 1975c. Perspectives in modern phonology. *Proceedings of the 8th International Congress of Phonetic Sciences. Leeds 1975. Preprints (summary)*.
- 1975d. Perspectives in Phonology. Plenary session report at the 8th International Congress of Phonetic Sciences, Leeds 1975. *Annual Report of the Institute of Phonetics, University of Copenhagen* 9.215-235. Also in 1979f.
- 1975e. Discussion of Quentin Summerfield. How a full account of segmental perception depends on prosody and vice versa. *Structure and process in speech perception*, ed. by Antonie Cohen and Siebout G. Nootboom, 68. Berlin: Springer-Verlag.
- 1975f. Discussion of René Collier and Hans 't Hart. The role of intonation in speech perception. *Structure and process in speech perception*, ed. by Antonie Cohen and Siebout G. Nootboom, 122. Berlin: Springer-Verlag.
- 1976a. Paul Diderichsen, 16. August 1905 - 9. Oktober 1964. *Ganzheit und Struktur*, edited with Anders Bjerrum et al., 10-21. München: Wilhelm Fink Verlag. Danish edition of 1966b.
- 1976b. Some data on North German stops and affricates, *Annual Report of the Institute of Phonetics, University of Copenhagen* 10.149-199.
1977. Discussion of Hajime Hirose. *Electromyography of the Larynx. Dynamic Aspects of Speech Production*, ed. by Masayuki Sawashima and Franklin S. Cooper, 70. Tokyo: University of Tokyo Press.
- 1978a. Problems and methods in recent auditory phonetics. (Summary). *Bulletin du Cercle Linguistique de Copenhague* 1972-73. *Acta Linguistica Hafniensia* 16.222-225.
- 1978b. On the universal character of phonetic symbolism with special reference to vowels. *Sign and Sound. Studies presented to Bertil Malmberg on the occasion of his sixtyfifth birthday, 22 April 1978. Studia Linguistica* 32.80-90. Also 1978c.
- 1978c. On the universal character of phonetic symbolism with special reference to vowels. *Annual Report of the Institute of Phonetics, University of Copenhagen* 12.75-89. Reprint of 1978b.

- 1979a. A sketch of the history of phonetics in Denmark until the beginning of the 20th century. Annual Report of the Institute of Phonetics, University of Copenhagen 13.135-169.
- 1979b. Fonetik. Københavns Universitet 1479-1972. Bind IX. Det filosofiske fakultet. 2. del, ed. by P.J. Jensen, 401-420. København: Bianco Lunos Bogtrykkeri.
- 1979c. Viggo Brøndal. Dansk Biografisk Leksikon. Bind III.26-27.
- 1979d. Temporal relations in consonant-vowel syllables with stop consonants, based on Danish material. *Frontiers of Speech Communication Research*. Festschrift for Gunnar Fant, ed. by Björn Lindblom and Sven Öhman, 51-68. London: Academic Press.
- 1979e. Zu den deutschen Verschlusslauten und Affrikaten. Sprache und Sprechen. Festschrift für Eberhard Zwirner zum 80ten Geburtstag, ed. by Kennosuke Ezawa and Karl H. Rensch, with Wolfgang Bethge, 79-100. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- 1979f. 25 Years' Phonological Comments. Internationale Bibliothek für allgemeine Phonetik. München: Wilhelm Fink Verlag. Reprint of 1941b, 1943, 1949a, 1949c, 1952d, 1952e, 1956a, 1957, 1961b, 1965b, 1966k, 1975d.
- 1979g. Indledning til Elementer, funktioner og strukturer i sproget. Udvalgte artikler af Roman Jakobson om sprogvidenskab og semiotik, 2-15. København: Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck.
- 1979-80. Forelæsninger over lydforandring 1979-80. 268 sider + illustrationer og bibliografi. Mimeographed.
- 1980a. Temporal relations in Danish tautosyllabic CV-sequences with stop consonants. Annual Report of the Institute of Phonetics, University of Copenhagen 14.207-261.
- 1980b. Fonetik, studiet af sproglyde. Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskabs Pjeceserie. Grundvidenskabene i Dag. Nr. 27.
- 1981a. Fifty years with phonetics and phoneticians. A causerie at the Institute of Phonetics, February 28th 1981, Annual Report of the Institute of Phonetics, University of Copenhagen 15.61-75.
- 1981b. Aspirated stop consonants before low vowels, a problem of delimitation, its causes and consequences (with Birgit Hutter). Annual Report of the Institute of Phonetics, University of Copenhagen 15.77-102. Also 1984a with an addendum.
- 1981c. Review. Roman Jakobson and Linda Waugh. The sound shape of language. 1979. *Language Sciences* 3.201-213.
- 1982a. Segment duration in Danish words in dependency on higher level phonological units. Annual Report of the Institute of Phonetics, University of Copenhagen 16.137-189. Abbreviated version 1987a.
- 1982b. Review. Hans Günther Tillmann mit Philip Mansell. *Phonetik*.

- Lautsprachliche Zeichen, Sprachsignale und lautsprachlicher Kommunikationsprozess. Stuttgart 1980. *Phonetica* 39.171-178.
- 1983a. Review. Louis Hjelmslev. Omkring Sprogteoriens Grundlæggelse. 1943. Milepæle i Dansk Logopædi, ed. by Vibeke Bloch, 115-31. Also 1943 and in 1979f.
- 1983b. Supplementary notes on vowel lengthening in Danish. Annual Report of the Institute of Phonetics, University of Copenhagen 17.21-53.
- 1983c. Vowel features and their explanatory power in phonology. Abstract for the Tenth International Congress of Phonetic Sciences. Utrecht 1983. Symposium 5: Phonetic Explanations in Phonology, 259-265.
- 1983d. The acoustic manifestation of stress in Danish, with particular reference to the reduction of stress in compounds. Studies for Antonie Cohen. Sound Structures, ed. by Marcel van den Broecke, Vincent van Heuven and Wim Zonneveld, 81-104. Dordrecht: Foris.
- 1983e. Vokalførlængelse i danske tostavelsesord. From Sounds to Words. Essays in Honor of Claes-Christian Elert 23rd December 1983, ed. by Karl-Hampus Dahlstedt et al. Acta Universitatis Umensis, Umeå Studies in the Humanities 60.87-106. Abbreviated version of 1982a and 1983b.
- 1984a. Aspirated stop consonants before low vowels, a problem of delimitation, its causes and consequences (with Birgit Hutters). Topics in Linguistic Phonetics. In Honour of E.T. Uldall, ed. by A.W. Higgs and R. Thelwal. Occasional Papers in Linguistics and Language Learning 9.159-193. Revised version of 1981b.
- 1984b. The acoustic manifestation of stress in Danish with particular reference to the reduction of stress in compounds. Annual Report of the Institute of Phonetics, University of Copenhagen 18.45-161. Expanded version of 1983d.
- 1984c. Some basic vowel features, their articulatory correlates and their explanatory power. Annual Report of the Institute of Phonetics, University of Copenhagen 18.255-276. Revised and expanded version of 1983c. Also 1985a.
- 1984d. A note on vowel triangles and quadrangles. An answer to Hans Basbøll. Annual Report of the Institute of Phonetics, University of Copenhagen 18.285-293.
- 1984e. Some aspects of the phonetic sciences, past and present. Opening address at the 10th International Congress of Phonetic Sciences. Utrecht 1983. Proceedings of the 10th International Congress of Phonetic Sciences, 3-7.
- 1984f. Hans Jørgen Uldall. Dansk Biografisk Leksikon, 131.
- 1985a. Some basic vowel features, their articulatory correlates and their

- explanatory power. *Phonetic Linguistics. Essays in Honor of Peter Ladefoged*, ed. by Victoria A. Fromkin, 79-99. Orlando: Academic Press. Also 1984c.
- 1985b. Review. Eberhard Zwirner und Kurt Zwirner. *Grundlagen der phonometrischen Linguistik*, 3. Auflage. *Phonetica* 42.198-213.
- 1987a. Segment duration in Danish words in dependency on higher level phonological units. In *Honor of Ilse Lehiste*, ed. by Robert Channon and Linda Shockey. *Netherlands Phonetic Archives*, 53-73. Dordrecht: Foris Publications. Abbreviated version of 1982a.
- 1987b. Gedächtnisworte. Gedächtniskolloquium für Eberhard Zwirner 9-12 April 1986. *Beiträge zur quantitativen Linguistik*, 28-30. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- 1987c. A phonetic study of the *stød* in Standard Danish, Annual Report of the Institute of Phonetics, University of Copenhagen 21.55-265. Slightly revised version 1988b.
- 1987d. Review. Steven R. Andersen. *Phonology in the twentieth century*. 1985. *Phonetica* 44.192-195.
- 1987c. Svend Smith 1907-1986. *Necrologium*. *Phonetica* 44.258-260.
- 1988a. V Vystuplenij na otkrytki XI mezhdunarodnogo kongressa foneticheskix nauk. *Voprosy jazykoznanija* 2, 123-126. Panel Review. Tallin 1987.
- 1988b. *A Phonetic Study of the Stød in Standard Danish*. Turku: University of Turku. Slightly revised version of 1987c.
- 1989a. *Phonetic Analysis of the Stød in Standard Danish*. *Phonetica* 46.1-59.
- 1989b. L'enseignement de Brøndal et son rôle dans le Cercle Linguistique de Copenhague. *Souvenirs personnels. Actes du colloque Actualité de Viggo Brøndal tenu les 16 et 17 Octobre 1987*, ed. by Per Aage Brandt. *Travaux du Cercle Linguistique de Copenhague* 21.9-14.
1990. Intrinsic *Fo* and tense and lax vowels with special reference to German. *Phonetica* 47.99-140.
1991. *Glossematics. The Linguistic Encyclopedia*, 181-189. London and New York: Routledge.
- 1992a. Tale ved Lingvistkredsens 50 års jubilæumsfest den 12. december 1981. *Sprogvidenskabelige Arbejds-papirer fra Københavns Universitet* 2.1-12.
- 1992b. C.G. Kratzenstein; Jacob Madsen Aarhus. *Encyclopedia of Language and Linguistics*. Oxford: Pergamon Press.
1993. Stress in compounds and derivatives in 17th and 18th century Danish. *Nordic Prosody VI*, ed. by Björn Granström and Lennart Nord, 33-47. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
1994. *Fonetik og Fonologi. Tale i anledning af æresdoktorgraden ved Københavns Universitet*. *Nydanske Studier* 19.37-56.
- 1994ff *Glossematik*; Louis Hjelmlev; *Lingvistkredsen*; *Lydsymbolik*; Bertil

- Malmberg; Paul Passy; Jean-Pierre Rousselot. Danmarks Nationalleksikon.
1995. Views on the future of phonetics and speech communication. *European Studies in Phonetics and Speech Communication*, ed. by Gerrit Bloothoof et al. 4-9. Utrecht: OTS Publications.
1996. Viggo Brøndal; Paul Diderichsen; Jacob Madsen Aarhus; Louis Hjelmslev; Hans Jørgen Uldall. *Lexicon Grammaticorum*, ed. by Harro Stammerjohann. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- 1997a. Tryk i Dobbelt sammensætninger i Dansk. *Rask* 5/6.67-159.
- 1997b. Roman Jakobson and Denmark. *Roman Jakobson Centennial Symposium*, October 10-12. *Acta Linguistica Hafniensia* 29.13-28.
- 1997c. Hjelmslev et le Cercle Linguistique de Copenhague. Hjelmslev aujourd'hui. *SACS 5* (=Semiotic and Cognitive Studies, vol. 5).27-36. Turnhout: Brepols.
- 2001a. Tryk i ældre dansk. *Sammensætninger og afledninger*. Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab. *Historisk-Filosofiske Meddelelser* 82.
- 2001b. Carsten Høeg and the Resistance. *Interdisciplinary Symposium in Memory of Carsten Høeg*. Copenhagen 30 April – 2 May. Manus.
2002. Vanskeligheder i dansk udtale. *Kompendium*. (20 sider + Tillæg, 6 sider).
2003. Vowels and colours. *Festskrift for Hans Basbøll*. Take Danish – for instance. *Linguistic studies in honour of Hans Basbøll presented on the occasion of his 60th birthday 12 July 2003*. University of Southern Denmark. *Studies in Linguistics* vol. 15, 83-97. Also in 2006.
- 2005a. Die Entwicklung des Akzents in Zusammensetzungen und Ableitungen im Dänischen mit besonderem Gewicht auf dem deutschen Einfluss. ...das Ohr stets bei der Hand. Über Forscher und Forschungen auf dem Gebiet der gesprochenen Sprache. *Reden zur Verleihung der Ehrendoktorwürden der Universität Bayreuth an Eli Fischer-Jørgensen und Arno Ruoff*. Hrsg. Rüdiger, Harnisch. Rabenstein Verlag. 41-54.
- 2005b. *Interneringskartoteket*. Om Carsten Høeg og hans gruppe under besættelsen. (Med Jens Ege). København. Museum Tusulanum.
2006. Form and substance in glossematics. 19-48. Also in 1966h and 1979. Vowels and colours. 49-64. Also in 2003. *Studi in onore di Eli Fischer-Jørgensen*, a cura di Romeo Galassi, Beatrice Morandina, Cristina Zorzella. Janus. Quaderni del Circolo Glossematico di Padova. Vicenza. Terra Ferma.

Anmeldelser af Eli Fischer-Jørgensens publikationer

Dialektgeografiens Betydning for Opfattelsen af Lydforandringer, 1934

C. De C.¹, in *Neophilologus*, 20, 1935.

Jahresbericht für Germanische Philologie, NF XIV, 1934. (omtalt under bibliografiske nyheder).

Mitzka, Walther, in *Literaturblatt für Germanische und Romanische Philologie*, 7-8, 1935 ?, s. 214-215.

Mossé, F., in *Bulletin de la Société de Linguistique de Paris*, XXXVI Année, 1935

Møller, Herluf, in *Dagens Nyheder*, 30.1.1935, s. 11.

Petersen, Dietrich, in *Gymnasieskolen*, 1934, s. 248-249.

Schröder, Franz Rolf, in *Germanisch-romanisch Monatschrift*, XXII, 1934, s. 400-401.

Almen fonetik, 1948, 1958, 1960.

Hammarström, Göran, in *Studia Neophilologica*, 1963, 35, 1.

Trends in Phonological Theory: a Historical Introduction, 1975.

Hinderling -Eliasson, Anne Marie, in *Allgemeine Sprachwissenschaft*, 1976.

Hooper, Joan B., in *Language*, 1977, 53, 1, s. 215-218.

Koerner, E.K.F., in *Historiographia Linguistica*, 1977, IV, 1.

Lockwood, David G., in *Forum Linguisticum*, 1977, II, 2, s. 181-187.

Muljačić, Žarko, in *Lingua e Stile*, XII, 4, 1977, s. 654-657.

Obendorfer, Rudolf, in *Norwegian Journal of Linguistics*, 1976, 30.2., s. 230 ff.

Uguzzoni, Arianna, in *Studi Italiani di Linguistica e Teoria Applicata*, 1977, 3, VI, s. 691-697.

Tryk i ældre dansk, 2001.

Nilsen, Randi Alice, in *The Phonetician*, 2004, 90, s. 60-62.

Pedersen, Vibeke Arendse, i *Danske Studier*, 2002, 97, s. 203-207.

1. Charles De Boer.

Eli Fischer-Jørgensen.

Utrykte kilder^{2*}

(Reference til de utrykte kilder markeres med EFJ, uk, årstal)

- 1930-2006. *Rejsedagbøger og -notater*. Privat eje.
- 1943 (?). *Spredte erindringer fra et ophold ved Salernobugten i foråret 1938*. Privat eje.
1943. *Til Ledstillingslærens Teori. En Skizze*. 6. juni. 7 sider. KB.
1952. *Glossematics*. Washington Linguistic Club. 26. Marts. KB.
1965. *Tale ved 20-årsfest i Centralkartotekgruppen*. 5. maj. Privat eje.
1975. *Knud Tøgeby. Mindeord i Lingvistkredsen*. 8. april 1975. 13 sider. KB
1978. *Hvad er det særlige ved det menneskelige lydsprog?* Tale i anledning af tildeling af æresdoktorgraden. Aarhus Universitet, 12.9.1978. 25 sider. KB.
1981. *Et causeri: 50 år med fonetik og fonetikere*. Manuskript til afskedsforelæsning, 28. februar 1981. KB. Se publikationer, 1981a.
1983. *Fonetik og fonologi*. Forelæsning 22.11. 1983 i anledning af æresdoktorudnævnelse. 21 sider. KB.
1985. *Tale ved 40-årsfest i Centralkartotekgruppen*. 4. maj. Privat eje.
1989. *Mindetale over Helge Poulsen (1911-1989)*. KB.
1991. *Opposition* ved Frans Gregersens disputats. 14.6. 12 sider KB.
- 1994 og 1997. *Testamente*. Privat eje.
- 1999 og 2007. *Nogle spredte barndoms- og ungdomserindringer*. 27 sider. Privat eje.
2001. *Carsten Høeg and the Resistance. Interdisciplinary Symposium in Memory of Carsten Høeg*. 30.04.-2.5. 2001. KB.
2005. *Tale ved Jens Eges 80-års fødselsdag*. Privat eje.

2.* De i teksten citerede breve er ikke opført her. Der anføres i teksten korrespondent, dato samt arkivering: privat eje eller KB.

Referencer

- Abrahams, Henrik 1943, *Nogle fonetiske Iagttagelser vedrørende Stødet i moderne Dansk*, in *In Memoriam Kr. Sandfeld*, København, s. 23-30.
- Abramson, A.S. 2002, *Review of To honour Eli Fischer-Jørgensen*, 2001, in *Journal of Phonetics*, 30, s. 709-712.
- Andersen, Poul 1955, *Dansk fonetik* (kap. XIV i *Nordisk Håndbog for talepædagoger*).
- Anderson, Stephen R. 1985, *Phonology in the Twentieth Century*, Chicago.
- Andresen, Jente 2001, *Tale ved Elis 90-års fødselsdag* (uudgivet manus, privat eje).
- Arrivé, Michel et Driss Ablali 2001, *Hjelmslev et Martinet: correspondance, traduction, problèmes théoriques*, in *La linguistique*, vol. 37, s. 33-58.
- Bache, Carl 2009, *Stratifikation i Systemisk Funktionel Lingvistik: en arv fra Hjelmslev? i Sprogvidenskaben i glimt. 70 tekster om sprog i teori og praksis*, red. Farø, Ken, Alexandra Holsting, Niels Erik Larsen, Jens Erik Mogensen, Thora Vinther, Syddansk Universitet, s. 460.
- Bak, Sofie Lene 2012, *Da krigen var forbi. De danske jøders hjemkomst efter besættelsen*. København.
- Basbøll, Hans 1971, 1972, *A Commentary on Hjelmslev's Outline of the Danish Expression System*, I and II, in *Acta Linguistica Hafniensia*, 13, s. 173-211, and *Acta Linguistica Hafniensia*, 14, s. 1-24.
- Basbøll, Hans 1981, *Diderichsen vs. Dik eller Feltanalyse vs. Funktionel Grammatik*, i *NYS*, 16/17, s. 56-76.
- Basbøll, Hans 2010, *Mindeord ved Eli Fischer-Jørgensens bære 6. Marts 2010* (uudgivet manus).
- Basbøll, Hans 2010-2011, *Eli Fischer-Jørgensen, 11. februar 1911 - 27. februar 2010*, Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab, Oversigt over Selskabets Virksomhed, København, s. 215-226.
- Basbøll, Hans 2013a, *Ordskemaet og Ikke-Stød*, i Duncker, D., A.M. Hansen og K. Skovgaard-Petersen (red.), *Betydning og Forståelse. Festskrift til Hanne Ruus*. København. Selskab for Nordisk Filologi, s. 137-148.
- Basbøll, Hans 2013b, *Afskedsforelæsning (11/4 2013). De sidste 50 års sprogvidenskab som jeg oplevede dem - eller: et kig rundt i verden fra lingvistikens elfenbenstårn* (uudgivet manus, 2013).
- Bjerrum, Anders 1937-1938, *Anm. af André Martinet, La phonologie du mot en danois*, Paris, 1937, in *Bulletin du Cercle Linguistique de Copenhague*, s. 12-16.
- Bjerrum, Anders 1964, *Paul Diderichsen - 16. August 1905 - 9. Oktober 1964. Nekrolog*. Årbog for Københavns Universitet, s. 127-136.

- Brink, Lars og Jørn Lund 1975, *Dansk Rigsmål: Lydudviklingen siden 1840. Med særligt henblik på sociolekterne i København*. København.
- Brink, Lars 1991, *Den Store Danske Udtalebog*, i *Mål og Mæle*, 4, s. 10-14.
- Brøndal, Viggo 1928 *Ordklasserne*, København.
- Canger, Una 2001, *Le rôle de Francis Whitfield*, in Romeo Galassi e Margherita De Michiel (a c. di), *Louis Hjelmslev a cent'anni dalla nascita*, Padova, s. 229-243.
- Chomsky, N. 1981, *Lectures on Government and Binding: The Pisa Lectures*, Dordrecht and Cinnaminson.
- Coşeriu, Eugenio 1954, *Forma y sustancia en los sonidos del lenguaje*, Montevideo.
- Coşeriu, Eugenio 1958, *Sincronía, diacronía e historia, el problema del cambio lingüístico*, Montevideo.
- Diderichsen, Paul 1941, *Sætningsbygningen i Skaanske Lov fremstillet som Grundlag for en rationel dansk Syntaks*, København.
- Diderichsen, Paul 1946, *Elementær Dansk Grammatik*, København.
- Diderichsen, Paul 1947, *Humanistisk Videnskab*, i *Gads danske Magasin*, 41, s. 466-481.
- Diderichsen, Paul 1953, *Danish pronunciation*, København.
- Diderichsen, Paul 1960, *Rasmus Rask og den grammatiske tradition*, København.
- Diderichsen, Paul 1964, *Sproget. Virkeligheden. Fantasien*. København.
- Diderichsen, Paul 1966, *Helhed og struktur. Udvalgte sprogvidenskabelige afhandlinger*. Udg. Anders Bjerrum et al., København.
- Dieth, Eugen 1950, *Vademecum der Phonetik*, Bern, 1950.
- Ege, Jens 2005 – se Eli Fischer-Jørgensen & Jens Ege, *Interneringskartoteket. Om Carsten Høeg og hans gruppe under besættelsen*, København.
- Ege, Jens 2010, *Tale ved Elis bisættelse*, 6. marts 2010, (uudgivet manus).
- Fant, Gunnar 1960, *Acoustic Theory of Speech Production*, The Hague.
- Form & Substance* 1971, *Phonetic and Linguistic Papers Presented to ELI FISCHER-JØRGENSEN, 11th February 1971*. Edd.: L.L. Hammerich – Roman Jakobson – Eberhard Zwirner, København.
- Frøkjær-Jensen, B., C. Ludvigsen and J. Rischel 1971, *A glottographic study of some Danish consonants*, in *Papers Presented to ELI FISCHER-JØRGENSEN, 11th February 1971*. Edd.: L.L. Hammerich – Roman Jakobson – Eberhard Zwirner, København, s. 123-140.
- Galassi, Romeo e Margherita De Michiel (a c. di) 2001, *Louis Hjelmslev a cent'anni dalla nascita*, Padova.
- Galassi, Romeo, Beatrice Morandina e Cristina Zorzella (a c. di) 2006, *Studi in onore di Eli Fischer-Jørgensen*, in *Janus*, Padova.
- Galassi, Romeo 2006, *Presentazione*, in Galassi, Romeo, Beatrice Morandina e Cristina Zorzella (a c. di), *Studi in onore di Eli Fischer-Jørgensen*, in *Janus*, Padova, s. 7-8.
- Galassi, Romeo 2010, *Grave perdita nel mondo della linguistica*, necrologio EFJ, AISSs (Associazione italiana studi semiotici, site internet).

- Grammont, M. 1933, *Traité de phonétique*, Paris.
- Greenberg, J.H. (ed.) 1963, *Universals of Language*, Cambridge, Mass.
- Gregersen, Frans 1991, *Sociolingvistikens (u)mulighed*, Bind 1-2, København. (FG, 1991, bd. 1 / 2).
- Gregersen, Frans og Una Canger 2001, *Honoris causa. Tribute to Eli*, in *To honour Eli Fischer-Jørgensen*, edd. Nina Grønnum and Jørgen Rischel, København, s. 23-53.
- Gregersen, Frans 2005, *Henning Spang-Hanssen (22. Januar 1920 – 23. Oktober 2002)*, i Det Kongelige Videnskabernes Selskab, København, s. 297-315.
- Gregersen, Frans 2010, *Semiotisk selvbiografi*, i *Danske tegn: Dansk Betydningsforskning præsenteret i korte intellektuelle biografier*. Red. Torkild Thellefsen, Bent Sørensen, Peer Bundgård. Semiosi, s. 93-97.
- Gregersen, Frans 2013, *Notes on the translator Niels Ege*, in *Introduction to the New Edition*, in Rasmus Rask, *Investigation of the Origin of the Old Norse or Icelandic Language*, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, s. xxxix-xlii.
- Grønnum, Nina 1992, *The Groundworks of Danish Intonation, An Introduction*, København.
- Grønnum, Nina 1998, *Fonetik og Fonologi. Almen og Dansk*. København (3. udg. 2005).
- Grønnum, Nina og Jørgen Rischel (edd.) 2001, *To honour Eli Fischer-Jørgensen*, København.
- Grønnum, Nina, Frans Gregersen and Hans Basbøll 2007, *In Memoriam, Jørgen Rischel, 1934-2007*, in *Phonetica*, 64, s. 194-198.
- Grønnum, Nina og Hans Basbøll 2009, *Nye stød i dansk*, i *Sprogvidenskab i glimt. 70 tekster om sprog i teori og praksis*, red. Farø, Ken, Alexandra Holsting, Niels Erik Larsen, Jens Erik Mogensen, Thora Vinther, Syddansk Universitet, s. 26-32.
- Grønnum, Nina, Frans Gregersen and Hans Basbøll 2009, *In Memoriam Eli Fischer-Jørgensen 1911-2010*, in *Phonetica*, 66, s. 251-256.
- Grønnum, Nina, Miguel Vazquez-Laruscain and Hans Basbøll 2013, *Danish Stød: Laryngealization or Tone*, in *Phonetica*, 2013, 70, s. 66-92.
- Grønnum, Nina 2013, *Fonetik og fonologi*, København.
- Gårding, Eva and Gösta Bruce 2001, *A bridge over the Sound. Dialogue between Eva Gårding and Gösta Bruce dedicated to Eli Fischer-Jørgensen*, in Grønnum, Nina og Jørgen Rischel (edd.), *To honour Eli Fischer-Jørgensen*, København, s. 17-22.
- Hammerich, Louis L. 1921, *Zur deutschen Akzentuation*, København.
- Hansen, Aage 1943, *Stødet i dansk*, i Det Kgl. Danske Videnskabernes Selskab, Hist.-Fil. Meddelelser, København, 29.5.
- Hansen, Erik 1966, *Fonetik, et nyt professorat – og lidt om Eli Fischer-Jørgensen, der vendte hjem fra USA med syntetisk dansk tale*, Information, 1. juli.
- Hansen, Erik 2003, *Mit liv som sprogmand*, i *Nyt fra Sprognævnet*, 1, s. 1-10.
- Hansen, Erik og Lars Heltoft 2011, *Grammatik over det Danske Sprog*, Syddansk Universitetsforlag.

- Harnisch, Rüdiger (Hrsg.) 2005, ...*das Ohr stets bei der Hand. Über Forscher und Forschungen auf dem Gebiet der gesprochenen Sprache. Reden zur Verleihung der Ehrendoktorwürden der Universität Bayreuth an Eli Fischer-Jørgensen und Arno Ruoff sowie Beiträge zum begleitenden wissenschaftlichen Kolloquium.* Bayreuth.
- Hinderling, Robert 2005, *Laudatio auf Eli Fischer-Jørgensen*, in Harnisch, Rüdiger (Hrsg.), ...*das Ohr stets bei der Hand. Über Forscher und Forschungen auf dem Gebiet der gesprochenen Sprache. Reden zur Verleihung der Ehrendoktorwürden der Universität Bayreuth an Eli Fischer-Jørgensen und Arno Ruoff* sowie Beiträge zum begleitenden wissenschaftlichen Kolloquium. Bayreuth, s. 21-27.
- Hjelmslev, Louis 1928, *Principes de grammaire générale*, Paris. (Italiensk oversættelse, *Principi di grammatica generale*, Bari, 1998).
- Hjelmslev, Louis 1943, *Omkring Sprogteoriens Grundlæggelse*, København. (OSG). (Engelsk oversættelse, *Prolegomena to a Theory of Language*, København, 1953. Fransk oversættelse, *Les prolégomènes à une théorie de la langue*, Paris, 1971).
- Hjelmslev, Louis 1951, *Grundtræk af det danske udtrykssystem med særligt henblik på stødet*, i Selskab for Nordisk Filologi. Årsberetning for 1948-49-50, s. 14-24. (Engelsk oversættelse, *Outline of the Danish expression system with special reference to the stød*, in *Essais linguistiques II*, Travaux du Cercle Linguistique de Copenhagen, XV, 1973, s. 247-266).
- Hjelmslev, Louis 1954, *La stratification du langage*, in Word 10, s. 163-188. (Genoptrykt i *Essais linguistiques*, Paris, 1959, s. 44-76).
- Hjelmslev, Louis 1963, *Sproget*, København. (Engelsk oversættelse, *Language*, Madison, University of Wisconsin Press, 1970).
- Høeg, Carsten 1925, *Les Saracatsans, une tribu nomade grecque*, Paris.
- Høysgaard, Jens Pedersen 1743, *Concordia res parvae eller Anden Prøve af Dansk Ortographie*, København. (Optrykt i H. Bertelsen (udg.) (1920/1979) *Danske Grammatikere IV*. København: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, s. 217-247.)
- Høysgaard, Jens Pedersen 1747, *Accentuered og Raisonnered Grammatica*, København. (Optrykt i H. Bertelsen (udg.) (1920/1979) *Danske Grammatikere IV*. København: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, s. 249-488.)
- Jakobson, Roman 1941, *Kindersprache, Aphasie und allgemeine Lautgesetze*. Uppsala.
- Jakobson, Roman, Gunnar Fant and Morris Halle 1952, *Preliminaries to Speech Analysis*, Cambridge Mass.
- Jakobson, Roman og Morris Halle 1956, *Fundamentals of Language*, The Hague.
- Jensen, Eva Skaftø 2011, *Nominativ i gammelskånsk - afvikling og udviklinger med udgangspunkt i Skånske Lov i Stockholm B 69*, København.
- Jespersen, Otto 1899, *Fonetik: en systematisk fremstilling af læren om sproglyd*, København.
- Jespersen, Otto 1906, *Modersmålets fonetik*, København.
- Jespersen, Otto 1924, *The Philosophy of Grammar*, København.

- Kirk, Katrine 2008, *Dansk udtale - en undervisningsvejledning*, udgivet af Integrationsministeriet.
- Konow, Mette 2005, *Carsten Høeg*, i Eli Fischer-Jørgensen & Jens Ege, *Interneringskartoteket. Om Carsten Høeg og hans gruppe under besættelsen*, København, s. 71-83.
- Konow, Mette 2010, *Tale til Elis begravelse*, 6. Marts, uudgivet manus.
- Kvinderegensen, 1932-57* 1957. Dansk Videnskabs Forlag A/S, København.
- Københavns Universitet 1479-1979. Bind I-XIV*. Udgivet af Københavns Universitet ved 500-års jubilæet. Red.: Svend Ellehøj, Leif Grane m.fl., København, 1979.
- Københavns Universitets Årbog, 1963-1975*.
- Lehiste, Ilse 1960, *An acoustic-phonétique study of internal open juncture*, in *Phonetica*, 5, s. 5-54.
- Lehiste, Ilse 1971, *Temporal Organization of Spoken Language*, in *Form & Substance. Phonetic and Linguistic Papers Presented to ELI FISCHER-JØRGENSEN, 11th February 1971*. Edd.: L.L. Hammerich - Roman Jakobson - Eberhard Zwirner, København, s. 159-169.
- Lehiste, Ilse 1970, *Suprasegmentals*, Cambridge. Mass.
- Lepschy, Giulio (a c. di) 1994, *Storia della linguistica*, vol. 3, Bologna.
- Malmberg, Bertil 1962, *Nya vägar inom språkforskningen*. Stockholm. (Engelsk oversættelse *New Trends in Linguistics*, Stockholm, 1964).
- Malmberg, Bertil 1983, *Analyse du langage au Xxe siècle: Théorie et méthodes*. Paris.
- Martinet, André 1937, *La phonologie du mot en danois*. Paris: Klincksieck.
- Martinet, André 1937, *La gemination consonantique d'origine expressive dans les langues germaniques*. Copenhague & Paris.
- Martinet, André 1945, *La prononciation du français contemporain, témoignages recueillis en 1941 dans un camp d'officiers prisonniers*, Paris.
- Martinet, André 1946, *Au sujet des Fondements de la théorie linguistique de Louis Hjelmslev*, in *Bulletin de la Société Linguistique de Paris*, 42, 1, s. 19-42.
- Martinet, André 1953, Review of Knud Togeby, *Structure immanente de la langue française*, Copenhague, 1951, in *Word*, 9, s. 78-82.
- Martinet, André 1955, *Économie des changements phonétiques*, Bern.
- Martinet, André 1960, *Éléments de linguistique générale*, Paris.
- Martinet, André 1971, *De l'assimilation de sonorité en français*, in *Form & Substance. Phonetic and Linguistic Papers Presented to ELI FISCHER-JØRGENSEN, 11th February 1971*. Edd.: L.L. Hammerich - Roman Jakobson - Eberhard Zwirner, København, s. 233-237.
- Martinet, André 1993, *Mémoires d'un linguiste. Vivre les langues. Entretiens avec Georges Kassaï et avec la collaboration de Jeanne Martinet*. Paris: Quai Voltaire.
- Martinet, Jeanne 2001, *Réponse de Jeanne Martinet à Michel Arrivé et Driss Ablali*, in Arrivé, Michel et Driss Ablali, *Hjelmslev et Martinet: correspondance, traduction, problèmes théoriques*, in *La linguistique*, vol. 37, s. 33-58, s. 55.

- Martinet, Jeanne 2006, *André Martinet, linguiste*, in Montserrat López Díaz & María Montes López (eds.), *Perspectives fonctionnelles: emprunts, économie et variation dans les langues*, Lugo, s. 39-47.
- Matthews, Peter H. 1972, *Inflectional Morphology*, Cambridge.
- Matthews, Peter H. 1974, *Morphology*, Cambridge.
- Mey, Jacob 2006, *Ved Lingvistikredsens 75-Årsjubileum*, 3. november 2006, uddgivet manus.
- Pedersen, Regenbergt og Kvinderegensen 1992, *Kvinderegensen gennem 60 år: 1932-1992*.
- Petersen, Pia Riber 1973, *An instrumental investigation of the Danish Stød*, in ARI-PUC, 7, s. 195-234.
- Prebensen, Henrik, 1967, *La théorie glossématique est-elle une théorie ?* in *Langages*, 6, s. 12-25.
- Proceedings of the Ninth International Congress of Phonetic Sciences, held in Copenhagen, 6.-11. August 1979*, 1979-1980, Fischer-Jørgensen, Eli, Jørgen Rischel and Nina Thorsen (edd.), vol. 1, 2, 3, Copenhagen.
- Rasmussen, Michael 1992, *Hjelmslevs sprogteori. Glossematikken i videnskabshistorisk og erkendelsesteoretisk perspektiv*. Odense Universitetsforlag.
- Recherches structurales. Interventions dans le débat glossématique. Publiés à l'occasion du cinquantenaire de M. Louis Hjelmslev 1949, in *Travaux du Cercle Linguistique de Copenhagen*, 5.
- Ries, John 1931, *Was ist ein Satz?* Prag.
- Rischel, Jørgen 1974, *Topics in West Greenlandic Phonology*. København.
- Rischel, Jørgen 1994-1995, *Levnedsløb for JØR* (uddgivet manus, Ordenskapitlet).
- Rischel, Jørgen 2009, *A unified Theory of Nordic i-umlaut, Syncope and Stød*, in *Sound Structure in Language*, edd. Grønnum, Nina, Frans Gregersen and Hans Basbøll, Oxford, s. 272-311.
- Sechehaye, Albert 1926, *Essai sur la structure logique de la phrase*, Paris.
- Skytte, Gunver 1991, *Kr. Sandfeld*, København.
- Skårup, Povl 1975, *Les Premières Zones de la Proposition en Ancien Français*, København.
- Smith, Svend 1944, *Bidrag til Løsning af Problemer vedrørende Stødet i Dansk Rigssprog*, København.
- Sommerstein, Alan H. 1977, *Modern Phonology*, London.
- Spang-Hanssen, Henning 1954, *Recent Theories of the Language Sign*, København.
- Spang-Hanssen, Henning 1959, *Probability and Structural Classification in Language Description*, København.
- Spang-Hanssen, Henning 1971, *A case of quantitatively skewed phonemic oppositions*, in *Form & Substance. Phonetic and Linguistic Papers Presented to ELI FISCHER-JØRGENSEN, 11th February 1971*. Edd.: L.L. Hammerich – Roman Jakobson – Eberhard Zwirner, København, s. 69-80.

- Tamm, Ditlev 1984, *Retsopgøret efter besættelsen*. København.
- Tatsukawa, Kenji 1997, *Sous le signe de Saussure: La correspondance L. Hjelmslev – E. Benveniste (1941-1949)*, in Linx (Institut de Linguistique, Nanterre Paris X), s. 129-141.
- Togebly, Knud 1951, *Structure immanente de la langue française*, København.
- Togebly, Knud 1958, *Désorganisation et réorganisation dans l'histoire des langues romanes*, in *Festschrift. André Martinet*, Word, 23, s. 277-287.
- Togebly, Knud 1965a, *Louis Hjelmslev 3. oktober 1899 – 30. maj 1965*, i Universitetets Festskrift, København, s. 158-168.
- Togebly, Knud 1965b, *Fransk Grammatik*, København.
- Togebly, Knud (ed.) 1967a, *La glossématique. L'héritage de Hjelmslev au Danemark*. Langages, 2,6.
- Togebly, Knud 1967b, *Présentations*, in Langages, 2,6, s. 3-4.
- Touati, Paul 2009, *Swedish Phonetics 1939-1969*, in Proceedings FONETIK, s. 208-212.
- Trubetzkoy, N. S. 1939, *Grundzüge der Phonologie*. Prague.
- Weinreich, U. 1953, *Languages in Contact*, New York.
- Weinreich, U., W. Labov and M.L. Herzog 1968, *Empirical foundations for a theory of language change*, in *Directions in Historical Linguistics*. Ed. W.P. Lehmann and Yakov Malkiel, Austin and London, s. 95-195.
- Weisgerber, Leo 1929, *Muttersprache und Geistesbildung*, Göttingen.
- Willert Bortignon, Inger-Marie 2006, *Da una conversazione con Eli Fischer-Jørgensen*, in Galassi, Romeo, Beatrice Morandina e Cristina Zorzella (a c. di), *Studi in onore di Eli Fischer-Jørgensen*, in Janus, Padova, s. 11-17.
- Windsor Lewis, Jack 2010, *Obituary, Eli Fischer-Jørgensen (1911-2010)*, in The Phonetician, 101-102, s. 79.
- Zinna, Alessandro (ed.) 1997, *Hjelmslev aujourd'hui*, Semiotic and Cognitive Studies, 5. Turnhout: Brepols.
- Zwirner, Eberhard 1971, *Strukturwechsel und Realisierungswandel. Ein Beitrag zur Geschichte und Theorie der Sprachwissenschaft*, in *Form & Substance. Phonetic and Linguistic Papers Presented to ELI FISCHER-JØRGENSEN, 11th February 1971*. Edd.: L.L. Hammerich – Roman Jakobson – Eberhard Zwirner, København, s. 17-30.
- Ørngaard, Per 2007, *Fra forsvarsvæn til scavenianer; Carl Roos (1884-1962), professor i tysk*, in Historisk Tidsskrift, bind 107, Hæfte 2, København, s. 442-477.

Personregister

A

Ablali, Driss 84, 223
Abrahams, Henrik 171, 223
Abramson, A.S. 168, 223
Alfelt, Else 97
Ammundsen, Esther 23, 66, 99
Ancher, Anna 96
Andersen, Harry 126
Andersen, Henning 134
Andersen, Lilian Reinholt 9, 164,
170, 200, 202
Andersen, Poul 18, 46, 54, 61, 101,
223
Andersen, Preben 202
Anderson, Elisabeth (se Uldall, samt
Betsy) 78
Anderson, Stephen R. 131, 223
Andresen, Gerda (se Fischer-Jørgen-
sen, Gerda)
Andresen, Jente 8, 199, 205, 223
Andresen, Jes 199
Arrebo, Anders 186-187
Arrivé, Michel 84, 223
Ascoli, Graziadio Isaia 16

B

Bache, Carl 78, 223
Bak, Sofie Lene 87, 223
Bally, Charles 28
Barr, Kaj 20, 93
Barthes, Roland 143
Basbøll, Gunver 116, 200
Basbøll, Hans 7-8, 19, 62, 63, 71, 82,
84, 105, 110, 111, 114-116, 125-126,
131, 136, 146, 147-148, 149, 161, 162,
165, 168, 171, 172, 175-176, 183, 188,

191, 196-197, 200, 201, 205-207,
223, 225
Baudouin de Courtenay, Jan 127
Bech, Gunnar 99, 100, 122
Bendtsen, Jens 120
Benveniste, Émile 43, 45, 82
Best, Werner 89
Betsy (se Anderson, Elisabeth, samt
Uldall) 78
Birnbaum, H. 153
Bjerrum, Anders 21, 65, 84, 104, 114,
146, 223
Blegvad, Hanne 88-89
Bloomfield, Leonard 15, 64, 127, 130,
132, 142
Boysen, Gerhard 143
Brandt, Per Aage 181, 183
Brink, Lars 125-126, 152-153, 187, 224
Bruce, Gösta 64, 111-112, 152, 168, 173,
225
Bruun, Christoffer Emil 184
Brøndal, Rosally 17, 20
Brøndal, Viggo 16, 17, 18, 20, 21, 22,
28, 30, 37, 38, 39, 69-70, 75-76, 85,
141, 178-180, 182-184, 224
Bybee, Joan (se Hooper) 132
Bøggild-Andersen, Boel 9, 186, 192

C

Canger, Una 9, 22, 79-80, 81, 85,
112-113, 168-170, 200, 224
Caputo, Cosimo 181
Carl-Nielsen, Anne Marie 96
Chomsky, Noam 48, 127, 129, 224
Christensen, Niels Egmont 143
Clemmensen, Ebbe Thejll 200

Clemmensen, Karen Mundt 96
 Cohen, Antonie 134
 Cold, Eli 23, 24, 25, 31, 66, 195
 Cooper, Franklin S. 48, 139
 Coşeriu, Eugenio 130, 224
 Coustenoble, Hélène 48

D

Darwin, Christopher J. 9, 152, 163
 Dave, Radhekanth, 110
 Davidsen-Nielsen, Niels 126
 Delattre, Pierre 48-49
 Demant, Palle 25, 195
 Diderichsen, Børge 77
 Diderichsen, Paul 21, 29, 30, 38-39,
 58, 65, 69-77, 80, 104, 116, 129,
 146, 178-179, 200, 224
 Dieth, Eugen 167, 224
 Donovan, Andrew 152
 Dressler, Wolfgang U. 151
 Durand, Marguerite 42, 48, 119
 Dyhr, Niels-Jørn Brostrøm 9, 117-119,
 192, 200, 201, 202

E

Eco, Umberto 181, 183
 Edmont, Edmond 16
 Ege, Jens 9, 14, 52, 66, 68, 86-96, 161,
 186, 190-191, 200, 204, 224
 Ege, Niels 14, 52, 80, 87, 186, 200
 Ege, Richard 87
 Ege, Vibeke 87
 Egerod, Søren 133
 Einersen, Henning 19
 Ellehøj, Svend 155, 227
 Engberg, Sysse 69

F

Fant, Gunnar 50, 60, 110, 124-125,
 130, 139, 149, 168, 188, 224, 226
 Ferguson, Charles A. 151

Firth, John Rupert 48, 131-132
 Fischer-Jørgensen, Emmy 11, 31,
 91-92, 134
 Fischer-Jørgensen, Gerda 11, 25, 31,
 35, 92, 94, 199
 Fischer-Jørgensen, Harriet 96
 Fischer-Jørgensen, Ib 173, 199
 Fischer-Jørgensen, Kai 11, 91
 Fog, Mogens 120
 Fónagy, Ivàn 153
 Fouché, Pierre 42
 Fromkin, Victoria A. 151
 Frøkjær-Jensen, Børge 9, 53-54, 61,
 114, 124, 174, 224
 Fujimura, Osamu 110, 124, 138, 168
 Fukui, Seiji 110

G

Galassi, Romeo 9, 181, 183-184, 188,
 206, 224
 Gilliéron, Jules 16
 Grammont, Maurice 19, 22, 225
 Grane, Leif 155, 227
 Greenberg, Joseph 130, 225
 Gregersen, Frans (FG) 8, 16, 17, 22,
 29, 40, 53, 57, 59, 75, 77, 78-79,
 80-81, 112-113, 116, 123, 127, 129,
 145-146, 147-148, 161, 162, 165,
 168-170, 177-184, 192, 196, 200,
 206, 225
 Greimas, Algirdas Julien 85, 181,
 Grønbech, Vilhelm 16, 24
 Grønnum, Nina (se Thorsen) 9, 35,
 62, 111, 113, 114, 120, 147-148, 150,
 152, 162-163, 165, 168, 171, 172-176,
 196, 201, 206, 208, 225, 228
 Gårding, Eva 64, 110-112, 152, 168,
 173, 225

H

Haarder, Bertel 192

- Halle, Morris 50, 124, 127, 188, 226
Halliday, Michael A.K. 131
Hammarström, Göran 62
Hammerich, Louis L. 17, 18, 19, 20,
21, 22, 24, 26, 27, 28, 29, 30, 38,
41, 43, 59-60, 63, 91, 100, 106, 124,
185, 224, 225
Hamp, Eric P. 101
Hansen, Aage 70, 75, 133, 171, 225
Hansen, Erik 93, 53-55, 71, 105-107,
143, 226
Harnisch, Rüdiger 167, 225
Haugen, Einar 152-153
Hayashi, Eiichi 131, 138
Heger, Steffen 126
Heltberg, Kristine 93, 143
Heltoft, Lars 53, 71, 225
Henriques, Alf 26
Henriques, Marie 96
Herzog, Marvin L. 28, 130, 152, 229
Hinderling-Eliasson, Anne Marie
132
Hinderling, Robert 167-168, 226
Hirose, Hajime 60, 110-111, 138, 168,
172-173
Hirose, Masi 138, 140
Hjelmslev, Louis 7, 15, 17, 19, 20, 21,
22, 30, 37, 38, 40, 43, 45, 46, 47,
53, 54, 56-59, 60, 61, 63, 64, 65-66,
70, 71-74, 76-82, 84, 85, 98-99, 100,
107, 115-116, 122-124, 128, 142, 143,
155, 158, 159, 161, 168-170, 171-172,
177-184, 185, 198, 200, 206-207,
226
Holm, Catherine Høgsbro 9, 84
Holtse, Peter 172
Hooper, Joan B. (se Bybee) 132-133
Hude, Elisabeth 35
Humboldt, Wilhelm von 26, 27,
123
Hutters, Birgit 172
Høeg, Carsten 16, 26, 33, 45, 65,
67-69, 87-90, 106, 113, 190-191, 226
Høeg, Grethe (se Varming) 68, 89
Høeg, Ida (se Jacobsen) 33, 89
Høybye, Poul 21
Høysgaard, Jens Pedersen 71, 171,
186-187, 226
- I**
Isshiki, Masako 138
- J**
Jaberg, Karl 16
Jacobsen, Eric 9, 33, 200, 206
Jacobsen, Ida 33, 89, 200
Jakobsen, Frode 86-87
Jakobson, Roman 7, 15, 17, 36, 37-40,
41, 50, 64, 71-72, 82, 95, 99, 100,
124, 127, 128, 134, 146, 150, 151,
155-156, 157, 188-189, 224, 226
Jansen, F.J. Billeskov 20
Jarvad, Pia (se Petersen, Pia Riber)
Jensen, Eva Skaftø 70-71, 226
Jensen, Arthur 73
Jensen, Poul Johs. 68
Jespersen, Otto 16, 26, 29, 46, 61, 70,
78, 102, 156, 158, 171, 226
Jones, Daniel 47, 132
Jud, Jakob 16
Jørgensen, Henrik 71
Jørgensen, Jens Normann 126
- K**
Kähler, Herman 92
Kähler, Runa 9, 92, 97
Kinch, Helvig 96
Kirk, Katrine 192, 227
Kloster-Jensen, Martin 134
Knudsen, Peter Øvig 17, 90, 162,
199
Kock, Axel 185, 187

Koerner, E.F. Konrad 132
 Konow, August 205
 Konow, Mette 9, 33, 65, 68, 191, 200,
 205-206, 227
 Krámský, Jirí 128
 Kratzenstein, C.G. 155-156
 Kruuse, Jens 20

L

Labov, William 28, 130, 152, 153, 229
 Ladefoged, Peter 110, 124, 139, 168
 Larsen, Mogens Baumann 52, 61,
 115
 Lehiste, Ilse 82, 86, 110, 124, 134, 152,
 227
 Lehnert, Hilde 45, 91, 162
 Lepschy, Giulio 82, 134, 227
 Levin, Poul 143
 Liebermann, Alvin 48
 Lier, Paul 19, 20, 22, 165
 Lindblom, Björn E. 151
 Liisberg, H. Bering 47
 Lockwood, David G. 133
 Lubker, James 152
 Ludvigsen, Carl 54, 124, 224
 Lund, Jørn 125-126, 152-153, 187, 224
 Lyngby, Kristen Jensen 102
 Lystlund, Sv. E. 9, 109-110, 149, 200

M

Maaløe, Christopher 52
 Madsen, Finn Ejnar 120
 Malmberg, Bertil 42, 124, 130, 152,
 153, 227
 Malmros, Nils 9, 23, 24, 25, 195
 Malmros, Richard 23
 Martinet, André 15, 17, 42-43, 60, 63,
 64, 82-85, 101, 124, 134, 142, 143,
 154, 171, 181, 227
 Martinet, Hanne 84
 Martinet, Jeanne 82, 85, 227-228

Mase, Hideo 110, 138
 Matthews, Peter H. 130, 228
 Meillet, Antoine 26
 Mey, Jacob L. 10, 53-54, 73-74, 81,
 134, 168, 228
 Mikkelsen, Kristian 71
 Mikkelsen-Sørensen, Karen 43, 84
 Mitzka, Walter 29
 Molbæk, Peter 202
 Mortensen, Arne Thing 143
 Muljačić, Žarko 133
 Munch-Petersen, Valfrid 22, 23, 195
 Mundt, Holger 96
 Møller, Aslaug 22, 195
 Møller, Christian 72
 Møller, Eli 22, 23, 195
 Møller, Esther 23, 24

N

Nielsen, Ebbe 126
 Nielsen, Nielsine 15
 Niimi, Seiji 111, 173
 Nilsen, Randi Alice 187-188
 Nyrop, Kristoffer 85

O

Obendorfer, Rudolf 131-132
 Ohala, John J. 10, 110-112, 151, 168
 Ohala, Manjari 168
 Olsen, Birger Munk 150
 Olsen, Hedvig 20

P

Parkmann, Else 200
 Pedersen, Carl-Henning 97
 Pedersen, Holger 16, 19, 27, 77, 101,
 171
 Pedersen, Inge Lise 195, 228
 Pedersen, Vibeke Arendse 187-188
 Petersen, Dietrich 29
 Petersen, Helga 23, 24

- Petersen, Pia Riber (se Jarvad) 172, 228
- Picciarelli, Massimiliano 181
- Pihler, Harry 21
- Pike, Kenneth L. 50, 64, 127-128, 134, 151
- Pisoni, David B. 152
- Pontoppidan, Erik 186
- Poulsen, Helge 19, 20, 27, 30, 31
- Prebensen, Henrik 57, 143, 228
- R**
- Rask, Rasmus Kr. 19, 70, 71, 75, 78, 158, 186-187
- Rasmussen, Michael 22, 78, 177, 181, 183, 228
- Rastier, François 181, 183
- Regenberg, Birgitte 195, 228
- Ries, John 27, 29, 70, 75, 228
- Rischel, Anna-Grethe 10, 147, 148
- Rischel, Jørgen 52, 54, 63, 109-III, 124, 137, 140, 147-150, 151, 152, 155, 165-166, 168, 172, 174, 224, 225, 228
- Roos, Carl 18, 30, 106
- Rosenvold, Eva 202
- Rosetti, Alexandru 122, 134
- Rossi, Mario 134
- Rubow, Paul 16, 26
- Ruoff, Arno 167
- S**
- Sadakate, Toshira 138
- Sandfeld, Kr. 16, 18, 20, 85, 142
- Sapir, Edward 15
- Saussure, F. de 15, 26, 28, 43, 56, 64, 83, 123, 127, 178
- Schuchardt, H. 26
- Sechehaye, Albert 28, 30, 228
- Seidelin, Anne Sophie 19, 90
- Skydsgaard, Sven 71
- Skytte, Gunver 18, 142, 228
- Skårup, Povl 71, 143, 228
- Smith, Svend 54, 110, 171-173, 228
- Sommerstein, Alan H. 131, 133, 228
- Spang-Hanssen, Henning 21, 105, 122, 124, 130, 140, 143, 145-147, 228
- Spang-Thomsen, Børge 53, 61, 125, 200
- Stammerjohann, Harro 65, 75
- Stangerup, Hakon 20
- Steinbach, Morten T. 25, 195
- Strange, Suzanne 126
- Sørensen, Arne 66
- Sørensen, Hans Christian 143, 146
- Sørensen, Holger Steen 143
- Sørensen, Knud 10, 51, 52, 62
- T**
- Tamm, Ditlev 90, 229
- Tatsukawa, Kenji 43, 229
- Tetzlaff, Marie 91
- Thomsen, Vilhelm 46, 102, 171
- Thorsen, Nina (se Grønnum) 152, 228
- Thorsen, Oluf M. 52-53, 60
- Tillyard, Henry 68
- Togeby, Birthe 141
- Togeby, Knud 14, 17, 18, 21, 43, 64, 66, 79, 85, 104, 110, 122-123, 129, 134, 140-143, 146, 229
- Togeby, Ole 10, 71
- Torikai, Kazuteru 110
- Touati, Paul 124, 229
- Tranekjær Rasmussen, Edgar 58
- Trnka, Bohumil 39
- Trubetzkoy, Nikolaj S. 15, 26, 28, 34-35, 39, 64, 157, 178, 229
- U**
- Uguzzoni, Arianna 133
- Uldall, Elisabeth (se Anderson og Betsy) 78, 110, 124, 157

Uldall, Hans Jørgen 37, 47, 79, 123,
170, 200

V

Varming, Agnete 97

Varming, Grethe (se Høeg) 68

Vazquez-Larruscain, Miguel 172,
176, 225

Verner, Karl 171

Vikner, Carl 129

Vossler, Karl 26

W

Weinreich, Uriel 28, 130, 152, 229

Weisgerber, Leo 25-26, 27, 229

Wellesz, Egon 68

Westring Christensen, Bjarne 56

Wewer, Annick 79

Whitfield, Francis J. 79, 82, 85, 134,
155

Willert, Inger-Marie Bortignon 169,
184, 229

Windsor Lewis, Jack 150, 206, 229

Wiwel, H.G. 71

Wrede, Ferdinand 16

Z

Zinkernagel, Peter 143

Zinna, Alessandro 181, 229

Zwirner, Eberhard 7, 17, 37, 40-43,
64, 70, 93, 95, 100, 110, 119, 124,
150, 162, 224, 229

Zwirner, Kurt 39, 40

Ø

Øhrgaard, Per 18, 229

General guidelines

The Academy invites original papers that contribute significantly to research carried on in Denmark. Foreign contributions are accepted from temporary residents in Denmark, participants in a joint project involving Danish researchers, or those in discussion with Danish contributors.

Instructions to authors

Please make sure that you use the stylesheet on our homepage www.royalacademy.dk. All manuscripts will be refereed. Authors of papers accepted for publication will receive digital proofs; these should be returned promptly to the editor. Corrections other than of printer's errors will be charged to the author(s) insofar as the costs exceed 15% of the cost of typesetting.

Authors receive a total of 50 free copies and are invited to provide addresses of up to 20 journals to which review copies could profitably be sent.

Manuscripts can be returned, but only upon request made before publication of the paper. Original photos and artwork are returned upon request.

Manuscript

General

Book manuscripts and illustrations must comply with the guidelines given below. The digital manuscript and illustrations plus one clear printed copy of both should be sent to the editor of the series. Digital manuscripts should be submitted in a commonly used document format (contact the editor if you are in doubt), and the illustrations should be sent as separate files. Please do not embed illustrations within text files.

A manuscript should not contain less than 48 printed pages. This also applies to the Sci.Dan.M. where contributions to the history of science are welcome.

Language

Manuscripts in Danish, English, German and French are accepted; in special cases other languages too. Linguistic revision may be made a condition of final acceptance.

Title

Titles should be kept as short as possible, preferring words useful for indexing and information retrieval.

Abstract, Summary

An abstract in English is required. It should be of 10-15 lines, outline main features, stress novel information and conclusions, and end with the author's name, title, and institutional and/or private postal address. – Papers in Danish must be provided with a summary in another language as agreed between author and editor.

Manuscript

Page 1 should contain title, author's name and the name of the Academy. Page 2: Abstract, author's name and address. Page 3: Table of contents if necessary. Consult a recent issue of the series for general layout. Indicate the position of illustrations and tables. A printout must accompany manuscripts submitted electronically.

Figures

All illustrations submitted must be marked with the author's name. It is important that the illustrations are of the highest possible quality. Foldout figures and tables should be avoided.

References

In general, the editor expects all references to be formally consistent and in accordance with accepted practice within the particular field of research. Bibliographical references should be given in a way that avoids ambiguity.

Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab
The Royal Danish Academy of Sciences and Letters

Scientia Danica. Series H, Humanistica, 4

Sci.Dan.H.4

VOL DKK

2 *Early Scientific Expeditions and Local Encounters. New Perspectives on Carsten Niebuhr and 'The Arabian Journey'*. Proceedings of a Symposium on the Occasion of the 250th Anniversary of the Royal Danish Expedition to Arabia Felix.

Edited by Ib Friis, Michael Harbsmeier & Jørgen Bæk Simonsen. 2013. 252 pp. Ill. 260.-

3 Helle Salskov Roberts: *Súkās XI - The Attic Pottery and Commentary on the Greek Inscriptions found on Tall Súkās. Publications of the Carlsberg Expedition to Phoenicia 14* 2015. 165 pp. Lavishly ill. 280.-

4 Mirjam Gelfer-Jørgensen: *Pietro Krohn - Danmarks Kunstneriske Puls. Kunst · Teater · Museum*. 2014. 114 pp. Rigt ill. 240.-

5 Vagn Fabritius Buchwald: *Jernets Danmarkshistorie*. 2015. 344 pp. Rigt ill. 300.-

Scientia Danica. Series H, Humanistica, 8

Sci.Dan.H.8

VOL DKK

6 Harald Høffding: *Personlighedsprincippet i filosofien. Forelæsninger ved Helsingfors Universitet i foråret 1911*. Oversat fra svensk og med indledning af Mogens Blegvad, udgivet og forsynet med kommentarer og efterskrift af Carl Henrik Koch. 2013. 76 pp. 150.-

7 Sten Ebbesen, David Bloch, Jakob Leth Fink, Heine Hansen and Ana María Mora-Márquez: *History of Philosophy in Reverse. Reading Aristotle through the Lenses of Scholars from the Twelfth to the Sixteenth Centuries*. 2014. 220 pp. 200.-

8 Mogens Herman Hansen: *Hvad er en stat?*. 2014. 152 pp. 120.-

9 *Private Associations and the Public Sphere*. Proceedings of a Symposium held at the Royal Danish Academy of Sciences and Letters, 9-11 September 2010. Edited by Vincent Gabrielsen & Christian A. Thomsen. 2015. 363 pp. 240.-

10 Mogens Herman Hansen: *Political Obligation in Ancient Greece and in the Modern World*. 2015. 76 pp. 80.-

11 Edgar Rubin: *Synsoplevet bevægelse og hastighed. Perceptionspsykologiske undersøgelser af virkelige objekters bevægelse og hastighed*. Samlet og redigeret af Arne Friemuth Petersen. 2016. 150 pp. Ill. 120.-

12 Gunver Skytte: *ELI - 99 års opdagelsesrejse gennem livet. En biografi om sprogforskeren Eli Fischer-Jørgensen (1911-2010)*. 2016. 235 pp. Ill. 180.-

Priser ekskl. moms / Prices excl. VAT

Printed in Denmark by Special-Trykkeriet Viborg a-s

ISSN 1904-5492 · ISBN 978-87-7304-395-0

